

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ
НАВЧАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ПЕТРОШАНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (РУМУНІЯ)
БАЛТІЙСЬКА МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ (ЛАТВІЯ)
МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ ІМІ-NOVA (МОЛДОВА)

**НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА У ПРАЦЯХ
ЙОГО СОРАТНИКІВ ТА УЧНІВ**

МАТЕРІАЛИ
VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

25 – 26 травня 2021 року

**Харків
2021**

Організаційний комітет:

Голова оргкомітету – **Романовський Олександр Георгійович**, завідувач кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Заступник голови оргкомітету – **Панфілов Юрій Іванович**, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, кандидат психологічних наук, доцент.

Вчений секретар – **Шаполова Вікторія Валеріївна**, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, кандидат педагогічних наук, доцент.

Н 34 **Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів: матеріали VII науково-практичної конференції 25–26 травня 2021 року / за заг. ред. Романовського О. Г. – Харків.: НТУ «ХПІ», 2021. – 324 с. ISBN 978-617-7912-20-9**

Автори несуть повну відповідальність за опубліковані матеріали.

Містить матеріали науково-практичної конференції, в яких розглянуті напрямки філософії освіти і розвитку педагогічної науки на основі концептуальних положень Івана Андрійовича Зязюна, його соратників та учнів.

Збірник буде корисним освітянам, науково-педагогічним працівникам, аспірантам, студентам і всім, хто цікавиться проблемами сучасної освіти.

Табл.: 4. Іл.: 20

ISBN 978-617-7912-20-9

© Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», 2021

Пленарне засідання

УДК 351.851:378

Бабаєв В. М., Корженко В. В.

м. Харків, Україна

**УНІВЕРСИТЕТ 4.0 ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ЗРОСТАННЯ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Швидке соціально-економічне зростання країн-лідерів у світі протягом другої половини ХХ ст. значною мірою, відбувається за рахунок модернізації університетів, якісних трансформацій в системі вищої освіти загалом. Уся історія суспільного розвитку, починаючи з ХІV ст., свідчить про те, що позитивні зміни, які будь-коли відбувалися в суспільстві, економіці й культурі, сприяють і змінам в осмисленні місії, місця та ролі університету. Разом з тим, сценарії його розвитку виявляться неоднозначними.

У сучасному суспільстві знання (освіта), як і в епоху Європейського Просвітництва, набуває значення одного із основних ресурсів, здатних суттєво впливати на розвиток суспільства (суспільний прогрес), забезпечуючи його реальну конкурентоспроможність. Стає очевидним, що в конкурентному змаганні між собою перемагають лише ті країни, які за пріоритет обрали розвиток науки, освіти, науково-дослідних програм та науково-конструкторських розробок. Сучасна епоха відрізняється від попередніх розвитком цифрових технологій, процесами глобалізації, що зближують ідеї, смисли, культурні коди, технології, способи й методи роботи з інформацією.

У сучасному глобалізованому світі якісна університетська освіта стає суттєвим чинником сталого соціально-економічного розвитку як окремих країн, так і їхніх територій, дійовим підсилювачем динаміки, активізації й інтенсифікації територіального розвитку, а також важливим стимулятором

підвищення рівня конкурентоспроможності держави та її регіонів. Відтак, особливої гостроти в сучасних трансформаційних суспільствах набувають питання взаємозв'язку системи «освіта – наука – практика – виробництво», тобто взаємної зумовленості в розвитку суспільства між освіченістю людини, станом науки у країні та зростанням добробуту населення.

Більшість динамічно прогресуючих держав, що безпосередньо причетні до науково-технічних зрушень, у 70–80-ті рр. ХХ ст. почали активне формування ефективних національних систем освіти, особливо вищої освіти. До їхніх урядів та суспільної свідомості загалом приходять розуміння того, що «виживання» й гідне існування в умовах гострої конкуренції стає можливим для цивілізованої, демократичної, соціальної, правової держави лише тоді, коли вона матиме високоосвічених громадян, здатних активно і творчо готувати підвалини для піднесення національної економіки, науки, техніки, технології, культури. В той час відбувається якісне перевлаштування систем безперервної освіти, пов'язаної з підготовкою, перепідготовкою і підвищенням кваліфікації кадрового потенціалу для суспільного виробництва й менеджменту. Реалізовані в соціальних практиках науково-обґрунтовані заходи дозволили посилити цінність освіти завдяки її здатності активно впливати на зміну структури виробництва та ситуацію на ринку праці [4].

Вважається, що місія будь-якої соціально-орієнтованої держави полягає в науковому осмисленні й забезпеченні ідеального балансу між суспільством, державою та бізнесом, в розробці й успішній реалізації стратегії розвитку внутрішнього ринку. Головною рушійною силою в економіці такої держави є створення умов для функціонування соціально орієнтованого бізнесу, забезпечення для людей рівного доступу до економічної незалежності і безперешкодної взаємодії між різними соціальними групами [3].

Загальновизнаною вважається певна суспільна закономірність щодо

випереджаючого розвитку інформації та переробних галузей у цивілізованих ринкових відносинах, але це спричиняє вимогу до більш динамічного розвитку науки та освіти. В «ефективних державах» з інституціоналізованою та інфраструктурізованою ринковою економікою освіта справедливо належить до найбільш рентабельних галузей. Як дієвий елемент в системі розширеного відтворення, особливого значення набуває урівноважене фінансування освіти [3; 4]. Вважається за доцільне для прогресуючої освіти (тобто достатнього нагромадження суспільного інтелекту), щоб освітня частка валового національного продукту протягом тривалого часу не знижувалася від позначки 5,0–6,0 % [4].

Починаючи з Нового часу й майже до початку ХХІ ст., в європейській історії суспільна думка та соціальні практики акцентують увагу на кількісних показниках (рівень грамотності населення, коефіцієнт інтелектуального розвитку молоді, людський капітал) стосовно освіченості людей, тобто досягнення їхньої «критичної маси» для здійснення суспільних модернізацій [там само]. Разом із тим, ідея Білла Рідінгса (1960–1994) щодо «університету в руїнах» вимагає нових дискурсів, модернізаційних змін, які стосуються університету [7].

Ідея «кінця університету», як відомо, ґрунтується на думці відомого науковця про те, що університет вже пережив своє призначення й на порозі третього тисячоліття він повинен відкорегувати свої цілі та завдання. Це призначення, з його точки зору, було окреслене двісті років тому, коли держава-нація перетворила університет в охоронця національної культури. Рідінгс ставить цілком слушне запитання: що має робити сьогодні університет, якщо культура, яку він покликаний оберігати, набуває дедалі виразніших глобальних та транснаціональних ознак, як і світ набуває якісно інших, глобалізованих обрисів? Чи можна вважати університет (звичайно, метафорично) зруйнованим інститутом, що поступово сповідує споживацьку ідеологію? [1; 7].

За своєю «природною консервативністю» сучасна система вищої освіти не здатна відповідати на швидкозмінні виклики, що їх продукує потужний розвиток інформаційного суспільства. Концепція «Індустрія 4.0», згідно з якою цивілізація стоїть на порозі переходу суспільства до нового наступного стану у зв'язку з загальним уведенням цифрових технологій, вимагає перегляду парадигми освітнього процесу з метою суттєвої модернізації системи освіти, тобто переосмислення актуальних трендів, що сьогодні активно обговорюються – «Освіта 4.0» та «Університет 4.0». До того ж, слід мати на увазі, що в сучасному суспільстві іще далека до загальної практичної реалізації модель «Університет 3.0», але вже постають нові виклики щодо наукової розробки та упровадження в соціальних практиках моделі «Університет 4.0».

У публікаціях сучасних авторів представлено суттєво відмінні характеристики, які стосуються чотирьох поколінь університетів, наприклад, «Університет 1.0» визначається як *корпоративний університет* – середньовічний європейський університет, корпорація студентів та професорів (мета університету: задоволення потреб суспільства, зокрема, середньовічного міста – підготовка фахівців: лікарі, юристи, а також потреб церкви – підготовка богословів; ключова місія університету – підготовка еліти). «Університет 2.0» – *дослідницький університет* В. фон Гумбольдта (академічна свобода, незаангажованість науки, концентрація на фундаментальних дослідженнях, сприяння саморозвитку особистості). «Університет 3.0» – *інноваційний університет* (об'єднання функцій освіти, науки та інноваційного бізнесу). «Університет 4.0» – біоцифровий університет, що ґрунтується на таких засадах:

- поєднання формальної, неформальної та інформальної систем освіти;
- взаємозв'язок віртуальної та мережевої організації;
- метадисциплінарність;

– самоконструювання особистості [5; 6; 7].

Університет четвертого покоління може бути описаний, на думку окремих науковців, лише гіпотетично, оскільки відповідна дійсність – університет майбутнього і зовнішні соціокультурні контексти його буття іще тільки формуються) [2].

Таким чином, можна наполягати на тому, що з'ясування сутності концепцій «Освіта 4.0» і «Університет 4.0» сьогодні знаходиться на початковій стадії, оскільки потребує подальших серйозних обговорень.

Література. 1. Ідея Університету : Антологія / Упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька. Львів : Літопис. 2002. 304 с. 2. *Ефимов В. С., Лантева А. В.* Університет 4.0 : філософсько-методологічний аналіз. Університетське управління: практика и аналіз. 2017. Том 21. № 1. С. 16–29. 3. *Корженко В. В., Коваленко Н. В.* Теорія та історія філософії публічного управління / Філософія публічного управління: [кол. монографія] / В. П. Солових та ін. ; наук. ред. В. П. Солових. Київ: НАДУ, 2020. С. 11–52. 4. *Корженко В. В.* Освітні ініціативи та суспільний поступ. Актуальні проблеми державного управління: наук. зб. Харків : ХФ УАДУ. 2000. № 2. С. 52–57. 5. *Сбруєва А. А.* Порівняльна характеристика системних моделей університету / Сумський держ. пед. ун-тет імені А. С. Макаренка. URL : https://jmm.sspu.edu.ua/images/2020/Navchalni_kursi/comp-hed/CompHEd_Lec2.2019-20_28c13.pdf. 6. *Fesenko G., Fesenko T., Fesenko H., Shakhov A., Yakunin A., & Korzhenko V.* (2021). Developing e-maturity model for municipal project and program management system. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 1(3 (109), 15–28. 7. Readings Bill. University in ruins. Harvard University Press. 1996. 256 p. 8. *Zakharina O., Korzhenko V., Kovalenko N., Shashyna M., Tomoshevska A., Mosiichuk I.* Analysis of the development of public-private partnership under the conditions of implementation of economic projects. *Revista San Gregorio*. No 42(2020). P. 156–169.

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ОНЛАЙН ТЕХНОЛОГІЇ МІКРОНАВЧАННЯ ПЕДАГОГІВ НОВІТНІМ ІКТ

Світ вступив в інноваційний тип прогресу, коли відбувається швидка зміна ідей, знань, технологій, що вимагає формування інноваційної людини – з інноваційним мисленням, інноваційною культурою і здатністю до інноваційного типу діяльності. По суті, відбувається формування цифрової людини, яка б була компетентною у нових обставинах життя і діяльності, зокрема, у процесі цифровізації як суспільства в цілому, так і освіти [7].

Цифровізація як складник трансформації освіти є сучасним етапом її інформатизації, що передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний освітній простір [2; 3].

Цифрова трансформація освіти потребує уточнення змісту, нових форм і методів навчання, серед яких набуває популярності *мікронавчання* – опанування невеликим обсягом знань під час мікролекції з обов’язковим набуттям навичок.

Мікролекція – вид лекції, тривалість якої 15-20 хв., подається у вигляді онлайн-виступу або відеозапису, метою якої є деталізація змісту мікротеми.

Мікротема є складовою основної теми навчання, але може бути виокремлена окремим мікро-модулем або блоком, потребує обов’язкового закріплення, зокрема практичного.

Питання мікронавчання досліджувалося вченими Кошицького університету імені Павла Йозефа Шафарика у процесі набуття студентами (майбутніми педагогами) навичок мікроставу. Учені зазначають, що мікронавчання виявилось ефективною технологією, оскільки 74% студентів оцінили таку технологію позитивною для набуття професійної навички [8].

У процесі апробації мікронавчання вчителів іноземних мов вченою А. П. Авраменко було виокремлено чотири види завдань для учасників мікроставу: мікроаналіз, мікроштурм, мікросинтез, виконання учасниками фінальних завдань (формування мікрокейса). За результатами апробації, 100% учасників відзначили, що 4 види завдань доцільні у процесі мікроставу [1].

Коллектив учених [6] виокремив загальні підходи до реалізації мікроставу, а саме етапи: ознайомився → усвідомив → спробував.

Враховуючи думку зарубіжних та вітчизняних вчених щодо доцільності введення мікроставу для відпрацювання навичок, можемо виокремити три основні моделі мікроставу, які враховують особливості виконання завдання.

На рис. 1. представлено модель за якої результати виконання завдання додатково оцінюється/перевіряються зовнішнім експертом (інструктором, тренером, профільним педагогом), наприклад, мікроставу.

Рис. 1. Мікроставу з урахуванням думки зовнішнього експерта

На рис. 2. ми маємо можливість ознайомитися з моделлю мікронавчання з опанування навичок використання цифрових інструментів. У процесі навчання сам педагог оцінює рівень опанування навичками [4].

Рис. 2. Мікронавчання з урахуванням думки самого педагога

На рис. 3. ми пропонуємо модель мікронавчання, за якої враховується самооцінювання виконавця та зовнішнього експерта. Зазначимо, що зовнішня експертиза використовується виключно у процесі набуття навички і не надає результативної оцінки.

Рис. 3. Мікронавчання з урахуванням думки як самого педагога, так і зовнішнього експерта

Апробація моделі здійснювалася протягом 2020–2021 рр. під час онлайн-марафонів з опанування сервісів Office 365 педагогами України. В апробації взяли участь понад 1200 педагогів.

Аналізуючи дані опитування, нами було встановлено, що найактивні-

шими учасниками навчання були педагоги зі стажем 5-15 років – 60 %, 29% – вчителі середньої та старшої школи; відсоток правильних відповідей мікротесту був у діапазоні від 71% до 99%, що демонструє якість навчання [5].

Пандемія COVID-19 – це новий виклик педагогам щодо активного впровадження нових онлайнових форм навчання як для студентів, так і учнів; удосконалення організації дистанційної форми навчання; використання поширених онлайнових інструментів; структурування змісту навчання та виокремлення тем для введення мікронавчання. Усі ці процеси сприятимуть ефективній цифровій трансформації освіти.

Подальшого дослідження потребує вивчення досвіду використання різних платформ для організації мікронавчання.

Література. 1. *Авраменко А. П.* Онлайн-марафон как модель развития профессиональной компетенции преподавателя иностранных языков в парадигме микрообучения. Вестник РМАТ. Педагогические науки, 2019. № 4. С. 75–79. 2. *Биков В. Ю.* Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. Матеріали методологічного семінару НАПН України «Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку». 4 квітня 2019 р. / За ред. В. Г. Кременя, О. І. Ляшенка. К, 2019. С. 20–26 [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/718707/>. 3. *Биков В. Ю., Шишкіна М. П.* Теоретико-методологічні засади формування хмаро орієнтованого середовища вищого навчального закладу. Теорія і практика управління соціальними системами, 2016. №2. С. 30–52 [електронний ресурс]. – Режим доступу: DOI: <https://doi.org/10.20998/%x>. 4. *Литвинова С. Г.* Облачно ориентированная учебная среда школы: от кабинета до виртуальных методических предметных объединений учителей. Образовательные технологии и общество. 2014. №1(17). С. 457–468 [электронний ресурс]. –

Режим доступу: <https://cutt.ly/yuQxJhr>. 5. *Литвинова С. Г.* Мікронавчання ІК-технологій педагогів в умовах онлайнного марафону як парадигма цифрової трансформації освіти. Вісник НАПН України, 2021. № 3(1), С. 1–6. [електронний ресурс]. – Режим доступу: DOI:<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-10-1>. 6. *Монахова Г. А., Монахов Д. Н., Прончев Г. Б.* Микрообучение как феномен цифровой трансформации образования. Образование и право, 2020. №7. С. 299–305 [електронний ресурс]. – Режим доступу: DOI: <https://doi.org/10.24411/2076-1503-2020-10645>. 7. Наставча лекція Василя Кременя студентам СНУ Імені Лесі Українки. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bitly.su/OA1zV> (дата звернення 16.05.2021). 8. *Оросовська Р., Староста В. І.* Застосування мікронавчання у процесі вивчення курсу «Загальна дидактика» в Кошицькому університеті імені Павла Йозефа Шафарика. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота, 2012. Вип. 25 С.148–151. 9. *Пінчук О. П., Литвинова С. Г., Буров О. Ю.* Синтетичне навчальне середовище – крок до нової освіти. Інформаційні технології і засоби навчання, 2017. №4(60). С. 28–45. <https://doi.org/10.33407/itlt.v60i4.1831>.

Вархола М., м. Кошиці, Словаччина

Дубовицка Л., м. Скаліца, Словаччина

БЕДРЖІШКА СІНКОВА І МАРІЯ УХІТІЛОВА-КУЧОВА – ЛІДЕРИ СВОГО ЧАСУ

Сто два роки тому була створена перша нова чехословацька валюта - чехословацька крона. Закон, що дозволяє появу валюти новонародженої держави, був виданий 10 квітня 1919 року. Монети почали карбувати через три роки після створення Чехословацької республіки (рис.1). Спочатку

були тільки паперові купюри. Перша викарбувана монета була двадцять галерів.

Рис.1 Перша чехо – словацька республіка створена 28-го жовтня 1918

Перша монета – одна крона (рис. 2) – була випущена в обіг у 1922 році і залишалася в ньому протягом 31 року.

Рис. 2 Перша монета одна крона

Однак, у даній статті ми будемо мати справу з іншою монетою одна крона, монетою із зображенням дівчини, яка садить липу (рис. 3). Саме ця монета є

рекордсменом по прожитковому мінімуму. Люди нею могли платити протягом 35 років. Ця легендарна монета цікава, головним чином, через історію її створення. Моделлю для дівчини, яка садить липу, на монеті

*Рис. 4
Бедржішка*

одна крона була дівчина з Праги Бедржішка Сінкова (рис. 4).

Рис. 3 Монета одна крона із 1957

Так як же ця дев'ятнадцятирічна дівчина потрапила на монету? Бедржішка юною дівчиною керувала скаутингським загonom. Її діяльність не подобалась тодішньому режиму, і їй наказали припинити скаутингську діяльність. Оскільки Бедржішка не дотримала заборону, то незабаром після цього у 1953 році вона була засуджена до десяти років за

зраду і поміщена у в'язницю. Її нещасна мати розповіла страшну історію своєї дочки в художній школі, де вона працювала секретаркою. Її почула шкільна вчителька, скульптор Марія Ухитілова-Кучова, яка в той час відчувала таке ж презирство до режиму, і тому вона помстилася режиму своєрідним способом. Вона у 1956 році взяла участь у конкурсі на новий дизайн монети одна крона і згідно фотографії засудженої Бедржішки, змодельювала фігуру дівчини (рис. 5), яка садить липу. Марія Ухитілова-

Рис. 5 Марія Ухитілова-Кучова

Кучова, крім дизайну монети одна крона, більше відома статуєю в натуральному зображенні «загіблі діти села Лідіце» - 82 дитячі жертви безглузлого фашистського шаленства в Вітчизняній війні (рис.6), яку вона

робила протягом 20 років.

Дизайн монети Марії Ухитілової не був вибраний (з більше 100 дизайнів монети був вибран дизайн із мотивом фігури металурга), але дизайн монети із фігурою дівчини так сподобався

Рис. 6 Статуя «загіблі діти села

Рис. 7 Логотип банка

тодішньому міністру фінансів Юліюсу Юріку, що в кінцевому підсумку він вибрав саме цей дизайн монети, не дивлячись на рішення журі. Дівчина із липою з'явилася на новій монеті у 1957 році, причому її представниця тоді відбувала четвертий рік у в'язниці. Це історичний парадокс,

що у несправедливо засудженої дівчини дійсно був пам'ятник у кишені кожної людини в Чехословаччині. Ще пізніше Чехословацький державний ощадний банк прийняв монету одна крона в якості свого логотипу (рис. 7).

Цікаво, що дівчина на монеті дивиться на захід, не на схід у напрямку Радянського Союзу, як у тоді було прийнято. У той час «Монету» з образом Бедржішки показували та вихваляли навіть у щотижневому фільмі, а сама ув'язнена чекала у в'язниці. Її мати вирішила боротися за свою дочку. Вона пішла в ЦК КП Чехословаччини із проханням звільнити її дитину. Вона там нікого не знала, але прочитала першу табличку із прізвищем, пішла до того чиновника. Він не наважувався прийняти документ із проханням про звільнення,

відповідаючи, що це не входить в його відділення. Мати Бедржішки сказала йому, що тоді вона піде до колеги, який сидить поверхом вище, а там сиділи начальники. Це виявилось як загроза для нього, наскільки на той час всі в партійних органах боялися один одного, а вищестоящих – ще більше. Він сказав матері, щоб та залишила прохання у нього. Потім він узяв документ на підпис Антоніну Новотному, а сам Новотний підписав документ, навіть не подивився, що підписує. Завдяки підпису тодішнього впливового представника компартії Чехословаччини (пізніше генерального секретаря КП та президента Чехословаччини), Бедржішка була у тюрмі п'ять років замість початкових десяти років. Коли її відпустили, вона зустрілася із скульптором Марією Ухтіловою, яка поклала її в гаманці всіх жителів країни. Під час зустрічі Марія Ухтілова подарувала Бедржішці на пам'ять кулон, на якому була зображена сама Бедржішка (рис. 8). На фотографії 1962 року (рис. 9) Бедржішка ніби імітує свою фігуру з монети (*насправді вона на вогні смажить ковбасу*).

Скаутингом, який привів її до в'язниці, вона далі не займалася, але

коли у 1967 році політична атмосфера в Чехословаччині поступово стала краще і скаутинг став знову доступним, Бедржішка створила невелику секцію, в якій брали участь п'ять-шість дівчат. Вона підготувала їх, щоб вони могли стати провідними у скаутингмі. На цей час вона вже вийшла заміж та народила сина Альберта. Після прибуття військ Варшавського договору в серпні 1968 року в Чехословаччину, політичний клімат знову змінився, тому вона та її сім'я емігрували до Відня, а потім до Швейцарії.

Рис. 10 Бедржішка Сінкова в Швейцарії, 2015 рік

Заклучене слово. Політичною діяльністю Бедржішка Сінкова займається також в еміграції, вона очолила Всесвітню асоціацію колишніх політв'язнів і видавала журнал «Мукл» (рис. 10).

Скульптор Марія Ухтілова не дожила до вільної Чехословаччини. Вона померла за день до Бархатної революції у листопаді 1989 році, але її монети, по суті, вижили. Монета одна крона, на якій зображена Бедржішка Сінкова, застосовувалася до самого поділу Чехословаччини у 1993 році.

УДК 14 + 821

*Вишневский М. И.
г. Могильов, Беларусь*

СБЛИЖЕНИЕ ФИЛОСОФИИ И ЛИТЕРАТУРЫ, ЕГО СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ

Философия как теоретическое, понятийно-логическое мировоззрение призвана проблематизировать повседневность. Фундаментальные мировоззренческие проблемы, разрабатываемые философским исследованием, в обыденной жизни могут получать лишь поверхностное или даже

превратное истолкование. Обнаружив такие проблемы, философски мыслящий человек стремится выразить их в действительной масштабности и значимости, содержательной взаимосвязи и исторической динамике, а также наметить перспективные пути их разрешения. Выдающиеся произведения художественной литературы своими специфическими средствами решают в определенной степени аналогичные задачи. В истории многих национальных литератур непросто разграничить чисто художественные и чисто философские работы. Нередко литературная оболочка используется для прояснения и детальной разработки определенных философско-мировоззренческих идей. Примеров такого рода очень много, и здесь не представляется возможным дать даже самый беглый их перечень и анализ. Можно утверждать, что популярное изложение этих идей органично включено в общий поток их интерпретаций, ведущих к их переосмыслению и дальнейшему развитию. В процессе функционирования в культуре философские идеи «обрастают» новыми связями и применениями и постепенно трансформируются в соответствии с насущными задачами общественной жизни. В этом смысле судьба философских творений во многом сходна с судьбой литературных произведений, глубоко проанализированных С. Лемом, который подчеркивал, что прочтение, осмысление и оценка читателями этих произведений формируют их действительное содержание и определяют их значимость как феноменов культуры [1, с. 200].

Литература нередко рассматривается как социальный институт, основное функциональное назначение которого состоит в поддержании культурной идентичности общества, причем различные типы литературы соотносятся со «структурой ценностно-нормативной системы социальных групп, действующих в определенных ситуациях» [2, с. 12]. Литература, ориентированная на разные читательские круги, предлагает «своим» читателям не только интересующие их сюжеты, но и определенные модели

поведения и схемы оценки происходящего. Узнавая в литературных персонажах и их действиях то, что признается не просто интересным, но и приемлемым и важным для жизни, читатель как бы заново утверждает в правильности определенных взглядов и оценок – как своих личных, так и принятых в той социальной общности, к которой он принадлежит. Вместе с тем и философское, и литературное творчество тесно связано со своеобразным экспериментированием.

Все то в философских разработках, что допускает непосредственную проверку на опыте, со временем утрачивает чисто философский статус и обязательно получает конкретно-научную «прописку», так или иначе определяет свою дисциплинарную принадлежность в науке. Философское знание характеризуется тем, что его построения имеют неустранимо гипотетический характер. Не случайно Б. Рассел рассматривал философию как «искусство рационального предположения» [3, с. 13]. Выявляя проблемные аспекты сложившегося и утвердившегося знания, философское исследование побуждает искать альтернативные подходы к познанию и освоению реальности, обновлять идейно-понятийный базис человеческой деятельности. Аналогичным образом, хотя и с использованием своих особых средств, действует и «высокая» литература, которая не ограничивается простым комбинированием традиционных тем и сюжетов, а ставит новые и порой весьма драматичные вопросы об устойчивости и гармоничности нашего общественного и личного бытия, о судьбе человека и культуры в стремительно меняющемся мире. Заново препарируя огромный материал, относящийся к сфере человеческих ценностей, к правилам и нормам человеческого общежития, действительно новаторская литература демонстрирует не только способы и достоинства следования регулятивам, общепринятым в рамках определенной культурной традиции, но и возможные последствия уклонения от них.

В наши дни, в условиях резкого возрастания динамики общественной жизни, поддержание относительной ее стабильности

достигается, в том числе, и за счет социально-культурного экспериментирования, которое безопаснее и осмотрительнее производить не в «полевых» условиях, а на умоглядных моделях, предлагаемых литераторами и философами. Многие экстравагантные философские концепции как раз и представляют собой такие модели, в которых отдельные процессы и тенденции, уже наметившиеся в действительности или хотя бы в принципе возможные, получают крайнее, предельное выражение, и можно вывести, путем рассуждений, к чему это приведет.

Современная действительность дает множество примеров проявления аномии как такого состояния общества, в котором имеет место неопределенность и нестабильность условий человеческой деятельности, наблюдается дезорганизация социальных норм и институтов, призванных обеспечивать их выполнение. Люди все чаще сталкиваются с расхождениями между провозглашаемыми ценностями и целями и доступными или легальными средствами их достижения. Совместные усилия философов и литераторов, как, впрочем, и всех членов социально-гуманитарного сообщества могли бы позволить более успешно продвигаться по пути нового определения действительности, связанного с реформатированием действующих социокультурных регулятивов, их переистолкованием и обновлением посредством своеобразной «прививки», позволяющей «приобрести социально и культурно необходимый опыт символического снятия и решения конфликтов» [2, с. 114]. Обдумывание последствий таких мысленных экспериментов позволяет и отдельным людям, и обществу в целом нащупать пределы дозволенного в отклонениях от привычных, устоявшихся правил, норм и ценностных ориентаций и выработать меры по предупреждению возможных опасностей и угроз социальному миру.

Если авторы философских текстов действительно заинтересованы в том, чтобы приблизиться по силе воздействия на читателей к создателям выдающихся литературных произведений, то они должны заботиться не

только о концептуальной глубине своих творений, но и их выразительности и эстетической привлекательности. Здесь можно ожидать протестующие возгласы сторонников «философии для философии», и они, конечно, вправе отстаивать свою точку зрения, если только согласятся с тем, что читать их произведения будут одни лишь представители очень узкого круга собратьев по «философскому цеху». Философские тексты, выражающие определенные теоретико-мировоззренческие идеи, обычными читателями воспринимаются «как своеобразные литературные произведения, стиль которых либо облегчает, либо затрудняет адекватное восприятие их содержания, делает эти произведения привлекательными для читателей либо, наоборот, вызывает у них отторжение, неприятие» [4, с. 96]. Мы действительно имеем основание говорить о возможности и целесообразности дальнейшего сближения и более эффективного взаимодействия философии и литературы в современной культуре. Это сближение выражает отчетливо выявившуюся тенденцию преодоления жестких разграничительных линий в духовной жизни общества и наличие общего движения к широкому конструктивному синтезу ее базовых феноменов.

Література. 1. *Лем С.* Философия случая / С. Лем. – М.: АСТ, 2007. – 767 с. 2. *Гудков, А. Д.* Литература как социальный институт. Статьи по социологии литературы / А. Д. Гудков, В. В. Дубин. – М.: Новое Литературное обозрение, 1994. – 352 с. 3. *Рассел, Б.* Искусство мыслить / Б. Рассел. – М.: Идея-Пресс, 1999. – 240 с. 4. *Вишневский, М. И.* Социокультурные аспекты философской образованности / М. И. Вишневский // Вісник МДУ ім. А. А. Куляшова. Серія А. Гуманітарні науки – Могилев: МГУ ім. А. А. Куляшова, 2020, № 2. – С. 91–97.

ОБ'ЄКТИ ДІАГНОСТИКИ ТА ОЦІНКИ УПРАВЛІНСЬКОГО ЛІДЕРСТВА

Складність структури управлінського лідерства детермінує підвищену увагу до вибору об'єктів його оцінки. Залежно від цілей дослідження визначаються його предметні області та об'єкти оцінки.

Предметні області дослідження управлінського лідерства можна поділити на чотири групи:

а) аналіз індивідуальних якостей і професійних характеристик управлінських лідерів і послідовників;

б) аналіз їх поведінки в рамках виконання управлінських обов'язків, підтримки ділових і міжособистісних відносин з оточуючими людьми;

с) дослідження результатів діяльності;

д) групові характеристики, що впливають на продуктивність управлінського лідерства.

Визначення об'єктів аналізу управлінського лідерства фокусується на оцінці управлінських лідерів. До об'єктів дослідження пред'являються дві вимоги. Вони повинні забезпечувати всебічну характеристику управлінського лідерства, прояви його сильних і слабких сторін. Об'єкти дослідження також повинні дозволяти диференціювати результативність управлінського лідерства в залежності від цілей і завдань.

Управлінське лідерство може розглядатися як процес реалізації індивідуальних лідерських і професійних управлінських якостей (знань, умінь, схильностей і здібностей) управлінського лідера [1, с. 10]. У цьому випадку управлінське лідерство оцінюється через призму особистісних якостей лідера і його послідовників. Управлінське лідерство може

розглядатися як процес реалізації групових якостей (згуртованість, спільність бачення, взаємозалежність і взаємна відповідальність, співпраця, взаємні доповнення, довіра і повага). При цьому воно розглядається через призму групових характеристик.

Управлінське лідерство може розглядатися як сукупність дій і відносин у рамках виконання посадових обов'язків. Зарубіжний досвід проведення оцінок свідчить про те, що оцінка особистих якостей у відриві від виконання посадових функцій, як правило, закінчується провалом [2, с. 21]. Тому діагностика та аналіз особистісних якостей управлінських лідерів і членів груп повинен мати безпосереднє відношення до діяльності управлінського лідерства.

Діагностика особистісних якостей зачіпає досить делікатну сферу і може спровокувати виникнення протиріч і конфліктів, тому повинна носити конфіденційний характер, або бути максимально прив'язана до безпосередньої діяльності індивідів і її результативності [3, с. 15]. Результати представляють той об'єкт дослідження, який дозволяє кращим чином оцінити внесок індивіда. У свою чергу, одні й ті ж результати можна отримати у різний спосіб (наприклад, самотійне або командне виконання завдання, використання інноваційних або традиційних підходів до вирішення проблеми). Тому оцінка результативності роботи без урахування поведінки не зможе виявити реальні проблеми, що обмежують використання потенціалу управлінського лідерства.

У поведінці проявляється спосіб досягнення цілей, поведінка і характер взаємодії з оточуючими людьми також відображає особистісні якості індивідів, включаючи якості, що визначають професійну компетентність (здатність впливати, самотійність, стійкість до тиску та ін.) [4, с. 12]. Однак і оцінка поведінки у відриві від результатів не дає повного уявлення про індивіда. Тому оцінка управлінського лідерства і діагностика його потенціалу повинні включати оцінки індивідуальних якостей,

поведінки, групових характеристик і результатів діяльності. Вибір об'єкта аналізу залежить від мети дослідження з підтримання відповідності управлінського лідерства (якостей, поведінки і результативності управлінського лідера і груп) стратегії організації.

Потрібно відзначити переваги й обмеження при фокусі на кожних з об'єктів аналізу, тому вчені і практики схиляються до використання комплексного підходу. Комбінування різних підходів дозволяє скласти всеосяжне і об'єктивне уявлення про потенціал управлінського лідерства, виявити проблеми його раціонального використання. Незважаючи на те, що предметна область дослідження управлінського лідерства досить велика, поведінка розглядається як найважливіший фактор результативності. Поведінка дозволяє диференціювати індивідуальний і груповий внесок у досягнення результату.

Література. 1. Візо Л., Ібрагімова І., Кіготь О. Розвиток лідерства: монографія. Київ: [б. в.], 2012 – 400 с. 2. Друкер П. Ефективний керівник. / пер. з англ. Р. Машкової. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018 – 248 с. 3. Калашнікова, С. А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства: монографія. Київ: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010 – 380 с. 4. Управлінське лідерство: колективна монографія / за заг. ред. В. В. Толкованова. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013 – 600 с.

Кузмінський А. І., м. Глухів, Україна

ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА І. А. ЗЯЗЮНА

Якщо людина талановита, то вона талановита у всьому.

Збігло майже сім років, як немає з нами Івана Андрійовича Зязюна.

Але й сьогодні зіркою першої величини сяє над світом його незабутнє ім'я у славному сузір'ї великих українських достойників.

Природній талант, дарований Богом і батьками, дитинство і юність, проведені в сільській общині, яка завжди була надійним оберегом людяності, моральності й духовності, щедра й багата навколишня природа сприяли формуванню непересічної, неординарної, нестандартної особистості, світлої, благородної, високопорядної, гуманноспрямованої і справді інтелігентної людини. А все інше, чого досягнув Іван Андрійович у цьому житті, це його заслуга. Він створив себе сам – своїм видатним розумом, своєю душею, своїм серцем, своїми руками.

І сьогодні Іван Андрійович Зязюн це:

- у державі: патріот, державний діяч високого рангу (міністр), активний громадський діяч;
- у науці: талановитий учений, педагог, філософ, творець теорії педагогічної майстерності, засновник гуманітарно-екзистенційної педагогіки, організатор науки (директор науково-дослідного інституту Академії педагогічних наук України);
- в освіті: неперевершений організатор освітньої справи (викладач, ректор закладу вищої освіти педагогічного профілю, перший міністр освіти незалежної України).

А за своїм єством Іван Андрійович Зязюн – це гуманіст, людинолюб, кордоцентрист, добротворець, правдивий демократ, дисидент у принципових питаннях, беззастережний прибічник християнської етики й моралі. Для нього іманентно властиво несприйняття будь-якої несправедливості, безоглядна сміливість і стійкість у поглядах, діях і вчинках.

В усіх його наукових працях, творах чітко простежується людинолюбний дискурс. Те ж саме – у відносинах з людьми, незалежно від віку, посади, соціального статусу.

Оскільки все життя Івана Андрійовича було присвячене освіті, педагогіці, науці, то великий інтерес викликають його погляди на сутність педагогічної професії, на діяльність учителя, викладача, педагога. Однією з

найголовніших рис наставника дітей, молоді він уважав доброту, любов до людини. Усі його твори пронизані постулатами педагогічної деонтології, як сукупності етичних, моральних і правових норм поведінки педагога, виконання ним своїх професійних обов'язків.

До проблем освіти й просвітництва науковець підходив з позицій філософа, людини, яка до періоду системного навчання й початку педагогічної діяльності пройшла нелегкий, тернистий життєвий шлях.

Щедре природне обдарування, помножене на повчальний життєвий досвід, сформували і викристалізували правдивого вченого нової формації – інженера людської душі, філософа-кордоцентриста, теоретика і практика в галузі організації освіти й едукації людини.

Селянське походження, становлення й «вибивання в люди», участь у життєдіяльності суспільства в самому широкому спектрі: від шахти Донбасу до роботи в театрі – дали багатющий матеріал для допитливого й креативного розуму вченого, а серія ударів долі й переслідувань не тільки не зламали, а й загартували характер і волю від природи мужньої, цілеспрямованої, принципової особистості.

Базова філософська освіта, різнопланова педагогічна й наукова діяльність сприяли розвитку генетично закладених рис людинолюбства, гуманітарно-екзистенційного світосприйняття, презумпції порядності у відносинах з людьми.

Усі ці життєві обставини й потужна інтелектуальна праця сформували кредо, філософічну платформу вченого-гуманіста: «Педагогіка – це моє життя».

Рідко кому з учених удається так плідно поєднати свої теоретичні надбання з практичним утіленням їх у життя. Грунтовна розробка теорії педагогічної майстерності, створення потужної наукової школи з цієї проблеми і паралельно відкриття мережі центрів, лабораторій педагогічної майстерності по всій Україні.

Феноменальність педагогічного деонтологічного таланту І. А. Зязюна яскраво проявилася у неподільній, гармонійній єдності його теоретичних надбань, освітньої практики і власної поведінки у непростих перипетіях повсякденного життя. Всі етапи його життєвого шляху позначені зусиллями зробити якомога більше добра людям, безкорисливістю, безмежним альтруїзмом.

Особливу цінність представляє теорія педагогічної майстерності І. А. Зязюна, яка має глибоке деонтологічне коріння, що йде від джерел української історії, культури, етнонаціональних традицій, мудрості народу.

Значну частину свого життя І. А. Зязюн працював в умовах дії прогресистсько-сцієнтистської парадигми едукації людини. Але завдяки неординарності й оригінальності мислення, дисидентності світобачення й світосприйняття, внутрішньої переконаності в тому, що феномен людини полягає у творенні добра. Навіть у тих несприятливих умовах сміливо критикував гуманодифіцитну, репресивну педагогіку, твердо відстоював гуманістичні ідеї, суб'єкт-суб'єктний формат відносин між учасниками едукаційного процесу і на всіх своїх посадах на практиці втілював у життя людиноцентричну, гуманітарно-екзистенційну парадигму едукації людини, в основі якої лежить екзистенційна психологія, що базується на первинності буття людини в світі.

Іван Андрійович стверджував, що педагог, який прагне стати майстром педагогічної дії, повинен добре знати і відчувати особливості різних підходів до процесу навчання й виховання, але орієнтуватися на найбільш перспективний деонтологічний дискурс, за якого людина сприймається не тільки як особистість, а й як «відкрита можливість» (Жан-Поль Сартр). Педагог повинен виступати в ролі «старшого брата» (А. Адлер), рівноправного суб'єкта взаємодії, фасилітатора, порадирика, консультанта, який допомагає меншим сиблінгам (учням, студентам), але не зазіхає на їхню самостійність і вибір.

Який би науковий твір ми не взяли, який би період життя Івана

Андрійовича не розглядали, ми обов'язково побачимо і відчуємо мотиви педагогічної деонтології у ставленні до учня, до студента, до вчителя, викладача, взагалі до людини. У 1975 році ректор Полтавського педагогічного інституту Іван Андрійович Зязюн виступив на зборах викладачів з ректорською програмою ідей та їх реалізації щодо виведення інституту на рубежі вищого навчального закладу з найсучаснішими технологіями підготовки вчителя. В основу було покладено десять основоположних принципів. І першим був принцип: «Найгуманніше ставлення викладачів до студентів і студентів до викладачів за вічним, золотим правилом етики: стався до іншого так, як бажаєш, щоб ставився до тебе (кантівський імператив)».

Академік Зязюн І. А. постійно наголошував, що у вихованні, формуванні особистості головну роль відіграє тріада: інтелект, афект, воля. Особливу увагу вчений приділяв опочуттєвості процесу навчання і виховання. Він стверджував: «На моє переконання – це найважливіший із психолого-педагогічних законів: чим більше позитивної почуттєвості одержує дитина в перші шкільні роки, тим необхіднішою буде потреба у самоствердженні її життєвою радістю і любов'ю від процесу навчання, від спілкування з учителем, з учнями у школі. Це спрацьовуватиме довічно і сприятиме переходу навчання в самонавчання, освіти в самоосвіту, виховання в самовиховання».

Постійна, напружена велика праця розуму й душі Івана Андрійовича у їх органічній дихотомічній єдності й створили унікальний педагогічний феномен деонтологічної педагогічної теорії академіка Зязюна. Належне відкриття, поцінування і впровадження творчої спадщини Івана Андрійовича Зязюна, його глибокої педагогічної деонтології ще попереду. Його теорія і практика педагогічної майстерності, нестандартні форми, методи, засоби й прийоми едукації людини ще чекають своїх дослідників. А сьогодні можна лише констатувати мудру народну істину: життя

людське коротке, а пам'ять і слава вічні. Це про нього – великого любомудра, доброчинця і людинолюбця.

Лавріненко О. А.

м. Київ, Україна

**ПСИХОДИДАКТИЧНІ ЗДІБНОСТІ ВЧИТЕЛЯ У НАУКОВО-
ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДАХ ІВАНА ЗЯЗЮНА:
ТЕОРЕТИЧНИЙ І МЕТОДОЛОГІЧНИЙ
СКЛАДНИК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ**

Одна з основних соціокультурних функцій педагога Нової української школи – підтримка становлення людини як суб'єкта своєї життєдіяльності. Навчаючи дитину керувати собою, розуміти рішення, виконувати задумане, учитель формує у неї досвід бути особистістю, створює середовище з високими моральними цінностями, орієнтація на благо іншого за золотим правилом етики (стався до іншого так, як би ти хотів, щоб інший ставився до тебе) набуває для сучасних школярів особистісного смислу. Саме в такому аспекті реалізується найважливіший психологічний закон, згідно з яким ментальність може народжуватися лише іншою ментальністю.

Яким українська громадськість хоче бачити вчителя? Передусім – учителя, який мотивує, а іноді й примушує дитину до роздумів. Учитель має розуміти, що полегшувати учіння до безкінечності неможливо. Державне втручання в освітній процес потрібне там, де конче необхідно допомогти дитині якнайбезпечніше та якнайкомфортніше доїхати до школи, зменшити черги у шкільних буфетах, наситити їжу вітамінами, щоб вона не хворіла весною, зробити просторішими шкільні приміщення.

Зростаючий інтерес до проблеми суб'єктного розвитку педагога висуває в якості першочергової задачі розробку й обґрунтування системи

становлення його як суб'єкта педагогічної дії, у зв'язку з чим перспективним є виділення в якості основоположного блоку в моделі особистості вчителя характеристик, які виражають його відношення до професії, позицію як педагога-професіонала й громадянина.

Ідеї розвитку провідних компетентностей учителя Нової української школи відображені у філософсько-педагогічних напрацюваннях академіка І. А. Зязюна (1938–2014 рр.). Я гордий із того, що належу до славетного українського роду Зязюнів, бо це мій рідний дядько! Досліджуючи і впорядковуючи його безцінну наукову спадщину, популяризуючи ідеї філософа, педагога, першого Міністра народної освіти України, фундатора педагогіки Добра і педагогічної майстерності, я натрапив на невеликий записничок, який Іван Андрійович брав завжди із собою, записуючи туди думки, власні почуття, сакральні педагогічні речі, що є актуальними й сьогодні. Розшифровуючи дрібний почерк свого дядька-вчителя, я вкотре переконуюсь у його величі, його прагненні утвердити ідеали олюдненої, опочуттєвленої педагогіки як науки, що возвеличує особистість учителя і тих, хто займається його підготовкою.

Свого часу Іван Андрійович Зязюн стверджував, що, працюючи в Національній Академії педагогічних наук, ми сповнені благих намірів і сподівань допомогти освітній галузі нашої неньки-України зайняти достойне місце за якістю освіти в світовому просторі державних і приватних навчальних закладів. Ми всі добре знаємо, що освіта є найважливішим чинником культурного, наукового, технічного, технологічного, економічного поступу кожної держави. До того ж вона – найприбутковіша від інвестованих у неї коштів. Перебуваючи з візитом у Полтавському педагогічному інституті в 1986 році, а потім, повернувшись із стажування з Америки (пройшло вже 35 років), президент РАО Микола Дмитрович Нікандров, на зборах АПН СРСР оголосив сенсаційний підрахунок американських економістів: інвестиції в початкову школу дають

40% прибутку, у загальноосвітню – 110%, у вищу – 320 % [3].

Іван Андрійович повсякчас звертав увагу на єдність педагогіки і психології у педагогічній освіті, зокрема, його хвилювали проблеми становлення психологічного досвіду. «У системі «Людина-людина», – відзначав учений, – психологічний досвід, як інтегратор людської творчості на рівнях пізнання, теорії, методики, методології, життєвої практичної й професійної дії у просторі інтелекту, афекту і волі, набуває значущості й необхідності для кожного дослідника будь-якої проблеми в педагогічній науці. Розпочинати наукове педагогічне дослідження, передбачати наукову мету й досягати її потрібно в єдності психології, педагогіки, історії педагогіки, педагогічної психології, психологічної педагогіки, філософії освіти, психофізіології, фізіології вищої нервової діяльності. Механістичним поєднанням цих наукових галузей успіху не досягнеш. Кожному з нас потрібно у цих науках стверджуватися шляхом пізнання законів, якими вони володіють. Засіб тут один – самопізнання, саморозвиток, самовдосконалення. І, звичайно, рекомендувати нашим учням – аспірантам, докторантам, нашим науковим співробітникам виконувати наукові дослідження на перетині наукових галузей. Лише цим можна витягти педагогіку з безодні поблажливості і непотрібності навіть студентам педагогічних навчальних закладів. Наша педагогіка перенасичена великим обсягом інформації, неузгодженої із природними законами розвитку людини, індивіда, особистості, відображеними віковою психологією. Нам треба дослухатися до пошуків університетів світу.

У Японії, наприклад, немає кафедр педагогіки. На зміну їм прийшли кафедри порівняльної педагогіки.

У Санкт-Петербурзькому класичному університеті замість педагогіки читається курс психологічної педагогіки. Абсолютне ігнорування вікової психології призвело до того, що хтось із освітніх міністрів нашої держави, за допомогою його радників, позбавив педагогічні (і не тільки) університети

кафедрами педагогіки вищої школи і соціальної педагогіки. Педагогіка – одна для всіх вікових періодів і станів людини», – відзначав учений на сторінках свого записничка [2].

Саме в системі дидактик чільне місце для Івана Андрійовича відведено соціальному статусу вчителя і його суспільному призначенню. Учитель-Майстер (хочу зазначити, що завше слово «Майстер» Іван Андрійович писав виключно із великої літери) у суспільстві є основною складовою продуктивних сил. Він довічно залишається в психологічному досвіді учня зразком для наслідування й генерування енергії позитивного естетичного почуття щастям учіння зі вчителем у дитинстві. Педагогічна дія вчителя-майстра, як правило, стабілізує потребу учня в учінні і самонавчанні. А гуманістичне, товариське, батьківське ставлення вчителя до учня мотивує його пізнавально-виховний успіх. Учитель-Майстер завжди має високий професійний авторитет серед учнів і батьків. За критерієм авторитету сучасна українська школа має дуже невтішні показники [3].

Сьогодні досить популярними стали наукові пошуки, присвячені якості освіти, визначенню індикаторів якості освіти, та більше – за рахунок державних коштів стали майже в кожному обласному центрі створюватися цілі служби якості освіти. Проте академік Зязюн Іван Андрійович сутність якості освіти зумів виразити всього у чотирьох реченнях, стверджуючи: «Якість нашої освіти залежить виключно від учителя. Якісні показники особистості також багато в чому залежні від якості освіти, а отже і від учителя. Нам усім: і вченим, і державним працівникам, і організаторам освіти, і батькам та учням є над чим працювати. Японське гасло 1871 року, гасло епохи Мейдзі – «Лише освіта виведе Японію на перші рубежі прогресу необхідне нам, нашій державі, нашому народові для спокою і поступу в економічному й культурному просторі Європи» [4].

Вчений одним із перших у теорії сучасної психопедагогіки України зумів на філософсько-теоретичному рівні визначити *психодидактичні засоби*

вчителя, структурувавши чітко їх на здібності й компетентності.

Іван Зязюн мріяв і переконував, що педагогічні заклади вищої освіти мають сформувані у своїх випускників здібності:

- аналізувати інформацію з огляду вибору адекватного способу раціональної організації і засвоєння на етапі підготовки до уроку;
- компонувати цілі й задачі уроку;
- добирати спосіб реалізації плану уроку, адекватний його цілям і задачам;
- проектувати процес мислення у засвоєнні конкретного змісту на етапі підготовки до уроку;
- визначати послідовність необхідних розумових дій при вирішенні навчальних задач;
- виділяти слабку ланку в організації процесу мислення окремих учнів при засвоєнні ними конкретного навчального матеріалу на уроці;
- передбачати можливі утруднення на кожному етапі засвоєння окремими учнями конкретної інформації;
- розуміти психічний стан учня при виконанні ним навчального завдання;
- добирати психологічно обґрунтований адекватний вид корекції для ліквідації утруднень, помилок при вирішенні навчальної задачі;
- включати учня в активну розумову дію на уроці, відповідну його можливостям у даний момент;
- прилучати різними способами школярів до активної дії мислення, тобто проектувати власну дію на розвиток і саморозвиток розумових установок учнів;
- добирати питання, завдання для стимулювання інтересу учнів, їхніх бажань мислити, брати активну участь у процесі пошуку.

І необхідні знання:

- вікових та індивідуальних психологічних особливостей учнів, рівня

доступності ним навчального матеріалу, рівня володіння ними способами й засобами засвоєння матеріалу;

- етапів вирішення навчальних задач, необхідних розумових дій;
- вікових й індивідуальних особливостей мислення, пам'яті, сприймання, уваги, волі дітей;
- способів організації, диференціації, індивідуалізації роботи з дітьми на уроці, особливостей пізнавальних психічних процесів кожної дитини;
- способів прилучення, стимулювання, що допомагають включати учня у відповідний вид педагогічної дії (ігрові засоби, змагання, використання оригінальних унаочень, елементів розважальності (цікавості), проблемності, формування навиків самоконтролю та інше [4].

Серед основних психодидактичних чинників, про які слід пам'ятати вчителю – це створення ситуації успіху. Ситуація успіху – це різновид педагогічної ситуації, що формує в учителів і вихователів суб'єктивне бажання включатися в творчу діяльність на рівні своїх можливостей, забезпечуючи необхідні умови для цього. Ситуація успіху розвиває нестандартне мислення, прагнення до творчого самовияву, здатність до виявлення особистістю позиції активного учасника процесу діяльності-дії.

Зязюн І. А. повсякчас наголошував на необхідності усвідомлення високого рівня професійної майстерності вихователів і вчителів загальноосвітніх шкіл, що полягала:

- у постійному використанні позитивного естетичного (емоційно-почуттєвого) чинника на рівні прекрасного, піднесеного, рідше – комічного;
- у «прихованій педагогічній інструментовці» (опосередкований вплив – непомітна допомога, інструкція тощо);
- «авансуванні» та «колективній радості» (спільне переживання – реалізація потреби в емоційно-почуттєвих зв'язках з іншими суб'єктами творчої дії) [1].

Чи здійснюють сьогодні педагогічні заклади вищої освіти таку підготовку, чи працюють у царині розвитку психодидактики, чи звертають увагу на цей важливий складник експерти НАЗЯВО, проводячи акредитацію освітніх програм і чи дослухаються ці експерти до безцінних порад українських учених – теоретиків і практиків педагогічної науки, яким поправу був видатний академік зі світовим ім'ям – Іван Андрійович Зязюн? На превеликий жаль – ні!

Література. 1. *Зязюн І. А.* Відгук офіційного опонента, доктора філософських наук, професора, дійсного члена АПН України Зязюна Івана Андрійовича на дисертацію Титаренко В. П. «Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання засобами українських народних промислів», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – «теорія та методика трудового навчання: рукопис / І. А. Зязюн // Із фондів меморіального садиби-музею академіка І. А. Зязюна НПУ ім. М. П. Драгоманова у с. Пашківка, Ніжинського р-ну, Чернігівської області. 2. *Зязюн І. А.* Педагогічна професія у контексті двох парадоксів / Іван Зязюн // *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia = Професійна освіта: педагогіка і психологія* : пол.-укр. ; укр. - пол. : щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Ірини Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Ченстохова ; К., 2013. – [Вип.] XIV. – С. 83–92. 3. *Зязюн І. А.* Психопедагогічна домінанта професійної дії вчителя / Іван Зязюн // *Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscyplin* / Pod red. Zofii Szaroty , Franciszek Szlosek. – Warszawa – Krakow. – 2013. – S. 525–533 (пол. мова). 4. *Зязюн І. А.* Психодидактика у розвитку педагогічної майстерності вчителя / І. А. Зязюн: рукопис // Із фондів меморіального садиби-музею академіка І. А. Зязюна НПУ ім. М.П. Драгоманова у с. Пашківка, Ніжинського р-ну, Чернігівської області.

ПРОФЕСІЙНИЙ СТАТУС ПЕДАГОГА: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ

Аналіз праць вітчизняних й зарубіжних дослідників свідчить, що увага до діяльності педагога, його статусу в суспільстві була актуальною за часів Стародавньої Греції, Давньої Русі та залишається актуальною дотепер. Отже, поняття «статус вчителя» існувало завжди й залежно від багатьох політичних, економічних, соціальних та інших чинників. Передусім цей факт можна пояснити тим, що професія вчителя є однією з найбільш масових у сучасному суспільстві. Загалом у світі за останні тридцять років кількість учителів зросла майже вчетверо й на початок XXI ст. становила понад 60 млн. осіб. Таким чином, педагоги нині є найбільш чисельною соціально-професійною групою, яка становить 1,6 % населення планети віком від 15 до 64 років.

Впродовж тривалого часу професія вчителя була високо поцінованою і пошанованою в українському суспільстві. Бути вчителем було престижно, а конкурс у вищі педагогічні заклади освіти традиційно тримався на достатньо високому рівні. Логічні умовиводи підказують, що у період євроінтеграції, економічної та політичної глобалізації, стрімкого розвитку науки й техніки соціальний статус вчителя мав би стрімко зростати, оскільки саме вчитель готує молодь до виконання соціальних ролей, ускладнених професійних обов'язків, формує культуру молодого покоління. Проте, у сучасному українському суспільстві мають місце дещо інші тенденції, увиразнення яких виявляється у зниженні престижу викладацької праці, наслідком чого є посилення соціальної мобільності представників вчительської професії (переважно вертикальної), а також

необхідність суміщення основної діяльності вчителя з іншими видами праці (переважно неінтелектуальної).

З одного боку, високий рівень освіти мав би забезпечувати вчителю високий статус за різними критеріями, проте, з іншого, низька заробітна платня, як і доволі низький соціальний статус, утримують його у нижчому прошарку стратифікаційної ієрархії за означеними критеріями [2, с. 18].

Зазначимо, на початок 2020–2021 н. р. вищу та фахову передвищу освіту в Україні можна здобути у 515 закладах освіти. Ліцензію на здійснення підготовки педагогічних працівників за спеціальностями 013 «Початкова освіта», 014 «Середня освіта», 011 «Освітні, педагогічні науки» у галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» отримали 88 університетів, академій, інститутів та 45 коледжів; загалом – 133 заклади освіти, що становить майже 26% від загальної кількості ЗВО у країні. Окрім того, наразі підготовка вчителя здійснюється й у технічних, аграрних та інших закладах вищої освіти з урахуванням їх профілю. Наприклад, ліцензії на підготовку вчителя мають Національний авіаційний університет, Національний університет біоресурсів і природокористування України та інші, загалом їх кількість становить понад 20 закладів.

Достатньо тривалий час вважалося, що випускники вітчизняних закладів вищої освіти здобувають якісну освіту радянського зразка. Проте на сьогодні ситуація змінилася. З огляду на застарілі методи викладання, достатньо низький рівень матеріально-технічного, інформаційного та фінансового забезпечення, а також з урахуванням поточної політично-економічної ситуації в країні у молоді зникає як мотивація, так і усвідомлення престижу у здобутті вищої освіти.

Аналіз статистичних матеріалів щодо сучасного стану педагогічної освіти в Україні показав, що:

– достатньо гострою є проблема недостатнього фінансування діяльності навчальних закладів та заробітної плати педагогічних працівників, яка

істотно нижча від середньої заробітної плати працівників промисловості. Невідповідність рівня заробітної плати вчителів і прожиткового мінімуму призводить до виникнення кадрової проблеми у навчальних закладах;

– зазначена ситуація змушує залучати до педагогічної роботи вчителів-пенсіонерів, кількість яких у педагогічних колективах у 2016 р. збільшилася на 6,3 %;

– існує невідповідність рівня та якості здобутої освіти професійним обов'язкам, відсутність досвіду роботи; завищені запити молоді та невідповідність їм пропозицій роботодавців посилюють напруження на ринку праці [1]

Як зазначив С. Варкі, засновник Фонду Варкі та ініціатор міжнародної премії для вчителів Global Teacher Prize, «повага до вчителя – це не лише важливий моральний обов'язок, це важливо для результативності освіти в країні» [3]

Реалізація соціальної потреби у забезпеченні випереджувального розвитку національної педагогічної освіти потребує цілісного підходу, зокрема, консолідації зусиль суб'єктів управління цією ключовою освітньою підсистемою, наукового потенціалу, а також необхідність вирішення сукупності нагальних проблем:

1. Наразі професія вчителя в Україні посідає низький ранг за шкалою виміру престижу професій і є однією з найбільш непопулярних серед учнівської молоді. Загалом у суспільстві склався непривабливий стереотип образу вчителя як людини схильної до постійних повчань, яка не розуміє учнів і батьків. Названі факти посилюють негативне ставлення суспільства до вчителя, вчительської професії, що само по собі є надзвичайно небезпечним явищем.

2. Доцільно кардинально змінити систему оплати праці освітян з метою створення умов для формування зацікавленості педагогічних працівників у результатах своєї професійної діяльності та прагнення

підвищувати власний рівень професійної компетентності. Проте механічні збільшення заробітної плати не можуть вирішити численних проблем, пов'язаних із статусом та ефективністю роботи педагогічного персоналу. Необхідно розробити ефективну систему стимулювання педагогічної праці.

3. Рівень соціального статусу педагога залежить не лише від матеріальних і фінансових чинників. Важливим є ставлення суспільства до освіти та освітня культура суспільства. Доцільно розробити низку заходів щодо піднесення ролі освіти в суспільстві, а також формування відповідної громадської думки з метою створення в суспільстві ставлення до освіти як до високої моральної, соціальної і культурної цінності.

Литература. 1. Державний комітет статистики України [електронний ресурс]. – Режимдоступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 2. Лук'янова Л. Професійно-соціальний статус вчителя у сучасному українському суспільстві на тлі зарубіжного досвіду / Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Р. Бера, О. Тринус // Компетентнісні індикатори стратегії «Європа 2020»: здобутки і перспективи педагогічної освіти : Монографія / За заг. Ред. Г. В. Товканець. – Мукачево: Редакційно-видавничий центр МДУ, 2020. – 336 с., С. 18 – 35. 3. Global teacher status index 2018 https://www.varkeyfoundation.org/what-we-do/policy-research/global-teacher-status-index-2018/?fbclid=IwAR2G6dLjvf_BEsKlpzGhrHjb-.

УДК 316.46.058]:[796.015.2]:378.046

Нестуля С. І.

м. Полтава, Україна

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ Й ОСОБИСТІТЬ ТРЕНЕРА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Педагогічна майстерність педагога вищої школи, спираючись на позицію І. А. Зязюна, є найвищим рівнем прояву його професіоналізму,

здатністю інтегруватися з будь-яким науково-практичним контекстом, будь-яким досвідом, засобом вирішення професійних задач і власного професійного зростання (Зязюн, Крамущенко, Кривонос, 1997). Ця майстерність шліфується щоденно, спонукаючи педагогів до опанування нових і ефективних педагогічних технологій, які здатні підвищити якість вищої освіти, забезпечити успішність реалізації освітніх програм у закладах вищої освіти, набуття студентами низки компетентностей, що зроблять їх конкурентноспроможними на ринку праці.

У процесі формування лідерської компетентності здобувачів вищої освіти тренінгові технології можна виділити як домінанту технологію, адже метою тренінгів є виявлення, формування, розвиток і вдосконалення лідерської компетентності. Для досягнення мети поетапно вирішується ряд завдань:

- формування лідерського світогляду здобувачів вищої освіти на основі вивчення та засвоєння теоретичних положень сучасної лідерської парадигми та практичного досвіду світових і вітчизняних лідерів;

- розвиток управлінських, соціально-психологічних, лідерських якостей та компетенцій, здатних підвищувати ефективність професійної діяльності;

- формування небайдужої, активної позиції у вирішенні проблем як особистого життя, так і професійної та суспільної сфер діяльності;

- пробудження (вироблення) мотивації та прагнення до лідерства;

- сприяння формуванню оптимістичного сприйняття навколишнього середовища, стійкості у стресових і кризових ситуаціях;

- створення й закріплення позитивного досвіду лідерської поведінки та взаємодії з послідовниками.

Методологічною парадигмою тренінгу у процесі формування лідерської компетентності здобувачів вищої освіти є такі положення:

1. Атмосфера та зовнішнє середовище мають вагомий вплив на формування лідерів.

2. Лідерство – це процес не зовнішній, а внутрішній. Лідерству не можна навчити, лідерству можна лише навчитися.

3. Лідерство – це феномен, що реально існує, на всіх рівнях вивчається, але досягнути й пояснити його завжди складно.

4. Лідерську компетентність можна формувати на основі когнітивної обробки процесу взаємодії лідера й послідовників, відпрацювання учасниками інтеракції лідерської поведінки в модельованих ситуаціях тренінговими групами.

5. Тренінг має сприяти формуванню позитивної, конструктивної, оптимістичної взаємодії між лідером і послідовниками, накопиченню досвіду лідерської поведінки.

6. Якості лідера можуть бути як вродженими, так і виступати предметом цілеспрямованого формування, розвитку та постійного вдосконалення.

7. Нові знання, отримані в ході тренінгу, мають актуалізуватися, активізуватися та отримувати практичне закріплення в майбутній професійній діяльності, служити імпульсом для постійного саморозвитку й самовдосконалення (Нестуля, 2019).

Структура тренінгу може бути різною в залежності від цілей і специфіки. Досить поширеною є така структура:

1. Вступна частина тренінгу може включати такі елементи: представлення тренера, представлення учасників, інформування про цілі та завдання тренінгу, інформування про план занять, вироблення норм командної роботи.

2. Основна частина тренінгу спрямована на досягнення поставлених цілей. Вибір методів взаємодії в тренінгу залежить від різних умов (які вирішуються в тренінгу завдання, група та її склад, умови проведення тренінгу). Тренер може вибрати різні методи взаємодії з групою (лекція, демонстрація, дискусія, рольові ігри, розминки й ін.).

3. Заключна частина тренінгу присвячена підведенню підсумків, оцінки тренінгу, прощання.

Але найважливішим задля досягнення успіху тренінгу є особистість тренера – експерта в певній галузі, який завдяки вмінню узагальнювати і передавати свій досвід, допомагає іншим людям освоїти і створити ефективні концепції і технології дії. Головний мотив тренера – творчість. Особистість тренера відіграє величезну роль на якість проведення тренінгу. Тренер – це творець, творець концепції і творець корисних змін. Досвідчений тренер ділиться цілями і завданнями з аудиторією, враховує потреби студентів, заохочує обговорення, мотивує студентів до участі, надає особливого значення змісту тренінгу, забезпечує можливість багаторазового повторення і закріплення навичок, відкритий новим ідеям, з розумінням ставиться до того, що самі студенти комбінують пропоновані моделі і створюють нові підходи (Киркпатрик, Киркпатрик, 2008).

Тренер починає спілкування з аудиторією з моменту появи. Навіть якщо він ще не сказав ні слова, аудиторія вже свідомо чи підсвідомо зробила якісь висновки. Тренер починає з привітання учасників і представляється аудиторії. Привітання повинно бути радісним. Якщо є постійні учасники, їх можна привітати особливим чином, наприклад, «Олександр, Наталка, як я вам рада!». Досвідчені тренери часто готують для вітання коротку історію, що має безпосереднє відношення до теми тренінгу. Одяг є важливою частиною спілкування. Недбало одягнений тренер має низький статус в очах аудиторії. Навпаки, надмірно ошатний, надмірно пихатий вигляд також викликає недовіру, підозру про прагнення справити враження. Правильно підібраний костюм дозволить завоювати симпатію аудиторії.

Успішні тренери володіють деякими прийомами, які їх роблять схожими. Наприклад, вони не бояться конфліктів. Коли успішний тренер потрапляє в конфліктну ситуацію, він діє рішуче. При цьому тренер не прагне уникнути конфлікту, сховатися, а намагається вийти з конфліктної

ситуації з найбільшою вигодою для себе і для справи. Навряд чи поступливий підлеглий буде хорошим тренером.

Тренери – люди незалежні, самовпевнені, самостійні, напористі. Це скоріше керівники, ніж підлеглі. Вони володіють «м'якими методами» здійснення впливу, але зуміють зробити так, щоб група засвоїла знання, навички, досвід, який тренер передає в ході тренінгу. Хороші тренери найчастіше екстраверти; вони вміють думати вголос і просять аудиторію бути вільними і відкритими, просять задавати питання. Успішні тренери заряджають групу своїм оптимізмом, створюють дружню, невимушену атмосферу і мають почуття гумору.

Представлення учасників можна зробити невимушеним, для цього можна використовувати вправи (Icebreakers – криголами). Після представлення, учасники переходять до обговорення очікувань від тренінгу. Тренер підсумовує на фліпчарті очікування і побоювання учасників. Важливо зберегти зміст фліпчартного листа до кінця заняття. Тренер може повертатися разом із групою до нього й оцінювати, наприклад, в середині тренінгу, як виконуються очікування, також потрібно повернутися до очікувань в кінці тренінгу і підвести підсумки. Успіх тренінгу залежить від того, наскільки тренеру зрозумілі очікування учасників і наскільки ці очікування вдалося задовольнити.

У тренера повинні бути відповіді на питання: Чому учасники прийшли на цей тренінг? Чи був у них досвід участі в аналогічних тренінгах? Наскільки вони досвідчені, який рівень складності вони очікують? Наскільки аудиторія однорідна? Що учасники знають про вас? (Нестуля, Нестуля, Карманенко, 2013).

Тренер повинен чітко сформулювати цілі тренінгу та зафіксувати очікувані результати тренінгу. Тренер в ході тренінгу оцінює разом з групою, які цілі досягнуті, а які ще немає. Щоб отримати від тренінгу користь, необхідно ще раз подумати, які саме люди прийдуть на нього і чи

будуть вони досить відповідальні і здатні отримати від нього користь. Ефективність тренінгу в першу чергу має на увазі навчання учасників тому, як правильно виконувати дії.

Литература. 1. *Киркпатрик Д. Л., Киркпатрик Д. Д.* Четыре ступени к успешному тренингу. Практическое руководство по оценке эффективности обучения / Пер.с англ. М.: Эйч Ар Медиа, 2008. – 320 с. 2. *Нестуля С. І.* Дидактичні засади формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в освітньому середовищі університету. (Дис. докт. пед. наук). Полтава, 2019. – 700 с. 3. *Нестуля С. І., Нестуля О. О., Карманенко В. В.* Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера: навч. посіб. К.: Знання, 2013. – 358 с. 4. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. К.: Вища шк., 1997. – 349 с.

*Ничкало Н. Г.
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА

«Життєвим кредо І. А. Зязюна було виховання Особистості, “облагородженої великою метою Добра й Любові, Істини й Краси”, адже “коли в особі державного лідера поєднуються мудрість і майстерність Учителя, мужність і відповідальність Батька, сердечність і чесність Матері, Держава і її Народ досягають визнання й розквіту”. Перед нами постає образ людини, надзвичайно закоханої у свою справу, цілеспрямованої, налаштованої на розвиток краєвих традицій української педагогіки».

В. Кремень

Науково-педагогічна діяльність академіка Івана Андрійовича Зязюна ніколи не була вузькою, на кожному життєвому етапі вона поглиблювалась і розширювалась на фундаменті філософії як особливого різновиду духовної культури. Його призначення «полягає в осмисленні основ природного світу, формоутворень культури і пізнання, людини та її сутності» [8, с. 670]. Досліджуючи філософські проблеми освіти, Іван Андрійович Зязюн розглядав педагогіку у вимірах міждисциплінарності, на основі міжпредметної взаємодії, що дозволяє екстраполювати досягнення сучасних наук у педагогічну теорію і практику [7, с. 4]. Філософія, етика, естетика, педагогічна і вікова психологія, психо-педагогіка, психофізіологія, педевтологія, мистецтвознавство, культурологія і соціологія завжди були в полі зору вченого. Інтегрування цих галузей наукового знання уможливило його піднесення до нового бачення розвитку української освіти, педагогіки та її субдисциплін.

Неодноразово вчений-педагог наголошував: «Особистість і Людина відрізняються тим, що перша є способом, інструментом, засобом організації досягнень другої. Перша утримує смисл і життєвість у другій...» [4, с. 243]. Як добре відомо, особистість – це «аспект внутрішнього світу людини, що характеризується унікальністю та відкритістю; реалізується в самопізнанні та самотворенні людини та об'єктивується в артефактах культури. Особистість відрізняється від індивіда тим, що в своїх актуалізованих проявах є трансцедентною по відношенню до умов соціального життя, тоді як індивід постає частиною роду і виду (біологічний атом) та суспільства (соціальний атом)» [8, с. 457].

Аналізуючи відповідальність як філософсько-соціологічне поняття, Іван Андрійович розглядав його у закономірному взаємозв'язку з етикою та естетикою. Саме такий підхід «характеризує міру відповідності поведінки особи, групи, прошарку, держави наявним вимогам, діючим суспільним нормам, правилам співжиття, правовим законам; співвідношення обов'язку і

міри його виконання суб'єктом (особою, групою, класом)» [8, с. 87].

Важливе значення для вченого філософа-педагога мала «відповідальності етика, започаткована М. Вебером на противагу етиці переконання з метою подолання дихотомії телеологічної (яка оцінює моральність дії залежно від її наслідків) та деонтологічної (що виходить із відповідності принципу, переконанням, обов'язку) етик» [8, с. 87]. Відповідальність є багатоаспектним явищем, що охоплює сукупність взаємопов'язаних показників, зокрема: усвідомлення особистістю необхідності завжди діяти згідно із суспільними вимогами і нормами як надзвичайно важливими суспільними цінностями; глибоке усвідомлення своєї ролі і місії на основі внутрішніх переконань, совісті, особистих інтересів, прагнень і цілей на кожному життєвому етапі.

Наголосимо на необхідності цілеспрямованого формування і розвитку у керівників різних соціально-економічних секторів, у сфері освіти і науки особистої відповідальності (соціальної, професійної) за результати їхньої діяльності, ефективність прийнятих рішень. На нашу думку, це потребує обґрунтування механізмів правової відповідальності конкретних працівників, керівників за прийняті ними помилкові рішення, що нанесли збитки багатьом людям, родинам, підприємствам, установам, закладам освіти і всій державі. Академік І. Зязюн обурювався тим, що в українському суспільстві за його життя на різних рівнях панувала й нині продовжує панувати «система безвідповідальності». Кожний з нас міг би навести десятки, сотні й навіть тисячі прикладів такої жахливої безвідповідальності, що породжує зло...

На нашу думку, не є виправданою теза щодо пріоритету колективної відповідальності. Зазначимо, що цього можна досягнути за умови гармонії індивідуальної та колективної відповідальності, що поглиблює й посилює відповідальність кожного працівника, державного службовця, керівника педагогічного колективу, наукового чи педагогічного підрозділу.

Відсутність такої гармонії спричиняється непрофесіоналізмом, низьким рівнем духовності і морально-етичних якостей багатьох державних службовців, керівників різних рівнів, недостатнім розумінням важливості сучасного менеджменту освіти в поєднанні з усталеними стереотипами в управлінській діяльності. Зрозуміло, що усе це знижує відповідальність за якість кінцевого результату.

Педагог від Бога, ректор, міністр, засновник і директор Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (з 2008 р. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України) професор І. Зязюн з радістю підтримав Концепцію формування гуманітарно-технічної еліти, розроблену науково-педагогічними працівниками Національного технічного університету (Харківський політехнічний інститут) під керівництвом тодішнього ректора, Почесного академіка НАПН України Леоніда Леонідовича Товажнянського. У 2001 р. за його ініціативою, а також тодішнього проректора з науково-методичної роботи професора О. Г. Романовського, було започатковано унікальне циклічне видання «Формування національної гуманітарно-технічної еліти» (видано 55 томів). Академік І. А. Зязюн схвалив Концепцію формування гуманітарно-технічної еліти, опубліковану в першому томі. Іван Андрійович та наукові працівники Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України неодноразово брали участь у Міжнародних Кримських педагогічних читаннях, присвячених обговоренню цієї актуальної проблеми. Вважаємо, що ректорату ушанованої Харківської політехніки було б доцільно вирішити питання щодо відновлення цього вкрай цінного видання, в якому висвітлено прогресивні ідеї вітчизняного і зарубіжного досвіду з проблеми, що має загальнодержавне і міжнародне значення.

Ідеї етики відповідальності були філософським стрижнем методологічних пошуків вченого. Поряд з іншими чинниками це впливало на формування об'єктивного оцінювання процесів, що відбувалися в освіті

нашої держави, та прогнозування очікуваних результатів. Іван Андрійович досить часто посилався на думки і висновки видатного українського філософа В. І. Шинкарука, зокрема на статті, опубліковані у «Філософському енциклопедичному словнику» за його науковою редакцією, виданому у 2002 р. [8]. Доречно зазначити, що підготовка цього видання і безкоштовне надання бібліотекам України здійснено за фінансової підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень.

Філософсько-педагогічна спадщина академіка І.А. Зязюна пронизана проблемою відповідальності людини за все – за поведінку, дії і вчинки, за виховання дітей, за результати своєї професійної і науково-педагогічної та управлінської діяльності й за багато інше. Четверте перероблене і доповнене видання бібліографічного покажчика *«Іван Андрійович Зязюн: педагог, вчений, філософ»*, підготовлене до друку директором Наукової бібліотеки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України Л. Н. Штомою, переконливо свідчить про незаперечне теоретичне, практичне і прогностичне значення його наукової спадщини. Праці вченого червоною ниткою пронизані гуманістичними ідеями любові до учня, студента, шкільного вчителя та академічного викладача, формування світогляду, професійного розвитку. В полі зору його наукових інтересів – проблеми філософії педагогічного світогляду, філософії професійного розвитку людини, філософії практико-зорієнтованої методології педагогічної дії, філософії педагогічного світогляду. Усе це поєднувалося з проблемами естетики, етики, відповідальності вчителя за долі своїх вихованців. В останні роки життя вчений приділяє значну увагу міждисциплінарному аналізу комплексу взаємопов'язаних проблем педагогічної психології, психопедагогіки, психопедагогічних засад педагогічної майстерності, психологічної домінанти професійної дії вчителя, психопедагогічних умов учіння – виховання особистості.

На усіх життєвих етапах простежується розвиток і поглиблення осо-

бистої відповідальності Івана Андрійовича та посилення її впливу на усіх, з ким він працював і співпрацював, кого навчав і в кого сам навчався [1]. До цього слід додати і вихованців його наукової школи. Серед них доктори наук, професори: член-кореспондент НАПН України А. І. Кузьмінський, член-кореспондент НАПН України О. Г. Романовський, почесний академік НАПН України Г. П. Васянович, а також С. В. Коновець, М. П. Лещенко, А. О. Лігоцький, О. П. Мещанінов, М. І. Нецадим, В. Ф. Орлов, Е. О. Помиткін, А. В. Семенова, М. М. Солдатенко та інші.

Для того, щоб зрозуміти витoki соціальної і духовної відповідальності академіка Івана Зязюна, необхідно прочитати його книгу «Педагогіка добра: ідеали і реалії», що побачила світ у 2000 році у видавництві Міжнародної Академії управління персоналом. Наголосити: не лише прочитати, а й не один раз перечитати й переосмислити те, що пройшло через серце Вченого – Вчителя упродовж усього життя.

Ця незвичайна книга – справжня сповідь мудрої людини, в житті якої були творчі злети і розчарування, здобутки і втрати, багато радості й чимало смутку, постійна боротьба за втілення ідеалів педагогіки добра, за реалізацію Концепції педагогічної майстерності, яка вкрай була потрібна вчителям, а чиновники від освіти заперечували й не розуміли її, оскільки були сліпими й глухими, коли йшлося про святість та особливу місію Вчителя в Українській державі.

Вісім розділів цієї книги-сповіді – це вісім життєвих етапів, кожний з яких дарував щастя пізнання світу, самоутвердження, визнання й водночас залишав у серці оті голки, рани від яких ніколи не загоювались. Перечитуючи кожний з них, можна збагнути витoki формування відповідальності з дитячих років та її зростання на кожному життєвому етапі. У двох останніх розділах досить чітко, майже в хронологічному порядку викладено основні суперечності й перепони в діяльності Міністерства народної освіти в умовах складних політичних процесів у перші роки незалежності України.

Цілеспрямовані й сміливі дії Міністра – філософа, педагога вищої школи, ректора з 15-річним досвідом гальмувалися бюрократичними структурами на загальнодержавних рівнях й супроводжувалися політичними спекуляціями і зрадами, які він тяжко переживав.

Один із таких гірких епізодів – на прикладі ніби щирої дружби з видатним українським поетом І. Ф. Драчем. Про це Іван Андрійович написав так: «Так розійшлися ми в житейському морі несподіваних психологічних катаклізмів..., не узгодивши своїх можливостей на благо розвою української культури. Випадок непоодинокий, але повчальний. Як педагог засвідчую: Гуда в кожному з нас не перестає житись духом і плоттю до того часу, допоки серце наше не наповниться благородством совісті, яка і у важкі хвилини утримує нас на хвилі людяності і непіддатливості спокусі зради близької за духом та ідеалами людини» [1, с. 273–274]. Такий гіркий смуток і розчарування залишилися в Міністра – академіка після Першого з'їзду української інтелігенції, на якому головував І. Ф. Драч.

Підсумовуючи «міністерський етап» свого життєвого шляху, філософ-педагог напише таке: «Ейфорія швидких перемог заповонила голови й душі тодішніх новоспечених державних мужів. Запаморочення владою відкинуло здоровий глузд, а властивий розумним головам нашого народу принцип «нічого не відкидай від досягнутого, а лише додавай» почав продуктивно спрацьовувати не для суспільного блага, а для власного самозбагачення можновладців» [1, с. 275].

Упродовж останнього десятиліття свого життя вчений приділяв значну увагу осмисленню проблеми відповідальності у науковій і науково-педагогічній діяльності, а також освітнього простору культури в педагогічній теорії і практиці. У монографії «Філософія педагогічної дії» вчений спочатку аналізує концептуально-методологічні та дидактичні підходи до наукових досліджень педагогічної освітньо-виховної проблематики [3, с. 13–109]. Це уможливило обґрунтування методологічного фундаменту для узагальнення

результатів багатолітнього вивчення комплексу взаємопов'язаних проблем щодо свободи особистості у просторі педагогічної дії, а також технологій і технік розвитку особистісної свободи суб'єктів учіння, зокрема: психолого-педагогічних механізмів регуляції свободи особистості в умовах навчально-виховного процесу; базисних програм розвитку особистісної свободи суб'єктів учіння в координатах організаційних норм навчального процесу та прогнозу освітніх систем та андрагогіки крізь призму особистісного і професійного онтогенезу [3, с. 247–346].

Розглядаючи концептуальні підходи до педагогічної майстерності як стратегічної домінанти свободи суб'єктів учіння, дослідник особливо виокремлює такі питання: мистецтво навчальної і виховної дії; педагогічна майстерність як технологія педагогічної дії; безсвідоме – активна сила художньої і педагогічної творчості; якісні параметри підготовки вчителя як основний критерій педагогічної майстерності; особливості педагогічної дії в комп'ютерному середовищі; естетичні регулятиви педагогічної майстерності; синергетичні параметри педагогіки: необхідне і випадкове [3, с. 352–450].

«Педагогічна освіта: теоретичні пошуки і практичні результати» – у цьому завершальному розділі монографії систематизовано й узагальнено на теоретичному рівні багатолітній досвід і роздуми філософа-педагога щодо: процесів модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні; логізації особистісної моделі педагогічного світогляду; нових підходів до підготовки вчителя в Україні; вузівської підготовки вчителя до профільного навчання учня в старших класах; професійної ролі кафедри педагогіки у підготовці майбутніх вчителів; підготовки вчителів до процесу виховання як очікування відповідальної дії; гносеологічних та культурологічних вимірів освітньої системи; концептуальних засад, моделей, змісту та форм неперервної освіти [3, с. 454–591]. На нашу думку, незаперечним є те, що ця одноосібна монографічна праця академіка І. А. Зязюна є надзвичайно важливим теоретико-

методологічним доробком.

Висока відповідальність Івана Андрійовича Зязюна, помножена на любов до педагогіки, освіти і вчителя, стала потужним інтелектуальним, емоційним та енергетичним двигуном у створенні Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Автору цієї статті пощастило працювати в «науковій зязюнівській команді» від першого дня історії цієї академічної установи – 24 листопада 1993 р. Наголосимо на найголовнішому: працювати з радістю і натхненням щодня навчатись відповідальності в її високому розумінні й відчувати натхнення від кожного нового кроку та його результатів, гірко переживати невдачі і навіть приниження, яких зазнавали «зязюнівці» від недругів і заздрисників – бюрократів у науці... Та незважаючи на «жонгливання святості і свинства» (за Ліною Костенко), на різних нелегких етапах розвитку нашого академічного інституту перемагали святість, відповідальність і вірність у служінні педагогіці, освіті, Україні.

Щиро радіємо, що нині Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України очолює член-кореспондент НАПН України Л. Б. Лук'янова – талановитий науковець і менеджер, відповідальний фахівець на науковій ниві, якому притаманні високі духовні, морально-етичні та професійні якості. Реальним підтвердженням цього є зростання Інституту у різних вимірах – філософсько-педагогічних, андрагогічних, педевтологічних, прогностичних. Це можна узагальнити так: *відповідальність, відданість і професіоналізм як умова неперервного методологічного зростання.*

Література. 1. Зязюн. І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 2. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с. 3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: Монографія. – Черкаси: Вид.

від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с. 4. Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна : зб. наук. пр. / [редкол.: Н. Г. Ничкало (голова), та ін. ; упоряд.: Н. Г. Ничкало, О. М. Боровік] ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К. : Богданова А. М., 2013. – 456 с. 5. Учителю учителів з любов'ю : науково-популярне видання до ювілею академіка І. А. Зязюна / за заг. ред. Н.Г. Ничкало ; уклад.: Н. Г. Ничкало, О.М. Отич, О.М. Боровік. – К. : Богданова А. М., 2013. – 164 с. 6. *Зязюн І. А., Семашко О. М.* Національна державна комплексна програма естетичного виховання : Укладачі: І. А. Зязюн, О. М. Семашко – Рідна школа, №12, 1995. – 29 с. 7. Іван Андрійович Зязюн: педагог, вчений, філософ: бібліогр. покажчик / [Упоряд. Л. Н. Штома; наук. ред. Н. Г. Ничкало]; НАПН України, Ін-т пед освіти і освіти дорослих. – 4 вид, пероб., допов. – Київ: вид-во НТУ імені Н. Т. Драгоманова, 2018. – 229 с. 8. Філософський енциклопедичний словник: Національна академія наук України. Інститут філософії імені Г. С. Сковороди / Київ: Абрис. 2002. – 741 с.

УДК 378. 018

Помиткін Е. О.

м. Київ, Україна

МУДРІСТЬ І ГУМОР У ПРОФЕСІЙНІЙ І ОСОБИСТІСНИЙ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ АКАДЕМІКА І. А. ЗЯЗЮНА

Постановка проблеми. Важливими показниками успішності життєвого шляху людини є особистісна та професійна самореалізація. Одним із перших термін «самореалізація» використовував А. Маслоу. В загальному сенсі під самореалізацією розуміють розкриття та втілення потенціалу особистості, при усвідомленні людиною самої себе.

Професійну самореалізацію можна вважати складовою особистісної самореалізації, однак в обох випадках усвідомлення себе і власного життєво-

професійного шляху є обов'язковою умовою.

Життєвий шлях і усвідомлений досвід кожної людини є, безумовно, неповторним. Разом із цим, чим яскравіше горить світильник, тим більшою є потреба використовувати його світло в темряві. Так само духовно зріла особистість, крокуючи життєвим шляхом, ділиться у процесі самореалізації власним досвідом з іншими.

Мета тез – висвітлення особливостей професійної і особистісної самореалізації академіка І. А. Зязюна.

Академік І. А. Зязюн багато в чому був прикладом життєвої і професійної самореалізації для людей різного віку. Зустріч з ним нерідко ставала подією, яка впливала «на все життя». Іноді короткої розмови з Іваном Андрійовичем вистачало для того, щоб людина вирішувала взятися за написання дисертаційної роботи, а іноді Іван Андрійович спілкувався з нами по декілька годин, розкриваючи свої філософські погляди, та змушуючи вступати до діалогу з найважливіших екзистенційних проблем сучасності. Таким чином він реалізовував свої ідеї не тільки у друкованих працях, але й у процесі живого спілкування.

Однією з визначальних ознак спілкування з Іваном Андрійовичем було поєднання мудрості з гумором. Він міг з однаковою легкістю розповідати як про великих мислителів минулого, так і про події власного життя. При цьому його гумор не був сарказмом, і він з легкістю жартував про самого себе, розповідаючи курйозні випадки за часів свого ректорства у Полтавському педагогічному інституті.

Важливим принципом у взаємодії з іншими для Івана Андрійовича був принцип А. С. Макаренка: «Максимум довіри і максимум відповідальності». Цей принцип реалізовувався вченим по відношенню до студентів, дисертантів, і колег. І. А. Зязюн неодноразово розповідав про приклад з життя А. С. Макаренка, коли той дав револьвер і доручив привести гроші до колонії своєму вихованцеві, який був найменш

надійною людиною і постійно порушував дисципліну. Можемо тільки уявити, що відбувалося у внутрішньому світі хлопця, який міг забрати гроші та втекти, залишивши вся колонію помирати з голоду. Але той зробив правильний вибір, який змінив і його самого, і його життя.

Як науковий консультант Іван Андрійович реалізовував принцип максимальної довіри і максимальної відповідальності також і до дисертантів. Він не вичитував рядок за рядком всю дисертаційну роботу. Але в той же час, декількома штрихами спрямовував молодих науковців до дотримання основної лінії в авторефераті та дисертаційних роботах.

Справою життя для І. А. Зязюна було створення академії педагогічної майстерності на базі Інституту педагогіки і психології професійної освіти. За його творчим задумом, ідея педагогічної майстерності мала охопити всіх вчителів України. В досягненні цієї мети він не обмежувався теоретичними напрацюваннями і розповсюдженням своїх літературних творів. Він регулярно виїжджав у регіони для проведення зустрічей із творчими вчителями і запрошував нас до участі в різноманітних заходах. Його поважне ставлення, навіть до молодих науковців, та стиль звернення не залишали в нас жодного шансу відмовитись від запрошення. Іван Андрійович викликав потенційних викладачів до себе в кабінет і вів особисту розмову, надихаючи своєю ідеєю. Наприкінці він ставив запитання: «Чи не погодитесь Ви, шановний, приєднатися до нас для поїздки в школу, педагогічне училище, Будинок вчителя або університет?» Вражені таким ставленням і повагою, ми захоплювалися і намагалися перейняти цей стиль спілкування.

Особливі спогади у багатьох залишили спецради із захисту кандидатських і докторських дисертацій, які очолював Іван Андрійович. На цих засіданнях панувала з одного боку, професійна і принципова атмосфера, а з іншого – завжди знаходилося місце гумору і мудрим думкам, які виходили за межі буденності. Разом з Семеном Устимовичем

Гончаренком своїм доброзичливим ставленням і гумором Іван Андрійович міг швидко заспокоїти дисертанта та зняти напруження. Нерідко захист дисертаційної роботи завершувався словами: «Ми Вам зробили добро, тож ідіть і робіть добро іншим».

Захист кандидатської і докторської дисертації І. А. Зязюна вважав лише кроком на шляху особистісного та професійного зростання фахівця. У цьому контексті багатьом запам'яталася його фраза: «Сьогодні ви захистилися, а завтра забудьте про це і працюйте далі». Цим він попереджав, як уникнути психологічної смерті, що може настигнути людину, яка своєю завищеною самооцінкою перекрыла життєдайну енергію творчості.

Показовим було ставлення І. А. Зязюна не тільки до учнів, але й до своїх вчителів. На конференціях і семінарах він любив розповідати про свого вчителя – доктора філософських наук, професора В. О. Кудіна. Ця людина відіграла особливу роль в особистісному становленні Івана Андрійовича. В. О. Кудін не тільки словами, але й усім своїм життям сповідував духовні ідеали і цінності. Він втікав з фашистських концтаборів, потискав руку президенту Америки Джону Кеннеді, знав особисто багатьох нобелівських лауреатів. Як професіонал, В'ячеслав Олександрович пройшов шлях простого сільського хлопця до посади ректора Театрального інституту, але не втратив надзвичайної скромності та людяності. Він залишив після себе величезну філософську спадщину і до останнього дня у свої 94 роки вивчав і поповнював найцінніший досвід людства. Цей життєвий приклад надихав багатьох послідовників і був визначальним також і для Івана Андрійовича Зязюна.

В останні роки свого життя Іван Андрійович особливо зацікавився застосуванням принципів психології у практиці навчання. Його настільною книгою була праця Е. Стоунса «Психопедагогіка». Саме тому він заперечував педагогіку, яка ігнорує потреби особистості, не враховує природних нахилів і орієнтована на завантаження розуму учнів і студентів

надмірним масивом непотрібних знань.

Іван Андрійович нерідко повторював: «Я прошу в Бога тільки одного: часу, щоб робити добро людям...». Він мав чим ділитися, і з радістю використовував цю можливість. Саме тому наукова школа І. А. Зязюна нараховує тисячі послідовників, які гідно продовжують і будуть продовжувати справу свого вчителя в різних країнах світу.

УДК 378: 316.3

*Пономарьов О. С.
м. Харків, Україна*

СИСТЕМНІСТЬ ВПЛИВУ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Педагогічне спілкування є одним із центральних понять педагогіки, оскільки і само воно, і його культура виступають основним інструментом професійної діяльності викладача і його цілеспрямованого впливу на студента чи на студентську групу. Водночас педагогічне спілкування постає й неодмінним проявом їхньої взаємодії. Тому його сенсу і сутності, його призначенню і функціям присвячена значний масив літератури. Разом з тим, проблема власне культури педагогічного спілкування та характеру її впливу на формування професіоналізму та особистісний розвиток студента привертає істотно меншу увагу дослідників. Окремою, вкрай важливою є проблема забезпечення системності впливу культури педагогічного спілкування на студентів, на їхню навчально-пізнавальну діяльність та на формування і розвиток їхньої загальної і професійної культури.

Метою доповіді виступає визначення шляхів і можливостей значного підвищення ефективності впливу педагогічного спілкування та рівня його культури на здійснення всієї системи завдань освіти. При цьому основна увага приділяється забезпеченню культуротвірної спрямованості самого

спілкування й системності впливу його культури на особистісний розвиток студента як істотного елемента його фахової й соціальної компетентності. Матеріал дослідження ґрунтується на результатах аналізу проявів цього впливу у процесі вивчення навчальної дисципліни «Культура педагогічної діяльності» аспірантами й навчальної дисципліни «Філософія освіти» магістрами, які спеціалізуються у сфері педагогіки вищої школи.

Виклад основного матеріалу доцільно розпочати з визначення сенсу і сутності самого феномену системності педагогічного впливу. Це дозволить більш чітко й обґрунтовано викласти зміст поняття системності впливу на студентів та на їхній особистісний розвиток з боку культури педагогічного спілкування. Ця культура є одним з найважливіших і найпоширеніших компонентів загальної і професійної культури викладача вищої школи.

Системність педагогічного впливу полягає, по-перше, в його чіткій цільовій та адресній спрямованості на особистість конкретного студента чи на певну педагогічну ситуацію. Навіть у тому разі, коли викладач начебто звертається до аудиторії, педагогічна майстерність і мистецтво роблять це звернення для кожного студента адресованим персонально йому. Таке сприйняття ним посилюється діалоговим характером лекції й періодичним зверненням до кожного студента.

По-друге, системність впливу педагогічного спілкування передбачає його чітку смислову і змістовну спрямованість. Вона пов'язана з цільовою й адресною спрямованістю (цей зв'язок також є проявом системності), але акцентує увагу на утворенні своєрідного синергетичного ефекту завдяки взаємодії контенту спілкування, його культурної забарвленості й культури та підкресленої рівноправності відносин між учасниками спілкування. При цьому у студента повинно виникати враження, що сенс, зміст і характер інформації підібрані спеціально для нього й відповідають особливостям його сприйняття навчального матеріалу. Прояви сили впливу та його системного характеру особливо відчутні, коли у процесі педагогічного

спілкування навчальний матеріал не просто подається в готовому вигляді, а й передбачає мисленнєві зусилля студентів та їх участь у пошуку істини.

По-третє, проявом системності впливу на студентів та їх розвиток з боку культури педагогічного спілкування виступає його чітка структурна визначеність. Вона означає логічно бездоганну побудову розмови і кожної окремої фрази й неухильне дотримання норм і правил культури мовлення. Мається на увазі його синтаксична правильність і лексичне багатство. Сама структурна визначеність педагогічного впливу культури спілкування передбачає належне володіння педагогом засобами і прийомами виявлення можливих сумнівів партнера по спілкуванню, аналізу їхньої природи, проявів і характеру.

Це знання й належне володіння відкриває можливості ефективного переконання партнера по спілкуванню. Умовою успішного використання цих можливостей знов таки постає системність педагогічного спілкування, його культури та їхнього цілеспрямованого впливу на студента чи на групу з метою ефективного вирішення завдань освітнього процесу. Референтна група, з якою довелось працювати при виконанні дослідження, є достатньо специфічною. Це зумовило й вибір підходу і способів здійснення впливу на них і, водночас, визначало цілі цього впливу.

Дійсно, і аспіранти, і магістри педагогіки вищої школи прагнуть по закінченні навчання професійно займатись педагогічною діяльністю. І в цій якості вони виступали своєрідними співавторами цього дослідження. З іншого ж боку, педагогічне спілкування з ними у процесі їхнього навчання носило подвійний характер – і як безпосередній вплив на них з метою бажаного характеру їхнього особистісного розвитку, і як спосіб оволодіння ними технологією здійснення педагогічного впливу на їхніх майбутніх вихованців. Таке поєднання вимагало системного підходу до організації та здійснення освітнього процесу.

Одним з достатньо характерних та ефективних проявів цього підходу

виявилось послідовне цільове використання методу діалогової лекції. Його сенс полягає у регулярному зверненні до того чи іншого слухача з метою, по-перше, активізувати їхню навчально-пізнавальну діяльність. По-друге, таке звернення забезпечує належний зворотний зв'язок з аудиторією та виступає важливим засобом перевірки характеру сприйняття слухачами навчального матеріалу, його розуміння й засвоєння. По-третє, спілкування зі студентами у процесі лекції посилює вплив педагогічної культури на особистісний розвиток його слухачів та їхню культуру. Отже, застосування технології діалогової лекції істотно підвищує ефективність освіти.

Як пишуть С. О. Заветний і співавтори, «відповідно до цілей і завдань спілкування та складу його учасників, педагог обирає найдоцільніший характер спілкування, а також його мовленнєві, дидактичні та інші засоби. Однак у будь-якому разі він обов'язково повинен дотримуватися норм і вимог загальної і професійної педагогічної культури» [1, с. 174]. Ця умова також є важливим проявом системності впливу культури викладача на студентів, істотним чинником розвитку їхньої загальної культури, в тому числі, й культури спілкування.

Розвиток культури студентів пов'язаний з їхньою духовністю і світом життєвих цінностей. Однак, як ми з М. К. Чеботарьовим вже писали, «у вищій школі стає все більш виразною тенденція посилення інформаційної насиченості підготовки за рахунок духовно-культурної складової. Внаслідок цієї тенденції в нашому суспільстві продовжує насаджуватися суто технократичний тип і характер мислення і взаємовідносин, втрачається їх теплота і людяність» [2, с. 185]. Отже, системність впливу особистості педагога та його культури спілкування сприяє розв'язанню не тільки завдань суто професійної підготовки, а й розвитку духовності, культури, життєвих цінностей та відповідальності майбутніх фахівців.

Висновки. По-перше, сучасна вища школа не повинна обмежуватись

суто професійною підготовкою фахівців. Суспільні вимоги передбачають розвиток їхньої високої культури й духовності. По-друге, виконання цих вимог пов'язане з необхідністю системного впливу педагога на студентів. По-третє, центральну роль у цьому впливі відіграє культура спілкування.

Перспективи подальших розробок пов'язані зі створенням та впровадженням системних інноваційних педагогічних технологій.

Література. 1. Культура педагога : Монографія / С. О. Заветний, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов, Л. М. Тіщенко; За ред. О. С. Пономарьова. – Харків: Міськдрук, ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. – 320 с. 2. *Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К.* Відповідальність в системі професійної компетентності фахівця. – Харків: Підручник НТУ «ХП», 2012. – 220 с.

Рэйлян В. г. Кишинев, Молдова

Илияш Н. г. Петрошань, Румыния

Фетинюк В. г. Кишинев, Молдова

ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА СИСТЕМУ ОБРАЗОВАНИЯ

Abstract: the impact of the coronavirus pandemic on the education system differs from country to country and varies from region to region. The coronavirus pandemic has exacerbated pre-existing problems in international education. The paper considers topical issues related to the organization of the education system in 2020-2021, as well as financing education, etc. Countries should use the most effective strategies for overcoming the crisis as a basis for long-term improvements in the spheres. such as assessment, technology and education financing.

Сегодня вряд ли найдется область, в той или иной степени не затрону-

тая последствиями распространения COVID-19. Влияние, которое пандемия коронавируса оказала на систему высшего образования, различается от страны к стране, имеет свою специфику в разных регионах мира.

Мы хотели затронуть в нашей статье несколько моментов:

1. ОРГАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Согласно данным ЮНЕСКО, Правительства стран по всему миру приняли решение о закрытии учебных заведений в попытке сдержать глобальную пандемию COVID-19. Согласно данным ЮНЕСКО, 188 государств закрыли школы в масштабах всей страны, что затронуло 91,3% учащихся во всем мире (1,58 млрд человек)¹.

Закрытие школ, даже временное, имеет большие социальные и экономические последствия, особенно для малоимущих слоев населения.

1. Прерванное обучение: дети и молодежь лишаются возможностей для роста и развития, это главным образом сказывается на учащихся из малообеспеченных семей, которые не имеют возможностей для получения образования вне школы.

2. Питание: многие дети получают бесплатное или льготное питание, предоставляемое в школах.

3. Проблемы в присмотре за детьми: в отсутствие альтернативных вариантов работающие родители вынуждены оставлять детей одних, что может быть опасным для их жизни и здоровья.

4. Высокие экономические издержки: работающие родители вынуждены пропускать работу, чтобы заботиться о детях, что во многих случаях приводит к потере заработной платы и негативно влияет на производительность.

5. Дополнительная нагрузка на систему здравоохранения: женщины составляют большую часть работников здравоохранения и часто не могут

¹ UNESCO: Coronavirus Impacts Education <https://en.unesco.org/themes/education-emergencies/coronavirus-school-closures>

посещать работу из-за необходимости ухода за ребенком. Это означает, что многие медицинские работники не находятся в учреждениях, где они наиболее необходимы во время кризиса здравоохранения.

6. Усиление нагрузки на школы, которые остаются открытыми: локализованное закрытие одних школ обременяет другие школы, поскольку родители и чиновники перенаправляют детей в открытые учебные заведения.

7. Показатели отсева учеников, как правило, растут: обеспечение того, чтобы дети и молодежь возвращались в школы после их открытия, является сложной задачей.

8. Социальная изоляция: школы – это центры социальной активности и взаимодействия людей. Многие дети и молодежь лишаются социальных контактов, которые необходимы для обучения и развития.²

Пандемия COVID-19 ударила больше всего по наиболее уязвимым слоям населения из разных стран. Так, учащиеся из привилегированных семей, поддерживаемые своими родителями, стремящиеся и способные учиться, могли найти путь мимо закрытых учебных учреждений к альтернативным возможностям обучения. Учащиеся из малоимущих или неблагополучных семей часто оставались недоступными к альтернативным возможностям обучения после закрытия школ и университетов.

Этот кризис выявил многие недостатки и несправедливость в наших системах образования – от доступа к широкополосной связи и компьютерам, необходимым для онлайн-образования, до несоответствия между ресурсами и потребностями.

Учащимся приходилось больше полагаться на свои собственные ресурсы, чтобы продолжить обучение удаленно через Интернет, телевидение или радио. Учителям также пришлось адаптироваться к

² <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/consequences>

новым педагогическим концепциям и методам преподавания, которым они, возможно, не были обучены.

Обеспечение непрерывности обучения во время закрытия школ стало приоритетом для правительств во всем мире, многие из которых обратились к информационным технологиям, что потребовало от учителей перехода на онлайн-проведение уроков.

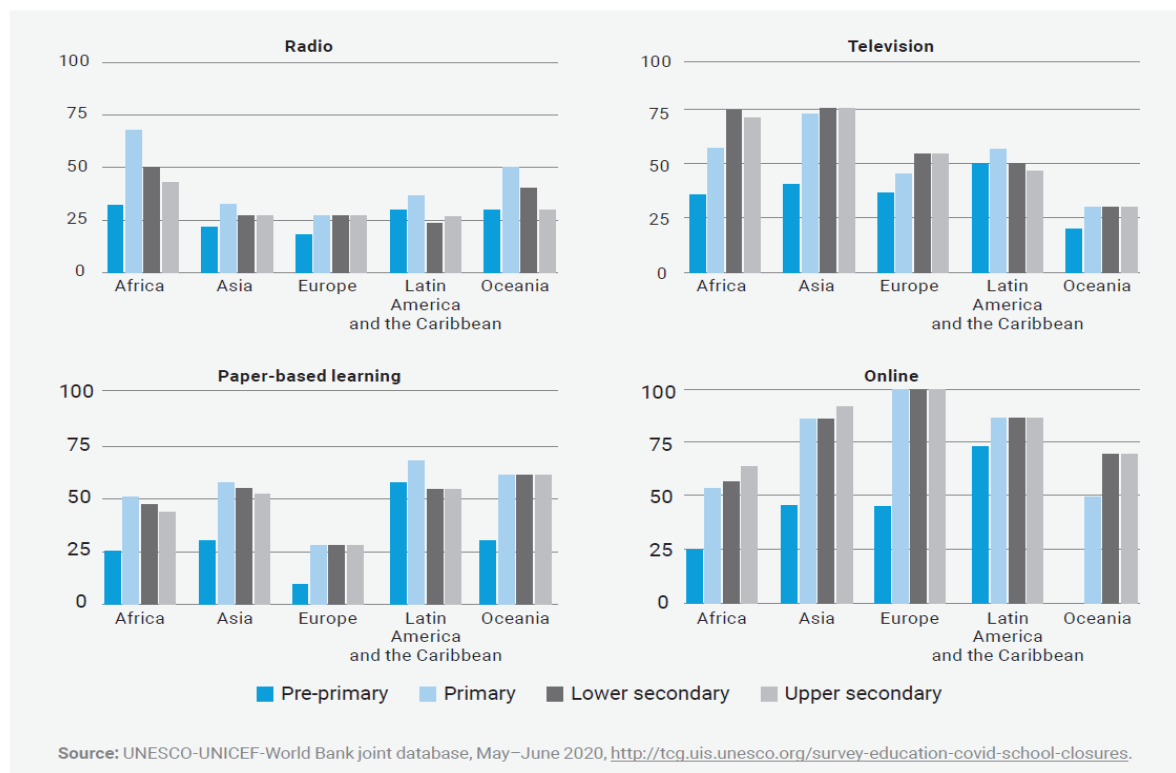

Рис. 1. Выбор дистанционного обучения в стране во время закрытия школы (в процентах)

Как показано на рисунке 1, одни методы использовались чаще, чем другие, в зависимости от уровня образования с вариациями по регионам. В областях с ограниченными возможностями подключения были использованы более традиционные методы дистанционного обучения, часто сочетая образовательные теле- и радиопрограммы и распространение печатных материалов.

Относительно небольшое количество стран имеют эффективный охват и использование методов дистанционного обучения. Однако оценки

указывают на вариабельность охвата: дистанционное обучение в странах с высоким уровнем дохода охватывает около 80–85 процентов, в то время как в странах с низким доходом этот показатель снижается до менее 50 процентов. Этот дефицит в значительной степени может быть отнесен на счет цифрового разрыва, с обездоленными, имеющими ограниченный доступ к основным бытовым услугам, таким как электричество; отсутствие технологической инфраструктуры; и низкий уровень цифровой грамотности среди учащихся, родителей и учителей.

Заккрытие учебных учреждений потребовало изменений – а в некоторых случаях привело к серьезным нарушениям – в оценке учащихся. В многих странах экзамены были отложены; в некоторых они были отменены; а в других случаях они были заменены непрерывным оцениванием или альтернативными методами, такими как онлайн-тестирование выпускных экзаменов.

Некоторые страны оказались не в состоянии перейти на онлайн-обучение по различным причинам, включая отсутствие материально-технического обеспечения университетов, отсутствия широкого покрытия интернет-сетями, низкого уровня жизни население и пр.

Например, страны Латинской Америки приостановили занятия в университетах. Один из ведущих университетов Аргентины — Университет Буэнос-Айреса – решил отменить занятия и внести изменения в академический календарь, вместо того, чтобы перейти к онлайн-обучению, полагая, что только очное обучение может гарантировать высокий уровень качества.

Национальный институт науки и технологий Зимбабве, как и ряд других африканских университетов, заявил о своем закрытии до особого распоряжения.

Министр высшего образования Малайзии приостановил процесс перехода на дистанционное обучение.

С самого начала пандемии учителям, преподавателям необходимо было внедрить методы дистанционного обучения, часто без достаточного руководства, обучения или ресурсов. Как показано на рисунке 2, это происходило на всех уровнях образования. Во многих контекстах профессиональное развитие учителей перемещалось в онлайн пространство или распространялось через телефонные и видеоприложения. Сетевые собрания классов и приложения для обмена сообщениями стали полезными инструментами и новыми способами общения с учащимися и образовательным сообществом.

Совместные исследования ЮНЕСКО и Мирового Банка (рисунок 2) доказывают, что учителя во всем мире были в значительной степени неподготовлены к поддержанию непрерывности обучения и адаптации к новым методикам преподавания. В странах Африки к югу от Сахары только 64 процента учителей начальной и 50 процентов средней школы получили минимальную подготовку, которая часто не включает базовые цифровые навыки.

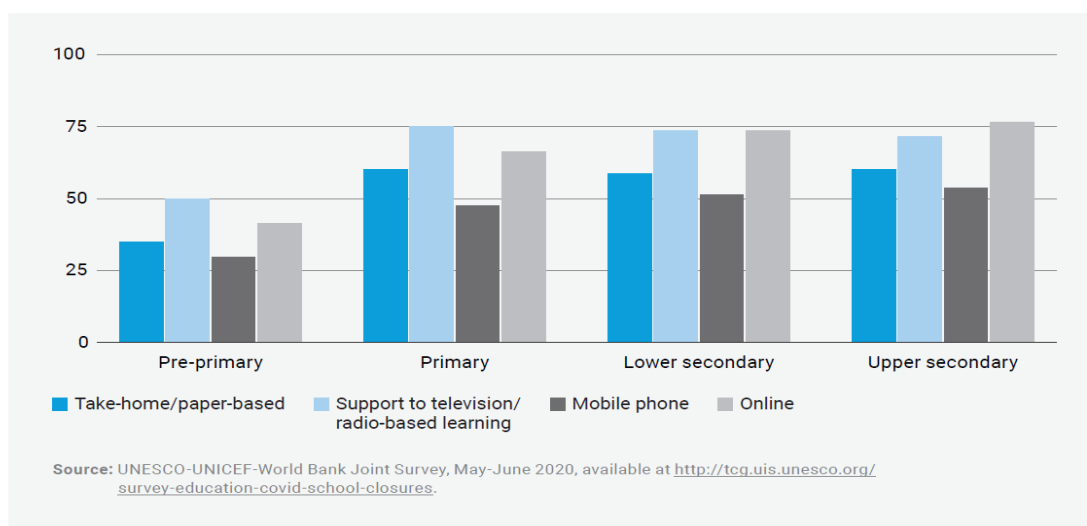

Рис. 2. Доля учителей, необходимых для продолжения обучения, по уровню образования и дистанционному методу обучения (процентное соотношение по группе)

Кризис COVID-19 выявил несколько важных моментов: необходимость реформ для обучения учителей, преподавателей новым методам образования, поскольку только базовых навыков в ИТ недостаточно для качественного дистанционного обучения.

В работе «Влияние пандемии Covid-19 на сектор высшего образования и магистратуру»³ авторами отмечаются и следующие проблемы:

1) не все предметы (медицина, инженерные науки, химия) возможно преподавать онлайн;

2) наблюдается психологическая перегруженность преподавателей и студентов от постоянного использования обучающих платформ, приложений и других инструментов онлайн обучения;

3) не все университеты обладают соответствующей инфраструктурой для преподавания онлайн, и ответственность за проведение занятий перекладывается на преподавателей, которые используют стандартные инструменты (E-mail, Whatsup, видеозвонки) для обучения;

4) физическое здоровье учителей подвергается риску, когда требуется проводить очное обучение детей;

5) к страху заражения вирусом добавлялся страх потерять зарплату и льготы, при этом справляясь с возросшими рабочими нагрузками и семейными обязанностями. Это особенно верно в отношении учителей-женщин, которые должны были продолжить обучение и несли непропорционально большую долю семейных обязанностей.

Немудрено, что некоторые страны включили психологическую поддержку не только учащихся во время пандемии, но и преподавателей.

Пандемия COVID-19 по-разному повлияла на занятость и заработную плату. Последние данные свидетельствуют о том, что меньше пострадали учителя и преподаватели государственного сектора. Зато работающие по

³ <https://ntf.ru/sites/default/files/Vliyanie%20pandemii%20COVID-19%20na%20sektor%20vysshego%20obrazovaniya%20i%20magistraturu.pdf>

временным контрактам особенно пострадали, поскольку контракты не продлевались, а те, кто получал почасовую оплату, остались без работы.

В частности, в странах с низким уровнем доходов, где родители перестали платить за обучение или учителя не могли преподавать удаленно, учителя лишались средств к существованию. Опрос, проведенный Education International, показал, что работники образования в частных учебных заведениях сильно пострадали, при этом учителя, работающие по временным контрактам, и вспомогательный персонал пострадали больше всего (рисунок 3).

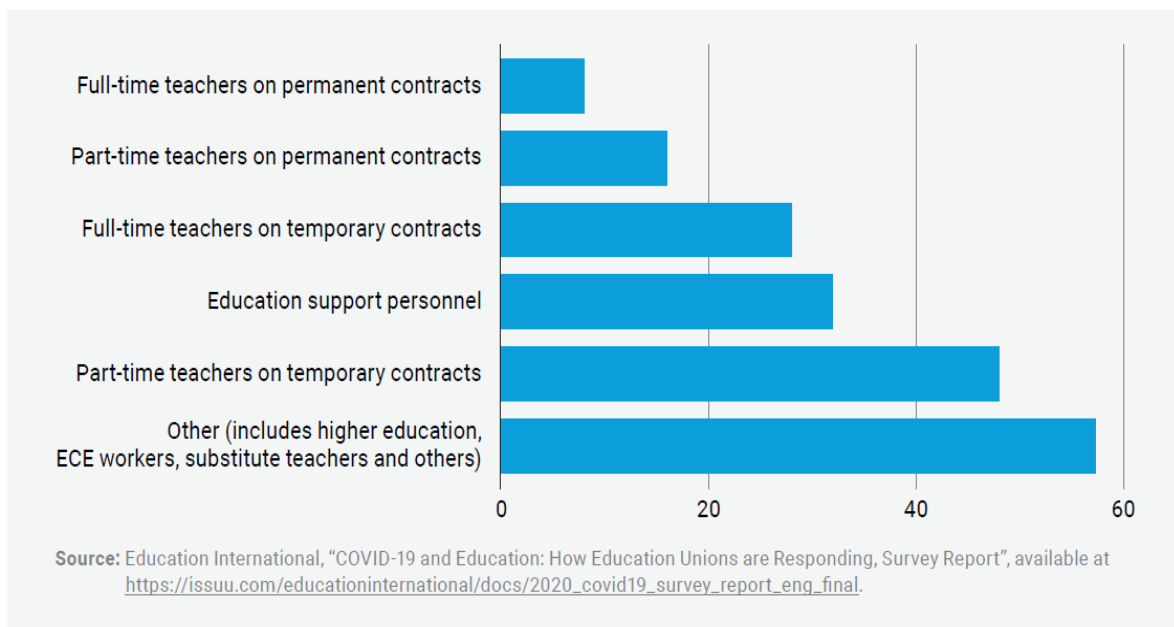

Рис. 3. Закрытие школ сильно повлияло на оплату труда работников образования

В условиях низкого потенциала и слаборазвитой инфраструктуры некоторые страны используют работников и физическую инфраструктуру системы образования для оказания поддержки местному населению во время кризисных ситуаций. Например, в районах с низкой степенью или отсутствием территориальной связности здания образовательных учреждений могут использоваться в качестве информационных центров и медицинских эвакуационных центров (после закрытия школ). Кроме того,

администраторы и учителя школ – это кадры, которые в период закрытия школ могут пройти обучение и затем помогать в осуществлении некоторых инициатив, в частности в проведении разъяснительных и других мероприятий среди населения (например, во время вспышки болезни Эбола в 2014 году учителя в Гвинее занимались просветительской работой в своих общинах и помогали отслеживать контакты пациентов, инфицированных вирусом Эбола)⁴. В таких случаях должны быть четко определены правила возвращения школ к выполнению своего первоначального назначения после завершения кризиса.

Моделирование процессов по развивающимся странам, участвующим в Программе международной оценки успеваемости учащихся, позволяет предположить, что в отсутствие мер по исправлению положения сокращение возможностей для обучения на одну треть (что эквивалентно закрытию школы на три месяца) в третьем классе может привести к тому, что 72 процента учащихся отстанут настолько, что к десятому классу они либо бросят учебу, либо окажутся неспособны чему-либо научиться в школе.⁵

II. ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ

Пандемия внесла существенные коррективы в планы потенциальных иностранных студентов по обучению за рубежом.

Университеты выигрывают от интернационализма как с точки зрения доходов, так и с точки зрения удержания талантов. Зарубежные страны предлагают новые рынки и новых студентов, а также возможности для дальнейших исследований.

Хотя в настоящее время действуют ограничения на поездки (что может быть нормой в течение неопределенного периода времени), это не означает, что университеты не могут продолжать практиковать

⁴ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/450881585235950757/Guidance-Note-on-Education-Systems-Response-to-COVID19.pdf>

⁵ Michelle Kaffenberger, “Modeling the long-run learning impact of the COVID-19 learning shock: Actions to (more than) mitigate loss”, RISE Insight Series. 2020/017, 4 June 2020, available at https://doi.org/10.35489/BSG-RISE-RI_2020/017.

интернационализм. Ограничения, вызванные COVID-19, потенциально возродили понимание открытого сотрудничества. С точки зрения контекста, университеты находятся в хорошем положении, чтобы отстаивать необходимость более тесного международного сотрудничества. Поскольку пандемии и другие кризисы не обязательно признают границы, международное сотрудничество с точки зрения исследований становится все более актуальным и полезным.

То, что университеты должны делать для защиты интернационализма сейчас и в будущем, многогранно. Должны быть: внешнее отношение, разнообразие и равенство.

В работе *«Влияние пандемии covid-19 на сектор высшего образования и магистратуру: международный, национальный и институциональный ответ»⁶*, авторы отмечают снижение академической мобильности на 89% (рис. 4).

Так, например, Программа ERASMUS+7

В связи со вспышкой вируса COVID-19 в рамках программы ERASMUS+ были приняты следующие меры:

- продлены сроки завершения всех совместных проектов (от 12 до 36 месяцев);
- отложены сроки подачи заявок на уже объявленные проекты;
- выпускники программы ERASMUS+, которые должны были пройти стажировку за рубежом, могут отложить стажировку на срок до 18 месяцев;
- студенты и преподаватели, оказавшиеся в сложной ситуации за рубежом, должны обратиться в университет своей страны (откуда они приехали по программе) или национальные представительства своей страны для того, чтобы получить помощь.

В условиях финансовых проблем и политической поляризации как

⁶ <https://ntf.ru/sites/default/files/Vliyanie%20pandemii%20COVID-19%20na%20sektor%20vysshego%20obrazovaniya%20i%20magistraturu.pdf>

никогда важно, чтобы университеты и исследовательские проекты оставались надежными источниками прогресса. Способность реагировать на эти проблемы обеспечивается исследованиями и инновациями.

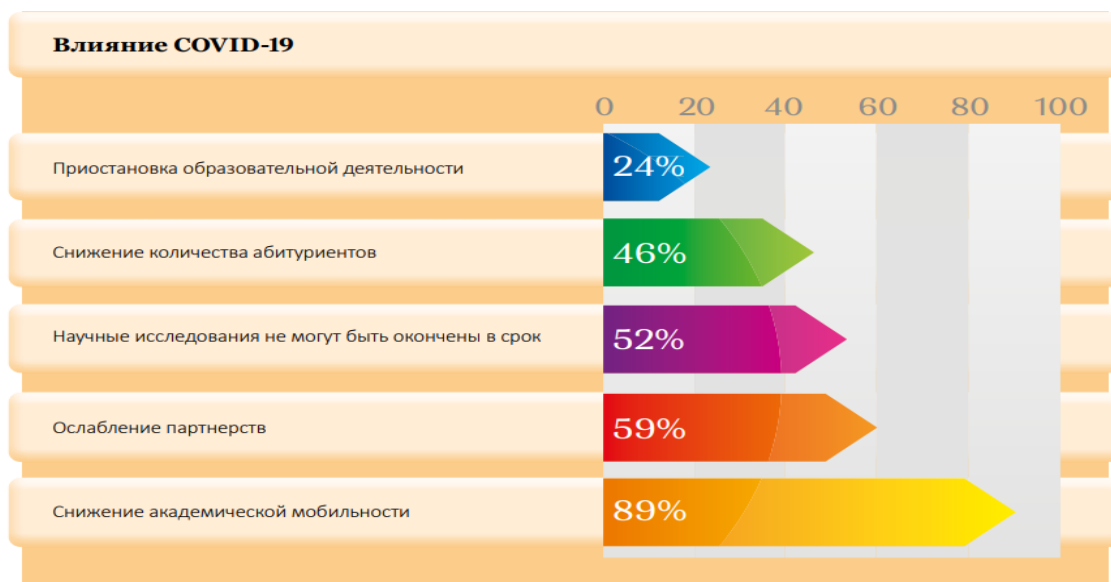

Рис. 4. Вызовы для университетов в период пандемии (по данным опроса Международной ассоциации университетов)⁷

III. ФИНАНСИРОВАНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Пандемия подтолкнула мир к глубочайшей глобальной рецессии, что окажет долгосрочное воздействие на экономику и государственные финансы. Последствия были особенно серьезными для стран с низким доходом и доходом ниже среднего.

Международное сообщество также должно действовать, чтобы защитить финансирование образования. Задача финансирования образования еще до COVID-19 была крайне трудновыполнимой. По оценкам, на начало 2020 года дефицит финансовых средств для достижения цели 4 в области устойчивого развития (качественное образование) в странах с низким уровнем дохода и с уровнем дохода ниже

⁷ <https://iau-aiu.net/Covid-19-Higher-Education-challenges-and-responses>

среднего ежегодно составлял ошеломительную сумму в размере 148 млрд. долл. США. Согласно прогнозам, в результате обусловленного COVID-19 кризиса этот дефицит средств увеличится примерно на треть.

Пандемия COVID-19 вызвала крупнейшее нарушение образования в истории, уже оказав почти универсальное воздействие на учащихся и учителей во всем мире, от дошкольных до средних школ, технического и профессионального образования и обучения в институтах, университетах. К середине апреля 2020 года от пандемии пострадали 94 процента учащихся во всем мире, что составляет 1,58 миллиарда детей и подростков, от начального до высшего образования в 200 странах.

Способность реагировать на закрытие школ резко меняется в зависимости от уровня развития: например, во втором квартале 2020 года 86 процентов детей, получающих начальное образование, фактически не посещали школу в странах с низким уровнем человеческого развития – по сравнению с всего 20 процентов в странах с очень высоким уровнем человеческого развития⁸.

Если говорить только об экономических последствиях пандемии, то, по оценкам ЮНЕСКО, еще около 23,8 миллиона детей и молодых людей (от дошкольников до студентов высших учебных заведений) могут в следующем году бросить учебу или оказаться без доступа к образованию. Общее число детей, которые не смогут вернуться к учебе из-за закрытия школ, скорее всего, будет еще больше.

Предполагается, что меры, принимаемые для замедления распространения COVID-19, приведут к значительному падению мирового производства. Исследования показали, что в 2020 году произошло снижение реального ВВП в странах с большинством доходных групп и регионов. Согласно прогнозам МВФ, в 2021 году государственные

⁸ United Nations Development Programme (UNDP). COVID-19 and human development: Assessing the crisis, envisioning the recovery. 2020 Human Development Perspectives, 2020, New York: UNDP, available at <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>.

расходы в странах с высоким уровнем доходов в реальном выражении сократятся. Влияние на государственные расходы на образование можно оценить, используя прогнозы роста ВВП и государственных расходов наряду с прогнозами ООН в области народонаселения.⁹ Два простых прогноза на 2020 год представлены в таблице.

Таблица 1

**Прогнозы указывают на значительное замедление
государственных расходов на образование**

Real growth in education spending per capita (%)

	2020 pre-COVID	2020 (b)	2020 (d)	2021
High Income	1.3	5.4	-5.1	-2.6
Upper Middle Income	1.9	1.8	-8.3	0.4
Lower Middle Income	2.5	1.8	-8.4	0.8
Low Income	14.0	11.1	0.0	2.5
East Asia and Pacific	1.8	5.0	-5.5	0.3
Europe and Central Asia	2.0	4.3	-6.1	-1.7
LACAB	3.6	3.1	-7.2	1.2
MENA	1.9	3.8	-6.6	-2.4
South Asia	7.2	4.0	-6.4	5.3
Sub-Saharan Africa	7.7	6.5	-4.2	0.0
All Countries	3.6	4.8	-5.7	-0.5

Source: World Bank calculations based on IMF (2019a, 2019b, 2020a, and 2020b).

Базовый прогноз предполагает, что доля общего бюджета, выделяемая на образование, останется прежней. Нижний прогноз предполагает, что в

⁹ <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33739/The-Impact-of-the-COVID-19-Pandemic-on-Education-Financing.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

рамках своих ответных мер на пандемию правительства в краткосрочной перспективе переориентируют свои бюджеты на здравоохранение и социальную защиту. Предполагается, что доля бюджета, выделяемая на образование, упадет на 10 процентов. Ожидается, что в странах с низким и средним уровнем доходов пандемия приведет к сокращению запланированного увеличения расходов на образование в 2020 году. Согласно прогнозам, сделанным до пандемии, государственные расходы на образование во всех регионах и группах с доходами вырастут в реальном выражении.

Для стран, у которых есть финансовые возможности для борьбы с пандемией, важно включить средства для покрытия мер по борьбе с пандемией в сфере образования. Во время прошлых кризисов некоторые страны использовали пакеты финансовых стимулов для защиты и мобилизации ресурсов на образование как способ оживить свою экономику и улучшить свои среднесрочные перспективы роста. Например, во время финансового кризиса 2008–2009 годов 15 процентов ресурсов, предусмотренных Федеральным законом США о восстановлении и реинвестировании (ARRA), пошли на финансирование образования. В условиях нынешнего кризиса США также выделяют значительную часть своего пакета помощи в связи с COVID на образование. Согласно отслеживанию политики МВФ, такие страны, как Экваториальная Гвинея, Эфиопия, Панама, Швеция и Тонга, включили дополнительные расходы на образование в свои пакеты финансовых стимулов, в то время как другие страны, такие как Алжир, прилагают усилия для обеспечения того, чтобы социальные расходы, включая образование, были защищены во время текущего кризиса¹⁰.

Однако странам, правительства которых не могут защитить свои общие уровни расходов, необходимо будет изучить способы перераспределения ресурсов.

¹⁰ <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33739/The-Impact-of-the-COVID-19-Pandemic-on-Education-Financing.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Эксперты Всемирного банка установили, что пандемия коронавируса угрожает прогрессу в области образования во всем мире через два основных фактора:

- Во-первых, это почти полное закрытие школ всех уровней;
- Во-вторых, это экономический спад, вызванный мерами по борьбе с пандемией.

«Пандемия оказала глубокое воздействие на образование, закрыв школы почти повсюду на планете, что стало крупнейшим потрясением для всех систем образования в нашей жизни. Ущерб станет еще более серьезным, поскольку чрезвычайная ситуация в области здравоохранения перерастет в глубокую глобальную рецессию».

Література. 1. COVID-19: Higher Education challenges and responses. <https://iau-aiu.net/Covid-19-Higher-Education-challenges-and-responses>
2. Guidance-Note-on-Education-Systems-Response-to-COVID19.pdf <https://documents1.worldbank.org/curated/en/450881585235950757/Guidance-Note-on-Education-Systems-Response-to-COVID19.pdf>. 3. Michelle Kaffenberger, “Modeling the long-run learning impact of the COVID-19 learning shock: Actions to (more than) mitigate loss”, RISE Insight Series. 2020/017, 4 June 2020, available at https://doi.org/10.35489/BSG-RISE-RI_2020/017. 4. The-Impact-of-the-COVID-19-Pandemic-on-Education-Financing.pdf <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33739/The-Impact-of-the-COVID-19-Pandemic-on-Education-Financing.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 5. UNESCO (2020a). Distance Learning Solutions. UNESCO. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions>. 6. UNESCO: Coronavirus Impacts Education <https://en.unesco.org/themes/education-emergencies/coronavirus-school-closures>. 7. United Nations Development Programme (UNDP). COVID-19 and human development: Assessing the crisis, envisioning the recovery. 2020 Human Development Perspectives, 2020, New York: UNDP, available at <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>. 8. Влияние пандемии Covid-19 на сектор

высшего образования и магистратуру. Аналитический материал, Москва, 2020. <https://ntf.ru/sites/default/files/vliyanie%20pandemii%20COVID19%20na%20sektor%20vysshego%20obrazovaniya%20i%20magistraturu.pdf>.

УДК 159.922.954.928

Рибалка В. В.
м. Київ, Україна

ПСИХОГЕНЕТИКА ТА ПСИХОПЕДАГОГІКА ЗДІЙСНЕННЯ ОБДАРОВАНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ МАЙСТЕРНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Проблема здібностей і обдарованості та їх переходу у професійну майстерність ставиться у сучасних психогенетичних та психопедагогічних дослідженнях В. П. Ефроїмсона (2003), І. А. Зязюна (2008), С. Д. Максименка (2006), В. О. Моляко і О. І. Кульчицької (2008), О. О. Олександрова (2010). Так, останній стверджує, що обдарованість пов'язана з генетикою людини скоріше за все через генеральний фактор G інтелекту, але як «дар» з'являється і розвивається у дитини під впливом біологічної та соціальної спадковості. В ході вивчення обдарованості відкриваються альтернативні впливи, якими можна пояснити досягнення, що приписуються вродженому таланту. З'ясування особливостей такого переходу становить *мету* тез.

За О. О. Олександровим, особливості вказаного переходу визначаються, поряд із спадковістю, кількістю та якістю практики у сфері певної діяльності. Про це свідчить, приміром, музична освіта, в якій роль практики та неперервних тренувань очевидна. Так, студенти консерваторій, що вчаться на скрипці, мають впродовж терміну навчання майже 10000 годин вправ. Цим же пояснюються високі досягнення фігуристів з їх інтенсивними тренуваннями, акторів – з численними репетиціями тощо. Багато видів

творчої діяльності визначаються ітераційною сутністю, що забезпечує виконання діяльності на рівні професіоналізму. Крім інтенсивності занять та тренувань, до числа відповідних спадкових альтернативних середовищних впливів як основи успішності навчання та трудових і професійних досягнень, О. О. Олександров відносить: а) увагу та здатність до концентрації; б) рівень мотивації; в) впевненість у собі та оптимізм (додамо ще доцільну оптимізацію поведінки і діяльності); г) ентузіазм й енергійність.

У зв'язку з цим, психогенетик відносить до факторів обдарованості так званій *емергенез*, тобто явище обумовленості здібностей та обдарованості сукупністю як генетичних, так і середовищних, фактично психопедагогічних, впливів, коли вибірковість останніх кореляційно визначається набором певних генів. Це виявляється, на думку вченого, і в явищі, що описане В. П. Ефроїмсоном у концепції *імпресінга*, який трактується ним як людська форма відомого етологам явища імпринтингу у тварин. Імпресінг виникає тоді, коли деякі події у дитячому та підлітковому віці призводять до появи глибоких вражень, що на все життя визначають мотиви діяльності людини та її інтереси. Як такі часто виступають яскраві спостереження, цікаві книги, повчальні зустрічі, знайомства тощо. Ми вважаємо, що наслідком імпресінгу як певного психогенетичного і психопедагогічного явища виступає так звана ідея-фікс, мотиваційно-смісловий вплив якої зберігається тривалий час, якщо не все життя, і визначає неперервну творчу активність і продуктивність особистості в її навчальній, трудовій та професійній діяльності.

Отже, поряд з описаними психогенетичними, існують й інші, зокрема психопедагогічні, фактори розвитку обдарованості та її переходу у професійну майстерність, професіоналізм як здатність особистості до висококваліфікованої трудової діяльності (І.А.Зязюн, 2008). Їх можна систематизувати на основі запропонованого в нашій концепції тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості, зокрема

компонентного складу її діяльнісного виміру. Останній складається, в загальному життєвому, онтогенетичному та конкретному ситуаційному планах з таких компонентів-етапів діяльності, як: а) потребнісно-мотиваційний; б) інформаційно-пізнавальний; в) цілеформувальний; г) операційно-результативний та д) емоційно-почуттєвий [5]. Таким чином:

а) *потребнісно-мотиваційний*, смисловий компонент діяльності обдарованої людини отримує на початку її життя доленосний творчий імпульс внаслідок *імпресінгу*, коли вже в дитячому чи підлітковому віці формується *ідея-фікс*, яка виступає психофізіологічно домінантною, у порівнянні з іншими ідеями, мотивами, смислами, й поступово утворює головний сенс життя. Ознаками ідеї-фікс є її високе особистісне значення, цінність, масштабність, всесвітність, глобальність, життєвість, вічність, вибірковість, Я-фоновість, коли Я особистості виступає головною фігурою на фоні дійсності; при цьому ідея-фікс зливається з Я на фоні безмежного світу; частіше за все це властиве підліткам, під час особистісного Я-самовизначення та першого досвіду оволодіння абстрактними поняттями з їх всезагальністю у просторі та часі, системністю; завдяки ідеї-фікс підліток включається у цивілізаційний творчий процес; в нього з'являються елементи ноосферної свідомості; людина постає як дійсно «хомо сапієнс», тобто як людина розумна, що включається у ноосферу як сферу розуму.

Відомим прикладом імпресінгу є показ батьком Альберта Ейнштейна своєму п'ятирічному синові компаса, після чого в нього почалися неперервні несвідомі міркування про магнітне поле. У 12 років під впливом сформованої польової аперцепції Альберт зацікавлено перечитує невеличку книгу з евклідової геометрії, що разом з інтенсивними та систематичними роздумами визначило створення пізніше теорії відносності.

б) на *інформаційно-пізнавальному* етапі діяльності відбувається всебічне пошукове забезпечення дитиною розвитку своєї ідеї-фікс актуальною інформацією та контекстуальне розуміння додаткових її

характеристик; це відбувається, за О. В. Запорожцем, у формі *ампліфікації*, тобто інтенсивного збагачення, насичення відповідного до ідеї-фікс інформаційного, знанневого середовища та пізнання нових аспектів і взаємозв'язків ідеї-фікс зі світом; творча пізнавальна та наукова реальність розширюється, за В. І. Вернадським (1988), за такими параметрами ноосфери, як космос, життя, мікросвіт, тобто безмежність у просторі та часі;

в) *цілеформувальний* компонент діяльності складається на основі зосередження здібної, обдарованої дитини на *головній меті життя*, що відповідає розробці ідеї-фікс як стратегічній проблемі життя; здійснюється системне стратегічне цілепокладання, формування гнучких проміжних тактичних цілей, проєктів, програм, планів, завдань; *стратегізація, тактична та оперативна диференціація мети* відбувається на основі стратегій творчості – аналогізування, комбінування, реконструювання, універсальної та спонтанної – й тактик (В. О. Моляко, 2008); важливого понад-стратегічного значення набувають при цьому духовні цінності – наукового світогляду, життя, людини, віри, надії, любові, добра, краси та істини (І. А. Зязюн, 2008; Е. О. Помиткін, 2007), навкруги яких розвиваються і здійснюються базові особистісні потенціали людини, в ході її цілеспрямованої освіти і праці.

г) на *операційно-результативному* етапі діяльності відбувається концентрація неперервних пізнавальних, творчих, інноваційних, практичних дій, операцій, вправ з реалізації ідеї-фікс, як головного сенсу та мети життя, розробка та втілення її у повсякденне буття – сімейне, громадське, професійне; при цьому здійснюється *головна справа життя*, досягаються стратегічні і тактичні результати, звершується успіх; відбувається генерація в межах ідейно-зафіксованої стратегічної лінії життя відповідних тактичних й оперативних результатів; так, В. І. Вернадський в ході своїх стратегічних ноосферних досліджень створив більше 30 нових галузей наук;

д) *емоційно-почуттєвий* компонент діяльності виявляється в дії особливого позитивно-афективного комплексу задоволення успіхом, завершальної фіксації результатів творчості на високому рівні особистого і соціального визнання, коли закріплюється сама діяльність; здійснюється фінальна для кожного циклу діяльності *афектація успіху*.

Отже, за означених вище умов, обдарованість дитини не згасає, як в численних прикладах нереалізованості вундеркіндів, а здійснюється інтенсивно у всевіковому масштабі життя. Маючи кваліфіковану психопедагогічну підтримку, вона практично реалізується у дорослому віці у формі професіоналізму, професійної майстерності працівника і тим самим забезпечує розвиток цивілізації та цивілізаційний розвиток самої особистості.

УДК 331:37.07

Романовський О. Г.

м. Харків, Україна

ОБ'ЄКТИВНЕ ЗРОСТАННЯ РОЛІ КЕРІВНИКА-ЛІДЕРА

Історію світової цивілізації на всіх етапах її розвитку створювали лідери. Ця загальновідома істина є незаперечною.

Виникнення нових деспотій та імперій Стародавнього світу, їх завоювання, чільні ролі в історії розвитку політичної, демографічної та етнографічної складових людства визначалися тими найсильнішими особистостями, які стояли на чолі цих світоутворюючих центрів. Те ж відбувається в Середньовіччі, в Новій і Новітній історії, і теперішньому часі.

Імператори, президенти, прем'єри і за авторитарних режимів, і в демократичних державах завжди силою свого інтелекту, характеру і видатних якостей демонстрували поняття «харизма» або вели до небувалого розквіту суспільства і держави, або до їхнього ослаблення і цілковитого розвалу, і навіть до припинення їхнього існування.

Імена Гамерлана, Олександра Македонського, Наполеона Бонапарта, Джоржа Вашингтона, Рузвельта, Черчіля, Маргарет Тетчер, Голди Меір, Індіри Ганді, як приклад таких видатних політичних діячів є тому підтвердженням.

Геніальні вчені і, передусім, філософи, фізики, математики, особливо вчені природничих наук, визначили духовну, моральну і матеріальну парадигму розвитку людського суспільства, гуманістичного та інформаційного простору людського буття.

Видатні письменники, поети, художники і музиканти та інші діячі всіх творчих професій створювали емоційну сферу очищення стану людського життя в будь-які епохи з давніх-давен і до теперішнього часу.

Всіх неперевершених видатних діячів в усі часи світової людської цивілізації можна об'єднати поняттям «харизматичні лідери». Саме вони відповідали на всі питання буття будь-якого часу, і від їхньої суб'єктивної ролі залежало все в розвитку або деградації тієї чи іншої держави, того чи іншого напрямку в активній життєдіяльності людського суспільства.

Аналізуючи всю історію розвитку світової цивілізації, не можна назвати жодного прикладу комфортного, сприятливого періоду для життя людини.

Завжди були руйнівні війни, епідемії, кліматичні катастрофи, пов'язані із загибеллю великої кількості людей. Вся історія наповнена величезною кількістю конфліктів суспільства з природою і всередині самого суспільства.

Але важко сперечатися із твердженням, що наш період життя людини на рубежі 2-го і 3-го тисячоліть наповнений неосяжним набором конфліктів та криз.

Пандемія, катастрофічне погіршення екології, різке потепління клімату, тектонічні зміни структури планети, економічна криза, різке зростання глобального екстремізму, падіння духовно-моральних основ і, нарешті, ризик загрози термоядерної, біологічної та космічної воєн – це є

реалії сьогодення.

А до цього всього треба додати необхідність правильного і своєчасного управління штучним інтелектом. Для того, щоб людство могло впоратися з усім цим величезним набором викликів на всіх рівнях управління в сучасному світі і в усіх соціальних сферах, на головних ролях повинні знаходитися лідери, які мають високорозвинений інтелект усіх видів:

- 1) когнітивний IQ;
- 2) емоційний EQ;
- 3) духовний SQ;
- 4) інтелект життєвої сили VQ, а також;
- 5) інтелект оригінальності (його іноді замінюють творчим інтелектом).

Однак, як пише Манфред Кетс де Вріс у своїй книзі «Містика лідерства»: «IQ не гарантує успіху, особливо в лідерстві. По-перше, люди з високим IQ не обов'язково приймають правильні рішення. Насправді, IQ і якості лідера, такі, як прийняття рішень, мало пов'язані. (Зрештою, якби високий рівень IQ був вирішальним, агенти з працевлаштування стали б зносити двері математичних факультетів, щоб найняти на роботу математиків). По-друге, люди з високим IQ часто потрапляють в інтелектуальну пастку, «інтелектуалізуючи» свої власні помилкові рішення. По-третє, люди з високим IQ часто настільки вміло критикують інших, що більше звертають увагу на це, ніж на пошук конструктивних рішень.

У світі бізнесу емоційний інтелект – суміш міжособистісного і внутрішньо особистого інтелекту за класифікацією Гарднера – не менш важливий, ніж логіко-математичний. Високий IQ («коефіцієнт розумового розвитку») може бути побитий високим EQ». [1, с. 41]

Що ж в результаті дає в даний час харизма для сучасного керівника? На це питання дуже добре відповідає у своїй книзі «Харизма як впливати, переконувати і надихати» Олівія Фокс Кабейн:

«Харизма змушує інших людей любити вас, довіряти вам і наслідувати. Вона допоможе визначити, чи розглядають вас як прихильника чи як лідера, чи сприймаються ваші ідеї і наскільки ефективно реалізуються ваші плани. Як би там не було, харизма здатна змусити «крутитися цей світ» – вона сприяє тому, що у людей виникає бажання зробити те, що від них хочете ви » [2, с. 9].

Від поведінки лідера, його моральних принципів і відносин до своєї команди залежить підсумок всієї її роботи.

Про це дуже точно пише Олівія Фокс Кабейн: «Якщо ви лідер або прагнете стати таким, харизма для вас вкрай важлива. Вона дає конкурентну перевагу в залученні і збереженні найцінніших талантів. Вона викликає у людей бажання працювати з вами, вашою командою і вашою компанією». Дослідження показують, що люди, яких ведуть за собою харизматичні лідери, працюють краще, вважають свою роботу більш значущою і відчують більше довіри до своїх лідерів, ніж ті, які працюють в командах ефективних, але не настільки харизматичних лідерів.

Як зазначає професор Роберт Хаус зі Школи бізнесу Уортона, харизматичні лідери «змушують своїх прихильників глибоко перейнятися місією їхнього лідера, жертвувати заради цього і робити набагато більше, ніж того вимагають їхні службові обов'язки» [2, с. 9].

І на завершення хочеться навести дуже глибокі думки великого українського вченого, філософа, педагога і популяризатора гуманістичних ідей сучасності В'ячеслава Кудіна, що розміщені в навчальному посібнику «Емоції в навчанні та освіті»: «Подальше продовження життя людей Землі буде залежати від їхнього розумного використання відкритого знання, осмислення нових можливостей у всіх сферах їхньої цілеспрямованої діяльності. Суть полягає в тому, чи зможе розум людини на основі досягнутих знань подолати безумство хижацького знищення природних багатств, жорстокість взаємного знищення, винаходів і безглузлого накопи-

чення нових видів зброї, що накопичувалися століттями, або люди за інерцією будуть продовжувати рухатися в прірву до чергового періоду дикості і варварства» [3, с. 98].

Саме сучасні харизматичні лідери-керівники, які стоять на чолі світових організацій, вирішують, чи бути продовженню існування людської цивілізації чи ні.

Література. 1. *Манфред Кетс де Вріс* «Містика лідерства» М.: Альпіна, 2017. 2. *Олівія Фокс Кабейн* «Харизма як впливати, переконувати і надихати» М.: Альпіна, 2016. 3. Кудін, В. О. Емоційно-естетичні фактори викладання і навчання / В. О. Кудін // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2013. – Вип. 1. – С. 23–32.

УДК: 37:01

Семенова А. В.

м. Одеса, Україна

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ІВАНА ЗЯЗЮНА У СУЧАСНОМУ ДИСКУРСІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Наразі, в умовах дистанційного навчання, точиться чимало дискусій про якість такої сучасної освіти, відповідність освітніх програм підготовки фахівців стандартам вищої освіти, необхідність збільшення чи зменшення академічних годин чи кредитів на вивчення освітніх компонент. З цього питання у соціальних мережах деякі «прихильники ЗУНівської парадигми технічної освіти радянських часів», взагалі, стверджують думку, що цикл загальногуманітарних дисциплін є «болтологічним курсом», не розуміючи, що програмні результати навчання неможливо сформувати і оцінити поза межами освітнього процесу, де головна роль належить Педагогу. Або у ЗВО, які були історично технічними закладами, і зараз, розширюючи спектр освітніх послуг, ліцензують і акредитують освітні програми гумані-

тарного напрямку, такі «агенти змін» «забувають» про необхідність психолого-педагогічної складової професійної підготовки...

Натомість, накопичений в Україні і в зарубіжжі практичний досвід та теоретичні узагальнення щодо характеру, алгоритму й впливу трансформацій набувають особливої актуальності в умовах руху освітньої політики України до її синхронізації зі стандартами провідних країн зарубіжжя. Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році остаточно закріпило європейський вектор розвитку української держави в усіх сферах, включно з освітою ¹¹.

Все це зумовлює необхідність виваженого визначення змісту, основних напрямів, механізмів прогнозування, розробки і реалізації державної освітньої політики в Україні, яка відповідала б як потребам сьогодення, так і майбутнього сталого розвитку нашої країни. Адже саме освіта є одним із стратегічних ресурсів соціально-економічного і науково-технічного розвитку суспільства, забезпечення поліпшення добробуту людей, національної безпеки, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Політика у сфері освіти інтерпретується як «сфера взаємовідносин індивідів, різних соціальних груп з метою використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб» ¹². *Державна освітня політика* – це офіційно визначена, організована й цілеспрямована діяльність держави та підпорядкованих їй установ, спрямована на функціонування та подальший розвиток системи освіти як провідного інституту демократичного суспільства ¹³.

Освітня політика Європейського Союзу ґрунтується на тому, що кожна країна ЄС самостійно несе відповідальність за власну систему освіти.

¹¹ Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США: монографія / [А. П. Джурило, О. З. Глушко, О. І. Локшина та ін.]. – К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. – 192 с., С. 4.

¹² Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; відп. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с., с. 623.

¹³ Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>

Політика ЄС у цій сфері покликана підтримувати дії на національному рівні та сприяти вирішенню загальних проблем¹⁴. 19 листопада 2020 р. Міністри, відповідальні за вищу освіту у країнах Європи, зустрічаючись он-лайн у Римі, відзначаючи, що минув 21 рік з часу підписання Болонської декларації, підтверджуючи зобов'язання розвивати більш інклюзивний, інноваційний, взаємопов'язаний та стійкий Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) у тексті «Римського Міністерського Комюніке»¹⁵ конкретизували «Рекомендації національним органам влади щодо покращення навчання та викладання у вищій освіті в ЄПВО».

Логічним є те, що застосування нових технологій вимагає наявності професійної кваліфікації, соціальної компетенції, громадянської відповідальності від освітян-управлінців всіх рівнів. Окрім того, такі фахівці мають характеризуватися розвинутим аналітичним та прогностичним мисленням, володіти навичками рефлексії, і, перш за все, характеризуватися відповідними особистісними моральними якостями, бути патріотами своєї країни.

23 березня 2021 Наказом № 610 Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, після відкритої процедури громадського обговорення, затвердило вельми важливий і значущий у цьому аспекті документ: Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». У якому в п.п. 1.9. «Умови допуску до роботи за професією» логічно конкретизовано, що «посади викладачів можуть обіймати особи, які мають науковий ступінь та/або вчене звання, освітній ступінь магістра або освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста у галузі знань відповідно до профілю викладання».

Але, незважаючи на те, що прогресивні освітні реформи, які за задумом спрямовані на вдосконалення якості навчання і викладання,

¹⁴ Ursula von der Leyen. Political guidelines of the Commission 2019-2024 16 July 2019 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/political-guidelines-next-commission_en_0.pdf Урсула фон дер Лийен. Політичні настанови Комісії 2019-2024 16 липня 2019 р.

¹⁵ ROME MINISTERIAL COMMUNIQUÉ | 19 November 2020 / Римське Комюніке | 19 листопада 2020 р. English version with translation into Ukrainian language (англійською мовою з перекладом українською мовою) / Переклад здійснено в межах Проекту ЄС «Мережа національних Еразмус+ офісів та команд експертів з реформування вищої освіти» / Translation is performed within the EU-funded Project “National Erasmus+ Offices and Higher Education Reform Experts team Network”

можуть посилити й ризик занепаду... Адже, на жаль, ми маємо констатувати той факт, що наразі «експертами освітньої політики», «реформаторами», дійсно, часто-густо виступають представники організацій, що фінансуються іноземними спонсорами, які ні в якому разі не можуть бути прихильниками ідей націєтворчості української освітньої політики, у яких, дуже «дивне» уявлення про філософію освіти і педагогіку вищої школи, психологію і нейрофізіологію людини, педагогічну майстерність, її методологію, історію й українські витоки...

Отож, на офіційній сторінці у Фейсбук «Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» від 20 травня цього року, ключовою тезою посту Керівника секретаріату Агентства пана Михайла Винницького, з посиланням на «Зальцбургські принципи», декларується, що (цитата): «Випусковим «продуктом» аспірантури не є сама дисертація, а підготовлений до подальшої кар'єри дослідник»...

Зараз, в аспекті цієї доповіді, ми не акцентуємо уваги на важливості глибини усвідомлення сенсу поняття «дисертація», як спеціально підготовленої наукової праці з наявною об'єктивною науковою новизною і впровадженням її результатів... А, подивившись у «Академічний тлумачний словник української мови», де сказано, що «дослідник – це той, хто займається науковими дослідженнями, вивченням, обслідуванням чого-небудь., *той*, хто провадить дослід

досліди» наголосимо: поняття «дослідник» не тотожно розумінню сутності дефініцій «науково-педагогічний працівник» або «викладач вищої школи» – бо у цьому понятті не закладено сенсу «Педагогічна дія»...

На наше переконання, таке збіднення контексту так само може бути шкідливим для вищої освіти, як і спроби впроваджувати «Фінську» освіту в Україні без фінських зарплат для вчителів шкіл, без «ювенальної юстиції» та без армії психологів і соціальних працівників для гіперактивних дітей, без асистентів для вчителів, без коригувальних груп

для учнів, без килимового покриття та інших деталей дизайну в класах, без можливостей екскурсій і подорожей шкільними автобусами для всіх учнів, без мотиваційної системи для дітей, без методично виважених підручників..., без шанобливого, поважного ставлення і розуміння значущості викладацької майстерності у Педагогічній Дії Учителя.

Зрозуміло, що наразі українське суспільство потребує патріотів-професіоналів. Недостатньо бути компетентним в одній сфері, що напряду пов'язується з видом роботи – вміння конкретизувати пріоритетні цілі та мислити критично, вести перемовини та креативно підходити до завдань – усе це часто вимагає нових вдач і незвичних підходів у гармонічному поєднанні віртуального і реального світу. Адже тільки Педагог-майстер спроможний легко, доступно і захоплююче пояснити навчальний матеріал, усвідомлюючи особливості впливів трансформаційних процесів інформаційно-цифрового освітнього простору на сучасне покоління... Про це була моя доповідь на минулорічній – шостій конференції «Наукова школа академіка І.А. Зязюна у працях його соратників та учнів».

У багатьох країнах ЄС у закладах вищої освіти, окрім короткострокових курсів підвищення кваліфікації для освітян, функціонують освітні програми – модулі з підготовки фахівців у галузі організації безперервної професійної підготовки для дорослих. Влада сприяє фінансовою підтримкою тим, хто навчається. У деяких випадках слухачі навчаються безкоштовно ¹⁶.

Саме педагогічна майстерність (комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі) визначає ефективність поступу сучасної українського державотворення через «опочуттєвлення», «олюднення»

¹⁶ Bondarenko, V. & Semenova, A. (2020). Targets of strategic development of educational policy of Ukraine under integration into the European educational area: social and personal dimensions of cultural and historical integrity. *Education: Modern Discourses*, 3, 13-26. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2020-3-02> (Цільові орієнтири стратегічного розвитку освітньої політики України в контексті інтеграції в європейський освітній простір: соціальний та особистісний виміри культурно-історичної цілісності – англ.).

¹⁷професійних дій Педагога¹⁸. Адже *головна місія педагога залишається незмінною у всі часи існування людства* – передаючи ціннісний досвід, готувати молоде покоління до успішного майбутнього життя.

Концепція Педагогічної майстерності І. А. Зязюна¹⁹ є підґрунтям для розв’язання проблеми взаємозв’язку педагогіки і психології, індивідуальних методик і практик навчання і виховання в сучасних умовах існування віртуального і реального світу. Розв’язання саме цієї проблеми визначає відповідь на питання про використання досягнень постнекласичної психологічної теорії навчання у педагогічній практиці. Основою гармонійної якісної освіти, де Педагоги-Майстри організують педагогічну взаємодію, є розвиток професійної майстерності педагогічних кадрів, коли професіоналізм викладача розглядається з позиції його підготовки, оцінки діяльності, особистісних моральних якостей та рівня Майстерності, що сьогодні закріплено у відповідному Стандарті.

У цьому контексті особливої значущості набувають питання конкретизації ціннісного змісту і розробки методології підготовки компетентних фахівців у галузі освітньої політики для України, з одного боку, і особистісно-професійного відбору, підготовки кадрів для роботи у сфері освітньої політики державного рівня – з іншого.

І, на завершення виступу, згадаємо слова нашого Вчителя: «Коли в особі державного лідера поєднується мудрість і майстерність Учителя, мужність і відповідальність Батька, сердечність і чесність Матері, Держава і її Народ досягають визнання і розквіту. Передусім через те, що освіті надається першочергового значення як єдиного засобу включення творчих

¹⁷ Педагогічна майстерність : підручник / За ред. І. А. Зязюна. – 3-є вид., допов. і переробл. – К. : Богданова А. М., 2008. – 376 с., С. 25. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/PM_Zyazyun.pdf

¹⁸ Семенова Алла. Ціннісний вимір досвіду суб’єктів педагогічної дії: монографія / Алла Василівна Семенова. – Одеса : Бондаренко, 2016. – 434 с. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/tsinisnyi_vymir.pdf

¹⁹ Педагогічна майстерність : підручник / За ред. І. А. Зязюна. – 3-є вид., допов. і переробл. – К. : Богданова А. М., 2008. – 376 с.

можливостей кожної Людини в налагодження економічного і культурного розвою Держави. З цього починали всі розвинені країни світу. До цього прагнули кращі уми України в різні історичні періоди її розвитку. Педагогіка Добра в усіх складниках українського державотворення, зокрема економічному, політичному, ідеологічному, культурному, зумовлюється Освітою і Вихованням молоді»²⁰ – так заповів у своїй роботі «Педагогіка Добра» видатний філософ, академік НАПН України, перший міністр народної освіти України – Іван Андрійович Зязюн.

Сокол Є. І.

м. Харків, Україна

НАТХНЕННО ПРАЦЮВАТИ ТА ЗМІЦНЮВАТИ НАШ ПОЛІТЕХ

VII Міжнародна науково-практична конференція «Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів» не випадково проводиться у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», оскільки присвячена видатній людині, з якою в університеті пов'язано дуже багато подій.

Академік Іван Андрійович Зязюн – це визнаний в Україні й усьому світі педагог-новатор і філософ, доктор філософських наук, професор, дійсний член НАПН України, Заслужений діяч науки і техніки України, кавалер орденів «За заслуги» 1,2,3 ступенів і Золотої медалі Спілки вчителів Польщі, засновник наукової школи педагогічної майстерності, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Він автор понад 350 наукових праць.

Міністр просвіти і науки України (1990–1992 рр.)

²⁰ Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук. – метод. посіб. / Іван Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с., С. 307–308.

Зязюн І. А. став відомим педагогом, ще працюючи ректором Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Вже тоді він з великим розумінням ставився до особистості педагога, розглядав педагогіку як мистецтво, переконував у необхідності гуманізму у відносинах із студентами. Він завжди підкреслював визначну роль освіти не тільки для розвитку особистості, а й суспільства у цілому.

Багато наших педагогічних починань було розпочато нами з ініціативи або реалізовані при персональній підтримці І. А. Зязюна, за що ми йому дуже вдячні і завдяки чому НТУ «ХП» вже багато років є одним із лідерів у сфері гуманізації та гуманітаризації інженерної освіти України.

Метою діяльності педагогів НТУ «ХП» завжди було виховання особистості, керівника, лідера, а не бездумного виконавця.

Саме тому з початку нового тисячоліття гуманітарна парадигма в освітній практиці нашого університету набуває нового імпульсу при активній підтримці академіків В. Г. Кременя, І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало, за участю провідних інститутів НАПН України.

Іван Андрійович постійно брав участь у конференціях та Академічних читаннях, що проводяться в нашому університеті, завдяки чому ми мали можливість отримувати інформацію щодо новітніх розробок НАПН України, перспективних напрямків удосконалення педагогічної майстерності.

Він один з тих, хто наполегливо підтримував створення кафедри «Педагогіки і психології управління соціальними системами».

Кафедра ще досить молода, порівняно з багатьма кафедрами НТУ «ХП», багато з яких є ровесницями нашого університету.

Створена з метою вдосконалення навчально-виховного процесу й розвитку в університеті психолого-педагогічного напрямку навчальної та науково-дослідницької роботи, вона стала першою і єдиною в Україні кафедрою з такою чіткою цільовою спрямованістю. А в минулому році вона відсвяткувала своє 20-річчя.

За ці роки зріс не лише кількісно, а й професійно колектив кафедри.

За результатами наукової діяльності, 25 викладачів захистили кандидатські, 4 докторські дисертації, значна кількість стали доцентами й професорами.

За плідну працю багато науково-педагогічних працівників кафедри відзначені нагородами Національної академії педагогічних наук України, а її керівник член-кореспондент НАПН України О. Г. Романовський отримав медаль «Івана Франка».

У минулому році Політех відсвяткував ювілей – 135-річчя з дня створення. Цей ювілей ми зустріли новими досягненнями в усіх напрямках діяльності – підготовці фахівців, наукових дослідженнях, розвитку матеріальної бази, поширенні міжнародної співпраці.

Держава високо оцінила нашу працю, майже 300 викладачів, студентів і співробітників на честь ювілею НТУ «ХПІ» нагороджені медалями, нагрудними знаками, Почесними грамотами.

Багато зроблено в галузі наукових досліджень – за ці п'ять років наші вчені отримали 7 Державних премій в галузі науки і техніки, а 15 молодих вчених стали лауреатами премії Президента. Вони і сьогоднішні студенти – переможці Всеукраїнського конкурсу наукових робіт – це наш золотий фонд, який, ми впевнені, буде і далі розвивати наукові школи, започатковані багато років тому.

В університеті зроблено значні кроки на шляху комерціалізації інтелектуальної власності.

Одним з аспектів інноваційної системи професійної підготовки академіка Зязюна було оновлення змісту вищої педагогічної освіти. Ці ідеї Івана Андрійовича в НТУ «ХПІ» знаходять постійне втілення.

Так, у галузі освіти дано старт новим педагогічним технологіям – дуальній формі організації навчального процесу, проектному навчанню, створено Innovation Campus, у якому діє унікальна програма принципово

іншої підготовки ІТ-фахівців.

Унікальна програма «Інноваційний кампус» не має аналогів в Україні, а, можливо, й у всьому світі. В рамках цієї програми є можливість об'єднати високий рівень університетської фундаментальної підготовки з проектним підходом для отримання студентами необхідних практичних навичок. В його основі лежить методологія challenge-based learning (навчання, засноване на викликах), яка успішно застосовується фірмою Apple для підготовки фахівців. З її допомогою студенти вчаться вирішувати реальні завдання і виклики, з якими згодом їм доведеться зіткнутися на робочому місці.

Навчання проводиться в 3 етапи:

1. На першому курсі студенти вивчають базові фундаментальні дисципліни, а також основи інформаційних технологій.

2. На початку другого курсу проводиться відбірковий етап «марафон» тривалістю 35 днів, за результатами якого формуються групи «Інноваційного кампуса». Цей етап займає другий і третій роки навчання;

3. На четвертому курсі студенти вивчають поглиблені спеціальні предмети і готують до захисту бакалаврський диплом.

Важливо зазначити, що навчання в кампусі проходить без викладачів і реалізується за принципом «peer2peer» («рівний-до-рівного»). Це означає, що студенти одночасно виступають як в ролі учнів, так і в ролі викладачів, передають знання і перевіряють результати виконаних завдань.

Методикою передбачаються як індивідуальні завдання, які студент повинен виконати самостійно для отримання оцінки, так і командні, де можна показати себе не тільки в ролі розробника програм, а й спробувати себе в ролі керівника команди.

Таким чином, університет здійснює формування у молодих фахівців не тільки високі професійні навички (так звані hard skills), а й розвиває особистісні якості або soft skills (лідерство, вміння працювати в команді,

емоційний інтелект, комунікаційну компетентність).

В результаті навчання ми отримуємо всебічно розвиненого фахівця, який може займати лідируючі позиції в ІТ-компаніях або спробувати реалізувати свою власну ідею у вигляді стартапу.

Відкрито стартап-центр «Spark», працюємо з Інноваційним центром Черновецького, який протягом трьох років відбирає кращі стартапи наших молодих вчених. У його Business incubators найкращі ментори світу дають можливість нашим молодим вченим зрозуміти, як створювати стартапи, їх розвивати, впроваджувати.

НТУ «ХП» продовжує успішно розвивати міжнародну освіту. Близько 1500 іноземних громадян є сьогодні нашими студентами. В університеті виконується понад 40 міжнародних проектів Erasmus+ K1 та K2.

Близько 300 студентів НТУ «ХП» кожного року відвідують закордонні університети, де мають можливість долучитися до роботи з найкращою світовою матеріальною базою.

Іміджу НТУ «ХП» в очах міжнародної спільноти сприяє і викладання на 22 спеціальностях англійською мовою. До речі, кафедра «Педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна» входить у цей перелік.

Випускникам 11 спеціальностей видаються подвійні дипломи. Науково-педагогічні працівники мають велику кількість патентів, винаходів та статей у Scopus та Web of Science. Це відбивається на конкретних результатах – сьогодні ми маємо близько 30 мільйонів держбюджетної і близько 20 мільйонів госпдогвірної тематики наукових досліджень.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» – у ТОП українських закладів вищої освіти за якістю підготовки інженерних кадрів. У 2021 році наш університет покращив свої показники і посів перше місце у Харкові і друге в Україні (категорія «технічні спеціальності»).

Такі результати продемонстрував XIV щорічний український рейтинг, опублікований виданням «Деньги». Експертами, які оцінювали роботу університетів, були компанії-роботодавці. Провідні українські заклади вищої освіти оцінювалися в шести категоріях: гуманітарні, технічні, юридичні, економічні, будівельні та аграрні.

У 2021 році НТУ «ХПІ» як учасник технічного напрямку посів 2 місце в Україні за якістю підготовки інженерів. До того ж, цей показник на дві позиції вищий, ніж минулорічний (4 місце). Таким чином, харківський Політех став лідером у своєму регіоні та показав перспективні результати на всеукраїнському рівні, поступившись 1 місцем лише НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського».

Про визнання високого рівня університетської освіти свідчить і той факт, що у світовому рейтингу QS World University Rankings НТУ «ХПІ» посідає третю позицію серед українських університетів, і першу – серед технічних вишів України, а у Всеукраїнському рейтингу Топ-200 ми займаємо четверте місце.

Такі показники обумовлюють готовність роботодавців брати на роботу фахівців, які закінчили Харківський Політех. Випускники НТУ «ХПІ» є серед найбільш затребуваних – в компаніях за спеціальностями, які пов'язані з інформаційними технологіями та комп'ютерними науками. Вкрай затребуваними у роботодавців є фахівці, які можуть обслуговувати і підтримувати ІТ-інфраструктуру, телекомунікації.

У промисловості сьогодні існує гостра нестача інженерів і вузькопрофільних фахівців, які здатні вирішувати нестандартні завдання: від технологів ливарного виробництва в металургії до інженерів з механізації та автоматизації виробничих процесів.

Отже, випускники НТУ «ХПІ» зможуть без проблем працевлаштуватися, а також претендувати на зарплату, яка на 30% вища, ніж у більш слабких кандидатів.

Упевнений, що й надалі ми будемо так само віддано і натхненно працювати та зміцнювати наш Політех.

Radu Sorin Mihai, Romanian

Iliş Nicolae, Romanian

Offenberg Iulian, Romanian

Offenberg Alexandra, Romanian

BEYOND THE DEPTHS - THE MAN AND MINERAL RESOURCES VIEWED WITH DIFFERENT EYES!

Abstract: mankind is facing a period of great ideological, scientific, social, economic and educational change. What was common in yesterday's world, in today's world, is gaining new relevance. Modernity tries to establish different visions that seek to draw models about the future. Life's positions are constantly changing and people need time and enough information to understand and assimilate them. However, three main questions of humanity, on the solution of which its future depends, have been and will be related to: raw materials, energy and knowledge. Security and environmental protection depend on their resolution.

This paper aims to briefly present a vision of the future of humanity and the relationship of society with the exploitation of mineral resources in the depths of the planet and beyond, to the depths of space. In short, the evolutions, philosophy, exploitation and consumption of mineral resources, critical raw materials, the importance of geosciences and geotechnologies, which underlie the vision of the future, are analyzed.

a. Introduction

In relation to our power of understanding, the Universe is an infinity and everything we can see, identify or react to is made up of particles found in our physical or chemical models, considered basic elements of our existence. The

earth is just a small spherical agglomeration of minerals saturated with gases and very little liquid, where humanity lives crammed on its surface. In order to survive, each person must think about the world around them, their place in it, what they should be and what they should do. Overall, society needs to project its future changes without affecting the chances of future generations.

b. Changes in society and industrial revolutions

Everyone wants to understand what is happening today and wonder what it will be like tomorrow, or why everything is happening this way and not otherwise. In times of great change, in order to survive, it is necessary to know the causes, the background and the possible consequences. In other words, science and education are needed. Science and education help humanity to adapt to the changes that are taking place, through: research, continuing vocational training and moral education, educating the skills of the simple man and the specialist in all spheres of human activity.

Until recently, people could only admire the sunrise, the stars and the moon. Changing perspective, we can also admire the rise of the Earth. Mankind has advanced - from the Stone Age to the age of spaceflight and supercomputers - formulating hypotheses, constructing various theories, overcoming various limitations, often neglecting something, or making assumptions that are not always reasonable. Progress and modernity are developing in all directions so rapidly that sometimes what is taught today as a novelty tomorrow becomes the subject of a possible revision. People's life positions are constantly changing and sometimes they do not have the time to understand and assimilate them. In order not to remain on the periphery of society, each individual needs to develop their own skills towards new spheres of human activity and to expand their intellect, intuition but especially the vision of the changes they go through.

For this, the state must consistently support school, science and education because:

The money invested in human resources today recovers past losses from

future income!

One of the main areas of activity of the human species is «exploring the riches of the soil and subsoil». These riches, defined as mineral resources, are gifts from the genesis of our earthly planet. The entire history of mankind is about creating models, methods, technologies and the accumulation of knowledge to allow their exploitation. Access to mineral resources has become important for both survival and development.

Water, air and food are and will be necessary for physical survival, but minerals, transformed into energy, goods and services, ensure our well-being, comfort and development. Modern man cannot exist without them. The efficient exploitation of raw materials and the functioning of industries have ensured generations of specialists and have largely determined the fate of peoples and the map of the world.

Human civilization developed through global revolutions: The emergence of speech; Use of fire; Creation of stone tools; Animal and plant breeding; Mining (obtaining and using metals); Creating and developing writing; Use of water, wind, coal, oil, gas, uranium for energy; The Industrial Revolutions (from the use of a steam engine to the mechanization and automation of production) and the Modern Computer Revolution based on the use of scientific knowledge. Inseparable from the primordial minerals (Carbon and Hydrogen), from the pre-industrial period until now, the technologies did not have a linear evolution but, rather, evolved in leaps defined generically by industrial revolutions. It must be emphasized that the emergence of an innovative type of development is not accidental. It is very natural and springs directly from the logic of scientific, technical and social progress. A deep understanding of the essence and sources of change requires consideration of all the basic premises, especially since it exerts its direct influence on the management process in the modern world.

An industrial revolution is an important stage in our history characterized by the paradigm shift in economic development followed by radical changes in

the structure of society. The change of resources and the emergence of new technologies (machines and organization forms of production) has an influence on social, demographic and living standards. The literature defines four great industrial revolutions: Industry 1.0, 2.0., 3.0 and 4.0. (Figure 1)

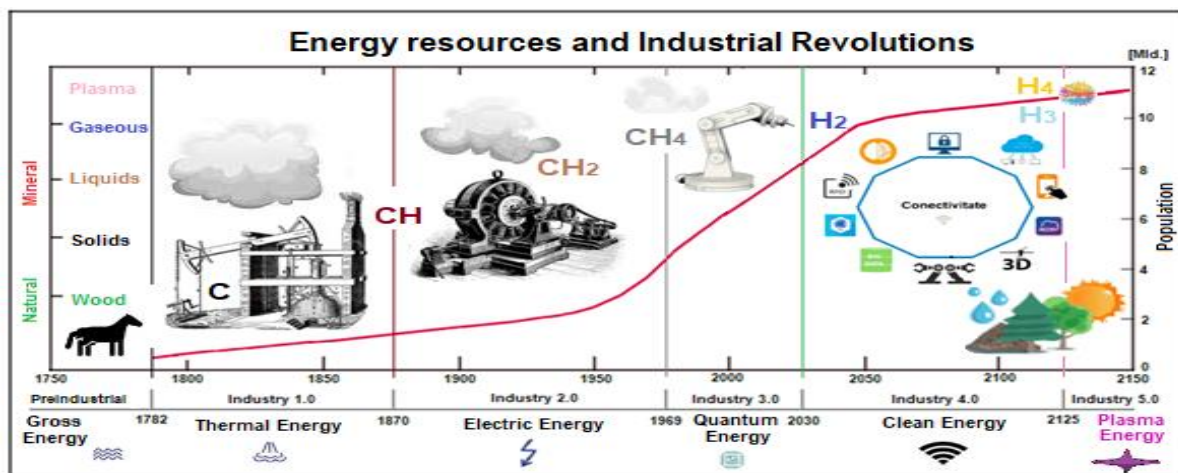

Fig.1 – Technological leaps

Carbon technologies have irreversibly changed craft economies and societies through industrialization, electrification, digitalization and interconnectivity (global cyber-energy networks), in conditions of carbonization of energy. Now, the new economies and «energy smart societies» are preparing for a new leap, an industrial revolution based on Hydrogen technology. In the Geoenergetic landscape first presented by R.A. Hefner III (2007), we can observe the resources that fed the dawn of our civilization belonging to the solid phase and the liquid phase that took us in the «modern world». (Figure 2)

But better civilization can only be achieved by a sustainable and natural source of energy. Natural-technical transformations are real and cannot be avoided in a developing civilization. If humanity does not reach that resource the planet will not wait for us.

The future of the world lies in the development of science and education

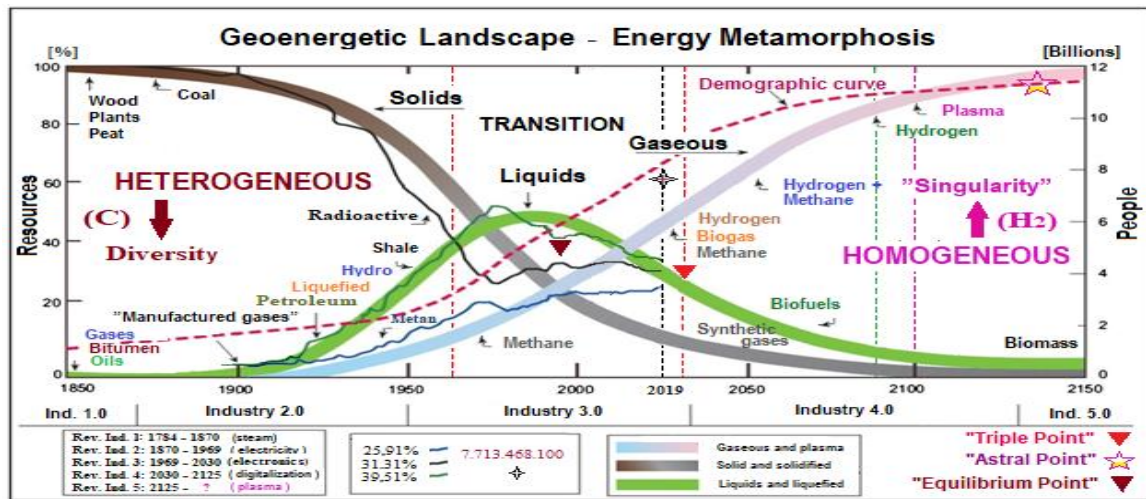

Fig.2 – Geoenergetic Landscape

that trains viable young people based on a paradigm in which a person is first a Creator and only then a User.

c. About resource management and knowledge

Therefore, its objectives, methods and functions should result from the very purpose, objectives, nature and rules of development imposed by society itself.

To imagine the volume of mining production that supports a developed society, the magazine «Mining Report Glückauf» (Essen, Germany) published data on the average consumption of minerals for each European, considering the lifespan of 70 years. These are: sand and gravel - 460 tons; bituminous coal - 200 tons, oil - 66 tons; limestone - 99 tons; steel - 33 tons; cement - 36 tons; clay - 29 tons; rock salt - 13 tons; gypsum - 6 tons; dolomite - 3.5 tons; phosphates - 3.4 tons; sulfur - 1.9 t; peat - 1.8 tons; natural stone - 1.8 tons; potassium salt - 1.6 tons; aluminum - 1.4 t; copper - 1 ton. We note that the magazine did not take into account uranium, diamonds, gold, precious stones and natural gas. It is estimated that global demand for iron but especially copper will triple by 2050, given the development of renewable technologies and the Paris Agreement.

The share of mineral raw materials has always accounted for 70-80% of household and consumer goods - building materials, household goods, cars

and various mechanisms, the production of which requires mining, processing and metallurgical plants as well as the construction of machines, installations, equipment and machinery now and in the future.

There are also particularly important “critical” raw materials in the economic value chain, with a high risk of supply shortages and a concentration of production in certain regions of the Earth, such as: antimony, beryllium, cobalt, fluorine, gallium, germanium, graphite, indium, magnesium, niobium, platinum group metals, rare earths, tantalum or tungsten. In their case, the supply could be deficient in the coming decades, because they represent vital elements for the support and development of modern economies, being indispensable for the development of complex technologies in the high-tech industry. Industrial sectors that use s.m.u. at EU level alone, it generated an added value of over € 1.3 billion / year, supporting more than 30 million jobs in the last decade. The special importance of s.m.u. of this type generates a permanent competition worldwide. EU industry, for example, is 70% dependent on such mineral resources, but only 29% of Europe's metals market needs are provided by mining, compared to 40-60% by recycling waste.

Earth sciences have dozens of hypotheses about the dynamics of its geological development, which led to the formation of mineral deposits in the earth's crust (to which we have access). These hypotheses are related to gravitational subsidence, planetary cooling (volume reduction), pulsation, the existence of its own «furnace» and magma. We know the traditional sources of substances, from mineral deposits formed by geological processes in the earth's crust, but now it is possible to view the development in the opposite direction - to think of extracting minerals from non-traditional sources, such as directly from magma. After all, everything is there in the depths of the planet, where there are minerals so necessary for our civilization. For many years, volcanologists have proposed the use of volcanic gas. For example, a ton of gas released by a volcano may contain kilograms of indium but also bismuth,

germanium, gold, gallium, selenium and many other critical minerals. If we look from this new perspective, we can bring new geotechnologies closer to the extraction of minerals using vectors from the depths of the Earth. There are also the first leaching experiments for phosphorites, manganese, iron, nickel or underground coal hydration. Interesting proposals also come from the bacterial disintegration of rocks or underground degassing of coal.

Other scenarios are represented by the exploitation of the seas and outer space, which can provide us with expansion, alternative energy and minerals, at the beginning but with infinite possibilities. All of these scenarios will be necessary for the survival of our species in the future. «If humanity does not become a truly spatial species in the next five centuries or so, we could become extinct», warned physicist Stephen Hawking (1942-2018) during a video presentation at the Tencent Web Summit in Beijing on November 5, 2017. The famous English scientist and cosmologist motivated the inevitable process based on the growing population and its growing energy needs, which, regardless of the measures taken, could make the Earth uninhabitable until 2600.

The process of mineral extraction has an unlimited practical potential, and the future of mankind will largely depend on the management of this activity. Exploitation in the depths of the planet and beyond, in outer space, far from the Earth's surface, will generate new social arrangements, new management, new leaders, new technologies to overcome the limits of the current landscape. The science of the future will seek solutions to protect and sustain life in new geographical environments and will lay the foundations for the development of human civilization in extreme environments. Through holistic knowledge, we have already begun to learn to look at the landscape in which we live or are about to live.

The analysis of the evolution of civilizations shows that, throughout human history, development has been associated with technological paradigms at the center of which resources are located. The new industrial revolution is doubled by a specific intellectual one. The intellect has become the main productive force of post-industrial society, capable of rebuilding the world order. Intellectual

development requires saturation with highly qualified specialists adapted to new technological fields. For this, the scientific and pedagogical staff of universities must be highly qualified and characterized by innovative thinking, strategic orientation and a deep understanding of the psychological aspects of future, which they will pass to their disciples (now students).

In other words, teachers need to become leaders in learning to change.

Therefore, in the new vision of Man of the future, from beyond the depths, we must learn to look at mineral resources with different eyes!

References. 1. *Аренс В. Ж.*, Геотехнология. Изд. Дом НИТУ «МИСиС», 2020. ISBN 978-5-907227-20-0. 2. *Glukauf Magazine*, 1984. № 4. P.11-14. 3. Hefner III Robert A., The age of energy gases, The GHK Company, 2007. 4. *Iiaş N., Radu S.M., Andraş I., Offenberg I.*, Conditionalities of technical-scientific progress in the extractive field, International Conference Ed. 12-a, Chişinău, R. Moldova), vol.1, pp. 187-189, 2017, Editorial Complex INCE, ISBN 978-9975-720-3171-1-5. 5. *Iiaş N., Radu S.M., Andraş I., Offenberg I.*, Trends in the market for non-energy "critical" mineral commodities, International Conference, Chişinău, R. Moldova, Vol.1, pp. 87-91, 2017, Editorial Complex INCE, ISBN 978-9975-81-038-8. 6. *Iiaş N., Radu S. M., Serafinceanu A.*, The mining industry in Romania. Past, present and scenarios for the future. AGIR Publishing house, 2020. ISBN 978-973-720-811-8. 7. *Offenberg I, Iiaş N, Radu S.M.*, Geocology and Geotechnologies, AGIR Publishing house, 2019. ISBN 978-973-720-779-1. 8. *S. M. Radu, O. G. Romanovski, N. Ilias, O. S. Ponomaryov, C. O. Fraţilă, T. V. Hura, I. T. Ilias, S. Reznik*, Leadership and education, science and business management efficiency. Monograph. AGIR Publishing House, 2020. ISBN 978-973-720-793-7. 9. <https://wwf.ro/noutati/blog/maine-terminam-resursele-naturale-generate/>. 10. <https://www.forbes.com/sites/bridaineparnell/2017/05/26/nasa-psyche-mission-fast-tracked/#372d02534ae8>. 11. <https://www.space.com/38695-stephen-hawking-humanity-must-leave-earth.html>.

Секція 1

УДК 371

Грень Л. М.

м. Харків, Україна

**ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК СУЧАСНА ФОРМА РОБОТИ
ПЕДАГОГА В УМОВАХ COVID-19**

Постановка проблеми та мета тез. Консолідація інформаційно-освітніх ресурсів у системі освіти, організація єдиного освітнього простору на базі використання сучасних комп'ютерних технологій незворотнім чином змінюють сам педагогічний процес, його змістовну, організаційну і методичну основи. На педагога ЗВО покладена відповідальність щодо ефективності надання знань здобувачам освіти за допомогою використання дистанційної форми навчання в умовах COVID-19. Метою нашого дослідження є виявлення проблем, які мають місце в учасників освітнього процесу за умов дистанційного навчання, та визначення шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Дистанційне навчання орієнтоване на впровадження в навчальний процес принципово відмінних моделей навчання, що передбачають проведення конференцій, проектні роботи, тренінги та інші види діяльності з комп'ютерними та нетрадиційними технологіями. Суттєво змінюється в цьому навчальному процесі і роль викладача. На нього покладаються такі функції, як координування пізнавального процесу, коригування курсу, що вивчається, консультування слухачів під час впорядкування індивідуального навчального плану, керування їхніми навчальними проектами тощо. Викладач допомагає студентам у їхньому професійному самовизначенні.

Серед переваг дистанційної освіти, на думку дослідників, можна виокремити такі: 1. Актуальність, що передбачає використання найсу-

часніших засобів для здобуття інформації, ІКТ та можливостей Інтернету. 2. Порівняно більші обсяги інформації, яку можна отримати в умовах дистанційного навчання у коротші строки. 3. Зручність, за якої кожен студент має можливість обрати власний ритм та режим отримання знань у комфортній для нього обстановці, що сприятливо вплине на сам процес навчання. 4. Індивідуалізація, що дає змогу кожному студенту узгодити навчання зі своїми потребами. 5. Доступність, що передбачає економію часу та коштів за рахунок використання навчальних приміщень та представлення вільного доступу до навчальних матеріалів. 6. Гнучкість, яка надає можливість викладати матеріал відповідно до рівня підготовки та базових знань студентів, створюючи додаткові сайти з необхідною інформацією та сайти, на яких студенти можуть обмінюватися інформацією, відповідаючи на запитання один одного та навчатися, навчаючи інших. 7. Відсутність географічних бар'єрів, за якої відпадає необхідність дорогого переїзду та проживання в інших країнах, а натомість надається можливість спілкування з викладачами та студентами по всьому світу без обмежень.

На перевагах дистанційної форми навчання акцентували увагу і здобувачі професійно-технічної освіти. Так, за результатами проведеного нами дослідження, респондентам Луганської (підконтрольної), Харківської, Полтавської, Волинської областей було запропоновано оцінити за десятибальною шкалою переваги і можливості дистанційного навчання. Наведемо найвищі показники за запропонованими ознаками по областях. Так, 44,5 % респондентів Волинської області виокремили таку перевагу дистанційного навчання, як «Доступна можливість одержати освіту за кордоном з мінімальними фінансовими витратами із великим вибором спеціальностей», 36,4 % респондентів Харківської області вважає, що дистанційне навчання дає свободу вибору місця, часу й темпу навчання; 30,0 % респондентів Луганської області вважає суттєвою таку перевагу, як її доступність для молоді, «яка не може поєднувати навчання з

роботою або проживає у віддаленій від обласних центрів місцевості»; перевагу «Паралельне одержання освіти» виділили 21,2 % респондентів Полтавської області. Як бачимо, для кожного регіону для майбутніх кваліфікованих робітників існують свої переваги і можливості дистанційного навчання.

Результати відповідей по областях подано у табл. 1. Проте, дослідження мало місце до подій, спричинених COVID-19. Проблеми, з якими зіткнулися педагоги у період карантину 2020 р. і 2021р. (за результатами анкетування учасників освітнього процесу) – це:

1. Технічне забезпечення учасників освітнього процесу (швидкість інтернет зв'язку або його відсутність; відсутність навчальних ресурсів, що можуть повноцінно забезпечити формування знань здобувачів освіти із навчальних дисциплін; відсутність у багатьох учасників освітнього процесу мобільних пристроїв, комп'ютерів та інших гаджетів).

2. Психолого-педагогічний та методичний супровід дистанційного навчання здобувачів (відсутність досвіду такого навчання; окремі педагоги недостатньо володіють ІКТ; ненормований робочий день педагогів (постійний зв'язок із здобувачами освіти, перевірка виконаних робіт, підготовка до навчальних занять та завдань з детальними інструкціями займають багато часу; важка адаптація деяких викладачів до нових умов навчання; низька якість або повна відсутність методичного супроводу організації дистанційного навчання від методичних служб; недостатній контроль за станом засвоєння здобувачами знань; неможливість проконтролювати дотримання здобувачами академічної доброчесності під час виконання завдань; небажання деяких здобувачів навчатися самостійно на онлайн платформах).

3. Санітарно-гігієнічні умови організації дистанційного навчання (не дотримано ергономічні вимоги до викладу матеріалу; занадто великий обсяг навчального матеріалу; велике навантаження на органи зору, як для виклада-

чів, так і для здобувачів (перевантаження роботою за комп'ютером).

Таблиця 1

Переваги і можливості дистанційного навчання для майбутніх кваліфікованих робітників

Переваги і можливості дистанційного навчання	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
1. Дистанційне навчання дає свободу вибору місця, часу та темпу навчання	20,8 %	28,4 %	22,4 %	36,4 %
2. Молодь, яка не може поєднувати навчання з роботою або проживає у віддаленій від обласних центрів місцевості	12,6 %	30,0 %	22,8 %	25,0 %
3. Доступна можливість одержати освіту за кордоном з мінімальними фінансовими витратами із великим вибором спеціальностей	44,5 %	20,0 %	20,1 %	20,5 %
4. Конкретний зв'язок знань з діями	10,2 %	10,0 %	14,5 %	14,2 %
5. Паралельне одержання освіти	11,9 %	11,6 %	21,2 %	15,3 %

Джерело: авторська розробка.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розробок.

Налагоджені комунікації учасників освітнього процесу за умов дистанційного навчання (суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем і студентом, взаємодія «один до одного» та «одного до багатьох») сприятимуть самомотивації здобувачів щодо власного навчання, а також певному рівню їх самоорганізації. Завдання педагога забезпечити якісно

високий рівень участі у комунікативному процесі за умов дистанційного навчання. Перспективами подальших розробок вважаємо висвітлення ролі керівництва ЗВО у забезпеченні якості надання освітніх послуг за умов діджиталізації суспільства.

Література: 1. Грень Л. М. Механізми державного управління професійно-технічною освітою України: монографія / Л. М. Грень. – Харків: НУЦЗУ, 2020. – 306 с. – С. 284–285.

УДК 37.017.17:[37:047]:37.011.3-051:[373:(477)]

Іванова О. В.
м. Київ, Україна

ДУХОВНО-ЦІННІСНА СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОГО КОМПОНЕНТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Одним із найважливіших завдань загальноосвітньої школи є, поряд з навчанням, духовний розвиток підростаючої особистості, становлення її системи цінностей. В наш час воно набуває особливо важливого значення, оскільки концепція Нової української школи високо підняла планку підготовки до життя людини не просто освіченої, а й наділеної багатьма компетентностями, всебічно розвиненої, культурної, творчої.

«Виховання духовно зрілої особистості – велика мета нашої освіти, яка не може бути підмінена іншими пріоритетами. Сучасне виховання ґрунтується на гуманітарній методології, яка пов'язана з гуманістичною філософією, психолого-педагогічним осмисленням життя зростаючої особистості у високій культурі» [1, с. 6].

Концепція Нової української школи спрямована, передусім, на розвиток особистості учня, на виховання цілісної, всебічно розвиненої, здатної до критичного мислення людини. Випускник Нової української

школи – це патріот з активною громадянською позицією, який здатен приймати відповідальні рішення і діє згідно з морально-етичними принципами; це інноватор, який змінює навколишній світ, розвиває економіку і є конкурентноспроможним на ринку праці.

Ця висока місія підвищує значення особистості педагога, її сутнісної ціннісно-сміслової наповненості, а також – здатності неперервно розвиватися, навчатися, пізнавати нове й самовдосконалюватися згідно морально-етичних принципів і вимог сучасності.

Педагогічна діяльність вчителя НУШ – це, передусім, комунікація з учнями на засадах педагогіки партнерства. Вона передбачає дотримання таких принципів: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення до інших; довіра у стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [2].

Окрім зазначених педагогічних здібностей та характеру комунікації, комунікативний компонент педагогічної діяльності вчителя акумулює в собі духовний, морально-ціннісний та етичний аспекти, які педагог транслює під час взаємодії з учнями (як безпосередньо на уроці, так і в позакласний час). Вони визначають спосіб прояву зазначених педагогічних здібностей у комунікативному процесі. В контексті формувального впливу вчителя (як взірця) на особистість учня особливого значення набуває узгодженість поведінки вчителя з морально-етичними принципами, які він декларує. Головними серед них для комунікативної взаємодії ми визначаємо: визнання вчителем неповторності індивідуальності кожного учня і повагу до нього; ціннісне ставлення до особистості учня та щирий інтерес до неї; бачення потенціалу учня й щиру зацікавленість у його розкритті; віра в учня та довіра до нього; чесність, тактовність і відкритість

у вираженні свого ставлення (яке ґрунтується на духовно-моральних цінностях) як до позитивних рис й поведінки учня, так і до негативних поведінкових проявів учня на уроці та в позаурочний час.

Велику цінність для сучасних вчених – педагогів і психологів, які досліджують феномен комунікації в педагогічній царині, а також для вчителів має наукова спадщина академіка Івана Андрійовича Зязюна. Розглядаючи цей феномен крізь психологічну призму, він, зокрема, виділив три компоненти спілкування: пізнавальний, естетичний і поведінковий. Учений наголошував: «Спілкування обов'язково передбачає формування у педагогів і вихованців образів один одного і понять про особистісні властивості кожного учасника спілкування; воно несе в собі естетичну характеристику – зовнішню і внутрішню подобу учасників спілкування, викликає певне до себе відношення; у спілкуванні проявляється і поведінковий компонент – слова і справи, адресовані педагогом учням, і навпаки» [4, с. 108].

Академік І. А. Зязюн здійснив великий внесок у розвиток теорії педагогічної майстерності та в її практичне застосування. Він розглядав педагогічну майстерність як мистецтво дії, виразником якого є, передусім, комунікація. Розвинені видатним вченим аспекти психологічної педагогіки, емоційно-почуттєві складові освітніх технологій на засадах Я-концепції потребують глибокого вивчення і продовження на сучасному етапі становлення Нової української школи.

Література. 1. Бех І. Д. Компонентна модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2017. – Вип. 21(1). – С. 6–20. 2. Гриневич Л. Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи / Всеосвіта – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <https://vseosvita.ua/library/novi-profesijni-rol-i-zavdannja-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html> 3. Зязюн, І. А.

Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с. 4. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу. – 1997. – 302 с.

УДК[316.752:37.091.3]:[159.955:111.84]:378-057.4

Кононець Н. В.

м. Полтава, Україна

ПЕДАГОГІКА ДОБРА І. А. ЗЯЗЮНА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Концепція педагогіки добра І. А. Зязюна, яка стала візитівкою всесвітньо відомого ученого, педагога, лідера-управлінця у системі вітчизняної вищої освіти, має у своєму змісті потужний науково-педагогічний потенціал для формування нового педагогічного мислення викладачів вищої школи. Учений-майстер зазначав: «...нове педагогічне мислення має бути людиноцентричним, ґрунтуватися на прагненні до гармонії, на екологічному імперативі та принципах синергетики – сумісному рухові, використанні цілеспрямованих однобічних впливів, що співпадають із внутрішніми цілеспрямованнями та тенденціями розвитку особистості й колективу» [2]. Водночас, він окреслює нове педагогічне мислення як принципово надситуативне, критичне, позитивне, бо має в аксіологічному потенціалі завжди вищу позицію й абсолютні, універсальні цінності Добра, Істини, Краси, спрямоване на побудову нового стилю педагогічного спілкування, поліфонічного взаємовпливу і глибинної поваги до духовного світу кожної людини [1; 2].

Послугуючись ключовими положеннями Концепції педагогіки добра І. А. Зязюна (людиноцентризм, гуманістичний підхід до навчання, активність педагогічної дії, гармонізація взаємин педагога і вихованця в

єдиному пориванні до пізнання істини, інноваційність педагогічної діяльності, цілісність творчої особистості педагога та ін.), формування нового педагогічного мислення викладача вищої школи вбачаємо у цілеспрямованому процесі створення позитивного іміджу педагога.

Пропонуємо алгоритм створення позитивного іміджу викладача вищої школи:

1 етап – рефлексивний. Передбачає діяльність викладача вищої школи (носія іміджу) як суб'єкта-прообразу, спрямовану на власну Я-концепцію. Відбувається вона шляхом рефлексії викладачем себе і своєї професійно-педагогічної діяльності, порівняння з власною самооцінкою та ідеальним Я того, як його сприймають інші (студенти, колеги), виявлення внутрішніх суперечностей, пошуку реалістичних способів їх подолання.

2 етап – проєктувальний. Передбачає створення викладачем ідеального іміджу себе для інших, своєрідної ідеальної моделі майбутнього іміджу. Проєктований імідж є результатом мінімізації суперечностей, 1) по-перше, між елементами Я-концепції (реальним та ідеальним Я), 2) по-друге, між Я-концепцією і іміджем себе в інших; імідж має відповідати Я-концепції суб'єкта-прообразу, бути максимально насиченим індивідуальними характеристиками.

3 етап – творчо-реалізаційний. Передбачає вибір іміджоформувальних символів (невербальне і вербальне спілкування викладача й робота над індивідуальним стилем комунікації у професійно-педагогічній діяльності, зовнішній вигляд, вияв особистісно-професійних якостей, компетентності тощо), що максимально адекватно відображають сформований на попередньому етапі ідеальний образ себе для інших. Їх оптимальний добір передбачає високий творчий потенціал, нове педагогічне мислення, високий рівень залученості викладача до культури соціуму, корпоративної культури закладу вищої освіти, де він працює, педагогічної культури, що забезпечує вільне володіння семантикою культурних символів і їх адекватне використан-

ня для вираження іміджевих смислів.

4 етап – корекційно-розвивальний. Полягає в коригуванні викладачем як суб'єктом-прообразом через пошук, усвідомлення й вирішення ним суперечностей цього іміджу, що виявляються унаслідок репрезентації створеного для інших ідеального іміджу себе.

Таким чином, побудова іміджу викладача вищої школи як результат його нового педагогічного мислення проходить декілька стадій роботи над ним та відбувається у такі етапи: рефлексивний, проєктувальний, творчо-реалізаційний та корекційно-розвивальний (рис. 1).

Рис. 1. Етапи створення позитивного іміджу викладача вищої школи

Варто відзначити, що, створюючи й розвиваючи власний позитивний імідж, викладач має з'ясувати, на якій стадії становлення його професійний імідж перебуває, які мотиви роботи над ним спонукають його. Відтак, він зможе обрати найдоцільніші й найефективніші способи його проєктування і репрезентації у науково-педагогічному просторі.

Література. 1. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. К.: МАУП, 2000. 312 с. 2. Зязюн І.А. Приоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти. Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал. Харків: НТУ «ХП», 2000. № 1. С. 11–20.

ІДЕЇ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА І. А. ЗЯЗЮНА

Академік Іван Андрійович Зязюн збагатив сучасну педагогічну теорію і практику власною філософсько-педагогічною концепцією, в якій чільне місце посідає духовне становлення зростаючої особистості на засадах естетичного виховання. Ідеї видатного вченого, висвітлені в численних публікаціях і виступах, нині розвивають його учні й послідовники. Серед них відомі науковці Е. О. Помиткін, С. В. Коновець, О. М. Отич, О. М. Семенов, Т. В. Іванова, О. А. Лаврінченко, О. А. Дубасенюк та ін.

«Одним із перших у вітчизняній педагогіці він наголосив на значенні культурологічної парадигми у вихованні всебічно розвинених, свідомих, патріотичних громадян своєї держави, здатних до культуротворення, – зазначає учениця І. А. Зязюна Т. Іванова. – Впродовж останнього десятиліття у вітчизняній педагогіці розробляється широкий круг культурологічних проблем освіти, пов'язаних із новим етапом розвитку суспільства. У цьому творчому процесі величезного значення набувають наукові праці українських філософів, педагогів, психологів. Проте родоначальником нового підходу в філософії освіти є академік Іван Андрійович Зязюн... Будучи основоположником справді революційної для колишнього радянського суспільства концепції педагогічної майстерності, український учений продовжує і розвиває великі ідеї Добра, Краси і Культури в процесі формування особистості у вітчизняній освіті» [1, с. 215].

Найважливішу роль у такому вихованні, на думку вченого, відіграє мистецтво в усьому розмаїтті його проявів. Виховання мистецтвом збагачує духовний світ, розширює світоглядні межі, стимулює до рефлексії

і самопізнання, сприяє становленню життєвих цінностей людини. Воно необхідне кожному, незалежно від роду занять, власних уподобань, професійної орієнтації.

Вчений зазначав: «Суттєву роль у педагогіці відіграють естетичні начала, які пронизують усе життя людини, її працю, побут, відносини з людським оточенням. Естетика впливає на людину різноманітно, різнобічно збагачує її духовний світ і удосконалює її діяльність. Вона сприяє формуванню творчих здібностей особи і зміцненню її моральних позицій... Єдність естетичного й морального виховання, а також виховання громадянського і політичного, гармонія Істини, Добра й Краси є не лише очікуваним результатом, але й передумовою ефективного естетичного виховання» [2, с. 11].

Розуміння цінності людської особистості, тонке відчуття неповторності і значення кожного життя ще в радянські часи надихали І. А. Зязюна на торування шляху Я-концепції, розвитку психологічної педагогіки, яка не уявлялася ним поза естетичним вихованням. Вчений вивчав такі феномени як естетичні чинники інтуїції, емоційно-почуттєве в освітніх технологіях і педагогічній творчості, художню творчість у вимірах безсвідомого.

Інноваційну педагогічну концепцію він розвивав «на стикові різних наук, зокрема, філософії, етики, естетики, риторики, психології, соціальної психології, педагогіки, історії педагогіки і психології, соціології, фізіології. Важливий напрям досліджень Івана Андрійовича Зязюна пов'язаний з розробкою педагогічної майстерності як мистецької дії. Це знайшло втілення у вивченні теоретичних проблем художньо-образного мислення у вимірах естетики» [4, с. 60].

Закономірно, що із здобуттям Україною незалежності академік І. А. Зязюн долучився до розробки засадничих принципів становлення системи освіти і виховання на державному рівні, зокрема – Національної державної комплексної програми естетичного виховання. Він був

переконаний в тому, що естетичне виховання – це один з найважливіших складників загальнодержавної культурної політики, і докладав чимало зусиль для практичної реалізації своїх ідей і поглядів.

Зязюн І. А. розглядав проблеми естетичного виховання у контексті динаміки культури суспільства в цілому, розуміючи значення естетичної регуляції ціннісної свідомості як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. Віддаючи належне сучасним тенденціям, володіючи прогностичним баченням, він наголошував на інтегративній функції культури в інформаційному суспільстві, яка здатна запобігти тотальній кризі цінностей і її згубним наслідкам.

Особливого значення І. А. Зязюн надавав мистецько-естетичному компоненту національного виховання учнів. Слід наголосити на тому, що використання засобів мистецтва, залучення дітей і молоді різних вікових категорій до надбань національної культури – це могутній чинник патріотичного виховання, який, на жаль, досі залишається недооціненим на рівні освітньо-керівних структур.

Науковий доробок академіка І. А. Зязюна в царині естетичного виховання зберігає на сьогодні інноваційність і актуальність. Він містить засадничі принципи виховання особистості на основі культурологічного, гуманістичного, індивідуально-зорієнтованого підходів, живить ідеями творчі пошуки послідовників, учнів, молодих науковців.

Література. 1. *Іванова Т. В.* Культурологічна парадигма освіти у філософсько-педагогічній концепції академіка І. Зязюна / Тетяна Іванова // Філософія педагогічної майстерності: зб. наук. пр.; [редкол.: Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевич, Р. С. Гуревич та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла 21 Коцюбинського. – К.; Вінниця, 2008. – С. 212–222. 2. *Зязюн І. А.* Естетика і етика започатковують людську духовність // Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних

закладів : бібліогр. покажч. / упоряд. Л. Н. Штома; наук. консультант і авт. вступ. ст. О. М. Отич; наук. ред. І. А. Зязюн ; бібліогр. ред. Л. Н. Штома. – Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2013. – 150 с. 3. *Зязюн, І. А.* Естетичне виховання – важливіший із складників загальнодержавної культурної політики / Іван Зязюн // Рідна шк. – 1994. – № 1. – С. 2–8. 4. *Олексюк О. М.* Наукова спадщина Івана Зязюна в інноваційному просторі мистецької освіти. // Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 30-31 березня 2017 р.) / ред. колегія : В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало; укл. Н. В. Гузій. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 60–62.

УДК 378.091.212:005.963

Піддячий В. М.

м. Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Починаючи із березня 2020 року, Україна зустрілася із черговим викликом світового масштабу – пандемією COVID-19. За даними Генерального секретаря Інтернаціоналу освіти Девіда Едвардса, загалом 1,6 мільярда студентів світу постраждали від закриття закладів освіти на карантин. Разом із цим близько третини учнів (463 млн. дітей) не мали змоги навчатися дистанційно у перші місяці пандемії. У цей період в Україні особливо відчутними стали проблеми: 1) рівних можливостей щодо доступу і використання Інтернету та ІКТ в освітніх цілях; 2) готовності педагогів до дистанційної роботи; 3) готовності суб'єктів учіння до дистанційної освіти; 4) технічних і фінансових можливостей закладів освіти й наукових установ забезпечити педагогів необхідним для

здійснення дистанційної роботи обладнанням та доплатами за надмірне навантаження у непередбачуваних карантинних умовах [1].

Як наслідок: 1) незаплановані тривалі перерви у навчанні; 2) самостійне опанування значної частки навчальних програм суб'єктами учіння; 3) дистанційна освіта викликала стрес у педагогів та суб'єктів учіння; 4) збільшення рівня насильства та експлуатації у професійному середовищі; 5) погіршення стану психічного та фізичного здоров'я працівників сфери освіти і науки (зокрема, у Великій Британії 52% учителів виявили і повідомили про погіршення власного психічного здоров'я [10, с. 5]; 6) вимушена соціально-професійна ізоляція; 7) додаткові труднощі щодо оцінки знань тощо.

Частковому подоланню та попередженню даних наслідків сприяє корегування і спрямування підготовки, перепідготовки та професійного розвитку педагогів. У даному контексті особливого значення набувають напрацювання академіка І. А. Зязюна, автора визнаної в Україні та зарубіжжі (зокрема, у Японії) концепції педагогічної майстерності.

Аналіз його наукової спадщини сприяв виокремленню пріоритетних напрямів професійного розвитку педагогів, які актуальні в умовах пандемії COVID-19, європейської інтеграції та реформування освіти України. Серед них виокремлюємо:

1) світоглядну підготовку, що передбачає: а) розвиток гуманістичних та демократичних цінностей, які складають основу культури педагога і виражають його відповідність професії та рівень духовного розвитку, що проявляється у ставленні до себе, світу природи, оточуючих людей тощо; б) усвідомлення єдності і рівності людей, націй і рас у праві на гідне життя у гармонії між собою та природою; в) пізнання тілесної, біоенергетичної і духовної сутності людини, її зв'язку і гармонійної взаємодії з біосферою та космосом; г) сприйняття ідеології сталого розвитку;

2) гуманітарний розвиток, що передбачає спрямованість на розкриття

потенціалу людини, її інтелектуальних, культурних та творчих можливостей, свободи та відповідальності;

3) естетичний розвиток на засадах наближення до різних видів і жанрів мистецтва;

4) опанування сучасних методів та засобів наукового пізнання;

5) розуміння важливості освіти впродовж життя та педагогічного імперативу І. А. Зязюна – якнайбільше зробити добра своїй сім'ї, рідним, близьким, суб'єктам професійної взаємодії, суспільству та народу [2, с. 74];

б) удосконалення інформаційно-цифрової та іншомовної комунікативної компетентності, що сприятиме успішній професійній діяльності, особливо у період пандемії COVID-19, коли значна частина професійної діяльності відбувається у цифровому форматі з використанням Інтернету та мережових систем (зокрема, навчання, участь у стажуваннях, конференціях, вебінарах, круглих столах тощо);

7) формування готовності до творчої та ефективної організації учіння;

8) удосконалення педагогічної майстерності як «комплексу властивостей особистості, що забезпечують самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [3, с. 641–644; 4, с. 88–89; 5; 6; 7; 8; 9].

Професійний розвиток педагога у зазначених напрямках сприятиме підвищенню: 1) особистісного потенціалу, комунікативних та творчих здібностей, дослідницької компетентності; 2) універсальності і адаптивності до швидкозмінних умов сучасного світу і професійної діяльності; 3) готовності до дистанційної роботи, використання Інтернету та ІКТ у освітніх цілях на просунутому рівні; 4) стресостійкості та здатності відновлювати та розвивати власне психічне й тілесне здоров'я.

До перспективних подальших розробок можна віднести естетизацію навчально-виховного процесу в умовах дистанції освіти.

Література. 1. Відновлення освіти для покоління COVID-19 та пріоритетність інвестицій. (2021). <https://pon.org.ua/novyny/8475-vdnovleniya-osviti-dlya-pokolnnya-covid-19-ta-proritetsnst-nvesticy.html> 2. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. К.: МАУП, 2000. 3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність. Енциклопедія освіти. К. : Юрінком Інтер 2008. 4. Зязюн І. А. Педагогічна професія в контексті двох парадоксів. Професійна освіта: педагогіка і психологія : пол.-укр., укр.-пол. щорічник. Вип. XIV, 2012. – С. 88–89. 5. Ноосфера Вернадського, сучасна освіта і наука : колективна монографія. Київ–Кременчук : ПП Щербатих О. В. Т. 1. – 2021. – 352 с. 6. Піддячий В. М. Сутність і зміст професіоналізації педагогів у контексті освіти впродовж життя. Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. Київ : Юстон. Вип. 13(42), 2020. – С. 185–199. 7. Піддячий В. М. Професійні самоосвіта та самовиховання майбутнього вчителя. Наукові записки. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. Вип. СХІІ (112), 2013. – С. 140–146. 8. Піддячий М. І. Освіта і наука України у вимірі громадянських суспільств: соціально-професійна орієнтація. Неперервна професійна освіта: теорія і практика, №3/4 (48–49), 2016. – С. 59–65. 9. Піддячий М. І. Соціально-професійний розвиток: компетентності старшокласників та студентів. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Конін; Ужгород; Бельско-Бяла; Київ : Посвіт. Т. VII: Ідентичність і свобода в освіті та науці, 2019. – С. 107–110. 10. Covid-19 and the classroom: Working in education during the coronavirus pandemic. The impact on education professionals' mental health and wellbeing. (2020). URL: https://www.educationsupport.org.uk/sites/default/files/resources/covid-19_and_the_classroom.pdf

РОЗВИТОК ІДЕЙ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА СТУДЕНТІВ

Метою дослідження обрано теоретичне обґрунтування готовності учнів та студентів до еволюційного переходу від навчальних завдань до розбудови соціально-економічних відносин з об'єктами праці на новому етапі розвитку особистості засобом застосування розробленої системи соціально-професійного розвитку, складовою якого є компетентісно орієнтоване навчання. Відповідно до мети у процесі дослідження вирішуються завдання: розроблення теоретико-методичних засад соціально-професійного розвитку, створення цілісної картини розвитку особистості й ролі учасників взаємодії у процесі забезпечення поступу, визначення та розрахунок показників ефективності професійно-діяльнісного критерію в умовах навчально-виховного процесу. Зазначимо, що у цьому процесі забезпечується взаємозв'язок соціальної, економічної та екологічної складових в межах біосферного і ноосферного простору, що будуватиметься на принципах континентальності, духовності, справедливості, законності та стійкості, проектування і пропозиції суспільству технології ноосферної соціалізації населення [1, с. 341–361].

Розкрито, що компетентності є набутою в результаті діяльності характеристикою особистості, що сприяє її успішному входженню в життя суспільства. Вони розглядаються як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів і накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку здатності практично діяти, застосовуючи досвід успішної діяльності в певній сфері [4, с. 7–8]. На даному етапі потребують розроблення технології оцінювання

компетентностей і їх рівнів, результати яких слугуватимуть передусім для: моніторингу якості освітніх послуг і рівня навчальних досягнень, їх відповідності державним стандартам; використання результатів оцінювання роботодавцями з метою кваліфікованого відбору робочої сили; порівняння національних систем освіти. Компетентності розробляються на різних рівнях засвоєння змісту освіти з дотриманням критеріїв вікової періодизації. Ієрархія компетентностей: ключові надпредметні або базові, що опираються на пізнавальні процеси і виявляються в різних контекстах; загальнопредметні – незалежні від певної сукупності предметів або освітніх галузей; предметні – набуваються у процесі вивчення певних предметів. Вони мають змінний характер та рухливу структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення і діяльності особистості в соціумі. Їх можна прогнозувати і проектувати у когнітивній, діяльнісній, мотиваційній, соціальній та інших сферах життєдіяльності особистості [7, с. 31–32].

В узагальненому вигляді для освітньої практики компетентності можна представити складовою соціально-професійного розвитку: ключові; за видами діяльності; у сфері суспільного життя; у галузях суспільного знання; у галузях суспільного виробництва; за складовими психологічної сфери; у сфері здібностей; за рівнем соціальної зрілості і статусу. Зазначимо, що соціально-професійний розвиток особистості (С.-п.р.о.) – процес спрямований на духовне, інтелектуальне, фізичне, соціальне і професійне формування особистості через поетапний індивідуальний вияв у системі її мотивів фундаментальної потреби пізнання в обраній для діяльності виробничій чи невиробничій сфері на ринку праці та застосуванні отриманих знань для становлення операційно-технологічної (діяльнісної) складової психологічної сфери з метою професійної взаємодії у процесі вироблення суспільно значущого продукту праці. С.-п.р.о. є комплексною науково обґрунтованою системою форм, методів, засобів і

технологій залучення до реалізації особистісних та громадянських значущих цілей, формування цінностей та розбудови відносин, яка цілеспрямовано використовується для досягнення мети: вироблення в свідомості людини внутрішньої потреби самовираження та самоствердження шляхом створення соціально значущих матеріальних і духовних цінностей необхідних для задоволення потреб; засвоєння визначеного змісту освіти й застосування певної системи базових і спеціальних знань та норм, які дають змогу повною мірою функціонувати в суспільстві та професійному середовищі; реалізації творчого потенціалу, здібностей, задатків; формування рівнів компетентностей на етапах вікового розвитку; здобування психологічного та соціально-професійного досвіду; гармонізованого розвитку; капіталізації людських ресурсів в умовах реальної та прогнозованої трудової діяльності і взаємодії на ринку праці. Механізми формування та функціонування С.-п.р.о. зумовлюються системою координат життєвого простору людини та суспільства. Складності проектування С.-п.р.о. пов'язані, насамперед, з: вибором напряму професійної діяльності в швидкозмінних умовах життя та праці; системним підходом до організації психологічної діяльності в різних її формах та видах; об'єктивністю оцінки за працю, яка необхідна для забезпечення життєдіяльності суспільства та розвитку держави; заниженням рівня очікуваної винагороди за суспільно значущу виконану роботу; хронічним дефіцитом проектів і ресурсів для розвитку протягом життя тощо [5, с. 108–109].

Виявлено, що С.-п.р.о. має філософський, психологічний, педагогічний, соціальний та економічний освітні компоненти. Їх гармонізація створює передумови активізації психологічної діяльності особистості стосовно усвідомлених потреб і умов їх задоволення [2, с. 159–160] та поетапне розв'язання суперечностей у процесі життєдіяльності на синергетичних засадах. Застосування синергетичного підходу спрямовується на: розв'язання

особистісних і соціальних лінійних і нелінійних завдань; утворення рівнів компетентностей на різних етапах розвитку з урахуванням вікових особливостей, що дають можливість існувати в умовах мінливого глобалізованого простору в особистісному й суспільному аспектах [3, с. 142–143] відповідно до соціальної зрілості та статусу, пов'язаного з соціально-професійною належністю.

З'ясовано, що для досягнення мети С.-п.р.о. застосовують інтегративні види технологій у сукупності методів, прийомів та впливів, спрямованих на саморозвиток особистості, активізацію її зусиль та упорядкування сукупності процедур й операцій за допомогою яких реалізується певний соціально-професійний проект або конкретна ідея реорганізації, модернізації чи вдосконалення взаємодії з ринком праці. Технології С.-п.р.о. відображають прикладний аспект, особливостями якого є: гнучкість, що виявляється в періодичній зміні змісту та форм на рівні суб'єктно-об'єктної, об'єктно-суб'єктної та суб'єктно-суб'єктної взаємодії; неперервність, яка визначається потребою постійної взаємодії з особистістю; циклічність повторення етапів, стадій, процесу взаємодії з вихованцем; дискретність технологічного процесу, що відображається в нерівномірності впливу на різних етапах взаємодії; непрогнозованість очікуваних результатів унаслідок стихійних, спонтанних процесів у соціумі. Ефективність процесу технологізації С.-п.р.о. полягає в: неперервності й наданні цільової спрямованості; оптимізації соціально-професійної діяльності; гарантуванні сталості соціально-професійної спрямованості; формуванні механізмів саморегуляції; забезпеченні сприятливих умов для реалізації визначеної мети тощо.

Доведено, що у процесі компетентісно орієнтованого навчання визначається сукупність умов, що цілеспрямовано впливають на формування психологічної сфери, її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, ціннісних орієнтацій та потреб.

Воно сприяє соціалізації старшокласників та студентів [6, с. 61–62], усвідомленню себе особистістю, котрій близькі та зрозумілі інтереси інших.

У результаті розроблення зроблено висновок, що джерелом забезпечення креативності особистості є мотиви самоактуалізації в обраних сферах діяльності. Одним із механізмів виникнення таких мотивів є система соціально-професійного розвитку особистості, педагогів та наставників, складовою якої є компетентнісно орієнтоване навчання. В системі домінують роль відіграє гуманістична спрямованість кваліфікованої діяльності особистості і її соціальна відповідальність за прийняті рішення та їх наслідки.

Література. 1. Вернадский В.И. Собрание сочинений : в 24 т. Т. 9. Химическое строение биосферы Земли и ее окружения. Биосфера и ноосфера. – М. : Наука, 2013. – 574 с. 2. Піддячий В.М. Професійні параметри майбутнього вчителя. Наукові записки: [збірник наукових статей]. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип. СХІІІ (113). С. 156–165. 3. Піддячий В.М. Професійні самоосвіта та самовиховання майбутнього вчителя. Наукові записки: [збірник наукових статей]. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. Вип. СХІІ (112). С. – 140–146. 4. Піддячий М.І. Виховання і розвиток дітей засобами праці. Трудова підготовка в закладах освіти, №3, 2007. – С. 6–9. 5. Піддячий М. І. Соціально-професійний розвиток: компетентності старшокласників та студентів. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи: / [Ред.: Ян Гжесяк, Іван Зимомря, Василь Ільницький]. Конін; Ужгород; Бельско-Бяла; Київ : Посвіт, 2019. Т. VII: Ідентичність і свобода в освіті та науці. – С. 107–110. 6. Піддячий М. І. Освіта і наука України у вимірі громадянських суспільств: соціально-професійна орієнтація. Неперервна професійна освіта: теорія і практика, №3/4 (48–49), 2016. – С. 59–65. 7. Піддячий М. І. Історичні передумови та теоретичні засади профорієнтації школярів. Педагогіка і психологія, № 3 (52), 2006. – С. 29–36.

РЕАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРНИХ КАДРІВ ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ І. А. ЗЯЗЮНА

Реалії сучасного соціуму з позицій його нового методологічного бачення вимагають інженера з гармонійно розвинутими соціально-суспільними, духовно-інтелектуальними рисами і якісно іншою професійною підготовкою, яка на перше місце ставить проблему духовного, культурного становлення інженера-інтелігента, що вимагає більш відповідальних і більш безпомилкових педагогічних зусиль, ніж утилітарне професійне навчання. У зв'язку з цим, стає об'єктивною потребою посилення уваги до соціально-культурологічної активності інженера, до здійснення ним у відповідності часу суспільно значущої інженерної діяльності, в якій культура виступає як особистісний спосіб зіставлення себе з іншими людьми, як соціально-культурологічне самовизначення й соціальна відповідальність.

На думку І. Зязюна, «у сучасній освіті реалізуються важливі соціокультурні функції: способи входження людини в світ культури, її соціалізація, передача зразків людської діяльності і культурних цінностей. Зазвичай, освіта стане фактором гармонізації сучасного суспільства лише в тому випадку, якщо, з одного боку, в ній знайдуть відображення видатні досягнення всіх попередніх культурних епох, а з другого – вона відповість на найбільш гострі питання сучасної цивілізації, пов'язані з динамічними змінами в науці, техніці, економіці з ускладненнями між особистістю і суспільством ... Освіта є відображенням культури і цивілізації певної епохи, однак сьогодні вона ще вибудовується на культурних домінантах епохи безроздільного «панування науково-технічного прогресу» раціонального

погляду на життя, інтелектуалізму, утилітарності, монокультурності, що зумовлює ряд суттєвих протиріч між ними» [1, с. 62].

Якщо під кутом зору на процес соціалізації І. Зязюна проаналізувати систему сучасної вищої технічної освіти, яка ще планомірно не готується до цих змін, а саме – до підготовки інженера залізничного транспорту як суспільної істоти з позицій суспільно-історичного розвитку. Слід взяти до уваги ще одну важливу особливість цього процесу – прискорення соціального часу, коли формування особистості, а, разом з цим, і її вміння управляти самою собою відстають від динаміки соціальних вимірів. Особливе занепокоєння викликає те, що особистість сьогодні не встигає повноцінно засвоювати накопичений духовний досвід суспільства (традиції, мораль старших поколінь тощо), тоді відбувається деяке відчуження між особистістю і суспільством.

Втім, доведено, що критерієм взаємодії соціального й особистісного є рівень взаємних домагань, коли взаємні очікування суспільства і особистості обґрунтовані й виправдані. Дуже важлива в цьому урівноваженість взаємовпливів суспільства на особистість і, навпаки. Гармонійним буває цей взаємовплив тоді, коли особистість усвідомлено визначає мету свого розвитку (маємо на увазі професійного), знаходить для цього необхідні засоби, корегує свою поведінку.

Сучасний науково-синергетичний підхід дозволяє у контексті певних цінностей розглянути та уможливити дослідження спрямованості культури інженера і на тих, з ким він працює, і на тих, хто ним керує, допомагає переосмислити зміст власної діяльності, змушує відмовитися від існуючих стереотипів.

Як свідчать психолого-педагогічні дослідження, така його здатність становиться реальністю тільки за наявності в нього чітко визначеної системи соціальних цінностей, які стають основою організації професійної активної життєдіяльності з урахуванням міри відповідальності, розуміння

значущості вміти попереджати ситуації ризику, приймати доцільні рішення в розв'язанні професійних завдань. Тому цей процес цілісний і неперервний, оскільки охоплює не одну якусь сторону, а гармонійний розвиток і професіоналізму, і соціальної зрілості інженера. На переконання І. Зязюна, цей процес вимагає зміни стратегічних, глобальних цілей, перестановки акценту зі знань спеціаліста на його людські, особистісні якості, які постають водночас і як ціль, і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Цілями професійної освіти, за концепцією І. Зязюна, є: «по-перше, творча діяльність спеціаліста, здатність до гнучкої її переорієнтації згідно зі змінами в системі соціальних і культурних інститутів сучасного суспільства, орієнтованого на людські цінності; по-друге, формування особистісних якостей спеціаліста, які визначають не лише його суто професійні характеристики, але й стиль мислення, рівень культури, інтелектуальний розвиток ... Соціальні і особистісні інтереси, індивідуальні і колективні дії, традиційні і нові елементи педагогічного процесу, засвоєння знань і розвиток, алгоритмізація і творчість, живе спілкування і робота з комп'ютером, лінійна і концентрична побудова програм, індукція і дедукція, автономність і підпорядкування, інтелектуальне і почуттєво-емоційне – все це необхідно поєднувати в освітній діяльності [2, с. 23]. На запитання, чому і як це потрібно робити, знову знаходимо відповідь у І. Зязюна. За його концепцією, особистість стверджує себе не лише через адаптації до предметно-професійного і соціального середовища, а через подолання цього середовища, його творче переосмислення, перетворення, створює принципово нові діяльності і технології. Індивід, на його думку, стає особистістю в міру опанування ним змісту соціального досвіду, який є сукупністю засобів і способів діяльності, створених у процесі суспільно-історичної практики. Тому суспільству потрібна, передусім, особистість інженера, яка ставить і вирішує соціально значущі завдання. Саме у такий спосіб відбувається, за

І. Зязюном, зрощування освіти й діяльності [2, с. 23].

Ці та інші концептуальні підходи виявились для нашого дослідження важливим теоретичним підґрунтям формування у майбутніх інженерів високого рівня професійної культури – складової їхнього професіоналізму. Безумовно, наведеним аналізом не може обмежуватися дослідження цієї проблеми. Ми цілком згодні з висновками О. Романовського стосовно того, що ця проблема не може розглядатися як ізольоване, суто освітнє завдання. Вона дійсно вимагає глибоких теоретичних та експериментальних досліджень, пов'язаних з причинами втрати частини культурного потенціалу технічних ЗВО, зі створенням для цього спеціального «освітнього середовища» для розвитку високого рівня загальної культури, подоланням падіння престижу інженерних професій та суб'єктивних причин, які залежать від самого навчального закладу, професорсько-викладацького складу.

Література. 1. Зязюн І. А. Філософія професійного розвитку людини / Іван Андрійович Зязюн // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип.5(9). – Харків : НТУ «ХПІ», 2004. – С. 51–63. 2. Зязюн І. А. Гуманізм освіти ХХІ століття: філософський і психологічний аспект / Іван Андрійович Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків : НТУ «ХПІ», 2002. – № 2. – С. 23–34.

УДК 154.4: 37.033

*Черемський М. П.
м. Харків, Україна*

РОЛЬ СИСТЕМИ СТАНІСЛАВСЬКОГО В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ЗЯЗЮНА

Постановка проблеми. Виховання творчої всебічно розвиненої особистості неможливе без залучення креативних форм і методів навчання

й виховання. На жаль, нашій педагогіці, яка носить здебільшого авторитарний характер, бракує таких форм та методів. Тому і не дивно, що українська педагогіка за своєю ефективністю посідає сьогодні чи не останнє місце у світовому освітньому рейтингу. Вина передусім лежить на педагогах, котрі недостатньо уваги приділяють пошуку творчих підходів до особистості. Одним із тих, хто намагався перебудувати нашу освіту на творчих засадах, був видатний український педагог-гуманіст та реформатор Іван Андрійович Зязюн. Його заслуга полягає в тому, що він збагатив нашу педагогіку активними методами навчання й виховання. Педагог є одним із перших, хто залучив до системи підготовки майбутніх педагогів методи театральної педагогіки, зокрема, славнозвісну «систему Станіславського».

Основна мета статті полягає у висвітленні артистичної сторони педагогічної діяльності Івана Андрійовича Зязюна, її зв'язку з театальною педагогікою і «системою Станіславського», зокрема.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про артистичний бік педагогічної діяльності Івана Андрійовича Зязюна, його захоплення театальною педагогікою Костянтина Сергійовича Станіславського, варто зазначити, що цей інтерес з'явився не випадково. Як відомо, життя звело Івана Андрійовича з артистичним середовищем, а саме, зі студентами Київського державного інституту театального мистецтва Української РСР імені І. К. Карпенка-Карого. Саме тут після закінчення Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка почав свою педагогічну практику Іван Андрійович Зязюн, отримавши запрошення ректора інституту В'ячеслава Олександровича Кудіна читати лекції з естетики. Саме тут і познайомився молодий педагог із вченням Костянтина Станіславського, його творчими методами роботи з акторами. Свою «систему» Станіславський створював протягом всього свого життя. Педагог прагнув домогтися найбільш природного вживання актора у свою роль, залучаючи

власну думку, почуття та фантазію. Своєю системою Станіславський хотів полегшити роботу актора над собою в питанні вироблення психічної техніки, яка дозволяє артистові «викликати в собі творче самопочуття, при якому на нього найлегше спадає натхнення» [1, с. 439].

Станіславський критично ставився до формальної гри актора, в якій живу душу артиста заміняє мертвий штамп. Саме тому педагог закликав акторів працювати не над відтворенням раз і назавжди встановлених штампів, а над створенням власного образу, наповненого справжніми живими емоціями, фантазіями та думками. Все, що актор створює на сцені повинне бути схвалене почуттям правди та вірою. Відомий вислів Станіславського «Не вірю!» адресований саме акторам, які не пропускають крізь себе думки, почуття та фантазії своїх героїв. Тому такий актор грає не по-справжньому, він просто вдає з себе того, кого він грає. Це і є, на думку Станіславського, найбільшою помилкою. Адже для того, щоб нам повірив глядач, потрібно не вдавати з себе героя, а бути ним. Якщо актор грає Гамлета чи Короля Ліра, артист має бути і Гамлетом, і Королем Ліром. Тобто жити їхніми думками і переживаннями та діяти згідно них. Для кращого входження в роль режисер пропонує скористатися магічним «коли б» та «пропонованими обставинами», за допомогою яких відбувається творчий акт перевтілення. «З моменту виникнення «коли б» артист переноситься з площини дійсного, реального життя у площину іншого, утворюваного, уявлюваного ним життя. Повіривши йому, артист може починати творити» [1, с. 325].

Іван Андрійович Зязюн так само не любив фальші і прагнув до «істинних страстей», знаходячи в них основу справжнього навчання та виховання особистості. Цю істинність страстей педагог знаходив в живих, яскравих образах, які він створював разом зі своїми учнями та студентами. Володіючи, як і Станіславський, чудовим голосом, Іван Андрійович виконував разом зі студентами народні пісні, твори світової класики.

Натхненний прикладом Станіславського, Іван Зязюн створив при Київському державному театрі опери та балету імені Т. Г. Шевченка оперну експериментальну студію, в якій педагог разом із творчим колективом театру займався вивченням природи акторського мистецтва та пошуком шляхів збудження несвідомої творчої природи актора. До роботи були також залучені вчені з Інституту кібернетики, які давали поради щодо ефективності управління та організації здійснення постановок вистав. Цікавим є той факт, що ні Іван Зязюн, ні Костянтин Станіславський не мали спеціальної мистецької освіти. Вони були аматорами в своїй справі. Проте це не завадило, а, можливо, навіть допомогло їм значно розширити діапазон можливостей акторського мистецтва новими прийомами гри.

Пізніше Іван Андрійович переносить напрацьований матеріал в Театральному інституті та Оперній студії-лабораторії на ґрунт Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, де він в якості ректора продовжив свої наукові та творчі пошуки. Тут він створює свою відому програму «Вчитель», в якій він чи не вперше обґрунтовує важливість мистецької підготовки вчителя, оволодіння ним творчих умінь та навичок. Як відомо, наші педагогічні університети не приділяють уваги творчій стороні педагогічної діяльності вчителя. І це, незважаючи на те, що педагогіка є мистецтвом. За словами Костянтина Дмитровича Ушинського, «наука лише вивчає те, що існує, чи те, що існувало, а мистецтво прагне творити те, чого ще немає, і перед ним в майбутньому несеться мета та ідеал його творчості... Педагогіка – не наука, а мистецтво, – найбільше, найскладніше, найвеличніше і найнеобхідніше зі всіх мистецтв» [2, с. 162; 179].

Отже, завдання педагогіки полягає не просто в констатації якогось факту, а, передусім, у вихованні особистості. Саме це завдання ставить перед собою мистецтво, яке виховує людину в добрі та красі. Наука ж, у свою чергу, допомагає мистецтву в цьому. Зокрема, педагогу слід знати

закони психічної діяльності людини, індивідуальні особливості її розвитку. Іван Зязюн був не лише прекрасним педагогом, артистом та філософом. Він також був і вченим, досліджуючи, зокрема, духовний світ дитини. Знання про дитину допомагали педагогу побудувати відповідний підхід до неї. Саме для цього Іван Зязюн використовував «метод драматизації», за допомогою якого діти виявляли свої творчі можливості та здібності. Дитина значно краще сприймає те, що вона переживає. А гра якраз і дає їй таку можливість. Перевтілюючись у різні ролі, дитина не вдає, а по-справжньому живе життям свого героя. Костянтин Станіславський, звертаючись до своїх учнів, говорив, що вони стануть лише тоді видатними акторами, коли «дійдуть в мистецтві до правди та віри дітей в їхніх іграх» [3, с. 231].

Іван Андрійович Зязюн і Костянтин Сергійович Станіславський прагнули створити такі «системи», котрі б робили педагога та актора, передусім, не просто майстрами, але й творцями. Без творчості педагогічна діяльність позбавлена сенсу. Адже головне завдання педагогіки полягає у вихованні творчої, всебічно розвиненої особистості. Велику допомогу в цьому педагогу може надати театральна педагогіка, творчі методи якої брав за основу своєї педагогічної діяльності Іван Андрійович Зязюн. «Сучасна педагогіка, – на думку педагога, – має взяти на озброєння ідеї Станіславського про свідоме оволодіння підсвідомим, про «підсвідому творчість органічної природи», про «коли б», і т. д.» [4, с. 45].

Висновки. Приклад Івана Андрійовича Зязюна показує, наскільки важливо педагогу володіти артистичними вміннями та навичками, за допомогою яких педагог має можливість вирватися за рамки навчальної програми та поринути разом з учнями у світ мрій та фантазій. Саме тому педагог має багато уваги приділяти розвитку власної фантазії, почуттєвої сфери, емоційної пам'яті, уваги та творчої думки.

Література. 1. *Станіславський К.* Моє життя в мистецтві. – Київ: Мистецтво, 1955. – 480 с. 2. *Ушинский К. Д.* Избранные педагогические

сочинения в 2-х т. – Т. 1. – Москва: ГУПИ МП РСФСР, 1953. – 640 с.

3. *Станиславский К.* Работа актёра над собой в творческом процессе переживания. – Санкт-Петербург: Азбука-Аттикус, 2017. – 512 с.

4. *Зязюн І. А.* Формирование и сферы проявления эстетического опыта личности / Автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора философских наук. – Київ: 1976. – 47 с.

УДК 37.035:316.46

Штефан Л. В., Булинін В. О.

м. Харків, Україна

ЛІДЕРСТВО В ТРАКТАТАХ ДАВНЬОКИТАЙСЬКИХ МИСЛИТЕЛІВ

Феномен лідерства – один із тих, що на сучасному етапі розвитку суспільства активно вивчається зарубіжними науковцями (Л. Бернард, Е. Богардус, М. Вебер, Р. Емерсон, Х. Саймон, Р. Стогділл та ін.). Найбільш чітко суть лідера представляє Дж. Майєрс, який підкреслює, що для лідера характерні упевненість в собі; наявність переконливих уявлень про бажаний стан справ і здатність повідомити про них оточуючим доступною мовою; оптимізм і віра у своїх людей, щоб надихати їх; енергійність; сумлінність; емоційна стійкість [1]. Вважаємо, що для молодих лідерів України ці якості можуть стати орієнтиром для саморозвитку. У наш час актуальність формування лідерів серед вітчизняної молоді обумовлюється тим, що країна знаходиться на порозі значних соціальних і економічних змін. Така ситуація активізувала дослідження й вітчизняних вчених у цьому напрямі (Д. Алфімов, Т. Гура, С. Осипова, О. Романовський, Р. Сторожев, К. Садохіна, Н. Сушик, В. Ягоднікова та ін.).

Центром нашого дослідження є підходи східних науковців як такі, що мають найбільш глибоке історичне коріння. Мистецтво ввести за собою

людей давно відомо людству і виникло практично одночасно з появою виду *homo sapiens*. Надалі фундаментальні закони лідерства найглибше розкрили мислителі Стародавнього Китаю.

Мета тез полягає у проведенні аналізу різних уявлень про лідерство серед давньокитайських мислителів.

Проблема лідерства відображена у творах провідних китайських філософів, серед яких, у першу чергу, слід виділити Конфуція, Лао-цзи, Шан Яна, Хань Фея та інших.

До найдавніших джерел вивчення феномена лідерства належить вчення Конфуція. Філософ наголошував: «Хто повторює старе і дізнається нове, той може бути ватажком», і підкреслював, що від морально-етичних якостей «благородного мужа» залежить як цілісність і процвітання імперій, так і їх занепад і розпад. Він вважав, що благородний правитель «в доброті, – не марнотратний; примушуючи до праці, – не викликає гніву; в бажанні – не жадібний; у величі – не гордий; викликаючи повагу, – не жорсткий» [2].

На нашу думку, китайський менталітет і погляди на лідерство ґрунтовно розкриваються у книзі «Дао Де цзин», де дається порада лідерам у такий спосіб: «... керуючи великою країною, дій, як ніби обсмажуєш маленьку рибу» [3]. Цей вислів свідчить про те, що діяти і керувати необхідно без зайвої метушні, зберігаючи повний контроль над собою і ситуацією. При цьому досвід управління можна отримати навіть займаючись повсякденними справами, роблячи при цьому вірні висновки.

Представляє інтерес типологія лідерства, запропонована Лао-цзи, на думку якого, кращий вождь – той, якого народ не помічає, на другому місці – той, якого народ обожнює, на третьому місці – той, якого народ боїться і на останньому – той, якого ненавидять [3].

Понад двох тисячоліть тому воїн і філософ Сунь-Цзи написав стародавній китайський трактат «Мистецтво війни», в якому зазначив, що «полководець повинен бути холонокровним і непроникним, з тим, щоб во-

роги не розгадали його задумів, повинен бути суворим і справедливим, щоб у військах був порядок» [4]. Полководець – це лідер. Тому цю тезу ми розглядаємо як керівництво для успішних дій і для молодих лідерів нашої країни.

Виходячи з проведеного аналізу, можна зробити висновок, що суть лідерства незмінна, оскільки вона перевірена часом.

Перспективи подальших розробок убачаємо у поглибленні вивчення лідерських концепцій східних мислителів.

Література. 1. *Майерс Д.* Социальная психология / Д. Майерс. – СПб.: Питер, 2011. – 800 с. 2. *Конфуций.* Суждения и беседы. СПб.: СЗКЭО «Кристалл»; М.: Оникс, 2004. – 192 с. 3. *Лао Цзи.* Дао Дэ цзин. – Харьков : Фолио, 2016. – 256 с. 4. *Сунь-Цзы.* Искусство войны. – Харьков : Фолио, 2016. – 223 с.

Секція 2

УДК 378:37:159.923

Богдан Ж. Б., Серета Н. В.,

Солодовник Т. О., Пономаренко П. М.

м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Постановка проблеми. Інтерес до проблеми лідерства та розвитку лідерських якостей військовослужбовців завжди буде актуальним та суспільнозначущим для держави, тому професійна підготовка майбутніх офіцерів повинна забезпечити набуття знань не тільки з військових наук, а й оволодіння лідерськими якостями для виконання службових й командирських обов'язків на високому професійному рівні. Як зазначається у

Доктрині розвитку військового лідерства Збройних Сил України, «військовий лідер – це авторитетний військовослужбовець, якому група інших військовослужбовців за будь-яких обставин надає право приймати важливі для них рішення, що відповідають загальним національним інтересам оборони держави і визначають напрям та характер їх діяльності» [1].

Досліджень, присвячених питанням лідерства та лідерських якостей, достатньо як у вітчизняній (Д. Алфімов, О. Ашихмін, С. Калашнікова, О. Романовський, О. Кокун, Е. Лукьянчиків), так і у зарубіжній літературі (Дж. Антонакіс, Л. Болман, Т. Діл, Дж. Іліас, К. Левін, Р. Стенберг та ін.), проте поза увагою науковців залишилися такі аспекти проблеми, як розвиток особистісних якостей, що впливають на формування харизматичного лідера – майбутнього офіцера засобами тренінгових технологій з урахуванням особливостей його професійної діяльності.

Звідси виникає необхідність впровадження цілеспрямованих заходів в освітню діяльність військових закладів вищої освіти з розвитку лідерських якостей курсантів – майбутніх командирів. Найбільш ефективним засобом розвитку лідерських якостей виступає соціально-психологічний тренінг. За невеликий проміжок часу цей метод дозволяє швидко та ефективно розкрити внутрішній потенціал особистості, пізнати себе та свої психічні особливості, знаходити порозуміння з іншими учасниками тренінгу, навчитися працювати в команді тощо.

Мета тренінгу полягає у розширенні уявлень майбутніх офіцерів про лідерський потенціал особистості військовослужбовця, структуру лідерських якостей командирів, організацію військової служби, управління колективом.

Програма тренінгу з розвитку лідерських якостей курсантів містить як лекційний матеріал, так і практичні заняття з використанням інтерактивних методів, її побудовано на основі принципів, запропонованих Л. А. Петровською: спілкування за принципом «тут і зараз»; принцип персоніфікації висловлювань; принцип акцентування мови почуттів; принцип

активності; принцип відвертого спілкування; принцип конфіденційності [3].

Запропонована програма соціально-психологічного тренінгу розроблена для майбутніх офіцерів військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», що навчаються за спеціальністю 254 «Забезпечення військ (сил)» і спеціальністю 255 «Озброєння та військова техніка». Проведення планується серед курсантів 4 курсу протягом п'яти днів, по 4 години щодня, містить п'ять етапів. Кожен етап тренінгової програми має свою мету, завдання, засоби, методи навчання і закінчується обговоренням результатів.

Перший етап – настроювання. На початку тренінгу учасникам надаватимуться установки на доброзичливість, психологічний комфорт, плідність і значущість заняття, успішність кожної особистості. Тренер надає курсантам інформацію про поведінку під час проведення тренінгу, знайомить з груповими нормами, правилами, принципами роботи в команді, відбувається налаштування на повагу один до одного, щирість, відкритість, готовність працювати в команді. На цьому етапі застосовуються індивідуальні та групові завдання, курсанти вчаться не критикувати інших, а розуміти й шукати шляхи до ефективної взаємодії.

На другому етапі планується робота над формуванням іміджу військового лідера. Курсантам пропонується міні-лекція «Імідж військового командира». На цьому етапі тренінгової програми будуть використані різні вправи для формування іміджу і лідерських якостей офіцерів збройних сил України, відеоролики з кінофільмів, приклади видатних постатей з історії та художньої літератури. Після закінчення заняття відбувається обговорення й обмін емоціями та враженнями щодо отриманої інформації.

Третій етап тренінгової програми з розвитку лідерських якостей курсантів – психологічні засади ефективної комунікації лідера. На цьому етапі курсантам буде запропоновано ігри та завдання на розвиток комунікативної компетентності та подолання бар'єрів у спілкуванні. У

процесі виконання практичних завдань відпрацьовуються комунікативні уміння й навички, техніки активного слухання. Міні-лекції розкривають теми щодо особливостей вербального й невербального спілкування, управлінського спілкування, взаєморозуміння у спілкуванні військово-службовців, бар'єри спілкування та засоби їх подолання. Після проведення занять відбувається обговорення, аналіз помилок, бажаючі можуть виступити з промовою «Що нового я дізнався сьогодні».

Тема четвертого етапу програми соціально-психологічного тренінгу – «Лідерство в процесі виконання військової служби офіцера збройних сил України». Цей етап передбачає розвиток таких умінь особистості майбутніх офіцерів, як: прийняття рішень в умовах невизначеності, раціонально-емотивна поведінкова гнучкість, прогнозування наслідків діяльності, розробка стратегій управління, відповідальність за діяльність підлеглих, активізація вищих якостей особистості військовослужбовця з метою ефективного виконання службових обов'язків, системність та критичність мислення. Психолого-педагогічним інструментарієм на цьому етапі є інтерактивні міні-лекції, ділові й рольові ігри, аналіз ситуацій, групові дискусії, мозковий штурм.

На п'ятому етапі відбувається підбиття підсумків. Тренер і учасники разом аналізують хід тренінгу і його результати, їх відповідність очікуванням. Курсанти можуть висловити свої враження, що їм сподобалося, чого вони навчилися, яким чином тренінг вплинув на їх лідерські та особистісні якості.

Також, окрім тренінгової програми з розвитку лідерських якостей, курсантам пропонується завдання написати есе на тему «Яким я бачу себе через 5 років» і розробити свій п'ятирічний план життя, дотримуючись наступних питань:

1. Які три головні цілі Ви плануєте досягти в наступному році?
2. Що вже нині Ви робите для досягнення кожної з цих цілей?

3. Які п'ять цілей хотілося б досягти в найближчі п'ять років?
4. Яким, можливо, стане після цього Ваше життя?
5. Які зміни відбудуться з Вами як з військовим лідером?

Таке завдання допомагає курсантам замислитися над майбутнім, визначити цілі тим, хто не приділяв уваги подальшим планам на життя, чітко сформулювати завдання на наступні 5 років і розробити стратегію для втілення цих цілей у реальне життя.

Таким чином, розроблена програма з розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів має забезпечити розкриття лідерського потенціалу курсантів, активізувати розвиток особистісних якостей, що впливають на формування харизматичного лідера – майбутнього офіцера засобами тренінгових технологій з урахуванням особливостей професійної служби.

Висновки. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є впровадження в освітній процес військового закладу вищої освіти запропоновану та розроблену тренінгову програму з розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів військового інституту танкових військ НТУ «ХП».

Література. 1. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних силах України. URL: https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viys-kovoho_liderstva_v_Zbroynykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf (Дата звернення 01.03.2021). 2. Петровская Л. А. Компетентность в общении : социально-психолог. тренинг. М. : МГУ, 1989. – 216 с. 3. Богдан Ж., Серета Н., Солодовник Т. Формування комунікативної компетентності студентів закладів вищої освіти: монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. – 262 с.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [6] свідчить, що успішна відповідь будь-якого уряду на складні виклики залежить від ефективного управління та лідерства. Тому, проблеми сьогодення вимагають від державних службовців впроваджувати інновації, контролювати ризики та відповідати за прийняті рішення.

Численні дослідження підтверджують, що ефективне лідерство у державних організаціях має позитивний вплив на досягнення результатів, залучення працівників і їх здатність пропонувати інноваційні рішення, тому роль лідерів-держслужбовців є особливо важливою в умовах турбулентності, ситуаціях невизначеності та під час криз, з якими зараз стикаються всі держави [6].

Проблематика змісту та питаннями лідерства в державній службі України не є новим напрямом в організації наукового пошуку. Відповідно, аспектами лідерства та керівництва в системі державної служби займалися Кучер О. В. і Нестеренко Г. П. [4]. Кириченко Н. О. [3] розглянув необхідність професіоналізації державної служби. Питання лідерства на держслужбі перебуває у фокусі наукової уваги зарубіжних вчених. Наприклад: вивчення сутності та значення лідерства в державних організаціях набули уваги у роботі Трейсі Тротье, Монтгомері Ван Варт та Сяоху Ван [1]. Проте, незважаючи на доволі широкий спектр досліджень, питання, пов'язані з розвитком лідерсько-управлінських здібностей, вдосконаленням лідерських якостей керівних кадрів різних рівнів у

процесі професіоналізації державної служби, залишається актуальними та потребують подальших досліджень. У плані заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2019–2021 роки [7] йдеться про модернізацію системи професійного розвитку державних службовців, а саме: розроблення та затвердження методики визначення потреб у професійному навчанні державних службовців на основі оцінювання професійної компетентності; запровадження професійного навчання державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А», щодо розвитку у них компетентності «лідерство». На даний час НАДС провів навчання не менш як 75 відсотків державних службовців.

НАДС було створено програму [5] «Лідерство в державній службі та службі в органах місцевого самоврядування», у якій головним завданням було підвищення спроможності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування виконувати посадові обов'язки через засвоєння сучасних теоретичних знань, набуття практичних умінь і навичок з проблем лідерства і формування управлінської еліти.

У даній програмі розглядаються такі теми [5]:

- Соціально-відповідальне лідерство на державній службі.
- Лідерство та управлінська еліта.
- Лідерство: управління командами та організаційними змінами.
- Креативність як фундамент інноваційного лідерства.
- Лідерство: створення організації, що навчається.

Після проходження програми держслужбовець може гнучко реагувати на зміну обставин та корегувати структуру та методи управління; критично аналізувати ефективність власної організаційно-управлінської діяльності; застосовувати сучасні техніки управління конфліктними ситуаціями, а також: аналізувати прояви лідерських якостей у практиці державного управління; оцінювати роль лідера-державного службовця як провідника реформ та модернізації; виявляти лідерські якості

посадовців та інструменти їх застосування для подальшого особистісного та професійного розвитку; формувати команду для ефективного вирішення завдань у професійній сфері; вирішувати конфлікти, які виникають у професійній діяльності; володіти методами творчого прийняття рішень; володіти методами підтримання інноваційного духу в організації; застосовувати різноманітні технології управління персоналом.

Професійне навчання державних службовців може бути ефективним та результативним лише за умови запровадження системного підходу до планування їх професійного та особистісного розвитку. Зокрема, через складання за результатами оцінювання службової діяльності індивідуальних програм професійного розвитку. Такі програми визначають потреби у професійному навчанні, сприяють постійному оновленню знань, лідерських якостей і професійних компетентностей.

Для визначення індивідуальних потреб у професійному навчанні державних службовців на 2021 рік НАДС узагальнено відомості щодо індивідуальних потреб у професійному навчанні 132 578 державних службовців. А саме 141 – державних службовців категорії «А», 34 785 – державних службовців категорії «Б», 97 652 – державних службовців категорії «В» [2].

Вивчення індивідуальних програм державних службовців показало, що пріоритетним у 2021 році є удосконалення таких компетентностей, як: професійні знання, управління змінами, управління ефективністю та розвиток людських ресурсів, комунікація та взаємодія, лідерство – для представників вищого корпусу державної служби; професійні знання, впровадження та прийняття змін, цифрова грамотність – для державних службовців категорії «Б» та «В» [2].

Отже, набуття та вдосконалення професійних знань та компетентностей у сфері лідерства у державних службовців є необхідним для відповідного рівня професійної кваліфікації державного службовця та

держави в цілому.

Література. 1. Tracey Trotter Montgomery Van Wart XiaoHu Wang. Examining the Nature and Significance of Leadership in Government Organizations [Electronic resource]: Research article, Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.15406210.2007.00865.x>.

2. Аналітичний звіт про індивідуальні потреби у професійному навчанні державних службовців на 2021 рік [електронний ресурс]: Індивідуальні потреби у професійному навчанні державних службовців. – Режим доступу: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/04.03.21/zvit-ip-2021.pdf>.

3. *Кириченко Н. О.* Лідерство в контексті професіоналізації державної служби [електронний ресурс]: Стаття. – Режим доступу: <file:///C:/Users/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2/Downloads/156-Article%20Text-509-1-10-20201021.pdf>. 4. *Кучер О. В., Нестеренко Г. П.* Лідерство у системі державної служби в умовах трансформаційних змін [Електронний ресурс]: Стаття. – Режим доступу: <http://journal.ipk.edu.ua/index.php/ED/article/view/18/17>.

5. Програма: Лідерство в державній службі та службі в органах місцевого самоврядування [електронний ресурс]: Особливості програми. – Режим доступу: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/liderstvo-v-derzhavnii-sluzhbi-ta-sluzhbi-v-orhanakh-mistsevoho-samovriaduvannia>.

6. Рекомендації ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) [електронний ресурс]: Публікації. – Режим доступу: <https://rdo.in.ua/article/yakogo-liderstva-potrebuye-derzhavna-sluzhba>.

7. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року [електронний ресурс]: План заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2019–2021 роки. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reform%20office/01_strategy_ukr.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ЛІДЕРІВ-УПРАВЛІНЦІВ В ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Сучасний стан ринку характеризується постійною зміною зовнішнього середовища, мінливістю купівельного попиту, наявністю великої кількості підприємств різних форм власності, підвищенням невизначеності та ризику. А отже, для того, щоб виживати, підприємствам необхідно відстежувати і реагувати на всі зміни, що відбуваються в їх конкурентному середовищі, з метою збереження своїх позицій на ринку і забезпечення конкурентних переваг. Кожному підприємству важливо правильно оцінити ринкову ситуацію з тим, щоб вибрати ефективні засоби конкуренції, які, з одного боку, були б адекватними ринковій ситуації в Україні, тенденціям її розвитку, з іншого – специфіці діяльності підприємства.

Досвід останніх років показує, що далеко не всі вітчизняні підприємства готові до ведення конкурентної боротьби. Навіть володіння конкурентоспроможною продукцією не дозволяє багатьом з них ефективно реалізовувати цю перевагу через відсутність практики використання всього комплексу маркетингу: гнучкої асортиментної і цінової політики, адекватної організації каналів розподілу, ефективних методів стимулювання продажів тощо. У зв'язку з цим проблема формування конкурентоспроможних лідерів-управлінців стає все більш значущою для українського суспільства.

Існує надзвичайно багато визначень лідерства і уявлень про роль лідера. Словники визначають лідера як особу, яка здійснює керівництво, йдучи попереду, або спонукає інших йти за ним/нею. *Нортхаус* у своїй останній праці з теорії лідерства (2004) виділив чотири загальні позиції, що

є наскрізними для значної частини теоретичних досліджень лідерства: 1) лідерство – це процес; 2) лідерство пов'язане з впливом; 3) лідерство виникає у межах певної групи; 4) лідерство передбачає досягнення цілей. На основі цих досліджень лідерство було визначено як «процес, у результаті якого людина впливає на окремих осіб або їх групу з метою досягнення спільної мети». Однак, зрозуміло, що жодне визначення не може охопити всіх аспектів лідерства.

Різні елементи лідерства створюють типологію різних видів лідерства. Ця типологія базується на дослідженні, яке визначає чотири типи лідера: 1) патерналістичний; 2) активістський; 3) менеджерсько-управлінський; 4) каталітичний.

Нас цікавить менеджерсько-управлінський лідер, що відзначається високими управлінськими та організаторськими здібностями, демонструє серйозне вміння керувати організаціями, може ефективно встановлювати надійні системи і відповідні структури, а також управляти різними групами робітників з визначеними ролями й обов'язками, демонструє професійний підхід до розвитку, має успіхи в залученні грошових коштів, дотриманні кінцевих термінів та виконанні зобов'язань як «підрядника».

Прояви й характер лідерства залежать від багатьох факторів. Серед них головну роль відіграють особисті якості людини, й не тільки менеджера, а кожного із членів групи. У лідерстві важлива роль належить психологічним особливостям людини. Часто причиною виникнення відносин лідерства виступають такі риси характеру, як: чесність, впевненість, оптимізм, ентузіазм, порядність, переконаність тощо. Але було б недоцільним пов'язувати лідерство тільки з індивідуальними особливостями людини. Це явище групової діяльності й прояву відносин, що виникають у процесі цієї діяльності. Дослідники діяльності виконавчих директорів у Великобританії визначили перелік характеристик (за зменшеною значимістю від 100 до 0), які впливають на успіх справи (табл. 1) [2].

Ранжування якостей успішного лідера за значимістю

Якості	Бали
1. Здатність працювати з людьми	78
2. Відповідальність за виконання важливих завдань	75
3. Потреба в досягненні результатів	75
4. Попередній досвід лідерства	74
5. Великий досвід у різних галузях діяльності	68
6. Здатність вести справи та переговори	66
7. Готовність ризикувати	63
8. Здатність генерувати нові ідеї	62
9. Обдарованість	60
10. Здатність змінювати стиль керівництва в потрібній ситуації	58

Ці характеристики вказують на гуманістичну складову особистості та повинні розвиватися не тільки шляхом накопичення досвіду та завдяки ситуаціям, у яких потенційні та діючі лідери себе проявляють.

Звертаючись до наробок І. А.Зязюна, зазначимо, що формування конкурентноспроможних лідерів-управлінців продовжується в умовах університету, при цьому необхідно звертати увагу на педагогічне середовище та умови, в яких навчаються майбутні лідери-управлінці, а саме: 1. Найгуманніше ставлення викладачів до студентів і студентів до викладачів за вічним, золотим правилом етики: стався до іншого так, як бажаєш, щоб ставився до тебе. 2. Педагог як учитель – взірець моральності для студентів, приклад для наслідування у професійному самовдосконаленні. 3. Процес навчання в університеті – розвиток потреби

на самонавчання, самовдосконалення. 4. Університет – центр культури. 5. Університет – центр гуманітарної науки з впровадження у життя гуманістичної педагогіки А. С. Макаренка і В. О. Сухомлинського. 6. Педагогіка – мистецтво, його творення – індивідуальний розвиток педагогічних можливостей кожного студента. 7. Основа духовності – Краса і Добро, основа наукового пошуку – Істина. 8. Плекання гордості кожного викладача і студента за належність до ЗВО, відомого у світі [1]. Для реалізації вище сказаного в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», на кафедрі педагогіки і психології управління соціальними системами ім. ак. І. А.Зязюна розроблені спеціальні курси, які дають можливість сформувати конкурентоспроможного лідера-управлінця. Серед них: «Теорія і практика формування лідера», «Психологічні основи управлінської діяльності», «Психологія лідерства в бізнесі», «Психологія бізнесу і підприємництва», «Психологія менеджменту, маркетингу, реклами», «Педагогіка лідерства», «Основи професійної психології», «Психологія досягнення успіху» та інші.

Таким чином, тільки продовжуючи традиції Івана Андрійовича, ми зможемо сформувати справжніх конкурентноспроможних лідерів-управлінців, майбутню гуманітарно-технічну еліту України.

Література. 1. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. К. : МАУП, 2000. – 320 с. 2. Роль лідера в управлінні змінами. [електронний ресурс]:Режимдоступу:https://pidru4niki.com/14190416/menedzhment/osnovni_vimogi_liderskih_yakostey_menedzhera.

Костиця І. В.

м. Харків, Україна

ЛІДЕРСЬКА ПОЗИЦІЯ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА

В сучасних умовах розвитку суспільства важливе значення має наука і техніка, що значно підвищує роль інженерів. Для якісної професійної підготовки інженерів необхідно формувати у них готовність виконувати не тільки проектно-конструкторську, виробничо-технологічну, науково-дослідну, але й організаційно-управлінську функцію. Виконання організаційно-управлінської функції неможливе без сформованої лідерської позиції, тому лідерська позиція є необхідною складовою особистості майбутнього інженера, і формування цієї складової є важливою проблемою технічної освіти. Водночас, данні здійсненого дослідження аспірантами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» свідчать, «що 40% опитуваних показали низький рівень володіння лідерськими якостями, лише 13% – високий. Повної здатності бути лідером не виявив ніхто з опитуваних. Таким чином, наочно показана недостатня сформованість лідерських якостей у студентів НТУ «ХПІ», що закінчили курс навчання в технічному університеті. Тому проблема розвитку лідерських якостей у студентів технічних університетів у процесі професійної підготовки є актуальною та потребує подальшого вивчення» [1, с. 485].

Аналіз науково-педагогічної літератури та результатів чисельних досліджень [2] надав нам можливість розглядати лідерську позицію студентів закладів вищої технічної освіти як особистісне утворення, що включає в себе усвідомлення майбутнім інженером готовності до виконання ролі лідера та здатності до організаційного впливу на

виробничий колектив; вона ґрунтується на лідерському потенціалі особистості та формується у процесі засвоєння лідерської ролі в різних життєвих ситуаціях, включаючи умови професійної інженерної сфери.

Структура лідерської позиції містить такі складові: мотиваційно-ціннісну, когнітивну, діяльнісну й особистісну. Лідерська позиція особистості майбутнього інженера не є тотожною лідерському потенціалу або наявним лідерським здібностям, натомість, вона формується на їх підґрунті саме у процесі успішної лідерської діяльності, що включає в себе здійснення організаційних та установчих дій при роботі з групою суб'єктів. При цьому, особистість майбутнього інженера поступово звільняється від впливу зовнішнього середовища, що дозволяє йому свідомо змінювати як середовище, так і самого себе, набуваючи лідерських якостей, передусім, когнітивних, комунікативних, організаційних, морально-вольових та рефлексивних умінь. Слід підкреслити, що лідерська позиція вимагає цілісного підходу при своєму розгляді. Вона не може зводитися до набору окремих якостей і ознак і повинна розглядатися в аспекті особистості в цілому. Лідерська позиція проявляється через лідерську поведінку і діяльність. Вона обумовлюється системою цінностей, ідеалів, відображаючи характер потреб, мотивів і переконань особистості.

На сьогоднішній день завданням закладу вищої технічної освіти є не лише процес професійної підготовки майбутнього фахівця, а й формування гармонійно розвиненої, творчої особистості, спрямованої на реалізацію власного потенціалу. Вирішенню вказаної проблеми може слугувати наявність лідерської позиції майбутнього інженера, яка зовнішньо виявляється у лідерській поведінці і діяльності, а внутрішньо зумовлюється системою установок, цілей і цінностей та відображає характер потреб, мотивів і переконань особистості. Найбільш ефективною визначено лідерську поведінку майбутнього інженера, яка проявляється в реалізації його потенційних можливостей, самостійного прийняття

відповідальних рішень у різних ситуаціях професійного та життєвого вибору. Визначальним фактором лідерства майбутнього інженера виступає прояв його активної життєвої позиції, готовність приймати рішення, насамперед, у виробничій сфері, та брати на себе відповідальність. «Формування лідерських якостей в НТУ «ХП» здійснюється під час навчальних занять, виховних заходів, виробничої практики, тренінгів, індивідуальної роботи та інших заходів. Велике значення для цього має співробітництво з міжнародними організаціями, участь у грантах, виконанні спільних проєктів» [3, с. 36].

Таким чином, прояв лідерської позиції майбутнього інженера сприяє професійно-компетентнісному розвитку студента, який не лише володіє знаннями та навичками, але є достатньо чуттєво розвиненим, здатним до співробітництва, готовим брати відповідальність за себе та за свою діяльність, самостійно приймати рішення, бачити перспективи. Лідерська позиція є необхідною складовою для досягнення успіху сучасним інженером у всіх сферах його діяльності.

Література. 1. *Ріпко І. В.* Дослідження лідерських якостей у студентів технічних університетів: результати експерименту / І. В. Ріпко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя : КПУ, 2015. – Вип. 40 (93). – С. 481–487. 2. *Гура Т. В.* Дослідження лідерської позиції у майбутніх інженерів в ВТНЗ: результати експерименту / Т. В. Гура, І. В. Костиця // Науковий огляд = Scientific review. – 2016. – № 11 (32). – С. 89–106. 3. *Сокол Є. І.* Досвід формування лідерів в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» / Є. І. Сокол, О. Г. Романовський, Ю. І. Панфілов // Лідер. Еліта. Суспільство = Leader. Elite. Society. – 2020. – № 1. – С. 30–42.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА І РОЛЬ ГЕНДЕРА В СУЧАСНОМУ СВІТІ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ – УПРАВЛІНЦІВ

Міжособистісне спілкування в житті чоловіка і жінки має величезне значення і продовжує зростати, від нього більшою мірою залежить професійна діяльність і успішність, активність у суспільному житті, а також особисте щастя кожного. Проблема стосунків чоловіка і жінки в суспільстві існує з часу виникнення людства. На сьогодні вона є особливо гострою, тому що у світі активно ведеться боротьба за утвердження демократичних принципів та норм. Саме тому у цьому контексті гендерна рівність набуває все більшої актуальності.

Гендер – це соціальне визначення жінок та чоловіків. Поняття «гендер» здебільшого почало розвиватися завдяки гендерним дослідженням і феміністській теорії. Поняття «гендер» пов'язано з ім'ям такого видатного психоаналітика, як Роберт Столлер, який у 1958 році запропонував досліджувати гендер, як подвійну систему для розглядання статі чоловіків та жінок.

Гендер – це, насамперед, увесь поведінковий комплекс, який притаманний чоловікам і жінкам, це сукупність культурних і соціальних норм, які суспільство наказує виконувати людям залежно від їх біологічної статі [1].

У сучасній Україні багато жінок зустрічаються з проявами гендерної дискримінації на ринку праці та у підприємницькій діяльності, як наслідок, жінки, які займаються бізнесом, стикаються із низкою проблем. Ці проблеми зумовлені як фізичними, психологічними, соціальними особливостями жінок, так і тим, що жінка, на відміну від чоловіка, зазвичай обтяжена сім'єю [2].

У державі для вираження своїх гендерних відносин, створюються певні соціальні групи. В них люди проявляють свої соціальні ролі, які у подальшому впливають на гендерні ролі чоловіків та жінок, тобто членів даної групи. Сучасна гендерна ідеологія традиційного типу полягає в тому, що чоловікам віднесена роль годувальника сім'ї, а жінці – виховання дітей та відповідальності за сімейне господарство.

Також спостерігаються розбіжності між представниками різних статей в їхній оцінці власних якостей – і особистих, і ділових. Так, у жінок це такі особистісні характеристики та вміння: схильність до компромісів, гнучкість у переговорах, здатність враховувати позицію іншої сторони; впевненість у собі і своєму призначенні; концентрація у конфліктній ситуації, вміння враховувати загрози та ризики; відкритість до новацій, введення необхідних змін на користь справи; сприйняття новацій не як самоцілі; мобільність у виборах [3].

Провідними характеристиками у чоловіків є такі: готовність до нововведень та різних змін; можливість, коли є потреба наполягти на своїй позиції; самопочуття як вільної особистості, поєднане із вмінням одержувати вигоди в межах загальноприйнятих правил; ефективність при застосуванні вмінь та здібностей у співробітників; здатність використати в своїх цілях чужі ідеї; концентрація у конфлікті, вміння врахувати загрози та ризики; здатність справити враження, налагодити стосунки з іншими людьми; мати впевненість у собі і своєму призначенні; здатність витримати зовнішній тиск, відстояти свою принципову позицію [4].

Гендерні відносини входять до широкого соціального контексту і виявляються на різноманітних рівнях соціуму, це:

- 1) соціально організовані зв'язки на рівні суспільства між тими, хто виступає представниками держави і гендерних груп;
- 2) зв'язки між різними гендерними групами;
- 3) зв'язки між суб'єктами різної статі;

4) ставлення особистості до самої себе, як до представника певної статі [5].

Роль гендера у даний час дуже важлива, одним із важливих питань виступає гендерна нерівність. Існує ряд актуальних питань, які розглядаються в існуючій нерівності чоловіків і жінок на сьогоднішній день: активно обговорюється проблема створення гендеру; відзначається виробництво гендерних відмінностей у взаємодіях людей в публічному просторі; в наукових роботах приділяється велика увага практичним проблемам – гендерному розподілу праці, питанню жінок у структурах влади, структурі сексуальних і емоційних відносин, історичних змін структурних моделей поведінки.

На даний момент у трудовій сфері система гендерного розподілу праці активно змінюється, різниця між жіночими і чоловічими професіями розмивається. Жінки освоюють не тільки нові професії, а й нові виробничі сфери. У шлюбно-сімейних відносинах відбувається також ряд нових процесів: молоді люди у даний час одружуються пізніше, і ці шлюби менш стійкі, число розлучень стає дедалі більше, у зв'язку з цим збільшується і кількість неповних сімей; також у суспільстві стає все більше сімей, в яких чоловік і дружина рівні, для них характерні більш справедливий поділ домашніх обов'язків і прав подружжя; і також все активніше у суспільне життя входять різні форми позашлюбних спілок.

Отже, можна зробити висновок, що у сучасному світі гендерна проблематика і боротьба за рівноправність жінок – це предмет активного обговорення не тільки вчених, але й суспільства в цілому. Головним двигуном цієї уваги є активна позиція жіночих рухів. У даний час проблемою є те, що багато людей підкорюються гендерним стереотипам, наприклад, таким, як: «цікаві професії – не жіноча справа» є дискримінацією жінок у сфері праці; стереотип «чоловік – годувальник», «жінка – берегиня вогнища» є дискримінацією в родині. Кожна людина,

незалежно від її гендерної приналежності, є індивідуальністю, зі своїм набором психологічних якостей і властивостей.

Література. 1. *Підбуцька Н. В.* Теоретичний аспект вивчення гендерних особливостей уявлень про лідерство студентської молоді / Н. В. Підбуцька, В. В. Спіцина // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – Вип. 44 (48) : матер. міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених : «Психолого-педагогічні аспекти формування управлінського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика», 21 жовтня 2015 р. – С. 62–72. 2. *Богдан Ж. Б.* Гендерні психологічні особливості українських підприємців / Ж. Б. Богдан, А. А. Несен // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. «Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації», 12-13 листопада 2020 р. / ред. О. Г. Романовський. – Харків : НТУ «ХП», 2020. – Вип. 51 (55). – С. 3–7. 3. *Catley S., Hamilton, R.T.* Small business development and gender of owner // *Journal of Management Development*. – 1998. – vol. 17. – No 1 – pp. 75–82. 4. *Geary, D. C.* (2009) *Male, Female: The Evolution of Human Sex Differences*. Washington, D. C.: American Psychological Association. 5. Психологія гендерних відносин: теорія практика. Монографія. СПб., Алетейя, 2004. (25 д.а.).

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК СКЛАДОВА ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ЗВО

У сучасному світі для успішної діяльності дуже важливо мати вищу освіту, яку ми отримуємо у ЗВО. І важливо, щоб програма ЗВО завжди розвивалася для того, щоб випустити успішних фахівців у своїй справі. Для цього важливим є не просто базовий набір знань, а необхідно розвивати у майбутніх фахівців задатки лідера. Проблема підготовки майбутніх успішних фахівців є однією з головних, і для її вирішення важливо знати механізми і закономірності лідерського потенціалу. Необхідно постійно шукати нові механізми, які будуть якісно розвивати ці задатки, і застосовувати їх у процесі навчання студентів.

Одним із основних складових потенціалу лідера є високий рівень емоційного інтелекту. Тому важливо розвивати у ЗВО не тільки професійні якості майбутніх фахівців, а й якісно розвивати емоційний інтелект. Актуальність даної проблеми зацікавила нас у виборі даної теми. Метою нашої роботи є розгляд теоретичних аспектів розвитку емоційного інтелекту у майбутніх фахівців.

Емоційний інтелект – це здатність розрізняти і розуміти емоції, мотиви і бажання як свої, так і інших людей. Маючи високий рівень емоційного інтелекту, ми отримуємо можливість з легкістю управляти своїми емоціями і спрямовувати їх у потрібне русло.

Дж. Мейер і П. Саловеєв вперше вжили термін «емоційний інтелект» у 1900 році. А один із запропонованих термінів звучав як «здатність ретельного осягнення, оцінки і вираження емоцій; здатність розуміння

емоцій і емоційних знань; а також здатність керувати емоціями, яка сприяє емоційному й інтелектуальному зростанню особистості» [1]. Важливо розуміти, що емоційний інтелект – це не розумовий інтелект, не його повна протилежність, це дві складові, які при перетині дають максимально високий рівень розвитку людини.

Одну з найвідоміших моделей вивчення емоційного інтелекту представив психолог Даніель Гоуман. Він об'єднав когнітивні здатності з особистісними характеристиками, що стало, в результаті, об'єктом розвитку і вивчення [2]. Він вибрав декілька компонентів і поділив їх на більш дрібні елементи. Розглянемо їх:

1. Самосвідомість, цей компонент Гоуман поділив на емоційне самоусвідомлення, правильну самооцінку та впевненість у собі.

2. Управління відносинами поділено на співробітництво та командну роботу, вплив, насагу, допомогу у самовдосконаленні іншим людям, підтримку соціальних зв'язківка, сприяння змінам, здатність врегулювання конфліктів.

3. Самоконтроль містить у собі такі елементи, як: відкритість, позитивний настрій, контроль емоцій, вміння пристосовуватися до різних ситуацій, волю до перемоги, ініціативність, співпереживання, соціальні навички і люб'язність.

Як ми вже знаємо, емоційний інтелект має різні моделі та компоненти. Ця тема до сих пір є джерелом вивчення багатьох вчених, так як розвиток емоційного інтелекту значно покращує якість життя людини, допомагає досягти великих досягнень у професійній сфері.

Для розвитку емоційного інтелекту у процесі навчання майбутніх фахівців на різних спеціальностях було би ефективним додати розширений теоретичний матеріал та практичні вправи, що мають на меті його розвиток. Також у процесі навчання у ЗВО можливо організувати регулярні тренінги, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, що

значно підвищить рівень емоційного інтелекту майбутніх фахівців у процесі навчання у ЗВО.

Розглянувши поняття емоційного інтелекту та складові його моделі, ми дійшли висновку, що вони відіграють важливу роль у розвитку майбутніх фахівців у процесі навчання у ЗВО, по закінченні якого вони будуть мати високий рівень емоційного інтелекту.

Література. 1. *Гоулман Д.* Емоційний інтелект / пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків: Віват, 2018. – 512 с. 2. *Ріпко І. В.* Особливості становлення лідерського потенціалу у студентів вищих навчальних закладів / І. В. Ріпко // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес : тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 7–8 квітня 2015 р., м. Харків : у 3 ч. Ч. 1 / редкол. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ [та ін.]. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – С. 223–225. 3. *Изард К. Э.* Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 2006. – 464 с.

*Підбуцька Н. В., Захарова О. М.
м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Актуальність проблеми обумовлена тим, що людині, щоб чогось домогтися в житті, необхідно володіти лідерськими якостями, тоді їй буде набагато легше йти по життю. Якщо людина здатна відстоювати власну думку, впевнена у собі, вона є конкурентоспроможною. У період студентства це сприяє становленню студента в колективі і його подальшому просуванню по життю. Всі ці та ряд інших якостей притаманні лідеру, тому вкрай важливо вміти ці якості в собі проявляти та розвивати. Окрім цього, майбутньому спеціалісту вони допомагають у

нестандартних життєвих ситуаціях. Отже, завданням сучасної освіти є підготовка конкурентоспроможних фахівців [2].

Феномен лідерства є давно відомим для людства, він поширений як серед тварин, так і серед людей. Лідери існують у будь-якій групі і колективі, наприклад, на підприємствах, в командах, класах. Для людини лідерські якості несуть користь у багатьох сферах її життя, сприяють у завоюванні авторитету, просуванні кар'єрними сходами і багато у чому іншому. Чималу роль лідерські якості відіграють у студентському житті, вони відображають наше ставлення до соціальної дійсності, мотивують і пояснюють поведінку, вчинки, прийняття рішень і впливають на всі сторони людської діяльності. Кожна людина володіє своїм індивідуальним набором особистісних якостей, їх поєднання формує унікальний стиль лідерства особистості [3].

«Лідерство – це здатність підняти людське бачення на рівень більш широкого кругозору, вивести діяльність людини на рівень більш високих стандартів, а також здатність сформувати людський індивід» [5, с. 368]. Існує також багато визначень лідерства як ступеня провідного впливу лідера на групу з метою оптимізації вирішення поставленого завдання. Лідерство розглядають як управління, яке пов'язане з вирішенням проблем [4].

Студентські роки – це період максимальної ініціативи та активності в період індивідуальної професіоналізації. Саме тому цей час ідеально підходить для формування та розвитку лідерських якостей. У студентські роки студенти знаходяться в ресурсному стані, коли вони швидко засвоюють інформацію, продовжують розвиватися і рости як особистості. Саме в цей час найбільш повно розкриваються організаторські здібності, формуються і розвиваються вміння і навички лідера, лідерські якості, необхідні для ефективного керівництва колективом. Розвиток лідерських якостей – це цілеспрямований процес творчої взаємодії студентів один з одним, викладачами та соціальними партнерами, що дозволяє їм розвивати

особистісні якості в лідерському статусі і набувати досвіду лідерської поведінки. До структури лідерських якостей входить безліч різних компонентів: вміння надихати, заражати ідеями; емоційна компетентність; високий загальний рівень розвитку: осягнення нових навчань, концепцій, їх чіткий аналіз; красномовність; хист до читання, письма; професійна компетентність: професійні знання; самоосвіта; самовдосконалення; само-реалізація. Все це являє собою лідерські якості, які можуть бути розвинені через участь у студентських організаціях та громадській діяльності [1].

Отже, можна зробити висновок, що лідером вважають та приймають людину, ставлення та орієнтація якої стають відправною точкою для всіх або більшості членів групи при оцінці важливих аспектів її життя. За лідером визнається право брати на себе найбільш відповідальні рішення, що зачіпають інтереси і визначають напрямок і характер діяльності всієї групи. Студентський вік є найбільш сприятливим періодом для виховання лідерських якостей. Засобами, що сприяють успішній реалізації розвитку лідерських якостей є розвиток студентських громадських об'єднань, творчих та ініціативних груп, написання творчих робіт, вивчення та апробація нових методик, проведення консультацій, тренінгів, ігор, майстер-класів, організація і проведення заходів, оптимізація роботи спортивних, творчих і трудових секцій. Завдяки всім перерахованим вище пунктам можна створити сприятливе середовище студентам для підвищення їх лідерських якостей та потенціалу.

Література. 1. *Киселев И. Е.* Основы социальной психологии: Учебное пособие. – Мн., 2000. 2. *Підбуцька Н. В.* Актуальні проблеми професійної підготовки сучасних фахівців / Н. В. Підбуцька // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2010. 3. *Романовський О. Г, Гура Т. В, Книш А. Є, Бондаренко В. В.* Теорія і практика формування лідера: навчальний посібник – Харків, 2017 р. 4. *Романовский А. Г.* Педагогика лидерства :

Монографія / А. Г. Романовський, В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень ; Нац. техн. ун-т «Харьков. политехн. ин-т». – Харьков : НТУ «ХПИ», 2018.
5. Сельченко К. В. Психология лидерства. Хрестоматия / Сельченко К.В. – Мн., 2004. – 368 с.

УДК 378. 018

Романовський О. Г., Горбач І. О.

м. Харків, Україна

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ ЯК СКЛАДНИК ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Дослідженню «феномену лідерства» присвятили свої роботи зарубіжні й вітчизняні науковці, серед яких: А. Васильєв, Л. Грень, Т. Гура, С. Заккаро, А. Зязюн, Дж. Макгакін, В. Михайличенко, Ч. Манс, О. Маковський, О. Пономарьов, С. Резнік, О. Романовський, Р. Стогділл, Дж. Тіздейл та інші дослідники.

Емоційний інтелект – це здатність людини сприймати, оцінювати і розуміти свої і чужі емоції і вміння управляти ними. Вчені, а також лідери багатьох організацій, визнають, що емоційний інтелект має життєво важливе значення. Деякі навіть вважають, що емоції більшою мірою, ніж інтелектуальні здатності, визначають мислення людей і людські взаємини. Емоційно інтелектуальні особистості можуть добре володіти собою і ефективно налагоджувати взаємодію з оточуючими, особливо це стосується майбутніх фахівців державної кримінально-виконавчої служби України.

Саме рівень емоційного інтелекту визначає успішність чи неуспішність майбутнього фахівця державної кримінально-виконавчої служби України. Лідери-фахівці повинні сприяти формуванню позитивної мотивації, зміцнювати міжособистісну взаємодію з підлеглими,

завойовувати їхню довіру, концентрувати енергію, управляти підлеглими, знаходити компроміси, приймаючи необхідні рішення [1].

Здатність розуміти себе та інших людей, контролювати свої і чужі емоції, формувати, згуртовувати команду на досягнення мети визначається значною мірою емоційним рівнем розвитку лідера. Від цього залежить знання намірів, мотивації і бажань інших людей, а також здатність керувати своїми емоціями та емоціями інших людей з метою вирішення практичних задач.

Емоційний інтелект Д. Гоулмен розуміє як здатність ефективно управляти собою і своїми відносинами і включає в себе чотири компоненти: самоусвідомлення, самоменеджмент, соціальну обізнаність і соціальний досвід. Змістовно кожен з цих компонентів розкривається таким чином:

- емоційне самоусвідомлення – здатність розпізнавати і розуміти свій емоційний стан, а також усвідомлювати його вплив на виконання роботи, міжособистісні відносини;

- адекватне самооцінювання – реалістична оцінка «моїх сильних і слабких сторін»;

- впевненість в собі – тверде, позбавлене сумнівів, почуття власної значущості [2].

Соціальний досвід відіграє велику роль у розвитку емоційного інтелекту майбутнього фахівця державної кримінально-виконавчої служби України. Соціальний досвід містить:

- візонерне лідерство – здатність викликати в людях підйом і надихнути на виконання мрії;

- вплив – здатність використовувати різноманітні прийоми переконання;

- розвиток інших – прагнення розвивати здібності підлеглих за допомогою зворотного зв'язку і навчання;

- комунікацію – володіння навичками слухання і передачі чітких, переконливих повідомлень.

Для роботи над визначенням і подальшим формуванням комунікативної компетентності своїх підлеглих фахівців державної кримінально-виконавчої служби України може використовувати різні методики, наприклад:

- методику для визначення рівня комунікативного контролю в спілкуванні (Тест «Рівень комунікативного контролю у спілкуванні»: опитуваним треба оцінити кожне із речень, в якому описуються реакції на деякі ситуації: правильне (П) чи неправильне (Н), і за підсумком відповідей визначається рівень комунікативного контролю – низький, середній; високий).

2. Діагностику рівня емпатійних здібностей (методика В. Бойка) (Обробка результатів: підраховується число правильних відповідей (відповідних «ключу») за кожною шкалою (раціональний, емоційний, інтуїтивний канали емпатії; установки, сприяючі емпатії, проникаюча здібність в емпатії, ідентифікація в емпатії; потім визначається сумарна оцінка. Аналізуються показники окремих шкал і загальна сумарна оцінка рівня емпатії. Він може бути дуже високим, середнім; заниженим; дуже низьким).

3. Діагностику комунікативної установки (методика В. Бойка): опитуваним треба прочитати кожне із запропонованих нижче суджень і відповісти «так» чи «ні», виражаючи згоду чи незгоду з ними. Опрацювання даних і інтерпретування результатів відбувається з використанням таблиці «Визначення стану негативної комунікативної установки»; за допомогою цієї діагностики ми можемо виявити рівні ситуативної, типологічної, професійної, загальної комунікативної толерантності; визначити певні поведінкові ознаки, що свідчать про сформованість комунікативної толерантності.

4. Методику КОС (В. Синявського й Б. Федоришина). Опитуваним потрібно відповісти на всі запропоновані питання. Зіставити відповіді з дешифратором і підрахувати кількість збігів окремо по комунікативних й організаторських схильностях. Обчислити оцінні коефіцієнти комунікативних (Кк) і організаторських (Ко) схильностей за запропонованою формулою. Для якісної оцінки результатів необхідно зіставити отримані коефіцієнти зі шкальними оцінками.

Найбільш характерними для емоційного інтелекту є такі особистісні характеристики, необхідні для лідера – майбутнього фахівця державної кримінально-виконавчої служби України., як емоційна зрілість, стресоустойчивість.

Отже, емоційний інтелект містить такі компоненти, як: самопізнання, саморегуляцію, соціальні навички, емпатію та мотивацію, що є невід’ємними складниками лідерського потенціалу майбутніх фахівців державної кримінально-виконавчої служби України.

Література. 1. *Романовский А. Г.* Педагогика лидерства: Монографія / А. Г. Романовский, В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2018. – 500 с. 2. Goleman D. Leadership that Gets Results / D. Goleman // Harvard Business Review. – 2000. – vol. 78 (2).

УДК 101.8: 37.013

*Чеботарьов М. К.
м. Харків, Україна*

ФІЛОСОФІЯ УПРАВЛІННЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЦІЛЬОВОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ-ЛІДЕРІВ

Одна з характерних проблем сьогодення в Україні полягає в певному дефіциті справжніх керівників-лідерів. У першу чергу, не вистачає таких лідерів, яким притаманні висока професійна і соціальна компетентність та

належна світоглядна й методологічна підготовка, гуманістична система життєвих цінностей, стратегічне мислення та відповідальність. Уявляється цілком очевидним, що ефективно розв'язання цієї важливої, хоч і складної проблеми, постає невідкладним завданням вищої школи.

Мета доповіді полягає в аналізі й узагальненні практичного досвіду і цілеспрямованої педагогічної діяльності автора з формування високого рівня професійної компетентності й культури фахівців зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування» та їх особистісного розвитку. Перш за все, мається на увазі розвиток їхнього лідерського потенціалу, а також професійно і соціально значущих особистісних рис і якостей. Разом з тим, не менш важливим завданням цієї підготовки вважаємо забезпечення її належного методологічного обґрунтування.

Саме на ефективно розв'язання цього завдання і спрямоване цільове викладання навчальної дисципліни «Філософія управління». Призначення, зміст і характер подання матеріалу цієї дисципліни ґрунтуються на таких принципах: по-перше, дисципліна спрямована не на запам'ятовування та наступне відтворення студентами її основних положень, а на розвиток у них навичок філософського мислення і глибокої внутрішньої потреби в усвідомленні й аналізі сутності об'єктів, процесів і явищ, з якими їм доведеться зустрічатися в житті й професійній діяльності.

По-друге, лекційні заняття проводяться переважно в діалоговому режимі й за активної участі студентів в осмисленні й обговоренні проблем, що розглядаються. При цьому широко використовуються цікаві довідкові та ілюстративні матеріали з життя й управлінської практики. Належну фундаментальність підготовки кадрів майбутніх управлінців забезпечує використання відомого підручника філософії управління, підготовленого академіком В. Г. Кременем разом із вченими нашого університету [1]. Для проведення семінарських занять використовується Практикум з філософії управління, підготовлений автором разом із професором О. С. Пономарьовим [2].

По-третє, для розвитку навичок самостійного мислення студентам пропонуються теми для аналізу й оцінки різних серйозних проблем і для пошуку ефективних шляхів, способів і засобів, спрямованих на успішне їх подолання. Показовим прикладом може слугувати обговорення на семінарі проблеми коеволюції природи й людини і тих вкрай негативних наслідків, які стали результатом порушення цієї коеволюції. Окреслені загальні риси цієї ситуації стали основою для запропонованого студентам завдання з підготовки короткого есе з цієї проблеми і можливих шляхів її вирішення. У результаті ,ми отримали понад сімдесят надзвичайно цікавих робіт.

По-четверте, сам складний онтологічний статус управління і його природа як одночасно суспільного та індивідуального явища зумовлюють потребу професійних керівників у глибокому усвідомленні необхідності нових підходів до здійснення управлінської діяльності. Демократизація суспільного життя, істотне підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня працівників і швидка зміна характеру і змісту спільної діяльності людей вимагають рішучої відмови від залишків використання методів силового тиску й переходу на «м'які» психологічні методи управління й командну організацію діяльності з посиленням ролі корпоративної культури.

Організація управління людьми та їхньою діяльністю на наведених принципах істотно посилює гносеологічні потреби керівника. Необхідність глибокого пізнання ним своїх працівників, їхніх індивідуальних якостей, здібностей і можливостей сприяє раціональному розподілу виробничих завдань і функцій та більш ефективному їх виконанню. Водночас, це сприяє також їх більш повній професійній та особистісній самореалізації. Крім того, в умовах загострення конкуренції керівникові надзвичайно важливо постійно знайомитися з інноваціями в організації й технології управління, експериментувати, розробляти і впроваджувати нові ефективні підходи до здійснення управлінської діяльності.

Необхідно також підкреслити надзвичайну важливість для керівника

аксіологічних аспектів управління й управлінської діяльності. Перш за все, мається на увазі ціннісне сприйняття ним своєї професійної управлінської діяльності безпосередньо для нього самого, для керованого ним колективу та для суспільства загалом. Цінність для себе керівник відчуває як реальну можливість своєї успішної самореалізації у виборі стратегії діяльності та її успішного послідовного здійснення, як можливість зростання впевненості у собі та своїх здібностях. Цінність для колективу успішної управлінської діяльності пов'язана з посиленням його згуртованості, зі зростанням рівня добробуту працівників та підвищення їхньої професійної компетентності. Цінність для суспільства успішної та ефективної управлінської діяльності керівника полягає у покращенні за рахунок цього суспільно-політичної, соціально-економічної і духовно-культурної ситуації у країні, у підвищенні не тільки добробуту, а й соціально-психологічного самопочуття населення.

Ми прагнемо сформувати у студентів, майбутніх керівників-лідерів, глибоке розуміння необхідності оволодіння філософією управління як світоглядною і методологічною основою їхньої професійної діяльності й важливої передумови забезпечення її системності. Ці її риси, якості та особливості стають вкрай необхідними в умовах інноваційного характеру суспільного розвитку. Адже стрімкі й глибокі зміни, що відбуваються у різних сферах суспільного виробництва й характеризують сутність цього типу розвитку, висувають принципово нові вимоги до самих цілей, змісту й характеру управління та його практичної реалізації.

Важливою особливістю сучасної філософії управління слід вважати також те, що вона зумовлює критичний характер мислення керівника-лідера. А це сприяє баченню недоліків і обмежень використовуваних організаційних форм і технологій організації спільної діяльності людей та управління нею. Водночас плідне використання керівником результатів гносеологічного й аксіологічного осмислення самого феномену управління

відкриває перед ним нові можливості. Йдеться, насамперед, про бачення й розуміння провідних тенденцій науково-технічного і суспільного розвитку взагалі й перспектив їхнього практичного використання з метою істотного підвищення якості й ефективності управління.

Виконане дослідження дозволяє дійти таких висновків. По-перше, складність і суперечливість сучасного суспільного життя вимагають нових підходів до організації спільної діяльності людей та їхніх спільнот й, особливо, до вибору цілей, змісту й характеру управління здійсненням цієї діяльності. По-друге, належний їх вибір, осмислення і практична реалізація стають можливими й забезпечують очікувану ефективність лише за умови, коли вони ґрунтуються на надійному світоглядному й методологічному підґрунті, яким виступає філософія управління. По-третє, для успішного використання її можливостей вкрай доцільним є забезпечення системного вивчення студентами управлінських спеціальностей спецкурсу з філософії управління. По-четверте, досвід викладання такого курсу свідчить про те, що студенти зацікавлено ставляться до його вивчення, розуміють його роль у формуванні професійної компетентності, загальної і професійної культури.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з індивідуалізацією освітнього процесу і вдосконаленням методики викладання цього курсу.

Література. 1. Кремень В. Г., Пазиніч С.М., Пономарьов О. С. Філософія управління: підручник. – К.: Знання України, 2007. 360 с.
2. Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К. Практикум з філософії управління: навч. посібник. – Харків: НТУ «ХП», 2020. 178 с.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ЛІДЕРІВ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає в тому, що життя сучасної людини не можна уявити без постійної комунікації з оточуючими її людьми, що потребує високого рівня комунікативної компетентності та емоційного інтелекту. Лідеру, тим більш, необхідне вміння вибудовувати ефективну взаємодію з партнерами по комунікації. Навички ефективного спілкування та вирішення конфліктних ситуацій пов'язані зі здібностями розпізнавати і керувати як своїми емоціями, так і емоційними станами інших людей, рівнем пізнання своєї емоційної сфери та лексики, яка описує емоції, а також емоційним інтелектом.

Наше суспільство постійно змінюється, тому дуже важливо вміти своєчасно реагувати на різні процеси, що відбуваються навколо, пристосовуватися до умов, що постійно змінюються. Все це потребує чіткого розуміння власних емоцій, високого рівня володіння ними, високого рівня самоконтролю, розуміння емоцій оточуючих та вміння змінити їх емоційний стан. Саме це ми можемо назвати емоційним інтелектом. Людина, яка має високий рівень комунікативної компетентності, здатна добре орієнтуватися у різних ситуаціях спілкування, здатна встановлювати контакти з іншими, також спроможна ефективно взаємодіяти з оточуючими завдяки розумінню себе та інших. Лідеру, як людині, яка надихає, мотивує та веде за собою команду, потрібно володіти цими якостями.

Вивченням емоційного інтелекту займалися Л. М. Веккер, Б. М. Величковський, Д. Майер, П. Саловей, Д. Гоулман, А. Є. Книш,

вивченням комунікативної компетентності – М. Аграйл, А. В. Соколов, С. С. Макаренко та інші. Вивченням лідерства займалися Г. К. Ашин, І. П. Волков, Н. С. Жеребова, О. Г. Романовський, Т. В. Гура, А. І. Черкашин та інші дослідники.

Основна мета дослідження: виявлення взаємозв'язку між емоційним інтелектом та комунікативною компетентністю студентів лідерів.

Виклад основного матеріалу. Лідер – людина, яка за допомогою певного набору якостей, надихає, мотивує та веде за собою інших. У наш час тема лідерства дуже актуальна, бо нині слова «лідер» та «успіх» майже тотожні [1]. Лідер – це людина, яка повинна чітко ставити цілі та досягати їх, бути відповідальною за свої вчинки та їх наслідки, бути емпатійною, вміти виходити за рамки, бути гнучкою, впевненою в собі та своїх вчинках, бути переконливою, вміти встановлювати та налагоджувати контакти з людьми, слухати та чути. Також лідеру необхідно вірити в ціль, не зупинятись, зіштовхнувшись із труднощами, не опускати руки самому та не дати опустити руки іншим, вміти володіти собою, бути стресостійким та стриманим, компетентним та внутрішньо цілісним [1, 2].

Самоконтроль – дуже важливе та необхідне вміння для кожного, особливо для тих, хто має багато контактів із людьми, бо всі люди різні та потребують індивідуального підходу. Самоконтроль визначається організованістю, вмінням підкорити свої бажання, контролювати себе, свої емоції та поведінку, незважаючи на зовнішні обставини та емоційні переживання. Це дуже допомагає у досягненні цілей та протистоянні імпульсивності, яка може мати непередбачувані чи, навіть, негативні наслідки [3].

Емоційний інтелект ще з початку свого дослідження вивчався у контексті діяльності лідера, тому що високий рівень емоційного інтелекту є необхідністю для лідера. Розуміння емоцій людей за вербальними та невербальними ознаками, розуміння широкого спектру емоцій, управління та контроль своїх емоцій та емоцій інших – все це є

необхідним для лідера, його емоційного стану, гарного клімату та рівню мотивації в команді або колективі [3, 4].

Емоційно розумні люди вміють правильно розподіляти час, відпочивати, тому що розуміють, коли їм необхідно «перезавантажитися», вони знають всі свої слабкі та сильні сторони, грамотно це використовують, вони не бояться змін, не зациклюються на минулому, шукають можливості для майбутнього, не живуть у негативі та негативних емоціях, віддають перевагу оточуванню себе позитивними та мотивованими людьми [4].

Лідери сконцентровані на роботі, яку виконують, і не відволікаються зайвий раз на думки чи зовнішні фактори. Ще однією важливою рисою є вміння сказати «ні», оберігати власні кордони, що захистить від зайвих стресів та вигорання. Також емоційний інтелект допоможе впоратися з критичними, стресовими ситуаціями, з якими лідеру доводиться зіштовхуватись [3, 4].

Комунікативна компетентність передбачає взаєморозуміння з партнером по спілкуванню, формується в умовах безпосередньої взаємодії, тобто, є результатом досвіду спілкування між людьми. Також цей досвід можна набути з літератури, театру, кіно, завдяки яким людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень [5]

Показником комунікативної компетентності виступає здатність використовувати внутрішні ресурси для нейтралізації та компенсації негативних ефектів, що виникають при взаємодії. Також комунікативна компетентність передбачає адаптивність та вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки [5, 6].

Лідер повинен бути незалежним від стереотипів, які можуть бути причиною невдалої комунікації, вміти долати різні комунікативні бар'єри, бути ініціативним та уважним у спілкуванні. Лідеру необхідно вміти правильно підібрати слова, не робити передчасних висновків та уникати поми-

лок у висловлюваннях [5].

Емоційний інтелект та комунікативна компетентність – поняття, що тісно пов'язані. Чим вище рівень емоційного інтелекту, розуміння своїх емоцій та емоцій інших людей, тим більш ефективною може бути комунікація. Емоційний інтелект є важливим фактором адаптації до змін, що постійно відбуваються. Він забезпечує гарну орієнтацію в нових умовах, важких ситуаціях, забезпечує самостійність прийняття рішень у процесі спілкування, можливість відстоювати свою думку, вміння вислухати співрозмовника. Також високий рівень емоційного інтелекту дає змогу комфортно відчувати себе в незнайомій обстановці та дозволяє легко встановлювати контакти, забезпечує бажання встановлювати ці контакти, дозволяє протистояти імпульсам та регулювати поведінку у важких, конфліктних ситуаціях [3, 4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, ми можемо зробити висновок, що у широкому сенсі емоційний інтелект поєднує в собі здатності особистості до ефективного спілкування за рахунок розуміння емоцій оточуючих і вміння підлаштовуватися під їхній емоційний стан. Це вміння вкрай важливе, особливо, якщо мова йде про безпосереднє спілкування з оточуючими, що є невід'ємною частиною життя кожної людини. Подальші дослідження цієї області перспективні, адже теми лідерства, емоційного інтелекту та комунікацій дуже актуальні, популярні, і інтерес до них зростає. Високі рівні емоційного інтелекту та комунікативної компетентності відіграють важливу роль у досягненні цілей та успіху в цілому.

Література. 1. *Романовский А. Г.* Педагогика лидерства : Монография / А. Г. Романовский, В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2018. – 496 с. – На рус. яз. 2. *Тихонов А. К.* Ключевые качества современного лидера / А.К. Тихонов // Вестник НЛП. – 2010. – № 31. – С. 23–249 3. *Гоулман Д.* Эмоциональный интеллект в

- бизнесе / Д. Гоулман. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 512 с.
4. Книш А. Є. Емоційний інтелект лідера у сфері бізнесу: навчальний посібник / А. Є. Книш; за заг. ред. О. Г. Романовського, С. В. Калашникової. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016, – 40 с.
5. Козлова О. А. Соціальна психологія особистості та спілкування : практикум для студ. спец. 6.030101 «Соціологія» / О. А. Козлова ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». – Харків : НТУ «ХП», 2017. – 172 с.
6. Черезова І. О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості / І. О. Черезова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. - 2014. - Вип. 1(1). - С. 103-107. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_1%281%29__20.

УДК 378.06

Шаполова В. В., Волкова В. В.

Харків, Україна

ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Почуття відповідальності – це навик, котрий кожна людина може розвинути у собі для того, щоб досягати певних поставлених цілей, самостійно приймати важливі рішення. Відповідальність потребує часу, стрижня та вміння тримати слово. Відповідальність, як і самокритичність, є невід’ємною якістю, яка повинна бути притаманною будь-якому лідерові.

Якщо розібрати поняття відповідальності та конкурентоспроможності, можемо побачити, що вони обидва поєднують найважливі розуміння для розвитку майбутніх фахівців. На основі аналізу теоретичних робіт з психології особистості (А. А. Бодалев, Е. А. Климов, Б. Ф. Ломов, Л. М. Мітіна, С. Л. Рубінштейн та ін.), в якості сутнісних ознак конкурентоспроможності особистості нами виділені: інтелектуальний

потенціал, самоактуалізація, адекватна самооцінка, самонавчання, комунікабельність, здатність приймати відповідальні рішення, лідерські якості, вміння працювати в команді, креативність, ціннісноорієнтована адекватність, готовність до професійного самовизначення.

Так, почуття відповідальності додає впевненості і сил майбутньому фахівцю для прийняття важливих рішень та спроможності обійти будь-яку перешкоду для досягнення результату.

Майбутній фахівець повинен утримувати в собі такі позиції для досягнення результату будь-якою ціною: чіткість цілей і ціннісних орієнтацій, працьовитість, творче ставлення до справи, здатність до ризику, незалежність, здатність бути лідером, здатність до безперервного саморозвитку, здатність до безперервного професійного зростання, прагнення до високої якості кінцевого продукту, стресостійкість.

Педагоги мають можливість допомогти майбутнім спеціалістам розвинути почуття відповідальності, повторюючи, що треба чітко ставити перед собою мету та будувати план, розповісти, що покластися можливо тільки на себе, оцінювати об'єктивно свої можливості та сили.

Існує ряд методів для формування відповідальності: розповідь, пояснення, бесіда, лекція, навчальні дискусії, диспути, робота з текстом, метод прикладу, вправи, привчання, інструктаж, спостереження, індуктивні і дедуктивні методи, змагання, пізнавальна гра, дискусія, емоційний вплив, заохочення, покарання, діагностика, усний і письмове опитування, контрольні і лабораторні роботи, тести, машинний контроль.

Наприклад, бесіда дає можливість формувати позиції по відношенню до особистості, різних подій, проблем, а також виробити колективну думку. Вона дає можливість висловити свою точку зору, що сприяє формуванню відповідальності учасників під час обговорення. Критика сприяє підтримці адекватної самооцінки, стимулює відповідальне ставлення до обов'язків, поведінки, вчинків.

Конкурентоспроможність спеціаліста, на думку багатьох авторів, асоціюється з успіхом як у професійній, так і особистісній сферах. І, дійсно, головна психологічна умова успішної діяльності у будь-якій області – це впевненість у своїх силах (принцип – «впевненість – запорука успіху»). Конкурентоспроможність особистості є також динамічним особистісним утворенням, а сама особистість не має іншої можливості дати собі реальність у формі зовнішньої дійсності, проявити себе, розгорнути свої здібності, виявити таланти, окрім як у діяльності. Саме у процесі активної тренінгової діяльності студенти набувають можливість пізнання сутності конкурентоспроможності, визначення її значущості для себе в навколишньому соціумі.

Основні напрямки, за якими студенти можуть розвивати впевненість у собі:

- Освоєння і вдосконалення професійної майстерності.
- Адекватна поведінка в різних ситуаціях людського спілкування.
- Підтримка і зміцнення здоров'я та працездатності.
- Створення сприятливого зовнішнього вигляду, власного іміджу.

Кожен майбутній фахівець має можливість проявити відповідальність та прагнення до своєї цілі. Людина, яка має підвищене почуття відповідальності, здібна утримувати себе в одній нерухомій позиції та бути «на голову вище» інших фахівців.

Майбутньому фахівцю слід дотримуватися позитивної енергії, адже спроможна, конкурента людина розраховує тільки на себе, швидко але обдуманно приймає чіткі рішення, не скаржиться на дрібниці і продумує ще декілька кроків тільки для руху вперед. Той, хто буде завжди позаду, в той самий час, може скаржитися на інших та відпускати ситуацію чи знаходити усілякі відмовки крім наполегливої праці.

Отже, відповідальність дає змогу людину тримати контроль над собою та йти за наміченим планом. Та саме тому, такий майбутній

фахівець буде завжди конкурентним у сфері своєї діяльності і завжди затребуваним.

Література. 1. *Абрамсон Р., Халсет У.* Повышение эффективности работы предприятия с помощью планирования. / У. Халсет, Р. Абрамсон, — JL: Наука, 1991. — 89 с. 2. *Адлер А.* Практика и теория индивидуальной психологии/ А.Адлер, М.: Знание, 1995. — 214 с. 3. *Андреева Г. М.* Психология социального познания: Учебное пособие для высших учебных заведений/ Г. М, Андреева, — М., 1997. — 288 с. 4. *Бондаревская Е. В.* Теория и практика личностно-ориентированного образования. — Ростов на Дону, 2000. — 332 с.

Секція 3

УДК 378

Блохіна В. Ю.

м. Дніпро, Україна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОЗРОБКИ ПРОГРАМ ПСИХОЛОГІЧНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ ДЛЯ РОБОТИ З ПРОФЕСІЙНОЮ ГРУПОЮ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ

Постановка проблеми. Останній рік життєдіяльності суспільства показав цінність особистісних комунікацій і їх залежність від соціальних обмежень, що створені карантинними умовами взаємодій. При цьому на керівників бізнесу та державних закладів покладено завдання забезпечення ефективності діяльності колективів, а отже, визначною у стресово-профілактичній та корекційній роботі з працівниками, які змушені виконувати професійні обов'язки у нестандартних умовах, стає роль організаційних психологів.

Метою статті є визначення суті програм психологічних інтервенцій психологів, які працюють з професійною групою в умовах вимушеної ізоляції.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи гіпотетичну педагогічну проблему, науковцеві слід усвідомлювати, по-перше, для якої суспільної групи вона є актуальною, а по-друге, чим вона обумовлена. Перше завдання досить чітко виокремлює проблему важливості підготовки психологів до роботи з професійними колективами, особливо – з індивідуальними особливостями тих членів колективу, які потребують уваги до власного психічного стану в умовах роботи у вимушеній ізоляції. Пояснення суті другого завдання знаходимо у змісті Освітніх програм підготовки майбутніх психологів, зокрема, у частині їх результативності, яка визначає *знання*: сучасних методів групової психокорекції; критичне осмислення прикладних аспектів прикладної консультативної психології; *уміння*: розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінгів, консультування); створення та реалізації технологій мовленнєвого переконання групи; застосування активних методів роботи у професійних групах; здійснювати супровід групових та робочих процесів, а також людських ресурсів; *комунікації*: вирішення й попередження конфліктів у робочих процесах професійної групи; збереження стійкості до стресів у комунікації; застосування ефективних стратегій спілкування; робота з типовими масовими маніпуляціями у групі, аналіз психології масових настроїв.

Отже, розробку програм психологічних інтервенцій для унормування психічного стану працівників в умовах карантинних обмежень вважаємо сучасним оригінальним способом покращення психологічного клімату у колективі й результативності діяльності кожного фахівця. Термін інтервенція або психологічне втручання знаходимо у праці М. Перре та У. Бауманна, які представляють його як дії, що виконуються для досягнення змін емоцій і поведінки людини [1]. У широкому сенсі, це означає будь-яку діяльність, яка

використовується для модифікації поведінки, емоційного стану чи почуттів. Залежно від мети розрізняють підтримуючу (підтримка захисних сил та становлення нових поведінкових засобів), переучуючу (створення зовнішніх та внутрішніх умов задля перебудови поведінкових шаблонів) та особистісно-реконструктивну (ініціація внутрішньо-особистісних змін через усвідомлення інтрапсихічних конфліктів) види інтервенції [2]. Позитивні психологічні інтервенції фокусуються на побудові ресурсів та запобіганні їх втрачання та включають активності, спрямовані на культивування позитивних відчуттів, поведінки та станів. Так, наприклад, для працівників, які виконують свої обов'язки в домашньому режимі (віддалений режим роботи), стресовою може стати ситуація необхідності унормування робочого та приватного часу (режиму діяльності), а також підтримки енергії для роботи, оскільки домашній режим є досить послаблюючим фактором у зосередженні на робочих завданнях.

Позитивною психологічною інтервенцією визначили спрямування працівників до самодослідження власних біоритмів діяльності і розробку відповідно до них графіку роботи й відпочинку. Корисними правилами означеної взаємодії психолога із колективом стали правила «п'яти секунд» – почати виконувати завдання упродовж 5 секунд його отримання, якщо воно надійшло у фазі активності, та «мікротручання», яке дозволяло виконувати роботу під звуки природи (паралельного включення на комп'ютері) і сприяло унормуванню напруженого емоційного стану, що розвивається в умовах замкненого середовища.

Звісно, що для роботи з професійним колективом, члени якого стали заручниками необхідності працювати в нових умовах, важливості набуває саме переучуюча інтервенція, у процесі якої з'являється можливість спрямувати працівників до отримання додаткових компетенцій у зручному для себе режимі онлайн-навчання. Власне, усвідомлення наявності додаткового ресурсу (час, вивільнений на дорогу), обумовленого

вимушеною ізоляцією, дозволяє скорегувати власний тайм-менеджмент таким чином, щоб витратити цей ресурс з користю для особистісного саморозвитку. В означеному аспекті зміст саморозвитку маємо розглядати як особистісно-реконструктивну інтервенцію, яку людина має визначити й спланувати внаслідок рефлексії актуальних для неї життєвих або професійних компетенцій.

Висновки. Програми психологічних інтервенцій психологів, які працюють із професійною групою в умовах вимушеної ізоляції, мають орієнтуватись на підтримуючі, переучуючі та особистісно-реконструктивні заходи впливу на особистість, які дозволятимуть їй, залишаючись членом колективу, відчувати підтримку в рефлексії та організації особистісного саморозвитку.

Література. 1. *Перре, Моріс, Бауманн, Урс*, ред. Раздел V. Вмешательство: общие положения. Клиническая психология и психотерапия. Мастера психологии (російською). Переклад з німецької: Залуцкая Н., Паутова Н. И., Пономарев А.; ред. Кувакина О. (вид. 3). Питер, 2012. – 944 с. 2. *Миронова, С. П.; Гаврилов, О. В.; Матвеева, М. П.* Психологічна інтервенція девіантної поведінки. Основи корекційної педагогіки (навчально-методичний посібник). КПНУ, 2010. – 264 с.

УДК 378.147

Воробйова Є. В.
м. Харків, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Виклики сьогодення в соціокультурній та освітній сферах в Україні характеризується динамічністю, швидкоплинністю та високим рівнем непередбачуваності. Тому актуальність та затребуваність компетентних

фахівців, особливо соціономічного напрямку, є визначальною для суспільного розвитку.

В такому контексті важливим видається оновлення підходів до професійної підготовки психологів. Зокрема, доречним вважаємо запровадження фасилітативного підходу до професійної підготовки майбутніх психологів, що передбачає використання інтерактивних технологій в освітньому процесі.

Основою для розвитку фасилітативного підходу стали такі праці вчених: з концепції вільного розвитку людини К. Роджерса; з проблем управлінської діяльності, на основі системного підходу (Л. Орбан-Лембрик, Л. Романкова, В. Шукшунов, Г. Щедровицький); з проблем фасилітації В. Кременя, Л. Петровської, К. Роджерс, Т. Сорочан.

Вперше описав та деталізував способи застосування механізмів фасилітації на межі психології та педагогіки К. Роджерс [1], запровадивши практику проведення занять спеціальних корекційних груп за схемою «емпатія – конгруентність – беззаперечне позитивне прийняття іншого». Іншими словами сучасної наукової мови можна дану схему сформулювати як «емпатія – конгруентність – толерантність».

Загалом, поняття фасилітація (від англ. Facilitate – допомагати, полегшувати, сприяти) можна визначити як сукупність навичок, що спрямовані на ефективну організацію обговорення складної проблеми без витрат часу та виконання всіх запланованих дій із максимальним залученням учасників процесу за короткий термін.

Педагогічна фасилітація – це посилення продуктивності освіти й розвиток суб'єктів професійно-педагогічного процесу за рахунок їх особливого стилю спілкування й особистості педагога [2]. На сьогодні фасилітація розглядається як домінантна складова гуманістичних освітніх технологій. Цілком влучно із цього приводу зауважив Р. Димухаметов. Рушійною силою розвитку освітнього процесу в синергетичній,

андрагогічній освітній парадигмах, що реалізують концепцію фасилітації, є ситуація осяяння. Дослідник констатує, що в моменти розумового навантаження у суб'єктів навчання створюються ситуації прозріння, осяяння, біфуркації, коли незначні зусилля фасилітатора, вирішуючи протиріччя, стрибкоподібно переводять систему на інший, більш високий рівень розвитку [2, с. 17].

Отже, використання технологій фасилітації в освітньому процесі передбачає, що викладач-фасилітатор активізує креативну діяльність майбутніх психологів в умовах групового розв'язання практичних завдань та ситуацій. Загалом, технології педагогічної фасилітації передбачають виокремлення технологій та методів, які продуктивно впливають на якість фахової підготовки майбутнього психолога. До таких методів можна віднести: метод проєктів, постановка та розв'язання проблемних завдань, дослідницька робота, метод портфоліо, дебати, діалоги, імітаційні ігри, професійні завдання, інтерактивні технології навчання тощо. Застосування фасилітативного підходу в освітній практиці призводить до підвищення ефективності групової роботи, залучення та зацікавленості учасників, розкриття їх потенціалу.

Таким чином, організація процесу групової роботи з використанням технологій фасилітації спрямована на прояснення і досягнення групою поставлених цілей. У свою чергу, такий освітній процес сприятиме ефективній фаховій підготовці майбутніх психологів під час застосування інтерактивних технологій навчання. Кожен вид фасилітації відіграє значну роль у процесі самореалізації, саморозвитку та відповідає принципам гуманізму, а також сприяє розвитку потенціалу особистості майбутніх психологів, створює умови розвитку фасилітативної компетентності, що підвищить ефективність їх професійної підготовки.

Література. 1. *Rogers C. R. The Interpersonal Relationship in the Facilitation of Learning. In Humanizing Education. Ed. T.Leeper. National*

Education Association, Association for Supervision and Curriculum Development. – Boston: Houghton Mifflin, 1967. – 118 p. 2. Димухаметов Р.С. Обновление научных основ педагогики повышения квалификации: Принцип фасилитации : Монография / Р. С. Димухаметов. – Алматы : МОиН РК, РИПКСО, Центр пед. исслед. РИПКСО, 2005. – 115 с.

УДК 351:37.018

*Грибко О. В.
м. Харків, Україна*

ПРОВАДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Розглядаючи заходи публічної політики у сфері освіти, варто підкреслити, що переважна їх кількість безпосередньо залежить від поточної епідеміологічної ситуації як всередині країни, так і за її межами. Важливими є політичний, соціальний і економічний контекст, в якому працюють ЗВО.

Серед першочергових державних заходів слід відзначити забезпечення безпеки громадян шляхом закриття університетів та гуртожитків з метою запобігання масовим скупченням людей. Уряди країн у всьому світі прийняли рішення про закриття навчальних закладів, маючи на меті стримати глобальну пандемію COVID-19. Згідно з даними ЮНЕСКО, 188 держав закрили школи в масштабах всієї країни, що торкнулося 91,3 % учнів у всьому світі (1,58 млрд осіб) [1].

Сьогодні світова спільнота поки що не виробила достатнього досвіду для визначення обсягів і механізмів фінансування системи онлайн-навчання. У ситуації, що склалася, міжнародні організації пропонують шляхи вирішення проблем впровадженням віддаленої освіти:

1. Світовий банк рекомендує використання єдиного порталу для розміщення всіх програм, додатків, платформ і матеріалів, необхідних для

навчання, а також посібників з його використання для учнів/студентів, вчителів/викладачів та батьків. У цьому напрямку важливим завданням стає надання доступу до матеріалів за допомогою широкого набору пристроїв, у тому числі, мобільних.

2. Важливим є включення громадян, які володіють практичними знаннями в галузі використання освітніх онлайн-технологій, до процесів прийняття рішень органами публічної влади. Таке очевидне рішення не завжди знаходить відображення на практиці.

3. У режимі дистанційної освіти, коли учні та студенти використовують різні платформи, програми та обладнання, у шкіл та ЗВО залишається менше можливостей для здійснення контролю їх якості. У таких випадках потрібним є прийняття додаткових заходів для гарантування безпеки учасників дистанційної освіти, особливо, коли йдеться про надання програм третіми сторонами або відсутності механізмів правового захисту і регулювання зазначеної сфери [2].

Криза в освіті, викликана пандемією COVID-19, показує уразливості в системах освіти, а також стимулює держави і суспільства до інновацій і розвитку інклюзивності. У довгостроковій перспективі перед відомствами, відповідальними за вироблення публічної політики у сфері освіти, з'являться додаткові завдання:

1. Покращити систему безпеки для отримання можливості проходження іспитів онлайн. Особливої уваги тут заслуговує організація іспитів підвищеної важливості (наприклад, вступні іспити до ЗВО або загально-національні тестування), які зазвичай не припускають доступу до додаткових ресурсів і передбачають сувору систему ідентифікації тестованого.

2. Експериментувати з різними часовими рамками і моделями викладання. Вивчення питання про те, яким чином учні та студенти отримують знання в різних обставинах часу і місця, що допоможе органам

публічного управління розкрити потенціал віддаленого навчання.

3. Наділити вчителів та викладачів повноваженнями для отримання максимальної віддачі від системи дистанційної освіти. Вони матимуть змогу випробувати різні моделі викладання для вироблення методів, які сприяють більш ефективному процесу навчання.

Література. 1. Crisis-sensitive educational planning. UNESCO COVID-19. Education Response. Education Sector issue notes, issue notes No 2.4. April 2020. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373272> 2. World Bank Group's Operational Response to COVID-19. URL : <https://www.worldbank.org/en/about/what-we-do/brief/world-bank-group-operational-response-covid-19-coronavirus-projects-list>

УДК 378

*Гриньова В. М.
м. Харків, Україна*

ІННОВАЦІЙНІ ІДЕЇ ТА ПОГЛЯДИ І. А. ЗЯЗЮНА

Іван Андрійович Зязюн – унікальний учений і педагог. Його ідеї визначали нові напрями в педагогіці. Яскравим прикладом є втілення в життя педагогічної майстерності, яка виявляє найкращі риси вчителя, допомагає встановленню ефективної взаємодії з учнями та колегами, сприяє досягненню високих результатів навчання і виховання. Колектив однодумців розробив не лише структуру педагогічної майстерності, але й шляхи й умови її формування у майбутніх вчителів. Усі педагогічні заклади вищої освіти країни підхопили цю ідею, використовували розроблені матеріали.

У своєму виступі на Вченій раді Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди у червні 2014 р. академік І. Зязюн звернув увагу на важливість розвитку психодидактики – міждисциплінарної науки для вдосконалення педагогічної майстерності

вчителя, наголошуючи на тому, що «професія педагога, ймовірно, найбільш відчутна до психології, оскільки діяльність педагога, і особливо його педагогічна дія, спрямовані на людину, на її розвиток. І при цьому саме педагог у своїй педагогічній дії зустрічається з «живою психікою суб'єкта». Учений наголошував на необхідності розглядати взаємодію людини зі світом і людьми як неухильну умову її саморозвитку. Педагог і вихованці перебувають в активній суб'єкт-суб'єктній взаємодії, постійно здійснюють ціннісно-сенсовий обмін, що спричинює сумісні трансформації, отже, дія, взаємодія повинні здійснюватися із застосуванням психологічної теорії і практики, а тому мають стати об'єктами дослідження психопедагогіки. Саме в цій площині може бути зрозумілою роль педагога у виховному процесі.

Зязюн І. звертав увагу на питання реалізації психодидактичного підходу. Досконало знаючи усі проблеми української професійної освіти та враховуючи прогностичний аспект, учений наголошував, що у стандартах освіти мають бути розроблені й доведені до найвищих рівнів осмислення та практичного впровадження психологічні засади та чинники навчання, згідно з існуючими природними можливостями суб'єктів, особливостями різновидів їхнього досвіду: досвіду знань (інтелектуального), досвіду емоційно-почуттєвого (афективного), досвіду вольових дій.

Зернятка цієї ідеї проросли на плідному науковому ґрунті Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, де в 2021 році було створено Інститут експериментальної дидактики (який очолила доктор педагогічних наук, професор Гавриш І. В.) та відкрито Лабораторію психодидактики.

Психодидактика – це новий напрям у системі психолого-педагогічних наук, це міждисциплінарна наука. Психодидактика є частиною психопедагогіки. Психодидактика вивчає питання освіти суб'єктів освітнього процесу, тобто учнів. Особливістю психодидактики є інтеграція психологічного підходу до процесів розвитку і формування

особистості. Психодидактика також розглядає не лише навчання і виховання, а також соціальний і особистісний розвиток учнів. Предметом психодидактики виступають психічні, комунікативні, регуляторні процеси, а також емоційні й функціональні психічні стани учнів, їхня діяльність. Психодидактика на основі психологічних теорій розкриває теоретичні, технологічні і методичні основи розвивального навчання й освіти.

УДК: 159.9:37.013.77:37.091.12:316.422+008

*Ігнатович О. М.
м. Київ, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ОЦІНКИ ТА МОНІТОРИНГУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми та мета. Для ефективного введення в освітню галузь конструктивної науково-обґрунтованої інноваційної політики, конструктивного ставлення до педагогічних інновацій як особливо значущої особистісної і суспільної цінності, забезпечення розвитку й оновлення освіти принципово важливе значення має здатність педагогічних працівників творчо і кваліфіковано брати участь у інноваційному процесі, що є актуальною проблемою сучасних психолого-педагогічних досліджень і практичної діяльності [1]. У сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях достатньо широко й детально розроблено проблему діагностики професійної придатності вчителів [4]. Але методи професійної діагностики не знайшли відображення та масового використання у психолого-педагогічній практиці [6]. До того ж необхідність забезпечення оптимальної та продуктивної професійної діяльності вчителів в умовах реалізації концепції Нової української школи та, водночас, у незвичайних умовах життєдіяльності загострюють актуальність вищезазначеної проблеми [3].

Метою тез стало висвітлення результатів дослідження психологічних засобів оцінки та моніторингу професійної придатності особистості до інноваційної педагогічної діяльності. Враховуючи об'єктивну потребу та соціальну значущість якісної підготовки педагогічних працівників до інноваційної педагогічної діяльності й її надзвичайну актуальність і практичне значення в сучасних умовах розвитку освіти, зауважуємо на необхідності прогнозування успішності інноваційної педагогічної діяльності на підставі визначення та подальшого розвитку придатності особистості до такого виду діяльності.

Виклад основного матеріалу. Провідними методами виявлення професійної придатності особистості до інноваційної педагогічної діяльності є її психолого-професіографічний аналіз із наступним визначенням критеріїв оцінки професійної придатності інноваційного педагога, що використовуються з метою опису особливостей інноваційної педагогічної діяльності, процесу оволодіння цією діяльністю, визначення професійно важливих якостей інноваційного педагога, конструювання процедур оцінки професійно важливих якостей інноваційного педагога як окремих складових його професійної придатності.

Складовими придатності інноваційної педагогічної діяльності є професійна спрямованість, морально-етичні якості, мислення та інформаційна грамотність, інноваційна культура, комунікативні та організаційні здібності, емоційно-вольові якості, емпатія, індивідуально-типологічні властивості, що визначаються за експериментально обґрунтованими критеріями, серед яких найбільш суттєвими та інформативними є такі, як здатність до конструктивного спілкування у процесі здійснення основних завдань інноваційної педагогічної діяльності (обмін інноваційною інформацією, взаємодія і взаєморозуміння з іншими); інноваційна спрямованість (потреби, мотиви, цінності інноваційної педагогічної діяльності); риси характеру педагога-інноватора (ініціативність,

креативність, відповідальність, рішучість тощо); усвідомлення себе як суб'єкта інноваційної діяльності і носія інноваційної культури (Я-концепція педагога-інноватора); індивідуальні особливості пізнавальних процесів та інтелектуальної діяльності (готовність до подолання інерції мислення, стійка система знань, що розкривають сутність, структуру і види інноваційної діяльності; вміння цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних можливостей і механізмів їх самоактуалізації; володіння знаннями про освоєння і впровадження інновацій у практичну діяльність, спеціальними методами, прийомами і засобами, використання яких дає змогу активно включатися в інноваційну діяльність); індивідуально-типологічні особливості (сила і рухливість нервово-психічної діяльності).

Засобами визначення професійної придатності до інноваційної педагогічної діяльності є оцінка та моніторинг: індивідуально-типологічних особливостей, рівня емпатійності; емоційно-вольової, комунікативної, когнітивної сфер; професійної спрямованості, за результатами чого створюється психолого-професіографічний профіль інноваційної педагогічної діяльності [2].

Професійна придатність педагогічних працівників до інноваційної педагогічної діяльності на рівні психічних процесів виявляється в особливостях діяльності сенсорно-перцептивної, мнемічної та мово-мисленневої систем (високі рівні розвитку зорової та слухової чутливості; емоційної стійкості, саморегуляції; уваги, сприйняття і розуміння текстів, сприйняття лексичних одиниць і смислових відрізків тексту, соціальної перцепції; зорово-слухової, словесно-логічної пам'яті; теоретичного, абстрактного та конструктивного мислення, творчої уяви, інноваційності; виразності, образності та яскравості мовлення). Ознаки професійної придатності до інноваційної педагогічної діяльності систематизуються та узагальнюються у психограмі інноваційного педагога, основними компо-

нентами якої є [5]: психофізіологічні особливості – стресостійкість, здатність працювати в умовах тривалого психоемоційного напруження (протипокази – надмірна сповільненість, інертність); комунікативні особливості – високий рівень комунікабельності та емпатійності, чітке та виразне мовлення (протипокази – замкненість, некомунікабельність, підвищений егоцентризм); когнітивні особливості – високий рівень розвитку пізнавальних процесів, ерудованість, грамотне мовлення, схильність до пізнання нового та творчості (протипокази – ригідність мислення); особливості регулятивної (емоційно-вольової) сфери – уміння достатньою мірою контролювати власну поведінку та емоції, витримка, високий рівень відповідальності (протипокази – слабкий самоконтроль поведінки та емоцій, надмірна запальність і дратівливість); загальні особистісні особливості – інноваційна спрямованість особистості як система цінностей (протипокази – байдужість та відсутність ціннісного ставлення до педагогічних інновацій).

Задатками щодо розвитку педагогічних інноваційних здібностей виступають: високий рівень активованості та чутливості нервової системи; висока лабільність нервової системи; низькі показники інтровертованості; здатність до емоційної саморегуляції. Загальними протипоказаннями до інноваційної педагогічної діяльності є: дисгармонійна я-концепція, акцентуації характеру, виражена неврівноваженість, піддатливість гнітючим настроям, підвищена дративлівість, дефекти аналізаторних систем, пізнавальних процесів, когнітивні розлади, дефекти мовлення, психози, неврози. Впровадження в практику педагогічної освіти технологій психологічного професійного відбору забезпечує умови для визначення придатності особистості до інноваційної педагогічної діяльності, оптимальної професійної підготовки педагогічних працівників, здатних до інновацій, збереження професійного здоров'я.

Висновки й перспективи. Оцінка та формування професійної придат-

ності до інноваційної педагогічної діяльності є не лише гострою необхідністю, але й багатограним і складним процесом, який не можна здійснювати розрізнено, хоч і за допомогою досить ефективних заходів. Тут вимагається систематична, послідовна і довготривала робота. Забезпечити ефективність цього процесу може тільки чітко поставлена на психологічній основі робота, що враховує все розмаїття впливів на процес професійного становлення, розвитку та професіоналізації педагогічних працівників.

Перспективи подальших наукових розвідок автор вбачає у визначенні шляхів підвищення рівнів розвитку інноваційної спрямованості у педагогічних працівників.

Література. 1. *Ігнатович О. М., Заєць І. В., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М.* Кар'єрне консультування: практичний посібник [за ред. О.М. Ігнатович]. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. – 282 с. 2. Ігнатович, О. М. Індивідуально-психологічні відмінності інноваційності педагогічних працівників. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». Вип. 57. – 2020. – С. 164–173. DOI: 10.31652/2412-1142-2020-57-164-173. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/isue/view/183/178> 3. *Baharuddin, Mohammad Fazli & Masrek, Mohamad & Shuhidan, Shamila* (2019), “Innovative work behaviour of school teachers: a conceptual framework”, *Ijaedu- International E-Journal of Advances in Education*, pp. 213–221. 10.18768/ijaedu.593851. 4. *David, H. Florio* (1975) *Teachers and Innovation: an Urban Emphasis in SV - Broadening the Concept of Consumer Behavior*, eds. Gerald Zaltman and Brian Sternthal, Cincinnati, OH: Association for Consumer Research, Pages: 70–94. 5. *Ihnatovych, Olena & Polishchuk, Svitlana* (2020), “Psychological Predictors of Innovativeness of Teaching Staff. Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University”, Series 12. Psychological Sciences: collected scientific articles / at

scientific edition I. S. Bulakh. Kyiv : Publishing House of National Pedagogical Dragomanov University, issue 11 (56). p. 132 DOI: [https://doi.org/10.31392/NP-U-nc.series12.2020.11\(56\).06](https://doi.org/10.31392/NP-U-nc.series12.2020.11(56).06)<https://sj.npu.edu.ua/index.php/pn/article/view/9346>. Ucus, Sukran & Acar, Ibrahim (2018), “The association between teachers’ innovativeness and teaching approach: The mediating role of creative classroom behaviors”, Social Behavior and Personality: an international journal. 46. 10.2224/sbp.7100.

УДК 378:37.03

*Ігнатюк О. А.
м. Харків, Україна*

**МОНІТОРИНГ ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА КОНТРОЛЮ
РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЯК ВАЖЛИВОГО
КОМПОНЕНТУ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ
«ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ» В УМОВАХ
ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

Постановка проблеми. Розвиток педагогічної науки та удосконалення якості системи освіти в Україні створюють передумови до підготовки висококваліфікованих кадрів, здатних до інновацій у професійній діяльності, творчої роботи, з розвинутими навичками комунікації, самоорганізації, емпатії, цифрової компетентності, прогнозування подальшого розвитку в галузі освіти/педагогіки [1–3]. Забезпечення якісних змін в освітній системі вимагає перегляду концептуальних засад професійної підготовки майбутніх фахівців-лідерів. Особливого статусу набуває педагогічна практика як важливий компонент підготовки майбутніх високоякісних викладачів.

Основна мета виступу полягає у висвітленні результатів моніторингу щодо досвіду організації та контролю результатів педагогічної практики

здобувачів ступеня «доктор філософії» в умовах освітніх трансформацій на регіональному та всеукраїнському рівні.

Виклад основного матеріалу. Ознайомлення із досвідом організації педагогічної практики здобувачів ступеня «доктор філософії» усіх спеціальностей в умовах ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПНУ (ДВНЗ «УМО» НАПНУ) [4], Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПНУ (ІПООД НАПНУ) [5], Київського національного лінгвістичного університету (КНЛУ) [6], Тернопільського національного економічного університету (ТНЕУ) [7], Львівського національного університету імені Івана Франка (ЛНУ імені Івана Франка) [8], Харківського аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (ХАУ імені М. Є. Жуковського «ХАІ») [9], Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (ХНЕУ імені Семена Кузнеця) [10], Національний технічний університет «ХПІ» (НТУ «ХПІ») [11] дозволяє відзначити:

по-перше, що усіма вище поійменованими ЗВО педагогічна практика на третьому рівні вищої освіти розглядається як компонент професійної підготовки до науково-педагогічної діяльності та вид практичної діяльності аспірантів щодо здійснення освітнього процесу у вищій школі, включаючи викладання спеціальних дисциплін, організацію навчальної діяльності студентів, науково-методичну роботу;

по-друге, кожен ЗВО розробляє Положення про педагогічну практику на підставі «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р., згідно з яким педагогічна практика передбачена як один із компонентів програми підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів вищої кваліфікації;

по-третє, організатором педагогічної практики аспіранта є кафедра,

за якою закріплений аспірант, а базою для проходження педагогічної практики є кафедра, за якою закріплений аспірант. Під час проходження акредитації ОНП, Національна агенція із забезпечення якості освіти, експерти ЕГ та ГЕР віднесли до кращого досвіду організації педагогічної практики у випадку коли, аспірант може пройти практику на інших кафедрах Університету та аналогічних кафедрах (підрозділах) інших ЗВО;

по-четверте, практика є невід'ємним складником програми підготовки аспірантів III років навчання, і її проходження є обов'язковим для усіх форм навчання, зміст і тривалість практики визначаються навчальними планами підготовки фахівців відповідного рівня вищої освіти та програмою педагогічної практики аспірантів. Аналіз показав, що термін її проходження становить від 3 до 10 тижнів;

по-п'яте, метою асистентської педагогічної практики є закріплення теоретичних знань, практичних навичок й умінь роботи викладача ЗВО. Моніторинг організації практики у вказаних ЗВО [4–11] довів, що педагогічна практика передбачає вирішення таких завдань: 1) ознайомлення аспірантів з основними принципами організації і методами викладання дисциплін, з яких виконується дисертаційне дослідження; 2) формування та розвиток професійно-педагогічних навичок та умінь викладача вищої школи, зокрема, оволодіння аспірантами комунікативними компетентностями, необхідними для якісного читання лекцій, ведення семінарських і практичних занять, застосування новітніх технологій навчання та сучасного обладнання; 3) виховання в аспірантів творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності; 4) формування в аспірантів потреб у підвищенні своєї наукової та науково-педагогічної кваліфікації; 5) оволодіння аспірантами навичками та вміннями організації науково-дослідної роботи студентів.

По-шосте, моніторинг змісту педагогічної практики аспіранта показав, що вона передбачає: 1) ознайомлення з організацією і плануванням навчальної діяльності на відповідній кафедрі та в університеті у цілому;

2) вивчення науково-методичного досвіду викладання дисциплін на відповідній кафедрі, зокрема, базових навчальних дисциплін, в руслі яких виконується дисертаційне дослідження аспіранта; 3) проведення семінарських і практичних занять та лекцій або їх фрагментів; 4) ознайомлення з організацією науково-дослідної роботи відповідної кафедри, провідними науковими школами університету, лабораторіями, проблемними групами тощо; 5) участь у підготовці і проведенні конференцій, семінарів, круглих столів молодих учених, студентів та аспірантів; 6) участь в організації роботи студентських наукових товариств, гуртків і проблемних груп. Тож, педагогічна практика аспіранта включає активну та пасивну практики. Пасивна практика передбачає відвідування семінарських, практичних занять і лекцій з урахуванням спеціалізації кафедри та напряму наукового дослідження аспіранта, їх обговорення. Активна практика включає самостійне проведення аспірантами семінарських і практичних занять, читання лекцій (або фрагментів лекцій) у контексті наукового дослідження та наукових інтересів аспіранта.

По-сьоме, досвід ЗВО [4-11] щодо визначення результатів оцінювання педагогічної практики свідчить, що оцінка виставляється за національною шкалою, ECTS та рейтинговим балом. Проте, кожен ЗВО із урахуванням автономії закладу визначає критерії оцінювання, визначає завдання для виконання аспірантами, нараховує відповідні бали за завдання, визначає порядок захисту. Оцінка затверджується на засіданні відповідної кафедри. Оцінка за практику виставляється у заліково-екзаменаційну відомість.

Література: 1. *Ігнатюк О. А.* Професіоналізм особистості як об'єкт вивчення: системний підхід / Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Х.:УПА, 2006. – С. 241–247. 2. Розвиток лідерського потенціалу національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти: монографія/ за ред. О. Г. Романовського та О. С. Пономарьова. – Харків: ФОП Мезіна В. В.,

2017. – С. 292 3. *О. Дубініна, та І. Ігнатюк*, “Методика діагностики професійно значущих якостей педагога-лідера”, Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія, № 1, с. 88-103, 2020. 4 Положення про науково-педагогічну практику здобувачами вищої освіти ступеня доктор філософії ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПНУ [електронний ресурс]. – Режим доступу:http://umo.edu.ua/images/content/aspirantura/norm_document/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%.pdf.
5. Викладацька практика для здобувачів ступеня доктор філософії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПНУ <http://iprood.com.ua>;
6. Положення про асистентську педагогічну практику аспірантів Київського національного лінгвістичного університету [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aspirantura.knlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%BE>
7. Положення про науково-педагогічну практику аспірантів Тернопільського національного економічного університету [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wunu.edu.ua/pdf/aspirantura/pravo/pedahohichna_praktyka/work.pdf.
8. Положення про педагогічну практику аспірантів Львівського національного університету імені Івана Франка [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://aspirantura.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/08/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD1%83.pdf>.
9. Положення про педагогічну практику аспірантів Харківського аерокосмічного університету імені М.Є.Жуковського «Харківський авіаційний інститут» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khai.edu.ua/university/normativna-baza/polozheniya1/polozhennya-yaki-regulyuyut-poryadok-zdiysnennya-osvitnogo-procesu/polozhennya-pro-pedagogichnu-praktiku-aspirantiv>.
10. Положення про педагогічну практику аспірантів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hneu.edu.ua/aspi>

rantura-pedagogichna-praktyka/. 11. Положення про педагогічну практику аспірантів Національний технічний університет «ХП» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.kpi.kharkov.ua/phd/wp-content/uploads/sites/136/2018/10/Polozhennya-pro-pedagogichnu-praktiku.pdf>.

УДК 159.955: 378

Квасник О. В.

м. Харків, Україна

РОЗВИТОК КОГНІТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ПІД ВПЛИВОМ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НАВЧАННЯ У ЗВО

Питання швидкого обміну інформацією спонукає до пошуку шляхів опанування великими її обсягами та способів впелести компетентності, що забезпечують швидку адаптацію, зокрема активізують мозкову діяльність настільки, що вона здатна сприймати інформацію в такому форматі. Проте, відповідно до вимог чинного законодавства щодо якості професійної підготовки, зокрема фахівця, заклад вищої освіти має забезпечити програму, яка передбачає забезпечення високого рівня всіх необхідних компетентностей. Потреба у толерантності до невизначеності зростає щодня, проте досі невідомо єдиного шляху чи технології, яка буде враховувати запити особистостей та впливатиме на когнітивну складову з урахуванням особливостей функціонування стейкхолдерів, що передбачає зростання та розвиток у контексті збільшення масштабів розповсюдження кліпового мислення. Актуальним також залишається питання щодо специфіки організації навчального процесу з огляду на притаманність кліпового мислення великій кількості студентів, що однозначно впливає на когнітивний їхній рівень.

Через високу зацікавленість можливістю вдосконалити знаннявий рі-

вень фахівця, вітчизняні науковці стали ретельно цікавитися особливостями мислення сучасної молоді наприкінці ХХ ст. Кліпове мислення вперше вивчив американський футуролог Е. Тоффлер, який представив його як складник загальної інформаційної культури й ототожнював його з поняттям «кліпова культура» [10]. Кліп-культуру, характеризує як явище панівне та насичує його «позбавленими сенсу «кліпами», миттєвими кадрами» [11, с. 123]. Явище кліпового мислення вивчали чимало сучасних дослідників, наприклад: Ф. Гіренко, Д. Гич, С. Докука, С. Жукова, М. Літвінова, Т. Семеновських, С. Сімакова, Т. Удовицька, К. Фрумкін та ін. Воно розглядається як фрагментарне, алогічне, орієнтоване на поняття, що мають мало спільного між собою, лабільне (Т. Семеновських) [8]; нелінійне, непотужне (Ф. Гіренко) [2]; несистемне (С. Докука) [4]; здебільшого візуальне й асоціативне (С. Жукова, Н. Комірна) [5]. Вітчизняними та закордонними вченими визначено позитивні та негативні риси кліпового мислення; чинники, що сприяли його виникненню (Т. Чиркова, К. Фрумкін та ін.). Праці Г. Гич, М. Літвінової, Т. Ломбіної, Т. Семеновських, Т. Удовицької, В. Штанько присвячені проблемам виявлення сутності кліпового мислення сучасної молоді в контексті навчально-виховної діяльності та професійної підготовки студентів [6; 8; 9; 12].

Опанування та контроль над функціонуванням такого явища, як кліпове мислення, можливо за рахунок впровадження профілактики та інноваційних технологій навчання. Завдяки цьому явищу в життєдіяльності людини покращується її рівень адаптації, зокрема до екстремальних ситуацій, і дозволяє успішно жити (Е. Ривкін) [7, с. 3–9]. Завдяки сучасним дослідженням, зокрема і психологічним, можна стверджувати, що зазначене явище – це відповідь психіки сучасної людини, яка перебуває в бурхливому потоці суспільного життя, на зростання кількості інформації, що потребує швидкого її відбору та фільтрації [1]. Така ситуація впливає на когнітивну компоненту професіоналізму і викликає потребу у

безпечному гармонійному розвитку з урахуванням сучасних тенденцій функціонування інформаційного середовища.

Тому за мету дослідження ставимо вивчення перспективних шляхів гармонійного розвитку особистості шляхом використання особливостей кліпового мислення, які будуть враховані під час викладання у ЗВО та вдосконалення когнітивного рівня особистості.

Перебуваючи у відправній точці вибору між соціокультурними здобутками та традицією, а також інноваційними тенденціями прогресивного суспільства та відповідністю фахівця швидкоплинним змінним умовам функціонування, сучасна людина потребує постійного безперервного доступу до актуальної та різнобічної інформації, яка є основним компонентом когнітивної сфери. Певні обмеження чи труднощі задовольнити комфортне перебування в інформаційному просторі буде спонукати до виникнення страху, тривоги тощо. Проте фізичні можливості можуть не відповідати таким обсягам інформації, особливо, якщо слід взаємодіяти з нею тривалий час. Тому для того, щоб перебувати у гармонійній для оптимального функціонування площині, виробився механізм швидкого сутнісного сприйняття інформації та адаптивної взаємодії. Кліпове мислення має різні рівні (за С. Соболевою), на кожному з яких проявляється своя особливість:

– когнітивний, коли під час роботи з інформацією засвоюється лише актуальна на цей момент;

– емоційно-вольовий, «коли фіксується увага на інформації, що викликає певні почуття, емоції (як позитивні, так і негативні), впливає на настрій, сприяє виникненню вольових процесів» [1, с. 87];

– ціннісний, засвоюється та інформація, що має ціннісне значення для особистості або носить соціокультурний характер;

– поведінковий, «коли інформація містить методи, способи, результати певних дій, або мотивує до певної поведінки» [1, с. 87].

Факт наявності різнорівневого підходу до оцінки важливості інформації дає підстави для вибору показників здійснення подальшої діяльності особистістю. Проте наявність кліпового мислення передбачає вибірковість, спрощеність у засвоєнні знань, відомостей, нездатність носія до аналізу інформації та створення стратегії логічної побудови думки. На разі така ситуація компенсується безперервністю обміну інформацією, тому можна поновити будь-який процес та засвоїти наступний за потребою зміст відомостей, даних тощо. Але водночас це призводить до погіршення пам'яті, здебільшого довготермінової. Людям із кліповим мисленням притаманні гіперактивність, некритичність сприйняття інформації, неуважність, незібраність тощо [8; 12].

Особистості, які навчаються в закладах вищої освіти, мають на меті, передусім, опанувати сутністю безперервності обміну інформацією, а також дізнатися про відомі та новітні шляхи роботи з нею, щоби взаємодіяти на високому рівні із професійною сферою власного функціонування. ЗВО покликані забезпечити таку стратегію навчання, щоб відповідати запитам стейкхолдерів та дати можливість їм бути конкурентоспроможними.

Вищі навчальні заклади залишаються важливим фундаментом у забезпеченні якості освітнього процесу та надією на подолання певних непродуктивних особливостей, викликаних впливами кліпового мислення.

Студенти сьогодні складніше сприймають інформацію, яка не може бути трансформована у короткий за змістом, символічний елемент, найкраще відтворений на основі переведення у зображення, образ, тощо. Так, наприклад, філософські категорії важче представити у вигляді образів, тому філософією менше цікавляться сучасні студенти. Викликає багато запитань написання науково-дослідних робіт та навчально-дослідних завдань, робота над якими полягає в узагальненні вивченого, створенні цілісного, на підставі ступеневого, послідовного пізнання (зокрема від абстрактного до конкретного), що вимагає скрупульозної наполегливої пізнавальної

активності. Через наявність кліпового мислення у багатьох людей, долучених до навчання, однією з провідних тенденцій у галузі освіти виступає графічна фасилітація [3]. Серед молоді спостерігаємо нівелювання роботи з друкованими матеріалами, зокрема підручниками, а також зниження проміжку часу концентрації уваги на навчальній інформації до 20-25 хвилин. При чому така ситуація стосується ефективності навчання незалежно від виду подання інформації (усно, письмово тощо).

На особливості молодих людей, які навчаються у ЗВО, звернули увагу і представники школи О. Романовського, що працюють на кафедрі педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна. Під час викладення дисципліни «Інформаційні технології в психології та інформаційні технології в освіті» у студентів Національного технічного університету «ХП» було враховано особливості організації структури особистості, зокрема наявність ознак кліпового мислення. Зважаючи на особливі умови, викликанні карантинними обмеженнями, відбувалася переорієнтація представлення навчальної інформації у дистанційний та змішаний формати. Така умова спонукала викладати великі обсяги інформації та, через відсутність живого спілкування, намагатися представити її коротко, образами або створювати ці елементи візуалізації разом із студентами. Акцент робився не на заучуванні, а на сприйнятті змісту основних складових теми. Було обрано програми (наприклад Канва чи Каламео), де є можливість працювати в команді, колективно створювати інформативний продукт, що сприятиме ефективній роботі освітянина чи психолога тощо. Студенти вчилися виокремлювати головне в обраній темі та проблемі, уособлювати цей елемент відповідно до своїх уявлень, своїх однолітків чи потенційних «клієнтів». Безперечно, така робота проводилась під наглядом викладача, бо потребувала погодженості у візуалізації образів, проте виявилася дуже результативною та цікавою як для викладача, так і для студентів. Спочатку студенти працювали над створенням індиві-

дуальних образів, потім вчилися погоджувати та виокремлювати оптимальні за ефективністю сприйняття елементи, згодом уособлювали їх за рахунок презентації, інфографіки, постера, ментальної карти, відео тощо. Студенти підходили до оформлення матеріалів, де йшлося про уявлення та розуміння особливостей майбутньої професійної діяльності, враховуючи власний досвід, а також той когнітивний рівень, що вже встигли здобути за період навчання. Відповідні тенденції спостерігалися під час виконання практичної роботи з дисципліни за умови зняття певних обмежень у критеріях розробки виду представлення інформації. Студенти відзначали цей факт як один з привілеїв під час роботи з інформаційним полем. Проте критерії були виставлені з урахуванням вимог до певної форми представлення інформації, з огляду на використання під час професійної діяльності у площині відносин людина-людина. Деякі студенти просили ввести додаткові характеристики, бо їм важко було використовувати свій творчий потенціал.

Висновки. Потребу у швидкому сприйнятті та довготривалому засвоєнні інформації серед студентів кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами НТУ «ХП» було задоволено за рахунок впровадження певних форм роботи з інформацією, її представлення, зокрема через образи, що розробляли, створювали, погоджували та наповнювали здобувачі, з огляду на власний досвід, сферу професійних інтересів тощо. Навчання через практичний пласт сприйняття професії та з включенням творчої компоненти особистості спонукало розвиток когнітивної складової майбутніх фахівців. Характер і зміст форм роботи спонукав до поглибленого вивчення теми та візуалізацію результатів пізнання, що враховувало характер та особливості кліпового мислення та спонукало до продуктивної роботи.

Література. 1. *Соболева С.* Кліпове мислення як соціально-психологічний феномен та його роль у навчально-пізнавальній діяльності студентів. Теорія і практика сучасної психології. 2019 р., № 3, Т. 2. С. 86–

90 2. *Гиренок Ф.* Метафизика пата (косноязычие усталого человека). Москва, 1995. 201 с. 3. Квасник О. В., Шаполова В. В., Ковтун Х. І Використання графічної фасилітації для підвищення ефективності взаємодії між суб'єктами освітнього процесу // International scientific and practical conference «Current trends and factors of the development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries» : conference proceedings, September 25–26, 2020. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. P. 1. 260 pages. pp. 94–98 4. Докука С. Клиповое мышление как феномен информационного общества. Общественные науки и современность. 2013. № 2. С. 169–176. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/klipovomyshlenie-kak-fenomen-sovremennosti-i-egovliyanie-na-voSPIriatie-radionovostey> (дата обращения: 08.05.2019). 5. *Жукова С., Комирная Н.* От нищеты восприятия к полноте художественного мышления. III Московские методические чтения «Фестиваль методических идей» : сборник научно-практических материалов (Москва, 2015). Москва. С. 113–117. 6. *Ломбина Т., Юрченко О.* Особенности обучения детей с клиповым мышлением. Общество: социология, психология, педагогика. 2018. № 1. С. 45–50. 7. *Ривкин Е.* Клиповое мышление как стимул педагогической практики. Психолог в школе. 2015. № 1 (13). С. 3–9. 8. *Семеновских Т.* «Клиповое мышление» – феномен современности [электронный ресурс] Оптимальные коммуникации. 2013. – Режим доступа: <http://jarki.ru/wppress/2015/03/18/3208/> (дата обращения: 08.05.2019). 9. *Семеновских Т.* Феномен «клипового мышления» в образовательной вузовской среде [электронный ресурс] Науковедение : интернет-журнал. 2014. № 5 (24). – Режим доступа: <http://naukouedenie.ru> (дата обращения: 09.05.2019). 10. *Тоффлер Э.* Шок будущего. Москва, 2002. 557 с. 11. *Тоффлер Э.* Третья волна. Москва, 2004. 261 с. 12. Удовицька Т. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву у процесі навчання (до постановки проблеми). Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. 2013. Дод. 1.

УДК 159.9:101

*Квасник О. В., Демко О.
м. Харків, Україна*

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ТА ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ У КОНТЕКСТІ ВИХОВНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. У сучасних умовах формування та удосконалення системи вищої освіти виникає ключове питання щодо поєднання професійних та духовних багатств людини.

Сьогодні чітко усвідомлюється, що освіта і культура розвиваються та взаємодіють один з одним, і ці якості необхідні майбутнім фахівцям.

Мета дослідження. Розглянути особливі шляхи формування моральних та естетичних цінностей майбутніх фахівців, визначити вплив моральної та естетичної культури на розвиток особистості.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз і практичне рішення проблеми взаємозв'язку морального і естетичного виховання майбутніх фахівців перебувають у прямій залежності від ступеня розробленості методологічно важливих питань щодо сучасних цінностей, системності виховного процесу. Основним завданням цього процесу є формування морально-естетичної культури, виховання, здатність до сприйняття високих культурних потреб і інтересів, до вдосконалення, до розвитку культурного самопізнання. І. Ф. Харламов виділяв в якості одиниці моральної вихованості вчинок. Він вважав, що моральне виховання – це цілеспрямований процес формування у майбутніх фахівців певної лінії поведінки [6].

Все це вимагає розробки нової системи виховання, яка визнана охопити всі ступені культурного зростання, морального і художнього становлень особистості на всіх рівнях її духовної нерозвиненості до свідомої високодуховної поведінки і формування професійних здібностей творити за законами краси.

В наш час проблема моральної естетичної культури, природного виховання особистості, її формування, формування її естетичної свідомості – є важливими завданнями, що виникають перед сучасною освітою. Вони є незамінними складниками для естетичної свідомості, що діє вільно з певними ціннісними установками для майбутніх фахівців, тобто вона має глибокий особистісний сенс для кожної людини. Для усіх форм суспільної свідомості естетична в своїх ціннісних орієнтаціях є найбільш широкою [7].

Вона специфічно розкриває досягнення різних сфер свідомості та ідеології, суттєво зображує сприйняття світу в аспекті прекрасного або потворного.

Свідомість та потреба в структурі морально естетичної культури є складниками системи людських чинників, що знаходиться в діалектичному взаємообумовленні та взаємодії [8]. Вони сприяють новому рівню розвитку в кожній сфері суспільного життя, впливають на зростання активності у творчості.

Зміна рівня прояву якостей не відбувається ізольовано від умов цивільного життя. В постійних якісних змінах естетичної свідомості відчутно зміни, що позначаються об'єктивними умовами цивільного життя, змінюється характер та зміст естетичної, культурної і морально-психологічної атмосфери, поза якою важко уявити функціонування культури, яка є одним з істотних чинників, що формуються естетичною свідомістю.

На створення морально-естетичної культури впливають естетичні погляди, поняття, побут і спорт тощо. Естетична свідомість розкриває різні сторони способів життя, що відрізняються тільки відносною самостійністю [9].

Розвиваючись за своїми специфічними законами, естетична свідомість відчуває на собі вплив різних форм життя суспільства.

У теорії естетичного виховання формується морально-естетична культура, яка розглядається у контексті активізації емоційного досвіду особистості, в організації єдності емоційно-чуттєвої, моральної та інтелектуальної сфери, як краса людських вчинків, мотив художньої діяльності, як естетичне переживання зустрічі з прекрасним, почуття естетичної насолоди [10].

Зміст виховання у закладах вищої освіти можливо вдосконалити тільки за умови визначення системи педагогічного впливу на особистості майбутніх фахівців у класичному навчанні. Новий підхід до виховання полягає у тому, щоб організувати процес формування особистості фахівця з вищою освітою на основі взаємозв'язку, взаємного проникнення всіх видів виховання, покликаних формувати духовну культуру особистості, у структуру, де морально-естетичні цінності займають головні місця [11].

Оскільки вищі заклади є лише ланкою в ланцюзі соціальних інститутів, які формують культуру майбутніх фахівців, реформування вищої освіти розглядають як багатоаспектну проблему, що має важливе соціальне і наукове значення, і потребує нового педагогічного осмислення використання сучасних педагогічних підходів, та забезпечує виховний вплив на індивідуальний розвиток кожного майбутнього фахівця.

Висновок. Таким чином, морально-естетична культура є складовою загальної культури майбутнього фахівця. Вона є відкритою складовою соціально-культурної системи з комбінаторним керуванням, у той же момент елементом у тій системі, як духовна культура, що уявляється як діалектична інтегрована єдність емоційно-чуттєвих, моральних умінь вченого, що визначає її характер і рівень.

Література. 1. *Архангельский, Л. М.* Марксистская этика: предмет, структура, основные направления / Л. М. Архангельский. – М: Мысль,

1985. – С. 239. 2. *Божович, Л. И.* Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – С. 464. 3. *Марьенко И. О.* Основы процесса нравственного воспитания школьников: Учебное пособие для студентов пединституты / И. О. Марьенко. – М., 1980. – С. 158. 4. *Рувинский Л. И.* Нравственное воспитание личности / Л. И. Рувинский. – М., 1981. – С. 130 5. *Шуркова Н. Е.* Система воспитания нравственных отношении современного школьника: Автореф. дис... д-ра пед. наук / Н. Е. Шуркова. – М.: НИИ ОВП АПН СССР, 1988. – С. 27. 6. *Харламов И. Ф.* Теория нравственного воспитания / И. Ф. Харламов. – Минск, 1872. – С. 364 7. *Бахтин М. М.* К методологии гуманитарных наук // М.М.Бахтин. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979. – С. 34. 8. *Борев Ю.* Эстетика / Ю. Борев. – [4-е изд., доп.]. – М. : Политиздат, 1988. – С. 496. 9. Етика : навч. посіб. / за ред. В. Лозовий. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С 224. 10. Семашко А.Н., Суна У.Ф. Развитие эстетической культуры молодежи / А.Н. Семашко, У.Ф.Суна. – М: Знание, 1980. – С. 64. 11. *Шевченко Г.П.* Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: методологія, теорія, практика / Г.П. Шевченко // Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: методологія, теорія, практика: Науковий збірник. – Вип. 2. – Луганськ, 2000. – С. 5–8.

УДК 004.67:37(446)

Марусинець М. М.
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ АВСТРІЇ

Анотація. У статті порушено проблему оцифрування освіти на прикладі освіти Австрії. На основі моніторингу визначено пріоритети та ризики впровадження інформаційних технологій в освітній простір. Вказано на тех-

нології, які сприятимуть ефективному оцифруванню.

Ключові слова: технології, цифрові технології на прикладі освіти в Австрії.

Abstract. The article addresses the issue of the digitization of education through the example of education in Austria. Based on the monitoring, we identify the priorities and risks of introducing information technology into the educational space. The paper highlights technologies contributing to effective digitization.

Keywords: technology, digital technology through the example of education in Austria.

Мета: презентувати досвід цифрових технологій в освітньому просторі Австрії

Майбутнє шкіль Австрії за цифровими технологіями – така теза була опубліковано на офіційному сайті Міністерства освіти науки та досліджень.

Цифрові технології активно використовуються як інструмент в освіті. Однак темпи дигіталізації, яка стає однією з головних ідей сьогодення, іноді випереджають вміння і навички самих користувачів. Тому володіти високою цифровою грамотністю – це означає використовувати цифрові інструменти з користю для підвищення ефективності навчання. Цифрова освіта – це освіта, яка, головним чином, функціонує за рахунок цифрових технологій, тобто електронних транзакцій, які реалізуються шляхом використання Інтернету.

Зв'язок з Інтернетом та сучасними навчальними програми є важливими кроками у цьому напрямі. Система освіти Австрії знаходиться на шляху до інформаційних перетворень. Результати опитування Федерального міністерства освіти, науки та досліджень у 2018 року показали, що 6,4 % загальноосвітні середні школи та 14,6 % професійні середні та вищі школи мають власні класи з ноутбуками із власними пристроями. Крім того, трохи менше половини австрійських шкіл мають забезпечити

Інтернет у всіх класах та кімнатах відпочинку. Цифрова освіта повинна потрапити до австрійських шкіл якомога ширше, починаючи із закладу дошкільної освіти, і, одночасно, відповідати віку, щоб викликати стійкий ентузіазм та інтерес у дітей та молоді.

Однак, одне тільки обладнання не створить процесуальний, дидактичний, методичний, навчальний ресурс. У минулому в цій галузі було багато індивідуальних ініціатив, але, за словами міністра освіти, науки та досліджень Хайнца Фасманна на публічному виступі перед Радою міністрів, «всебічного обговорення змісту та організації ще не відбулося».

Організація економічного співробітництва та розвитку у додатковому аналізі даних Пізи з'ясувала, що інвестиції в оцифрування не призводять автоматично до кращих результатів навчання. Для осмисленого використання інформаційних технологій потрібні правильні педагогічні підходи. «Ми хочемо зробити величезний потенціал оцифрування корисним і для шкільної системи», – заявив міністр освіти, виокремлюючи зони фокусу. Йдеться не лише про ознайомлення учнів та студентів із програмами, а й про «емансипацію технічних напівзнань» та критичне ставлення до складних цифрових питань. Тому у другій половині 2018 року Федеральне міністерство оцифрування та розміщення бізнесу розпочало роботу над Генеральним планом оцифрування освіти, який має бути реалізований до 2023 року. Зокрема, Міністерство освіти, науки та досліджень Австрії хоче реалізувати проєкти у трьох центральних сферах діяльності.

1. *Зміст викладання та навчання:* усі навчальні програми повинні бути досліджені та оновлені до тем оцифрування. Крім того, цифрові засоби для навчання мають бути розроблені або придбані для уроків. «Цифрова базова освіта» повинна бути «обов'язковою вправою» у розкладі для дітей від десяти до чотирнадцяти років з 2018/19 навчального року.

2. *Підготовка вчителів:* оцифрування як зміст викладання та сучасні можливості спілкування повинні бути включені в навчальні програми під-

готовки, подальшої освіти та навчання вчителів.

3. *Інфраструктура та сучасне шкільне управління*: спільно з Федеральним міністерством транспорту, інновацій та технологій, Федеральним міністерством оцифрування та розміщення бізнесу інфраструктура шкіл повинна поступово вдосконалюватися в найближчі роки. Окрім широкосмугового зв'язку, повинні входити також інтернет у всьому приміщенні школи та належне обладнання з мобільними пристроями. Планується об'єднання відповідної інформації та послуг, доступних в Інтернеті в освітньому секторі.

Грамотне використання цифрових технологій та засобів масової інформації є ключовою кваліфікацією для участі в суспільстві, освіта протягом життя та збільшення можливостей на ринку праці, а також необхідною умовою протидії цифровому розриву. Жодна дитина чи молода людина не повинна залишати школу без базових цифрових навичок. На додаток до технічних навичок та знань технологій, слід також сприяти критичному та рефлексивному використанню технологій з точки зору медіаосвіти. Крім того, важливу роль відіграє обізнаність щодо захисту даних та відповідального поводження з ними. Здатність досліджувати, знаходити та критично оцінювати інформацію є важливим аспектом цифрової компетентності. Добре навчені працівники є ключовим фактором якості місця розташування. З одного боку, кожен повинен мати базові цифрові навички, з іншого боку, для виживання в глобальній конкуренції потрібні експерти та спеціалісти в галузі математики, інформатики, природничих наук та техніки. Спеціальна підготовка у шкільному секторі має на меті передати кваліфікацію, що відповідає ринку праці. Потрібно подолати існуючий гендерний розрив та збільшити представництво жінок у сфері ІТ-спеціалістів.

Отже, криза в галузі освіти виявила деякі проблеми та обмеження дистанційного навчання у технічних та змістовних сферах, особливо, у структурній та соціальній сферах. Такі проблеми, як брак термінального

обладнання або перевантаження доступу до Інтернету, особливо для тих, хто навчається вдома. Учням надавалася допомога із резервів шкільних запасів та нових закупок державних установ.

У цифрових пропозиціях щодо навчання та співпраці існує велика різноманітність. Завдання полягає перш за все в тому, щоб створити огляд цих пропозицій, перевірити та гарантувати якість окремих пропозицій та забезпечити їх доступ.

У багатьох випадках не можна сприймати як само собою зрозуміле, що молоді люди мають навчальне середовище вдома. Обмежений простір для роботи вдома часто доводиться ділити з братами та сестрами або батьками в домашньому офісі. Для учнів під час короткочасної роботи навчання часто зводиться до консолідації теоретичного змісту їхньої професії, тоді як практична робота в безпосередньому контакті із замовником та машини з обладнаннями зупиняється на тижні.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в написанні методичних рекомендацій щодо впровадження досвіду цифрових технологій в умовах українського освітнього простору.

Література. 1. Офіційний сайт Міністерства освіти, науки та досліджень Австрії [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/zrp/dibi.html> (дата звернення: 08.04.2021).
2. Цифрова стратегія федерального уряду Австрії [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.digitalroadmap.gv.at/handlungsfelder-und-massnahmen/bildung/> (дата звернення: 12.04.2021).

ПРИНЦИПИ ФАСИЛІТАЦІЇ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА

Постановка проблеми та мета тез. Соціально-економічні умови розвитку суспільства викликають у професійній освіті пошук нових форм, методів, технологій і механізмів навчання. У цьому контексті становить інтерес відкриття в педагогіці феномену фасилітації. Тому вивчення можливостей використання фасилітації викладачем закладів вищої освіти створюють можливості для активізації діяльності як педагога, так і самих студентів як суб'єктів навчально-професійної діяльності в умовах сучасної вищої освіти.

Мета даного дослідження полягає у обґрунтуванні педагогічних поглядів І. Зязюна з точки зору фасилітації як нової технології організації навчання.

Виклад основного матеріалу. Навчання студентів значно відрізняється від освітньої діяльності учнів, оскільки перед викладачем постає вже сформована особистість зі своїми поглядами та життєвою позицією. Виходячи з цього, слід враховувати особливості навчання дорослих, оскільки така діяльність має свою специфіку і спирається на принципи андрагогіки. Необхідно враховувати життєвий, а, за наявності, і професійний досвід здобувачів, їх точку зору щодо вирішення проблемної ситуації, самостійність та виваженість. Навчання майбутніх педагогів специфічно ще й тим, що одночасно зі змістовною складовою заняття вивчається і технологія подачі матеріалу. Методи і прийоми, які використовуються викладачем на заняттях, можуть бути застосовані слухачами в педагогічній практиці. Також слід звернути увагу на ставлення до студента не тільки як до здобувача освіти, а,

перш за все, як до майбутнього колеги. Демократичний стиль спілкування, студентоцентризм, організація навчання на основі довіри та партнерства підвищують ефективність освітнього процесу усіх його учасників. Саме ці компоненти складають педагогічну технологію під назвою фасилітація.

За останні десятиліття як зарубіжними, так і вітчизняними вченими обґрунтовано фасилітацію саме як нову і ефективну технологію навчання. Науковцями розроблені десятки методів фасилітації великих та малих груп, які успішно застосовуються в процесі організаційних і соціальних змін по всьому світу.

Важливе значення в області розробки технології фасилітації як особливого процесу, який підвищує ефективність роботи, мають наукові доробки північноамериканських і австралійських психологів та педагогів (наприклад, Марвін Вайсборд, Рон Ліппіт і Єва Шиндлер-Рейнман, Ерік Тріст і Фред Емері та ін.). В європейських країнах процес широкого розповсюдження фасилітації спостерігається з 2000-х років, і на сьогоднішній день ця технологія налічує безліч методів та прийомів, які використовуються педагогами в різних освітніх закладах.

Застосовуючи методи фасилітації у професійній діяльності, педагог не виступає «транслятором вже готових знань», а перед усім, є організатором переорієнтації освітнього процесу на самостійність та критичне мислення слухачів, тобто виступає фасилітатором.

Як зазначає І. Зязюн у своїй праці «Немає педагогіки без педагога...», однією з основних соціокультурних функцій педагога є підтримка становлення людини як суб'єкта своєї життєдіяльності (Зязюн, 2012).

Автор підкреслює, що, розвиваючи у студентів вміння самоконтролю, виваженість, готовність до відповідальності за прийняте рішення, учитель сприяє формуванню особистості з усталеними життєвими цінностями.

Обґрунтування функцій фасилітатора ми також знаходимо у твердженні Івана Андрійовича: «Педагог покликаний переконати вихованця, що подолання труднощів пізнання, як і подолання самого себе, – найвагоміша радість людського життя, його смисл» (Зязюн, 2012).

І це дійсно так, оскільки на цьому принципі ґрунтується безцінний життєвий досвід, який в подальшому визначить орієнтири цінностей.

Таким чином, ключовими завданнями діяльності педагога є партнерська взаємодія у процесі вирішення певних ситуацій, визначення проблем та шляхів їх подолання, виокремлення власної позиції серед великої кількості оголошених, окреслення найбільш оптимальних та ефективних алгоритмів роботи тощо.

Висновки. Отже, у творчій спадщині академіка І. А.Зязюна мають відображення принципи фасилітації як ефективної освітньої технології, яка ґрунтується на професійній майстерності вчителя, партнерській педагогічній взаємодії та формуванні свідомої особистості.

Перспективами подальших розробок є дослідження наукового доробку І.А.Зязюна з точки зору формування професійної компетентності педагога.

Література. 1. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості. *Мистецтво у розвитку особистості*. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С. 14–36. 2. Зязюн І. А. Немає педагогіки без педагога... *Рідна школа*. №4–5 (квітень–травень), 2012. – С. 19–23. 3. Зязюн І. А. Ціннісні пріоритети підготовки вчителя. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей* (Збірник матеріалів X Міжнародних педагогічно-мистецьких читань професора О.П.Рудницької), 4 (8), 2012. – С. 17–21.

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ – ОСНОВНА ФУНКЦІЯ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Під впливом глобальних перетворень, які відбуваються в сучасному інформаційно-технологічному суспільстві, спостерігається стрімкий розвиток, динамічні зміни в різних галузях й, передусім, – у системі освіти. Це потребує оновлення змісту і форм організації підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах освіти, розширення функцій вчителя. Великого значення набуває професійний розвиток вчителя, його самовдосконалення, рівень педагогічної майстерності. За словами І. А. Зязюна, «складниками професіоналізму в будь-якій професії є компетентність та озброєність системою вмінь. У педагогічній діяльності для професіонала замало лише цих двох компонентів. Потрібні певні особистісні якості, адже сам педагог є інструментом впливу на учня. Цей інструмент – його душа – має бути чутливим до іншої людини, гуманним у своїх помислах» [6]. Без творчого підходу до підготовки майбутніх вчителів початкових класів неможливо очікувати, що серед них з'явиться справжній професіонал. Сьогодні постають проблеми розвитку творчої особистості педагога, організації творчої діяльності, формування його лідерських якостей, які сприятимуть становленню особистості у якості професіонала, що дозволяє бути конкурентоспроможним на глобалізованому ринку праці.

Питання управлінської діяльності та її взаємозв'язок з лідерськими якостями вивчала С. Калашнікова [3], а значення лідерства для студента, який ще не став професіоналом у своїй галузі досліджувала Т. Гура [1]. Ці основні положення підкреслюються в Національній доктрині розвитку

освіти та Державній національній програмі «Освіта. Україна ХХІ століття» [4], адже самі «сучасні реалії потребують активізації розвитку особистості, її творчого потенціалу». Успішним у своїй професійній діяльності може бути лише той педагог, який є творчою особистістю, здатною до саморозвитку й самовдосконалення, особистістю, яка відчуває себе потрібною суспільству.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні показників готовності до здійснення майбутніми вчителями професійної творчої діяльності.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

1) на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити теоретичні засади підготовки майбутніх учителів до професійної творчої діяльності й визначити коло питань, що потребують наукового розв'язання;

2) обґрунтувати сутність, структурні компоненти, критерії та рівні сформованості готовності майбутніх учителів до професійної творчої діяльності в умовах сучасного освітнього закладу;

3) розробити й теоретично обґрунтувати модель підготовки майбутніх учителів до професійної творчої діяльності.

Наукові підходи до розуміння феномену творчості як одного з основних концептів процесу формування творчої особистості, існують різні. Проблему творчості досліджували, зокрема М. Бахтіна, Д. Богоявленська, Г. Буш, Т. Волобуєва, Дж. Гілфорд, І. Маноха, В. Моляко, Я. Пономарьов та ін. Вагомий внесок у дослідження філософського аспекту творчості як джерела розвитку особистості зроблено А. Арнольдovим, М. Баргом, Г. Батищевим, М. Бердяєвим, В. Біблером, Л. Буєвою, Ю. Давидовим та ін. Розкриттю психолого-педагогічних аспектів творчого розвитку та самореалізації особистості присвячені наукові праці Б. Ананьєва Р. Брушлинського, А. Маслоу, М. Махмутова, В. Моляко, Ю. Сенько, С. Сисоєвої, М. Скаткіна, Т. Сущенко, Т. Шамової, тощо).

Питання творчості в організації навчально-виховного процесу вищої школи, творчої активності студентів і професійно-творчого саморозвитку майбутніх фахівців вивчали В. Андреев, Д. Богоявленська, Г. Горченко, А. Деркач, М. Дяченко, І. Зязюн, І. Зайцева, П. Кравчук, Л. Макарова, В. Мухіна, О. Пехота та ін. Досліджуючи проблему розвитку творчої індивідуальності, звертаємося до таких понять, як «творчість». У літературних джерелах «творчість» має різні тлумачення. В науковій літературі це поняття трактують як «форму діяльності людини, спрямовану на створення якісно нових для неї цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливих для формування особистості як суспільного суб'єкта» [7]. В педагогічному енциклопедичному словнику творчість у контексті навчального процесу тлумачиться як «форма діяльності людини, спрямована на створення якісно нових для неї цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливих для формування особистості як суспільного суб'єкта» [8]. Саме так трактують творчість і більшість сучасних дослідників (це – «продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення»).

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що для вивчення проблеми розвитку творчої особистості, були окреслені такі її аспекти, як:

– концептуальні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів (Н. Бібік, В. Бондар, Н. Кічук, Л. Коваль, О. Комар, А. Крамаренко, С. Литвиненко, І. Підласий, І. Полякова, О. Савченко, Л. Сущенко, О. Федій, Л. Хомич, та ін.);

– розвиток креативності та креативних здібностей особистості (О. Антонова, Є. Гергель, В. Дружинін, В. Клименко, Н. Міщенко, Г. Решетнікова, С. Сисоєва, та ін.);

– розвиток креативних здібностей учнів молодшого шкільного віку (Д. Богоявленська, В. Дружинін, Н. Міщенко, І. Полякова, О. Савченко, В. Фадєєв та ін.).

Однак, слід звернути увагу і на створення умов для особистісного розвитку й творчої самореалізації кожної людини, формування покоління, здатного навчатися впродовж усього життя, розвивати цінності громадянського суспільства [4]. Процес підготовки майбутніх педагогів передбачає гуманізацію їх професійної підготовки, створення творчо спрямованого, педагогічно комфортного освітнього середовища. Така взаємодія студентів, викладачів повинна сприяти активізації творчого потенціалу студентів, розвитку їхньої самостійності, творчого мислення, потреби у подальшому професійному самовдосконаленні. Суперечності, які існують в сучасній українській школі, висвітлюють також і проблеми:

– між очікуваннями суспільства щодо нових соціальних ролей майбутніх учителів початкової школи в умовах інклюзивної освіти та недостатнім відображенням цього аспекту професійної діяльності педагога в змісті фахової підготовки;

– підготовкою майбутніх учителів до професійної творчої діяльності в умовах початкової школи та дефіцитом ефективних методів формування відповідної готовності у студентів спеціальності 013 «Початкова освіта».

Отже, усунення зазначених суперечностей, практичне значення проблеми й недостатня розробленість її теоретичних аспектів зумовили вибір теми нашого дослідження. Потребують подальшого вивчення методи практичного формування лідерських навичок творчої особистості майбутнього фахівця, розвиток його творчого потенціалу та оволодіння педагогічною майстерністю.

Література. 1. *Гура Т. В.* Лідерський потенціал як вагома складова особистісно – значущих якостей студентської молоді. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарнотехнічної еліти: зб. наук. пр. Харків: НТУ «ХП», 2014. Вип. 40–41(44–45). 2. *Дяченко М. Д.* Розвиток творчого потенціалу майбутнього журналіста: теорія і практика : монографія / М. Д. Дяченко. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – С. 428 3. *Калашнікова С. А.*

Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства: монографія. Київ: Київськ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – С. 380

4. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Освіта. – 2002. – 24 квітня – 1 травня. – № 26. – С. 2–4.

5. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – С. 636.

6. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А.Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф.Кривонос та ін.; За ред. І. А.Зязюна. – 3-те вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А. М., 2008. – С. 376.

7. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б. М. Бим-Бад; Редкол.: М. М. Безруких, П. В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. — М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – С. 528. ил. ISBN 5-7107-7304-2.

8. Педагогіка вищої школи: Словник-довідник / Упорядник О. О. Фунтікова. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. – С.404. ISBN 966-8227-84-0.

УДК 373.3/5.091-026.911:004.946

*Сороко Н. В.
м. Київ, Україна*

ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ПІДТРИМКИ STEAM-ПІДХОДУ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Важливого значення при розвитку інформаційного суспільства ХХІ століття набуває втілення таких ідей як забезпечення через освіту єдності інтелектуального, фізичного, духовного і морального розвитку особистості, її конкурентоспроможності на ринку праці. Одним із шляхів реалізації цих ідей є впровадження STEAM-підходу в освіті.

Загалом, STEM-орієнтована освіта здебільшого орієнтована на формування та розвиток технічної компетентності. Однак інноваційне вирішення проблем вимагає впровадження творчого мислення, цілісного підходу, що поєднує художній компонент із технічними навичками.

STEAM-підхід є міждисциплінарним педагогічний підходом, завдяки якому учням надається можливість шляхом використання методу проєктів та взаємозв'язку між експозицією мистецтва та дослідженням у предметах науки, техніки та математики (STEM), самостійно вирішувати реальні проблеми, що можуть виникнути у навчальних завданнях, поставлених учителем, під час яких учитель виконує роль фасилітатора.

При цьому, суттєвим стає використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема імерсивних (ІТ), що включають в себе віртуальну та доповнену реальності. Ці технології дають учням можливості глибше вивчати науковий матеріал, аналізувати його, брати участь у навчальній діяльності, що викликає проблеми реалізації у процесі аудиторного навчання, як, наприклад, здійснення різних хімічних експериментів, дослідження клітини, космосу та ін.

Метою дослідження є аналіз та перспективи впровадження імерсивних технологій у навчальний процес для підтримки STEAM-підходу в закладі загальної освіти.

Виклад основного матеріалу.

Для підтримки STEAM-освіти пропонують такі інструменти ІТ:

– ДР Google Lens для отримання додаткової інформації про об'єкти дослідження у біології, мінералогії, архітектурі, історії та маркетингу;

– мобільний додаток Skyscrapers AR для дослідження поблизу відомих хмарочосів світу, оглянути їх в деталях з усіх боків, з'ясувавши особливості архітектурного витвору;

– Landscap AR, що дає можливості користувачам, виконуючи дослідження, створювати власні ландшафти, острови з пагорбами, горами і долинами, а потім переглядати їх в об'ємному вигляді;

– CleverBooks – мобільні додатки від Clever: Geography, що дозволяє подорожувати по континентах в 3D, побачити географію різних країн, грати з погодою і сезонами, дізнатися флору і фауну, побачити об'єкти, які знахо-

дяться під охороною ЮНЕСКО та ін.;

– Geometry для вивчення об'ємних геометричних фігур; Space для дослідження космосу та ін.;

– 3D Графіка GeoGebra, що допомагає вирішувати математичні задачі 3D, створювати графіки 3D функції та поверхні, геометричні конструкції в 3D;

– програма Google Expeditions Pioneer, що реалізується завдяки Google Cardboard та смартфону, яка допомагає подорожувати користувачам до віртуального пункту призначення та досліджувати його; спрямовувати їхню увагу на додаткову інформацію, щоб пояснити певні визначні пам'ятки і деталі під час екскурсій по історичних місцях;

– InMind 2 – наукова VR-гра про хімію людських емоцій, що може бути корисним під час занять з біології, психології чи соціальних занять, щоб допомогти студентам зануритися в теми та дослідити її (<https://program-ace.com/blog/vr-in-education-features-use-cases-implementation/>);

– Oil Platform Simulator – симулятор нафтової платформи, що був розроблений Program-Ace як повністю інтерактивне і повнофункціональне 3D-рішення, основною метою якого було створити реалістичне комп'ютерне моделювання офшорної нафтової платформи, яке допоможе управлінському персоналу вивчити всі процеси та зібрати інформацію для подальшої оптимізації та прогнозування процесів.

ІМ – це мультидисциплінарні сфери, що вимагають синтезу багатьох технологій, таких як комп'ютерна графіка, комп'ютерний зір, машинне навчання та програмування мобільних пристроїв, а також потребує теоретичних знань у різних галузях, таких як лінійна алгебра, проєктивна та диференціальна геометрія, ймовірність та оптимізація.

Висновки. Отже, VR та DR для освіти можна використовувати як доповнення, але не як повний самостійний навчальний курс. Їх доцільно застосовувати при вивченні найбільш складних тем різних предметів та для

тренінгів професійних навичок у різних видах діяльності. Ці інструменти значно покращують навчальний процес та сприйняття учнями/студентами наукового матеріалу, розширюють можливості здійснення ними досліджень, лабораторних робіт та ін.

УДК: 37.378

Шаполова В.В., Зоріна О.Ю.

м. Харків, Україна

ГРАФІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Сучасні тенденції розвитку та реформування органів державної влади зумовлюють підвищення попиту на творчу особистість, спроможну опанувати й запровадити креативний стиль в управлінській діяльності. Серед якостей, які бажані на ринку праці, особливо, це стосується особистісних характеристик менеджерів різних вертикалей влади, є саме креативність, наявність творчого мислення, нового бачення і неординарного підходу у взаємодії в командах однодумців або у процесі конкурентної боротьби, у створенні нових ідей, нових шляхів розвитку, нових проектів та їх просування. Виходячи з цього, гостро постає питання у створенні певних умов для розвитку творчого мислення майбутніх керівників органів державної влади ще у процесі їх навчання, професійного становлення у закладах вищої освіти. Одним із інструментів розвитку творчого мислення майбутніх керівників органів державної влади є графічна фасилітація, яка покращує процес обміну інформацією за рахунок її візуалізації в освітньому процесі.

Вперше даний інструмент було використано в 1970-х роках Девідом Сіббетом і Джеффом Боллом з метою підтримки групових процесів у різ-

них організаціях. Даним метод обробки та презентації інформації також застосовувався у діяльності архітекторів у процесі роботи з клієнтами та демонстрації творчих, інженерно-архітектурних задумів [1]. Графічна фасилітація є ефективною при проведенні тренінгів, завдяки якій інформаціо-теоретичні блоки легше усвідомлюються учасниками тренінгових груп та на більший проміжок часу залишаються у пам'яті.

Існують певні причини, чому саме графічна фасилітація здобула популярності серед педагогів у закладах освіти будь якого рівня акредитації. Перш за все, слід відмітити, що, за даними досліджень, у когнітивній психології та неврології домінуюча частина людей на нашій планеті є візуалами (у середньому близько 70% людей вивчають, сприймають та запам'ятовують нову інформацію саме візуально, адже близько 50% кори головного мозку відповідає за візуальне сприйняття, за обробку зображень).

По-друге, даний метод є відносно новим, та його секретами володіють не всі педагоги, тому ефект новизни та нестандартної подачі інформації працює позитивно на майбутніх керівників органів державної влади. Використання графічної фасилітації у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сприяє підвищенню ефективності їх навчальної діяльності і збільшенню мотивації до набуття знань, розвиває інтелектуальний потенціал всіх учасників навчального процесу, формує безпечний соціально-психологічний простір для творчого самовираження та розширення внутрішнього потенціалу особистості [2]. Коли особистість самостійно бере участь у процесі малювання, вона здатна максимально сконцентруватися, а саме концентрація уваги дозволяє майбутнім фахівцям по-справжньому щось зрозуміти.

По-третє, даний інструмент обробки та передачі інформації вони зможуть використати у своїй майбутній діяльності, у процесі проведення нарад, презентації проектів та роботі у команді з метою мінімізації часу та візуалізації ідей. Адже в умовах активізації процесів суспільної транс-

формації, європейської інтеграції та формування умов сталого економічного розвитку нашої держави стає актуальним питання удосконалення та розвитку творчого підходу вирішення безлічі завдань державними службовцями, швидкого оперативного реагування на вимоги та виклики сьогодення, що значною мірою визначається особливими соціально-психологічними якостями осіб, які очолюють ці структури. Сучасні компанії зі світовим ім'ям та державні структурні підрозділи різних країн світу на своїх прес-конференціях та службових нарадах використовують візуальну фасилітацію, щоб повідомити клієнтів або своїх виборців про переваги свого продукту чи своєї стратегії розвитку, нових законопроектів тощо.

Існує велика кількість технік графічної фасилітації. Серед базових виділяються наступні: скрайбінг, відео та віртуальні візуальні матеріали, графічні карти історій та графічні шаблони, маршрутні карти і візуальні плани, метафори і символічні образи [3].

У цілому графічна фасилітація (visual facilitation) – це спосіб опису процесу перетворення складної інформації, інколи з великою кількістю даних та цифрового матеріалу, в захоплюючі та яскраві картинки чи зображення. Даний процес організації роботи являє собою не техніку малювання, а процес візуалізації і комунікації усіх учасників комунікативного процесу одночасно [3]. Також, графічна фасилітація включає в себе широку категорію методів підтримки групової комунікації і прийняття рішень за допомогою візуалізації. Для майбутніх керівників органів державної влади дані навички є провідними у їх професійній діяльності, а творче мислення та логічне, метафоричне володіння інформацією у майбутньому стануть запорукою їх конкурентоспроможності та ефективності.

Література. 1. *Ball G.* Graphic facilitation focuses a group's thoughts. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mediate.com/articles/ba11.cfm>. 2. *Розм Д.* Рисуй, чтобы победить проверенный способ руководить, продавать, изобретать, обучать. – М:Манн, Иванов и Фербер, 2018.–С. 176.

3. Шаполова В. В. Ефективність методу графічної фасилітації під час вдосконалення комунікативних умінь майбутніх менеджерів // В. В. Шаполова // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія : щоквартальний науково-практичний журнал. – Х.: НТУ «ХП», 2020. – №2. – С. 54–64.

УДК: 378.314

*Шаполова В. В., Шерстюк В. С.
м. Харків, Україна*

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Вища школа України нового часу активно інтегрується у міжнародну освітню сферу. Подібний процес відбувається за рахунок перманентних соціальних та суспільних змін, які зазнає держава протягом останніх років. Через складність та неоднорідність поточних перетворень існує велика кількість першорядних завдань, що стосуються представників педагогічної спільноти. Вони потребують якнайскорішого переходу до інноваційних способів викладання, й значні кроки у даному напрямку вже зроблено.

Впровадження новітніх технологій у педагогічну діяльність представників вищої школи відбувається паралельно з кардинальним змінням не лише загально суспільних, але й освітніх та культурних цінностей. Сучасність вимагає детального перегляду пріоритетних напрямків у педагогіці, їх подальшому динамічному розвитку, пошуку неординарних шляхів вдосконалення освітніх методик. Це потребує переосмислення сталих підходів аж до глобального перезавантаження свідомості кожного викладача та учня вишу.

У країні протікають демократично-гуманістичні процеси, які впливають як на визначення особистісного стилю ведення професійної та

творчої діяльності, так і на встановлення загальних педагогічних методів, оптимальних для застосування усіма причетними до справи виховання та навчання молодого покоління. Саме завдяки цьому стає можливою реалізація положень Закону України «Про вищу освіту» щодо підготовки «...конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівця» [1].

Вирішення існуючих проблем щодо якості професійно-педагогічного рівня викладацького складу повинно відбуватися за допомогою підвищення цього рівня шляхом використання у роботі принципів демократії та гуманізму, розвитку загальної та професійної культури, вільного ціннісного вибору та особистісного самовизначення. Полегшити виконання таких завдань покликані пошук ефективних педагогічних методів, грамотний вибір коригування взаємозв'язків, що відбуваються між суб'єктами навчальних процесів, достеменному вивченні наявних труднощів, їх причин та способів подолання, моніторингу та аналізі світового педагогічного досвіду.

Завдяки вказаним шляхам професійна підготовка вдосконалюється, очищується від шаблонів, набуває нового змісту, збагачується новітніми прийомами, засобами, технологіями та формами викладання. Педагог – практикуючий чи майбутній – набуває нового сенсу, оскільки для нього стає можливим досягнути власну діяльність аж до кінцевого результату, реалістично осмисливши наявний потенціал та своєчасно усвідомивши істинне призначення.

Новітня освітянська модель базується на інтересах вихованців – їх самостійності та саморозвитку, беззаперечному плеканні та втіленні у життя природних властивостей, що реалізується педагогами із застосуванням сучасних педагогічних технологій, орієнтованих на особистість суб'єктів навчально-виховного процесу. Серед подібних способів слід підкреслити такі: самостійне визначення поведінки, пріоритетних способів навчання та

його змісту; отримання достатнього простору для реалізації потенціалу, зайняття творчістю та здатності приймати самостійні рішення; суспільнупідтримку суб'єктивного розвитку тощо.

Сучасна освіта, орієнтована на компетентність суб'єкта та його особистості, заснована на попередньому плануванні викладачем основної мети навчального процесу, підбору його складових, засобів та методів втілення. Педагог, досвідчений у технологічному плані, здатний ефективно впливати на класичний, сталий освітній процес, переспрямовуючи його у русло розвитку та саморозвитку підопічних.

Регулярне застосування на практиці інноваційних педагогічних засобів у вищій школі сприяє кращому пізнанню та засвоєнню теорії, методик, психологічних та педагогічних основ навчального процесу й операційних методів їх використання; формує найважливіші професійні якості (гуманність, здатність співпереживати, нестандартне мислення, оригінальність, рухливість, стійкість, терпимість тощо); закладає основи та виховує становлення особистості як викладача, так і учня (студента).

Для своєчасної та якісної підготовки педагога новітньої формації актуальними завданнями сьогодення є дослідження та створення сучасних науково-педагогічних напрямків, що стосуються створення, розвитку та трансформації особистості. Базисом для таких методик є декілька основних підходів – технологічний, особистісний, праксеологічний, компетентнісний, діяльнісний, кожен з яких має власні особливості:

– праксеологічний застосовується з метою виховання лояльного ставлення до будь-якої особистості, створення умов для еволюції особистісних рис, здібностей, потенціалу, яка б відбувалася паралельно з виконанням професійних обов'язків та завдань з використанням сучасних технологій;

– компетентнісний розкриває якісні чинники й основні вимоги, що пред'являються до визначення рівня компетентності освітян з позицій імплементації новітніх педагогічних технологій;

– діяльнісний сприяє визначенню принципів та напрямків підготовчої роботи, націленої на впровадження новітніх технік викладання, розглядаючи їх під кутом діяльнісної сфери особистості та висвітлюючи зв'язки й закономірності, які існують у теоретичному та практичному підході до професійної підготовки фахівця.

Завдяки застосуванню вказаних шляхів стало можливим створення концепції дослідження процесу технологізації освітнього процесу, основним принципом якої є думка щодо взаємозв'язку між метою, змістом, проблемами та шляхами їх вирішення, наявними у сьогodнішній професійній підготовці педагогів, та рівнем її якості у всіх сферах (теоретичній, предметній, практичній тощо). За даною теорією, досягти бажаного рівня можливо лише шляхом першочергового та детального визначення майбутнім та діючим фахівцем кінцевою мети власної роботи та її детального змісту, пошуку наявних та потенційно можливих проблем та оптимальних способів їх вирішення за допомогою компетентнісно-технологічного підходу до саморозвитку [2].

Втілити у життя головну ідею даної теорії дозволяють кроки, що застосовує вища школа у напрямку технологізації професійної підготовки сучасного українського педагога, а саме: внесення теоретичних напрацювань до складу профпідготовки фахівців; вивчення ними класифікаторів педагогічних методологій; знайомство з новими термінами, що застосовується у сьогodнішній професійній підготовці; вироблення технологічної грамотності у рамках теоретично-практичної підготовки; загальне засвоєння параметрів організації особистісного освітнього процесу та їх використання на практиці.

Успіх навчальної та викладацької діяльності сучасного українського педагога, якісний результат його викладацької діяльності відбувається завдяки слідуванню інноваційним технікам європейських та світових освітніх стандартів й наряду залежить від націленості на досягнення найвищого

рівня професійної майстерності та технологічної компетентності.

Література. 1. Закон України «Про вищу освіту» від 1.07. 2014 р. № 1556-VII/Верховна Рада України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. 2. *Пехота О. М.* Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій в умовах інтеграції у світовий освітній простір / О. М. Пехота, Н. О. Прасол // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – Вип. 42 (46) : матер. міжнар. наук.-практ. конф. : «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників», 14-15 травня 2015 р. – С. 348–355. 3. Філософія педагогічної майстерності: Зб. Наук. пр. / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського/Редкол.: Н. Г. Ничкало (голова) та ін.- Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – С. 380. 4. Педагогічна освіта і освіта дорослих: європейський вимір: зб. наук. пр.. / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К.; Хмельницький, 2008. – С. 530 5. *Пехота Е. Н.* Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки учителя / Под общ. ред. И. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – С. 281.

УДК 378.147.004

*Bykova M. V.
Kharkiv, Ukraine*

**THE ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATION
TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF COMMUNICATIVE
COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS**

Communicative competence of future foreign language teachers is currently in a controversial position. On the one hand, the system of distance education in synchronous and asynchronous formats requires higher education students to expand the range of communication skills. On the other hand, traditional ways of development and formation of communicative competence of future teachers of a foreign language, in particular English, are ineffective and not adapted to the full digitalisation of the educational process. This contradiction stimulates new research in pedagogical science, as the organization of quality distance education has become a challenge for educational institutions in Ukraine.

In our opinion, communicative competence of foreign language teachers is the key to high professionalism and competitiveness. N.V. Sereda notes in the monograph that the possession of communication skills and communicative competence helps a modern specialist to prove himself as educated and intelligent person, promotes career growth and personal development [1]. K. V. Boldyrev writes that the effectiveness of development of language competence of future foreign languages teachers depends on practical activities, which are implemented through special abilities: to identify peculiarities of the form, meaning and use of language units; to compare the phenomena of a foreign language with their equivalents in the native language; to analyze lexical and grammatical phenomena of the language studied; to choose appropriate language

tools for communication between students; to use different types of visual aids when learning a language; to predict possible mistakes of students in linguistic, sociocultural aspects of language; to practically use all modern technical means of teaching in the formation of skills of foreign language communication [2]. It follows that the problem of development and formation of communicative competence of future foreign language teachers is of current importance and requires more detailed consideration in the context of distance learning.

Mokh Y. A. believes that modern educators are to achieve maximum student activity through the use of interactive teaching methods, which focus not only on student interaction with the teacher, but also on wider communication and the dominance of student activity in the learning process [3]. This means that interactive teaching methods should not only become means of learning and activating the work of students, but should also provide an opportunity to develop communicative competencies in interaction in the educational environment. The tools for this, for example, can be the following supporting platforms: Google products (Classroom, Meet, Duo and others), Zoom, Quizlet, Canva, Coursera, Classtime, blogs, messengers, etc.

We assume that the role of information and communication technologies in the formation of communicative competence of future foreign language teachers is following:

- to create a language environment in which future teachers will be able to practice acquired knowledge and skills;
- to forecast future activities by constantly being in their fields;
- to create opportunities for active communication, achieve the goal set, resolve conflicts and influence others.

Thus, we can conclude that currently the role of information and communication technologies in the process of formation of communicative competence of future foreign language teachers is extremely high, and directly affects the formation and acquisition of professionalism of future specialists

with higher education.

References. 1. *Bohdan, J. Sereda, N., Solodovnyk, T.* (2020), “Formation of communicative competence of students of higher education institutions: monograph” ,National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”. Kharkiv: Madrid, p. 262, available at: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/46292> (access date: 12.04.2021). 2. *Boldyrev, K. V.* (2014), “Basic means of forming the professional competence of a foreign language teacher”, Problems and prospects of formation of the national humanitarian and technical elite: collection. Science. Ex, ed. L. L. Tovazhnyansky, O. G. Romanovsky. Kharkiv: NTU “KhPI”, issue. 38–39 (42–43), pp. 36–44, available at: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/13795> (access date: 10.04.2021). 3. *Mokh, Y. A., Sergina, S. V.* (2020), “E-learning as a promising model of teaching foreign languages”, Modern trends in foreign language training of future specialists in non-language specialties in a multicultural space: abstracts of the 6th annual International Scientific-Practical Conference, June 5, general ed.: Y. O. Voloshin, N. V. Goncharenko-Zakrevskaya, N. M. Vasilishina. Kyiv: NAU, 2020, pp. 539–543, available at: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/46939> (access date: 12.04.2021)

УДК 378

Коваль Д. В.

м. Дніпро, Україна

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ АДЕКВАТНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ДОМАГАНЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Формування адекватних професійних домагань майбутніх фахівців є досить актуальною проблемою сучасного ринку праці. Надмірна опіка, перехвалювання дітей у школі, завищування їм оцінок, що занадто часто стає модельованим сприйняттям педагогами

вимог реформування освітньої системи, спричинило умови для формування у абітурієнтів, а потім і майбутніх фахівців завищеної самооцінки, яка стає засадою неадекватного сприйняття власних професійних потенцій на ринку праці і виявляється у нереалістичних професійних домаганнях. Отже, у формуванні особистості майбутнього фахівця слід урахувувати питання унормування його самосвідомості щодо рівня претензій на фахові посади, заробітної плати, професійних обов'язків тощо – тобто адекватного відповідно ступеню готовності до фаху та ситуації на ринку праці рівня професійних домагань.

Метою статті є виокремлення принципів формування професійних домагань майбутніх психологів у процесі їх навчання в університеті.

Виклад основного матеріалу. На шляху до формування у майбутніх психологів адекватності професійних домагань керувались низкою принципів, які дозволяли б скерувати зміст професійної підготовки щодо набуття студентами означеного особистісного утворення.

Першим принципом визначили *практикоорієнтованість* навчання, яку розуміємо як забезпечення диверсифікованих форм і змістів практичної діяльності майбутніх психологів: участь в організації та проведенні майстер-класів для студентів інших спеціальностей; участь у проведенні індивідуальних практичних консультацій клієнтів (за умовами взаємодії із діючими практичними психологами); участь у профорієнтаційній роботі із учнями загальноосвітніх закладів. Результатом урахування означеного принципу у професійній підготовці майбутніх психологів має стати отримання студентами досвіду реалізації себе у різних формах професійного самовиявлення, а відповідно – і зворотного результату взаємодії із суб'єктами означеної взаємодії у вигляді їх оцінки фахової спроможності.

Другий принцип – *урахування кризової насиченості* – стосується свідомості педагогів щодо особливостей самовиявлення студентів у період бурхливих психологічних зрушень, пов'язаних із дорослішанням. Ознаками

криз у житті молоді можуть бути сильна фрустрація, інтенсивне хвилювання через незадоволення потреби; загострення рольових конфліктів «студент – викладач», «студент – студент»; ціннісно-сміслова невизначеність. Серед суперечностей студентського віку особливо важливої ролі набувають кризи ідентичності, пов'язані із системою «Я»: криза професійного вибору; залежності від батьківської родини; інтимно-сексуальних стосунків; криза професійного самовиявлення (особливо на старших курсах, коли студент налаштований на пошуки роботи за фахом). Водночас кожна криза має позитивні сторони, оскільки вона загострює протиріччя, а значить, людина виходить із зони комфорту й якісно перетворюється.

Третім принципом визначаємо *моделювання професійної реальності* у навчальному процесі, що включає активне застосування методів, які дозволяють імітувати реальні ситуації професійної діяльності, зокрема метод case-study, ділової гри, проблемної ситуації тощо. Включення у реальні ситуації професійної діяльності дозволяє майбутнім психологам усвідомлювати реальні вимоги до компетентності фахівця означеного профілю, претензії клієнтів, що можуть стати рушійною силою узгодження рівня професійних домагань.

Четвертим принципом, важливим для формування адекватних професійних домагань психологів, вважаємо принцип *долання перешкод*, який дозволяє орієнтувати студентів на постановку важкої стратегічної мети так, щоб її досягнення можна було реалізувати через подолання конкретних тактичних кроків. Рефлексія результатів досягнення кожної міні-цілі дозволяє усвідомити рівень власної готовності до професійної діяльності, а відповідно – і ступінь реалістичності професійних домагань.

П'ятим принципом визначили *особистісну мобільність* майбутніх психологів, актуалізація якої дозволить реагувати на суспільні запити щодо потреб у професійних послугах психологів і сприятиме розширенню виборів можливостей фахової реалізації. Студентів слід готувати до того, що,

набувши класичних професійних знань і отримавши фахові компетенції, вони мають знайти їм застосування у нових формах професійної реалізації. Сприйняття інноваційних способів реалізації майбутніми психологами залежить від декількох факторів: рівня їх креативності; уміння планувати, реалізовувати й підтримувати комунікативні взаємодії; уміння набувати додаткових компетенцій, що дозволятимуть реалізовувати основні фахові функції у нових умовах або на новій ресурсній базі тощо. Наприклад, психолог може ефективно реалізовуватись через професійне блогерство, однак для цього слід набути додаткових компетенцій відеооператора, режисера тощо.

Висновки. Ефективність формування професійних домагань майбутніх психологів у процесі їх навчання в університеті залежить від застосування у навчальній діяльності принципів: практикоорієнтованості, урахування кризової насиченості, моделювання професійної реальності, додання перешкод та особистої мобільності.

УДК 378.22.015.311

*Романовська О. О., Черкашина Т. В.
м. Харків, Україна*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Усе більше в останні роки прослідковується тенденція, коли високі розумові здібності та гарні показники навчальної діяльності студента закладу вищої педагогічної освіти не є гарантією його успішності у професійній діяльності. Звідси випливає, що високий рівень інтелекту не є достатньою умовою самореалізації особистості в професії, зокрема педагога. Практика й дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних учених показує, що успішними професіоналами стають люди,

які здатні будувати позитивні стосунки з іншими, разом з тим, вони повинні обов'язково враховувати їх внутрішній стан та особливості його прояву в емоціях, переживаннях.

При цьому дедалі більше зростає потреба в педагогах вищої школи, здатних якісно забезпечити фасилітативну функцію викладацької діяльності, насамперед, завдяки професійному стимулюванню інтелектуальної та емоційної активності студентів. У таких умовах одним із найважливіших компонентів професіограми педагогів вищої школи є наявність добре розвиненого емоційного інтелекту – якості, яка дедалі більше стає предметом дослідження фахівців гуманітарного профілю: філософів, психологів, соціологів.

Розкриттю особливостей розвитку емоційного інтелекту у фахівців гуманітарних професій присвячено праці О. Верітової, С. Дерев'янка, О. Милославської, А. Дудолодової, В. Зарицької, М. Журавльової, В. Димань, О. Нечипорук та інших психологів і педагогів. Незважаючи на розроблення окремих аспектів проблеми розвитку емоційного інтелекту, існуючі дослідження не вичерпують цілісного її розв'язання, зокрема, все більш актуальною постає проблема розвитку емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-педагогічні умови формування емоційного інтелекту у майбутніх викладачів вищої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ході дослідження було виділено основні ознаки, які доводять правомірність виділення емоційного інтелекту в окремий вид: наявність реакцій в особистості на предмети, об'єкти, ситуації, з якими стикається особистість у процесі життєдіяльності, які можуть бути адекватними чи неадекватними; оцінка особистістю реакцій на предмети, об'єкти, ситуації інших людей; здатність визначати роль емоцій у житті людини; здатність виявляти емоції відповідно до ситуації або

всупереч їй; здатність особистості контролювати свої емоції; здатність особистості розпізнавати й управляти емоціями інших людей; здатність особистості використовувати емоції для досягнення поставленої мети. Рівень розвитку емоційної сфери можна вимірювати за конкретними методиками.

Теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури дав змогу визначити сутність емоційного інтелекту викладача вищої школи як особливе формування організації індивідуального емоційного досвіду викладача, яка реалізується у процесі науково-педагогічної діяльності у вигляді комплексу здатностей до розпізнавання і розуміння як власних емоцій, так і емоцій студентів і колег-викладачів та управління ними.

Визначено зміст поняття «психолого-педагогічні умови» та обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування емоційного інтелекту майбутніх викладачів вищої школи: стимулювання емоційної самоідентифікації майбутнього викладача вищої школи шляхом створення емоційно забарвленого освітнього середовища; формування тактики професійної поведінки майбутніх педагогів вищої школи у професійній діяльності за допомогою забезпечення фасилітації та інгібіції потоків емоційної інформації в педагогічній діяльності викладачів під час аудиторної та позааудиторної навчальної роботи; формування здатності до саморегуляції (вміння регулювати власні емоції та настрої (корекція неефективних фахових стереотипів поведінки та стимулювання автономної емоційної поведінки).

Кожна з цих умов була забезпечена комплексом різноманітних форм (індивідуальна, парна, групова, колективна), методів (бесіди, міні-лекції, лекції-диспути, проблемні лекції, дискусії, роботи у складі малих груп, метод конкретних ситуацій (метод кейсів), метод модерації, «снігова куля», «мозковий штурм», проєктивне малювання, ігри, завдання на самопізнання тощо) і засобів навчання (тренінг, вправи та ін.), які

дозволили створити емоційно забарвлене освітнє середовище. Виконання цих умов сприятиме формуванню у магістрантів емоційної виразності, чутливості, емоційного контролю, здатності до саморегуляції (вміння регулювати власні емоції та настрої), здатності входити в стан інших, ставити себе на місце іншого (долати комунікативний та моральний егоцентризм), поступово змінювати психосоматичні і фахові стереотипи.

Експериментальне дослідження щодо доцільності впровадження комплексу психолого-педагогічних умов формування емоційного інтелекту майбутніх викладачів вищої школи під час вивчення дисципліни «Педагогічна та професійна психологія» відбувалося наступним чином:

На підготовчому етапі було визначено основні методи наукового дослідження, які було використано під час педагогічного експерименту: педагогічне спостереження, опитування, порівняння, аналіз змісту освітньої документації і результатів діяльності, бесіди, педагогічний експеримент, методи статистичного аналізу.

Педагогічний експеримент відбувався на базі Національного фармацевтичного університету кафедри освітніх та інформаційних технологій. У дослідженні взяли участь здобувачі освіти спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» (ОПП «Педагогіка вищої школи») освітнього рівня «Магістр» факультету фармацевтичних технологій та менеджменту у кількості 22 особи.

Експеримент було здійснено в три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Під час констатувального етапу у студентів КГ-1 та ЕГ-1 було проведено вимірювання початкового рівня їхнього емоційного інтелекту.

На формувальному етапі в ЕГ-1 під час вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна та професійна психологія» було впроваджено комплекс психолого-педагогічних умов.

На контрольному етапі проведено вимірювання вихідного рівня

емоційного інтелекту магістрантів КГ-1 та ЕГ-1. Отримані результати доводять те, що рівень емоційного інтелекту магістрантів експериментальної групи перевищує рівень студентів *контрольної* групи: високий – 36,4% у студентів ЕГ (18,2% КГ), середній – 54,5% (54,5 % КГ), низький – 9,1 %, (27,3% КГ). Це засвідчило доцільність впровадження комплексу психолого-педагогічних умов, які сприяли формуванню емоційного інтелекту майбутніх викладачів вищої школи.

Висновки. За допомогою експериментальної перевірки була доведена доцільність впровадження в реальний освітній процес підготовки майбутніх викладачів вищої школи комплексу психолого-педагогічних умов формування в них емоційного інтелекту. Аналіз отриманих результатів показав, що рівень емоційного інтелекту у майбутніх викладачів вищої школи підвищився. В подальшому планується дослідження стосовно розробки та впровадження психолого-педагогічного вдосконалення рівня емоційного інтелекту викладачів ЗВО.

УДК 378,004.9:378

Султанова Л. Ю.

м. Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ САМОПРОЕКТУВАННЯ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЙНОГО МАЙБУТНЬОГО

Постановка проблеми та мета дослідження. Дослідження сутності самопроектування образу професійного майбутнього у непередбачуваних умовах є результатом виконання теми проекту «Потенціал вищої освіти в умовах пандемії: глобальний, європейський, національний виміри» (реєстраційний номер: 2020.01/0172) Національного фонду досліджень України, профінансованого за кошти державного бюджету.

Окремі аспекти дослідження проблеми самопроектування образу про-

фесійного майбутнього представлено у наукових публікаціях у галузі психології (О. Асмолов, В. Клейман, А. Леонтьєв та ін.), педагогіки (І. Бех, С. Єлканов, І. Зязюн, А. Кирсанова, О. Остапчук, Ю. Тюнніков та ін.) тощо. Однак, як зазначає О. Новська [5], у наукових джерелах бракує фундаментальних праць, присвячених вивченню сутності та структури поняття самопроекування, а існуюча теоретична основа не знаходить практичної реалізації. Визначення сутності поняття «самопроекування» ускладнюється ще й тим, що проблема є об'єктом дослідження різних дисциплін: філософії, психології, педагогіки, менеджменту тощо. Відтак, метою дослідження є визначення сутності самопроекування образу професійного майбутнього.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо за доцільне розглядати самопроекування як сукупність понять «самість» та «проекування».

Зазвичай, поняття «самість» у наукових дослідженнях розглядається як інтегральна якість особистості, складовими якої є саморозвиток, самовдосконалення, самоменеджмент тощо. Означенні характеристики проявляються в тому числі і у процесі проєкування (поступове наближення задуму до його реалізації) суб'єктом своєї особистості [3, с. 28; 12].

С. Цепляєва, розглядаючи поняття «самість» в контексті професійного саморозвитку особистості, характеризує названий феномен як внутрішньо обумовлене прогресивну самозміну особистості на основі поєднання мотиваційного, когнітивно-діяльнісного та оціночно-рефлексивного компонентів [11]. Саморозвиток є перманентним процесом, у ході якого відбувається становлення суб'єкта упродовж усього життя. Результатом саморозвитку може бути, на думку О. Остапчук, створення власного ідеального образу кваліфікованого фахівця [6]. У такому контексті підґрунтям самопроекування фахівцем розвитку своєї особистості є усвідомлена потреба у самовдосконаленні. Підтвердженням цієї думки є результати дослідження основоположника проблеми самоактуалізації

А. Маслоу, в яких йдеться про те, що прагнення до самовдосконалення є однією з найвищих потреб людини, а також дослідження його послідовника К. Роджерса, в яких термін «самоактуалізація» трактується як позначення рушійної сили для розвитку людини на всіх рівнях [10].

Сутність самовдосконалення полягає в розвитку суб'єктності особистості та прагненні до вершини розвитку, найвищої досконалості – «акме» (від грец. слова – axis – вістря). На думку О. Іванової, метою самовдосконалення виступають позитивні самозміни, які обираються кожною особистістю на основі власного образу ідеалу [2].

Як свідчить практика, саморозвиток у вигляді постійних самозмін з метою самовдосконалення стає критерієм і запорукою успішної фахової діяльності людини, його можна розглядати як основну рису й найважливішу умову професійного становлення.

Поняття «самість» в контексті професійного самоменеджменту розуміють як організацію саморозвитку й самовиховання особистості, перехід від планування до конкретних дій з метою здійснення запланованих самозмін і досягнення бажаного образу. Відтак, зв'язок самопроекування і самоменеджменту полягає в управлінні особистістю своєю професійною активністю. Як зазначає В. Мусієнко-Репська, самоменеджмент дозволяє здійснювати певні зусилля, які приводять особистість у такий стан, в якому вона може здійснювати ефективну професійну діяльність на основі активного самодослідження, самоорганізації та самопроекування [4].

С. Симодейко виокремлює такі умови організації успішного самоменеджменту:

- здатність до рефлексії;
- потреба в постійному самовдосконаленні;
- готовність до професійного й особистісного саморозвитку [9].

Як зазначає автор, у процесі професійного становлення функціями самоменеджменту є самодіагностика, самопрогнозування, самоорганізація та

самооцінка.

Таким чином, самопроекування за своїми сутнісними ознаками ґрунтується на таких процесах, як: саморозвиток, потреба в самовдосконаленні та самоменеджмент.

Термін «проекування» походить від лат. *projectus* і означає закинутий вперед.

Проекування характерне, перш за все, для інженерно-технічної галузі і передбачає завершеність, конструктивну цілісність, здійсненість [1, с. 145]. Оскільки проєкування є процесом, близьким до наукового пізнання та досліджень, то воно передбачає виконання організаційних процедур та має свою специфічну мову [7]. В інженерно-технічній галузі проєкування має чіткі характеристики: завершеність, конструктивну цілісність, здійсненість. Мета проєкування, в такому ракурсі, має бути реальною, а ресурси для здійснення – доступними. Таким чином, проєкування є конструктивною, реальною діяльністю, спрямованою на створення та реконструкцію матеріальних об'єктів. Однак, у філософії проєкування розглядають як діяльність, у якій проявляється творчість людини і яка є засобом її розвитку [3, с.3.].

Згідно з філософською концепцією Ж. Сартра, здатність людини проєкувати світ і себе пов'язана з її свободою, відповідальністю та творчою природою [8]. Таке бачення проєкування дозволяє розглядати його, не обмежуючись діяльністю лише з матеріальними об'єктами, а значно ширше – надаючи поняттю ознак універсальності. Проєкування, з такої точки зору, розглядається як діяльність, у процесі якої створюється образ майбутньої реальності, при цьому, не важливо – реальної або ідеальної. Важливо те, що метою проєкування стає перетворення дійсності відповідно до власного бажання.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розробок.

Аналіз понять «самість» та «проекування» дозволяє сформулювати

визначення «самопроекування образу професійного майбутнього». Відтак, самопроекування образу професійного майбутнього є багатофункціональною, цілеспрямованою творчою діяльністю суб'єктивного характеру, яка передбачає створення бажаного професійного образу шляхом удосконалення наявних особистісних якостей та професійних знань і умінь.

Дослідження сутності самопроекування образу професійного майбутнього дозволить у перспективі визначити етапи самопроекування та обґрунтувати теоретичну модель формування суб'єктивного образу професійного майбутнього у непередбачуваних умовах.

Література. 1. *Бутченко Т. І.* Зміст поняття «проекування» / Т. І. Бутченко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 07/2009. – Вип. 37. – С. 144–154. 2. *Іванова О. І.* Самопроекування як невід'ємна складова самовдосконалення особистості / Іванова О. І. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Вип. 21 (74), Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2011. – С. 74–78. 3. *Колесников В.* Лекции по психологии индивидуальности / Владимир Колесников; Рос. акад. наук, Ин-т психологии. – М.: Ин-т психологии РАН, 1996. – 209 с. 4. *Мусієнко-Репська В. І.* Підготовка студентів до педагогічного самоменеджменту в професійній діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2000. – 232 с. 5. *Новська О.* Методика самопроекування фахового розвитку студентів магістратури у процесі музичного навчання в педагогічних університетах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – Одеса, 2015. – 247 с. 6. *Останчук О. Є.* Професійний саморозвиток і самопроекування в системі педагогічної освіти // Шлях освіти: науково-методичний журнал / Міністерство освіти і науки України; Академія педагогічних наук України; Асоціація працівників гімназій і ліцеїв України. – К.: Педагогічна преса, 1995. – С. 13–18. 7. *Политехнический словарь* / гл. ред.: А. Ю. Ишлинский. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1980. – 655 с. 8. *Сартр Ж. П.* Бытие и ничто: Опыт феноменологической

онтології: пер. с фр. / Ж. П. Сарта. – М.: Республика, 2000. – 639 с.
9. *Симодейко С. І.* Технологія самоменеджменту як механізм розвитку майбутнього вчителя початкових класів // Педагогічний альманах. Збірник наукових праць. Вип. 12. Херсон: Південноукраїнський національний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів, 2011. – С. 251–256.
10. Словарь / Психологический лексикон: энциклопедический словарь в шести томах / Ред. – сост. Л. А. Карпенко. Под общ. ред. А. В. Петровского. – М.: ПЕР СЭ, 2006. – 176 с.
11. *Цепляева С. А.* Профессиональное саморазвитие студентов сельскохозяйственного вуза: дис ... канд. пед. наук: 13.00.08 Москва, 2011. – 180 с.
12. *Якушева С. Д.* Феномены самости в развитии профессионального мастерства педагога // Инновации и традиции науки и образования: материалы Всероссийской научно-методической конференции. Част 2. – Сыктывкар: Сыктывкарский государственный университет, 2010. – 116 с.

УДК 378

Феднова І. М.

м. Дніпро, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО ІЗ ФАХІВЦЯМИ ГАЛУЗИ ЗДОРОВ'ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ

Постановка проблеми. Формування здорового способу життя громадян є беззаперечною умовою ефективного суспільства. Виховання особистості з цінностями здоров'язбереження, захисту природного середовища, розумної споживчої поведінки має стати пріоритетом інститутів освіти й виховання. Окрім того, важливості у вирішенні означеного питання набуває тісна взаємодія закладів освіти й батьків вихованців, оскільки лише у єдності змісту вимог і впливів на особистість, що формується, сім'ї освітніх установ можна досягти ефективного результату.

Метою статті є представлення організації взаємодії закладів дошкільної освіти із фахівцями різних галузей здоров'язбереження та батьків вихованців.

Виклад основного матеріалу. Зауважуючи про те, що сучасний університет має стати центром просвітництва для населення, було визначено доцільним організувати взаємодію представників фахових спільнот різних галузей, що опікуються проблемами дошкільного дитинства із вихователями ЗДО та батьками дітей у межах середовища одного із університетів.

На базі вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» було організовано інтерактивні лекції-семінари фахівців: психолога, лікаря-педіатра, логопеда, фахівця з валеології, фахівця з дитячої фізкультури, дитячого дієтолога для вихователів комунальних закладів дошкільної освіти м. Дніпра №№ 315, 358, 395, 397 та батьків вихованців означених закладів. Упродовж зустрічей було висвітлено актуальні питання розвитку та здоров'язабезпечення дітей, зокрема: з *дитячої психології*: «Профілактика виникнення страхів дитини: роль телебачення та Інтернету у формуванні біологічних та соціальних страхів дитини дошкільного віку»; «Чому виникає гіперактивність або пасивність дитини»; з *профілактики захворювань*: «Яким повинно бути взуття дитини»; «Сезонний одяг дошкільника»; з *логопедії*: «Вікова норма і порушення мовлення: коли слід звертатись до фахівця» «Мова дорослих – взірець для наслідування»; з *валеології*: «Режим сна у режимі дня»; «Як починати загартовування дитини»; з *фізичної культури*: «Дихальні вправи як профілактика бронхітів»; «Сімейні рухливі ігри»; з *культури харчування*: «Організація частування на дитячих святах»; «Їжа в дорогу: особливості дитячого мобільного харчування».

У межах означеного заходу вдалось забезпечити взаємодію фахівців із вихователями оновлення їх знань та компетенцій щодо новітніх способів

розвитку та здоров'язабезпечення дітей, а також надати можливість інтерактивної взаємодії із батьками дошкільнят, коли вони мали змогу задати питання і отримати відповідь безпосередньо фахівця. Крім того, для батьків було організовано можливість взяти координати фахівців для особистих консультацій, якщо сім'я потребувала індивідуального супроводу фахівця для вирішення конкретної проблеми дитини.

Результативність заходу виявилась і через обмін контактами фахівців та вихователів ЗДО, взаємодія яких може бути корисною для організації просвітницько-консультативної діяльності у межах конкретного дошкільного закладу.

Висновки. Таким чином, організація взаємодії закладів дошкільної освіти із фахівцями різних галузей здоров'язбереження та батьків вихованців може бути реалізована на платформі середовища сучасного університету. Означена ініціатива стала елементом просвітницько-консультативної діяльності батьків вихованців закладів дошкільної освіти.

Секція 5

УДК378+ 159.9:316

Демідова Ю. Є.

м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ЕКОЦЕНТРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Проблема кризового стану природнього середовища та екологічного неблагополуччя є наслідком історичного розвитку цивілізації. Запобігти сучасній екологічній кризі неможливо тільки прийняттям заходів одноманітного характеру. Однією з причини цієї проблеми є низький рівень екологічної культури населення, відсутність екоцентричної свідомості, потреби в природоохоронній діяльності, ціннісному

відношенні до природного середовища. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, зокрема, формування екологічної свідомості, поширення етичних норм у ставленні до середовища.

Екологічна свідомість розглядається на основі розуміння нерозривного зв'язку людини з природою, його залежності від цілісності природного середовища та змін, обумовлених діяльністю людини. В літературних джерелах надано визначення двох протилежних типів екологічної свідомості: екоцентричної та антропоцентричної. Під антропоцентричною екологічною свідомістю розуміється особлива форма відображення природних об'єктів і явищ дійсності та їх взаємозв'язків, що обумовлює перетворюючу діяльність людини. Для цього типу свідомості характерно виражене протиставлення людини і природи, де найвищою цінністю є сама людина, а природа – лише джерело для задоволення її потреб. Екоцентричну екологічну свідомість характеризує наділення природи суб'єктними властивостями, завдяки чому сама природа розглядається як цінність, і відносини з нею будуються на принципах рівноправності в силу домінування непрагматичної мотивації. У сучасному суспільстві антропоцентрична екологічна свідомість є переважаючою і охоплює всі сфери діяльності. Тому на цей час особливою є проблема побудови комплексної системи освіти, що буде містити досягнення сучасної екологічної філософії, екологічної етики, екологічної психології та педагогіки. Отже, формування екологічної свідомості майбутнього фахівця – це комплексна освітня система, що включає розвиток особистісних та професійних якостей.

Важливим моментом у формуванні екологічної свідомості майбутнього фахівця є:

- 1) необхідність вивчення психолого-педагогічних особливостей студентів і навколишнього їх мікросередовища;
- 2) розвиток умінь виявити їх інтереси і потреби;

3) вміння виокремити спільне у прояві прагнення до спілкування з природою;

4) формування навичок дбайливого ставлення до середовища проживання.

Таким чином, формування екоцентричної свідомості майбутніх фахівців має бути спрямовано на оволодіння ними системою екологічних знань, які згодом стануть основою екологічної свідомості і світогляду особистості. Саме світогляд визначає ставлення до природи, є наслідком реалізації змісту екологічної свідомості і проявляється у професійній діяльності. Отже, екоцентрична свідомість розглядається як професійно особистісна характеристика, що базується на знаннях і вміннях в області природничих наук та ставленні до навколишнього середовища.

Література. 1. *Душечкіна Н. Ю.* Формування екологічного світогляду студентів у закладах вищої освіти : Монографія. / Н. Ю. Душечкіна. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. – С. 213. 2. *Батукаев Н. С., Иразова М. А.* Формирование экологической культуры и компетентности студентов / Н. С. Батукаев, М. А. Иразова // Педагогика высшей школы, 2015. – №3. 3. *Екологічна психологія: навч. посібник.* / В. О. Скребец. – К. : МАУП, 1998. – С. 144. 4. *Дерябо С.Д.* Экологическая педагогика и психология / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов-н / Д., 1996. – С. 480.

УДК 37.018:005.336.2(043)

Жога Р. А.

м. Харків, Україна

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОДНА З УМОВ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

На сучасному етапі розвитку освіти набуває актуальності питання створення освітнього середовища (ОС) для формування компетентних

фахівців. Мета тез полягає у визначенні впливу ОС на формування професійної компетентності спеціалістів.

Значний внесок у вивчення ОС у контексті персоналізації освіти пов'язується з працями С. Дерябо, В. Лебедевої, В. Орлова, В. Панова, В. Рубцова, В. Ясвіна. Існує декілька теоретичних моделей, запропонованих науковцями. Але позиції дослідників щодо поняття «освітнє середовище» неоднозначні. Основна причина полягає у використанні різних інструментів для досліджень його проблем. Розглянемо характерні особливості наведених моделей.

«Еколого-особистісну» модель розроблено В. Ясвіним. На його думку, освітнє середовище – це система впливів та умов формування особистості згідно заданого зразку, можливості для її розвитку, які надає соціальне та просторово-предметне оточення. Для успішного функціонування розвиваючого ефекту має забезпечуватись комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу. Цей комплекс включає в себе три структурних компоненти: просторово-предметний, соціальний компонент, психодидактичний компонент.

Запропонована В. Рубцовим «комунікативно-орієнтована модель» ОС – це форма співробітництва (комунікативної взаємодії), яка створює особливі види взаємовідносин між тими, хто навчається, та педагогами. В основу такого підходу покладено розуміння того, що необхідною умовою розвитку особистості є її участь у спільній діяльності з іншими учасниками освітнього процесу. Науковець визначає ОС як «...полікультурну систему прямих та опосередкованих навчально-виховних дій, які реалізують педагогічні установки вчителів відповідно до задач, методів, засобів та форм освітнього процесу даного закладу освіти». Запропонована ним модель містить у собі такі компоненти: внутрішня спрямованість школи, психологічний клімат, соціально-психологічна структура колективу, психологічна організація передачі знань, психологічна характеристика здобувачів

освіти та ін.

В. Слободчиков дає таке визначення поняттю «середовище»:

- 1) середовище – як сукупність умов, обставин, які оточують індивіда;
- 2) середовище – як «середина – серцевина – квінтесенція – засіб».

Запропонована ним «антрополого-психологічна» модель ОС, як і у В. Рубцова, передбачає спільну діяльність суб'єктів освітнього процесу. Згідно з його переконаннями, ОС – це не сукупність впливів та умов, а динамічне утворення, яке є продуктом взаємодії освітнього простору, управління освітою, закладу освіти та здобувача освіти. Розвиваючи дослідження ОС, науковець в якості основних параметрів вказує насиченість та структурованість. Залежно від типу зв'язків і відносин, які структурують освітнє середовище, автор виділяє три різних принципи його організації: одноманітність, різноманітність і варіативність.

«Психодидактична» модель диференціації та індивідуалізації освітнього середовища запропонована авторським колективом у складі В. Лебедевої, В. Орлова, В. Панова та ін. Виходячи з концепції «особистісно-орієнтованого навчання», автори підкреслюють роль диференціації та індивідуалізації навчання. Однак, розуміння цієї ролі відрізняється від традиційного. Мета традиційного навчання – формування особистості; модель освіти, запропонована науковцями, залишає пріоритет за формуванням індивідуальності. Створення такого середовища відбувається відповідно до пізнавальних інтересів здобувача освіти, з урахуванням можливостей педагогічного колективу, традицій та особливостей соціокультурного середовища.

В основу «екопсихологічної» моделі ОС, запропонованої В. Пановим, покладено уявлення про те, що психічний розвиток особистості під час навчання варто розглядати в контексті системи «людина – оточуюче середовище». Згідно з таким підходом, під ОС мається на увазі система педагогічних та психологічних умов, які

створюють можливість розкриття здібностей, які ще не проявились, так і для розвитку здібностей, які вже проявились, та особистість учня, відповідно до природних задатків та вимог вікової соціалізації.

В якості основних структурних компонентів ОС В. Панов виділяє: діяльнісний, комунікативний та просторово-предметний. Діяльнісний компонент, з точки зору автора, це простір (сукупність) різних видів діяльності, необхідних для навчання та розвитку учнів. Комунікативний компонент – це простір міжособистісної взаємодії особистості з даним освітнім середовищем та іншими його об'єктами. Просторово-предметний компонент – це засоби, які забезпечують можливість відповідних просторових дій та поведінки суб'єктів освітнього середовища. Ключові поняття: територіальність, персоналізація, місце, ситуація та ін.

Таким чином, сформувалась тенденція щодо використання ОС в якості інструменту для формування компетентних фахівців в еколого-особистісному, комунікативно-орієнтованому, антрополого-психологічному, психодидактичному та екопсихологічному аспектах. Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення структури освітнього середовища.

*Кутєнова С. С.
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОГО ШКІЛЬНОГО КЛІМАТУ

Безумовно, одним із найважливіших аспектів для формування здорової та стабільної особистості є шкільний клімат. Вивчення даного питання надає можливість обрати ефективніші методи для створення та налагодження навчальної атмосфери, бо вона є невід'ємним чинником у розвитку та становленні індивіда.

Дуже важливим моментом, який визначає поведінку та добре почуття учнів, є шкільна атмосфера. Шанобливе ставлення між учнями та керівництвом сприяє високому рівню засвоєння знань, активній участі учнів у різноманітних шкільних та позашкільних розвиваючих заходах. Також поважний шкільний клімат впливає на зниження ризику виникнення конфліктів та булінгу між учнями школи, перешкоджає створенню та розвитку агресивної та ворожої поведінки підлітків [1].

Під терміном шкільний клімат розуміють різноманітні значення, це може бути відносини між учасниками шкільного товариства, а саме: індивідуальні, емоційні, психологічні та офіційно-ділові якості вчителів, також взаємовідносини між учнями, ставлення вчителів до учнів й навпаки та взаємини між членами педагогічного колективу [2].

Вивчаючи більш детально шкільний клімат, можна побачити, що під словосполученням шкільний клімат розуміється – постійні характеристики освітньої організації, що сприймаються учасниками шкільного співтовариства, створюють вплив на їхню поведінку, відображаючи властивості самої організації, й також можуть бути оцінені кількісно. Згідно з висновками сучасних досліджень, спрямованих на вивчення шкільного клімату, було включено ще один дуже важливий компонент – шкільні правила. Найчастіше під поняттям шкільні правила розуміють культурний конструкт, який визначається нормами, цінностями, установками та переконаннями. Різноманітні шкільні відносини та правила мають взаємозв'язок між собою як основні компоненти шкільної атмосфери. Наслідки залученості до якісно різних типів шкільних відносин можуть бути також різні, а саме: дивлячись на ситуацію з одного боку, у якості позитивного прикладу можна навести високі навчальні та академічні досягнення та результати учнів, а з іншого боку – це більш розповсюджена можливість виявлення агресивної поведінки [3].

Розглянемо приклад дослідження, предметом якого є структура ком-

понентів шкільного клімату. Під час проведення дослідження було встановлено зв'язок із різноманітними показниками шкільного благополуччя та неблагополуччя, щастя та нещастя. Наприклад, медиантивний ефект зниження моральних установок розглядається у контексті сприйняття різноманітних моментів шкільної атмосфери та поширення конфліктних ситуацій та булінгу у навчальних організаціях під час навчального процесу. Було виявлено, що учні надають кращі показники стану шкільного клімату, якщо вони мінімально залучені до цькування у ролі агресора, моральні установки при цьому займають опосередковану роль. У даному дослідженні параметри шкільного клімату були представлені однією інтегративною шкалою [4].

Аналізуючи результати іншого дослідження, можна зробити висновок, що однозначність та ясність встановлених у школі правил сприяють створенню позитивного соціально-психологічного клімату у навчальній організації та шкільних класах. Але, при цьому, ефект шкільних правил має різноманітні наслідки в контексті наявності або відсутності у шкільних класах учнів, що мають девіантну поведінку [5].

Таким чином, у ряді досліджень була показана роль правил як одного з компонентів шкільного клімату. Їх наявність не у кожному випадку є достатньою для встановлення позитивних та шанобливих взаємовідносин у шкільному співтоваристві. Для досягнення останніх необхідні інші форми організації виховного процесу [6].

Наступне дослідження параметру шкільної атмосфери було операціоналізовано через шкали «The student support scale» та «The student disciplinary scale» («Шкала підтримки учнів» та «Шкала дисципліни учнів»). У шкалі дисципліни учні давали оцінку діям вчителів та шкільного керівництва, що пов'язані із встановленням та дотриманням дисципліни в навчальних закладах. У шкалі, що спрямована на вивчення підтримки, учні оцінювали те, наскільки шанобливо ставляться вчителі до учнів та яою

мірою вони готові надати підтримку та допомогу у разі необхідності. Треба зазначити, що шкільна атмосфера у цій ситуації показана у вигляді двох різних компонентів, ця структура є полегшеною. Як було зазначено у статті, участь у конфліктних ситуації та булінг негативно пов'язані із сприйняттям навчальної атмосфери [7].

Таким чином, можна зробити висновок, що стан атмосфери під час навчання у школі є однією із найголовніших складових для становлення гармонійної особистості. Тому слід обережно та відповідально ставитися до його створення та запровадження. За наявності проблем, пов'язаних із цим питанням, необхідно негайно знаходити шляхи їхнього вирішення та застосовувати різноманітні заходи для його нейтралізації.

Література. 1. *Петрог Д.* Насилие и агрессия как общественные явления, возникающие в школьной среде: стаття. Москва, 2017. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/nasilie-i-agressiya-kak-obschestvennye-yavleniya-voznikayuschie-v-shkolnoy-srede-iz-opyta-polskoy-shkoly>. 2. Summary of New Jersey School Climate Survey Domain Scale Validation: веб-сайт. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.state.nj.us/education/students/safety/behavior/njscs/NJS_CS_FactSheet. 3. *Реан А. А., Шагалов И. Л., Коновалов И. А.* Связь ретроспективных оценок школьного климата с готовностью молодых людей к агрессии: стаття. Москва, 2020. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: https://psyjournals.ru/files/118362/pse_2020_n6_Rean_Shagalov_Konovалov.pdf. 4. *Yang, J., Wang, X., Lei, L.* (2020), “Perceived school climate and adolescents’ bullying perpetration: A moderated mediation model of moral disengagement and peers’ defending”, *Children and Youth Services Review*. vol. 109. available at: DOI:10.1016/j. childyouth.2019.104716. 5. *Ingemarson, M., Rosendahl, I., Bodin, M. C., Birgegård, A.* (2020), “Teacher’s use of praise, clarity of school rules and classroom climate: comparing classroom compositions in terms of disruptive students”, *Social Psychology of Education*, vol. 23. no. 1. pp. 217–

232. available at: DOI:10.1007/s11218-019-09520-7. 6. *Teng, Z., Bear, G. G., Yang, C., Nie, Q., Guo, Ch.* (2020), “Moral disengagement and bullying perpetration: A longitudinal study of the moderating effect of school climate”, *School psychology*, vol. 35, no. 1. pp. 99–109. available at: DOI: 10.1037/spq0000348. 7. *Mischel, J., Kitsantas, A.* (2020), “Middle school students’ perceptions of school climate, bullying prevalence, and social support and coping”, *Social Psychology of Education*, vol. 23, no. 1. pp. .51–72. available at: DOI:10.1007/ s11218-019-09522-5.

*Пилинський Я. М.
м. Київ, Україна*

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ УЧИТЕЛЯ У США ТА ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Під час навчання у школі багато різних чинників впливають на учнів (досвід, здобутий вдома із батьками та рідними; вплив друзів з вулиці або із спортивної секції; атмосфера навчання у класі; власні людські якості самих учнів) впливають на кінцевий результат, якого вони досягають у школі. На думку американських дослідників, на учня мають суттєвий вплив знання, навички та здібності вчителя, його відданість професії, любов до учнів. Причому, їх частка у формуванні кінцевого результату аж ніяк не менша здібностей та прагнень у навчанні самого учня²¹. Таким чином, нині, як і колись, вчителям належить провідна роль; ерудовані, мотивовані, освічені вчителі, як завжди, важливі для досягнення учнями позитивних результатів²². Саме тому, останніми роками у США дослідники та

²¹ Wenglinsky, H. (2002). The link between teacher classroom practices and student academic performance. *Education Policy Analysis Archives*, 10(12)

²² Johnson, E. G., & Zwick, R. (1990). Focusing the new design: The NAEP 1988 technical report. *Journal of Educational and Behavioral Studies*, 17,95–109;

науковці, перебуваючи на новому сучасному рівні розвитку освітніх технологій, намагаються зрозуміти, як саме сучасні вчителі впливають на успішність чи неуспішність учнів. Ці дослідження мають ще й інший важливий вимір: адже для подальшого здійснення педагогічного і виховного процесу необхідно здобути інформацію не лише класифікувати й оцінити, а й передати вчителя-практикам для засвоєння, осмислення і подальшого застосування і розвитку. Ось чому сьогодні так важливо навчитися правильно оцінювати роботу вчителя.

Оцінка роботи вчителя.

Оцінювання, звичайно, проводиться з метою забезпечити підвищення кваліфікації вчителя та сприяння його професійного зростання для покращення його діяльності у майбутньому²³. Основним показником для оцінювання роботи вчителя є формальний процес, який використовується для перевірки результативності та ефективності роботи вчителя у класі.²⁴ Однак, на думку багатьох американських учених, таке визначення є дещо спрощеним. На практиці оцінювання ефективності роботи вчителя передбачає розуміння та узгодження доволі різних даних та параметрів (практик, які визначають якісне викладання), результатів (вимірювання досягнень учнів) та методів оцінювання (дані оцінювання учнів та дані спостереження вчителя). Елементи такого оцінювання далеко не завжди узгоджуються між собою²⁵. Саме тому, на нашу думку, важливо зібрати інформацію про оцінювання вчителів, щоб, проаналізувавши її, належним чином отримати вірогідну інформацію як про вчительську практику у її синхронному вимірі, так і акумулювати необхідні відомості для її

²³ Danielson, C. (2010). Evaluations that help teachers learn. *Educational Leadership*, 68(4), 35–39. Retrieved from <http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/dec10/vol68/num04/Evaluations-That-Help-Teachers-Learn.aspx>

²⁴ Sawchuk, S., Teacher Evaluation: An issue overview. *Education Week*. (2015, September 3). Retrieved from www.edweek.org/ew/section/multimedia/teacher-performance-evaluation-issue-overview.html

²⁵ Goe, L., Bell, C., & Little, O. (2008). *Approaches to evaluating teacher effectiveness: A research synthesis*. Washington, DC: National Comprehensive Center for Teacher Quality. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=ED521228>

поліпшення та використання з метою підвищення результатів учнів у діахронному вимірі.

Оцінка вчителів для вдосконалення та підвищення відповідальності.

Метою оцінювання вчителя є: вдосконалення його роботи та посилення його відповідальності. Так, зовнішнє оцінювання надає самим викладачам інформацію, яка може сприяти удосконаленню їхньої практичної роботи та бути поштовхом для подальшого професійного розвитку. Наприклад, використовуючи інформацію про оцінювання викладачів, можна скласти план навчання для подальшого професійного удосконалення учительської громади. Оцінювання, крім того, збільшує відповідальність учителів, оскільки воно є вірогідним звітом про їх успіхи чи недоліки. Така інформація, отримана у результаті оцінювання, може використовуватися керівництвом для прийняття рішень про різноманітні заохочення для кращих учителів та покарання у випадку невідповідного професійного поведження чи неналежного рівня викладання.²⁶

Між цими двома цілями оцінювання існує досить відчутна суперечність, що призводить до практично однакових наслідків. З одного боку, коли вчителі зосереджені на вдосконаленні, влаштування перевірок з метою оцінювання може викликати у них почуття непевності і небажання надавати належну інформацію через ризик виявлення у їх методиці викладання чи поведження у класі певних недоречностей, слабкостей, відхилень від затверджених правил тощо. З іншого боку, коли основна увага приділяється підвищенню відповідальності та підзвітності, вчителі також відчувають непевненість у своїй роботі²⁷. Таким чином бажання вдосконалити роботу вчителя може створити небажані перешкоди у використанні оцінювання їхньої роботи з метою прийняття рішень про організацію звітності. У такому разі звітність може перешкоджати та

²⁶ Santiago, P., & Benavides, F. (2009). *Teacher evaluation: A conceptual framework and examples of country practices*. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). Retrieved from <http://www.oecd.org/education/school/44568106.pdf>

²⁷ Там само.

заважати зусиллям, спрямованим на вдосконалення учительської праці. Отже, на думку багатьох американських дослідників, якщо процес оцінювання вчителя буде занадто громіздким та неприємним як для вчителя, так і для оцінювача, то і сам процес буде під загрозою, і його мета навряд чи може бути досягнута.

Секція 6

Акатрині В. М.

м. Чернівці, Україна

ВПЛИВ ЄВСЕВІЯ МАНДИЧЕВСЬКОГО НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТЕЙ КАРЛА БЕМА, ІЛАРІОНА ВЕРЕНКА, ДЖОРДЖА СЕЛЛА, МАРЦІАН НЕГРЯ ТА ГЕНРИ КИМБОЛЛ ХЕДЛИ

Мандичевський Євсей (17.08.1857, м. Чернівці – 18. 07. 1929, м. Шульц побл. Відня) – композитор, диригент, музикознавець, педагог. Євсей з дитинства зачарувала народна пісня, любов до якої прищепили батьки. Він душею сприймав красу народного поетичного слова, ліризм буковинської пісні.

Будучи гімназистом, написав кантату для хору, оркестру і соліста, яка виконувалась під власною орудою і була присвячена 25-річному ювілею правління кайзера на Буковині. По закінченні гімназії Є. Мандичевський ще кілька років одержував державну стипендію, яка була вагомою фінансовою підтримкою у його подальшому навчанні.

У 16 років Є. Мандичевський пише кантату «Сила гармонії» для хору та оркестру, яка вперше виконується в Чернівцях під його диригуванням, а на музичному конкурсі у Лейпцигу майбутній композитор був удостоєний

премії. Це була перша сходинка у чарівний світ музики. У 1875 р. 18 років Є. Мандичевський стає студентом Віденського університету, навчається на філософському факультеті, слухає курс історії музики та музикознавства у відомого професора Едуарда Гансліка, вивчає мови та літературу [1, с. 32–33.].

Уже 1879 р. він стає хормейстером Віденської Консерваторії, школи вокального мистецтва. того ж року знайомиться з Йоганном Брамсом, що поклало початок їхній довготривалій дружбі. Брамс підтримував молодшого колегу, зробив його своїм секретарем і, зрештою, розпорядником своєї спадщини. Творче спілкування Є. Мандичевського з відомим маестро посилює його інтерес до класики, до традицій романтизму, слов'янського мелосу, яким захоплювався Й. Брамс. З того часу Мандичевський був тісно пов'язаний з видатним композитором: завдяки його глибокому захопленню генієм Брамса, він вирішив остаточно присвятити себе музиці.

У 1887 р. Євсей Мандичевський обійняв посаду Архіваріуса Товариства друзів музики, яке протягом десятиліть було одним із центрів музичного життя Європи. Там він викладає гармонію, контрапункт, історію музики, курс літератури з вокальної музики і теорію музичних інструментів [2, с. 105]. Потрібно було мати не тільки неабиякі здібності, але й неабияке щастя – за кілька років стає професором віденської консерваторії (1896 р.), водночас завідувачем кафедри історії музики, де викладає історію музики, літератури з вокальної музики та теорію музичних інструментів. Після того, як він видає повне зібрання творів Йозефа Гайдна і 42-томне видання Шуберта, за яке Є. Мандичевський 1897 р. отримає звання доктора Лейпцизького університету, Дунайська митрополія присвоює йому звання почесного громадянина міста Відня.

Євсей Мандичевський ніколи не забував про своє буковинське коріння, він неодноразово приїжджав до Чернівців, де його брат Костянтин був директором вищої реальної школи, а сестра Катерина викладала музику в дівочому православному ліцеї. На Буковині часто звучали його твори на

концертах музичних товариств. особливою популярністю у чернівчан користувалась кантата «У краю буків», яка до 1902 р. тричі виконувалася під його орудою. Вокальні твори Мандичевського входили до репертуару буковинських співацьких товариств. Його не обходили своєю увагою П. Чайковський, А. Рубінштейн, Ф. Ліст та інші видатні композитори і музиканти світу. Є. Мандичевський зробив вагомий внесок у розвиток музичного мистецтва Буковинського краю [1, с. 33].

Протягом багаторічної педагогічної діяльності Євсевій Мандичевський виховав цілу плеяду композиторів, музикознавців, педагогів, багато з яких стали зірками музичного світу Австрії, Італії, Англії, Америки, Румунії, Німеччини та інших країн. Серед його учнів – Ганс Галь, Карл Бем, Іларіон Веренко, Маноліс Каломіріс, Джордж Селл, Леоне Синігалья, Карел Прохазка (старший), Марціан Негря, Йозеф Алоїс Кріпс, Юліус Патцак, Фердинанд Ребай, Розаріо Скалеро, Густав Уве Єннер, Артур Шнабель, Карл Гарінгер, Ігнац Брюльль, Генрі Кімболл Гедліта та інші [3].

У цій статті ми представимо декількох студентів Євсевія Мандичевського. Не реально в одній статті переставити всю плеяду. Повинні бути спеціальне дослідження та окрема монографія з цього питання.

Бем (Бом) Карл (28 серпня –1894 р., м. Грац – 14 листопад 1981 р., м. Зальцбург) – австрійський диригент, видатний виконавець німецької та австрійської музики періоду класицизму і романтизму. Його мистецтво принесло йому славу одного з кращих диригентів Європи. Величезна ерудиція, широкий творчий кругозір, різнобічна майстерність здобули йому славу серед слухачів і критиків і повагу серед колег [3]. Початок його творчого шляху було незвичайним: Карл Бем збирався стати юристом. Закінчивши юридичний факультет Віденського університету, він навіть захистив докторську дисертацію. Однак, коли він з головою окунувся в музику та вчився у Вені у Євсевія Мандичевського (1859–1929 рр.) і Гвідо Адлера (1855–1941 рр., австрійський музикознавець, музичний критик і

педагог).

Ось спогади Карла Бема про Євсевія Мандичеського: «Я познайомився з Мандичевським, він мені сподобався і прийняв мене як приватного студента. За один рік я дізнався від нього стільки, що вимагало б трьох років академічного середовища. Ми займалися з ним по півтори години. Я вивчав весь контрапункт і гармонію. Мені доводилося складати композицію щогодини і з часом читання партитури стало для мене чимось цілком природним. Мендичевський період був для мене найщасливішим за всі мої роки навчання» [5, с. 430].

Карл Бем відомий як безперервний витлумач головного образу опер і оркестрових виробників В. А. Моцарта, Р. Вагнера, А.Берга.

На запрошення Бруно Вальтера (1876–1962 рр., німецько-австрійський диригент, піаніст та композитор) його зараховують до найвизначніших диригентів 20-го століття. Карл Бем працював у Баварській державній опері (1921–1927 рр.). Упродовж ряду років був головним дирижером найбільших європейських оперних театрів (м. Дармштадт – 1927 рр.), Гамбург (1931–1933 рр.), м. Дрезден (1934– 1943 рр.).

У 1943–1945 і 1954–1956 роках керівник Венської державної опери. Проводив сезони німецької опери в театрі «Колон» м. Буенос-Айрес – 1950–1953 рр. [6, с. 3].

Творчі контакти з Дрезденським колективом К. Бем зберіг й у післявоєнні роки. Проте центром його діяльності, починаючи з 1942 р., стала Вена. Карл Бем двічі у 1943–1945 і 1954–1956 роках очолював Венську державну оперу. Карл Бем виступав майже у всіх найбільших центрах світу: у Берліні, Зальцбурзі, Прагзі Неаполі, Нью-Йорку, Буенос-Айресі (декілька років керував театром «Колон») та інших містах. Карл Бем гастролював у Москві з Венською оперою (1971 р.) [7].

Удостоєний звань поштового дирижера Венського філармонічного оркестру, генерала музик директора Австрії, президента Лондонського

симфонічного оркестру. Серед його записів – «Кільце нібелунга» та «Так вчиняють всі».

Іларіон Веренка (8 серпня 1877 р., с. Гореча – передмістя, а тепер мікрайон м. Чернівці – 18 травня 1923 р., там само) – румунський філолог, композитор, педагог, диригент, теолог, доктор теології (1902 р.).

Початкову освіту отримав у Чернівецькій державній гімназії. Потім студював на теологічному і філософському факультетах Чернівецького університету імені Франца Йосифа і продовжив навчання у Віденському університеті (1907–1909 рр.).

Аби вдосконалити свої мистецькі вподобання, впродовж 1909–1910 рр. навчався у столичній Академії музики та сценічного мистецтва, де його основним учителем був Євсей Мандичевський [8, с. 86]. Завжди брав активну участь в культурному житті Чернівців та Буковини, будучи віцепрезидентом Чернівецького культурологічного товариства в школі (1904 р.) і членом румунського товариства культури і літератури.

Впродовж 1901–1914 рр. та 1918–1921 рр. працював професором румунської мови і музики Чернівецького ліцею імені Арона Пумнула і водночас був диригентом хору митрополичого кафедрального собору Св. Духу [9, с. 770]. Будучи доктором теології, у 1917 р. був присвячений у священника і в роки Першої світової війни був православним капеланом у православній каплиці і духівником у Відні [10]. І хоч він прожив дуже коротке життя, проте він є автором музикознавчих праць, церковних мелодій, низки пісень, хорів на вірші Міхая Емінеску, Джеордже Кошбука, Штефана Іосіфа. Гармонізував понад 500 румунських народних пісень з колекції Олександра Воєвідки.

Джордж Селл (7 червня 1897, м. Будапешт, Австро-Угорщина – 30 липня 1970, м. Клівленд, США) – німецький та американський піанст, диригенті композитор.

Джордж Зелла, оригінальне ім'я Дьєрдж Селл. Виріс у м. Відні, нав-

чався у австрійського піаніста, композитора і музичного педагога Ріхарда Роберта (1861–1924 рр.), одночасно з Рудольфом Серкіним (1903–1991), з яким надалі Селла пов'язувало багаторічне співробітництво, вивчав композицію і теорію музики у Макса Регера в Лейпцігській консерваторії.

Джордж Селл 10 років виступав як піаніст, з 14 років виступив солістом в публічному концерті, виконавши Рондо для фортепіано з оркестром власного твору [11]. А в шістнадцять років Д. Селл вже диригував Віденським симфонічним оркестром. Спочатку його диригентська, композиторська і піаністична діяльність розвивалися паралельно; він удосконалювався у кращих педагогів, брав уроки у Євсевія Мандичевського в Академії музики та виконавського мистецтва [8, с. 87].

Коли сімнадцятирічний Д. Селл про диригував у Берліні виконанням своєї симфонії і зіграв П'ятий концерт Бетховена для фортепіано з оркестром, його почув Ріхард Штраус [12]. Ріхард Штраус призначив його до штату Берлінської державної опери у 1915 р., і це вирішило долю музиканта.

Джордж Селл працював з багатьма чудовими оркестрами, домагався відмінних художніх результатів, але кожен раз йому доводилося з різних обставин залишати своїх підопічних і переїжджати на нове місце: Прага, Дармштадт, Дюссельдорф, Берлін (тут він пропрацював найдовше – шість років), Глазго, Гаага.

До Другої світової війни він виступав з оркестрами в різних країнах, включаючи США та Радянський Союз.

Після початку війни у 1939 році Д. Селл іммігрував до США, проводячи диригування у багатьох американських містах. З 1942 до 1946 рр. диригував у Метрополітен-опері в м. Нью-Йорку, а у 1946 р. він став натуралізованим громадянином США. Того ж року він зайняв посаду музичного керівника Клівлендського оркестру, обіймаючи його до своєї смерті у 1970 р., широко гастрював з цією організацією, завоювавши міжнародну репутацію завдяки чіткості, збалансованості та інтенсивності

виступів творів Вольфганга Амадея Моцарта, Людвіга ван Бетховена, Франца Шуберта, Йоганнеса Брамса, Густава Малера та Євсевія Мандичевського. Їх творчість і становила основу програм диригента. Значне місце в його репертуарі займала також чеська музика, особливо близька його художній індивідуальності.

Марціан Негря (29 січня 1893, с. Воромплок – 13 липня 1973, м. Бухарест) – румунський композитор, педагог і диригент.

Навчався у м. Сібіу в композитора Тимотея Поповича (1870–1950 рр., румунський священик, педагог і композитор). Після закінчення Першої світової війни він став студентом Віденського університету музики й виконавського мистецтва, де його вчителями були Євсей Мандичевський [8, с. 86], Франц Шмідт (1874–1939 рр.) Підчас навчання у Віденському університеті він захопився великою німецькою музичною традицією, а також постромантичними тенденціями того часу, специфічними особливостями пізнішої композиційної мови [13].

Повернувшись до країни, композитор провів багату дидактичну діяльність, як викладач гармонії, багатоголосся та композиції, як у Клузьській консерваторії (1921–1941рр.), так і в Бухарестській (1941–1963 рр.). 1958 р. отримав почесне звання заслуженого діяча мистецтв СР Румунії.

Автор багатьох камерних творів, а також Реквієму (1957, opus 25), Весняної симфонії (1956, opus 23), Концерту для оркестри (1963, opus 28), опери «Рибалка Марін» – (1933, opus 12, за новелою Міхайла Садовяну; прем'єра відбулася 1934 року в м. Клужі), а також педагогічних посібників з музичної теорії [14].

З точки зору своєї композиторської діяльності, Мар'ян Негря закріпився в історії музики як важливий представник румунської музичної школи.

Генрі Кімбол Хедлі (20 грудня 1871, м. Массачусетс – 6 вересня 1937, м. Нью-Йорку) – американський композитор і диригент.

Генрі Хедлі народився в Сомервіллі, штат Массачусетс, в музичній

сім'ї. Його батько, у якого він отримав свою першу музичну освіту по грі на скрипці і фортепіано, був учителем музики в середній школі, його мати активно займалася церковною музикою, а його брат Артур продовжив успішну кар'єру в якості професійного віолончеліста.

Генрі Хедлі також вивчав гармонію зі своїм батьком і Стівеном Емері, а з чотирнадцяти років вивчав композицію у видатного американського композитора Джорджа Уайтфілд Чедвіка.

У 1894 р. він вирушив до Відня, щоб продовжити навчання у Євсевія Мандичевського [8, с. 87]. Генрі Хедлі любив художню атмосферу міста, де він міг відвідувати незліченні концерти і опери, і де він іноді бачив Брамса у кав'ярні. Там він почув Шосту симфонію Чайковського, і вона справила на нього сильне враження.

Генрі Хедлі у 1896 р. повертається до Сполучених Штатів і займає посаду музичного інструктора в єпископальній школі для хлопчиків Святого Павла в Гарден-Сіті, штат Нью-Йорк, де працював до 1902 року. Під час перебування там він написав деякі зі своїх важливих ранніх творів, в тому числі, увертюру «У Богемії», а також першу і другу симфонії. Він також знайшов видатних диригентів, які виконували їх, таких як Уолтер Дамрош, Віктор Герберт, Джон Філіп Соуза і Антон Зайдль. Генрі Хедлі дебютував в якості диригента 16 січня 1900 р. в готелі Waldorf-Astoria, ведучи програму, яка, в основному, складалася з його власних творів [15].

У 1904 р. Генрі Хедлі повернувся до Європи, щоб гастролювати і вчитися у Людвіга Туїлля в Мюнхені.

Генрі Хедлі написав свою симфонічну поему «Саломея» у 1905 році, не підозрюючи, що Штраус, яким він дуже захоплювався, працював над оперою на ту ж тему. Твір у кінцевому підсумку було виконано принаймні у 19 європейських містах, і він був запрошений диригувати разом зі своєю недавно завершеною третьою симфонією в Берлінській філармонії в 1907 р. [16]. У тому ж році він отримав посаду асистента диригента в оркестрі

Берлінської філармонії, оперному театрі в Майнці.

У 1911 р. він став першим диригентом Симфонічного оркестру Сан-Франциско. Генрі Хедлі зіткнувся з деякими труднощами в Сан-Франциско, де він спробував перетворити групу театральних музикантів на першокласний оркестр. Він привіз із собою декілька відмінних музикантів зі сходу, в тому числі, свого брата Артура, з метою очолити новий оркестр, але це викликало деяке невдоволення серед місцевих жителів. Проте, до його від'їзду в 1915 році оркестр домігся великих успіхів [17].

Генрі Хедлі повернувся до Нью-Йорку у 1915 р., де він виступав в якості запрошеного диригента, і представив багато своїх найвідоміших творів. Між 1917 і 1920 рр. три з опер Генрі Хедлі отримали гучні прем'єри, в тому числі, «Ніч Клеопатри». Генрі Хедлі став першим американським композитором, диригуючи своєї власні опери в метрополітені.

У 1921 р. Генрі Хедлі був запрошений в якості помічника диригента до Нью-Йоркської філармонії, першим американським диригентом, які зайняли постійну посаду з великим американським оркестром. За час перебування там його диригування отримало чудові відгуки [15].

У 1929 р. Генрі Хедлі був запрошений диригентом щойно сформованого Манхеттенського симфонічного оркестру. Він керував оркестром три сезони. Потім він пішов у відставку через своє розчарування з приводу збору коштів для оркестру після краху фондової біржі.

У 1933 р. Генрі Хедлі заснував Національну асоціацію американських композиторів і диригентів, яка існує до цього дня. Він також зіграв важливу роль в установі беркширського музичного фестивалю у м. Тенглвуді, штат Массачусетс, у 1934 році.

У 1932 р. у Хедлі був виявлений рак. Спочатку операція була успішною, і Генрі Хедлі продовжив кар'єру композитора і запрошеного диригента. Однак його популярність як композитора стала спадати, оскільки популярна і особливо критична думка відвернулася від сильного

романтизму, втіленого в музиці Генрі Хедлі. Рак Гері Хедлі рецидивував, і він помер у Нью-Йорку в 1937 році.

За життя він був удостоєний декількох нагород: почесного доктора Університету Тафтса у 1925 р., членства в Національному інституті мистецтв і літератури та Американської академії мистецтв і літератури, і Ордена за заслуги перед французьким урядом.

Євсевій Мандичевський відіграв важливу роль у формуванні цих особистостей.

Література. 1. *Акатріні В. М.* Повернути втрачені імена: сім'я Мандичевських. Молодий вчений. 2015. №7, Ч. 2. С. 32–36. 2. *Акатріні В. М.* Мандичевський Євсевій (Евзебій) Васильович // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2018. – Т. 19. – С. 105 – 106. 3. Історик музики свого часу [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/wbk48zq> (дата звернення: (04.05.2021)). 4. Концерты с музыкой Карла Бёма в Москве [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/4bk4Dv0> (дата звернення: (04.05.2021)). 5. *Mircea Bejinariu* (1982), “Un Docomentar Despre Eusebie Mandiceschi”, Suceava Anuarul Muzeului Judeţean IX, pp. 425–431. 6. *Acatrini Vladimir* (2021), “Continuatorii creaţiei marelui compozitor Eusebie Mandicevschi: Karl Böhm (1894 – 1981)”, Monitorul Bucovinean, nr.15, (22 aprilie), p. 3. 7. *Карл Бём* [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Hbk4Ihs> (дата звернення: (04.05.2021)). 8. *Lamborn C.* (2014), “Eusebius Mandyczewski Nachhänge eines Meisters von”, Christian Lamborn. [Wien]: Redahtion Raimund Lang, p.116. (Czernowitzer Klein Schriften. Schriftenreihe des Traditionsverbandes “Katholische Czernowitzer Pennäler”; heft 29). 9. *Emil Sataco, Alis Nicolică* (2014), “Vrenca Parion”, Enciclopedia Bucovinei. Suceva, v. III, pp. 770–771. 10. *Іларіон Веренко* 8 серпня –140 років від дня народження філолога, композитора, педагога, диригента, доктора теології. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Dbk4bNI> (дата звернення: (04.05.2021)).

11. *George Szell*, available at: <https://cutt.ly/jblwNYI> (дата звернення: (04.05.2021)). 12. *George Szell*, available at: <https://cutt.ly/tblaDxC> (дата звернення: (04.05.2021)). 13. *Marțian Negrea: 125 de ani de la naștere-o ediție specială a Polifoniilor din 29 ianuarie*, available at: <https://cutt.ly/tbv5DfX> (дата звернення: (04.05.2021)). 14. *Compozitori și Interpreți Români Marțian Negrea* available at: <https://cutt.ly/5bv7KYy> (дата звернення: (04.05.2021)). 15. *Генри Кимбалл Хэдлі (1871–1937)* [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Obb9djA> (дата звернення: (04.05.2021)). 16. *Henry Kimball Handey–life and career timeline*, available at: <https://cutt.ly/5bb3HDz> (дата звернення: (04.05.2021)). 17. *Генри Кимбалл Хэдлі - Henry Kimball Hadley* available at: <https://cutt.ly/fbb8Wul> (дата звернення: (04.05.2021)).

УДК 316.7.

Вандишева-Ребро Н. В.

м. Харків, Україна

НОВІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Сучасне суспільство вже давно не сприймається як суспільство індустріальне чи постіндустріальне, класове, демократичне або авторитарне, бо актуальності останнім часом набуло визначення – глобальне суспільство. Так, сучасна культура, сучасна спільнота, сучасне людство існує в контексті глобалізації. Глобалізація сьогодні виглядає у якості суттєво іншої історичної ситуації, в яку людство втягувалося протягом останніх п'яти десятиліть. У певному сенсі початком глобалізації як нової системи відносин у світі вважають 1989 рік, коли впала всесвітня система соціалізму. Саме з цього часу проблема глобальних трансформацій світового порядку набула особливої актуальності.

На початку другого тисячоліття ми вже спостерігаємо, як глобалізація призвела до певних зрушень у культурному просторі, через процеси, що

відбуваються у житті кожного з нас. Можна констатувати, що відійшов у минуле локальний соціум, який би зміг самовизначитися поза світовою спільнотою. Самодостатнє, ізольоване від усіх існування стало майже не можливим, і це суттєво відобразилося в житті кожної людини. Ця обставина змінює буття не лише малих народів чи суспільств, орієнтованих на традиційні цінності, а й відображається на існуванні всього людства. Феномен глобального суспільства створює новий контекст для сучасного цивілізаційного вибору, який можна зазначити як прилученість конкретного соціуму до певних цивілізаційно-культурних засад життя і відтворення цих засад у процесі власного існування. Цивілізаційний вибір актуальний не лише для новоутворених держав, котрі визначаються щодо пріоритетів свого соціального буття. Якщо глобальне суспільство – це не особливий соціальний лад, тоді це всепланетна система співпраці і співіснування різних соціумів і культур. Вона містить можливості існування світової спільноти як глибоко диференційованого в собі цілого. Сьогодні ми маємо визнати, що глобалізація чи «космічна свідомість», «планетарна свідомість», за визначенням Е. Тоффлера [1], – це об'єктивна тенденція розвитку світового людства, коли місцеве трансформується в глобальне, коли місцеві традиції та ідентичність все більш залежать від загальних ідей та інститутів. Вирішальну роль у світовому розвитку продовжує відігравати поширення західної цивілізаційної моделі мислення та західноєвропейський світогляд.

Глобальне суспільство сьогодні уявляємо як інтерсуб'єктивну єдність всепланетного людства, і лише в цьому сенсі воно є новим типом соціальності. Культурне розмаїття – це основа цивілізаційного багатства людства, і воно має особливе значення в епоху глобалізації. Водночас, різна культурна ідентичність часто виступає причиною криз та конфліктів. Міжкультурний діалог, дискурсивне знайомство з поглядами інших культурних груп та їхнім баченням нас самих – це одне із найважливіших завдань XXI століття. Події останнього часу, пов'язані з боротьбою щодо

пандемії, ще раз підтвердили наші уявлення про глобалізацію сучасного світу. Виявилось, що всі ми, незалежно від віку, національності, релігії, території тощо, опинилися в однаковій небезпеці. Якщо раніше глобалізацію, з одного боку, критикували через стандартизацію та неспроможність в її умовах існування самобутніх культурних явищ й, навпаки, привабливим та позитивним у процесі глобалізації бачили начебто рівність всіх людей у ситуації вибору місця чи країни проживання, то через COVID-19, ми усвідомили, як можна зупинити життя багатьох інституцій, що існують у сучасній культурі, незалежно від території, економіки, віросповідання. Вразливість продемонстрували зовсім різні галузі сучасної культури, життя котрих було чітким та налагодженим, наприклад, промислова, туристична, освітня, лікарняна, економічна й тощо. А от онлайн простір навпаки отримав шалену підтримку та популярність, бо комунікація в багатьох випадках стала можливою лише завдяки Інтернету та технологіям.

Поява Інтернету, а потім й масове використання Інтернету спричинило неймовірну в історії існування людства революцію, яка призвела до змін соціальних, політичних й культурних. Свідками та користувачами цих процесів є ми. Темпи поширення комунікаційних технологій приголомшують. На початку XXI століття йшлося про мільйони користувачів, сьогодні це вже мільярди, а за розрахунками фахівців, вже у 2025 році більшість людей будуть жити у світі інформації. Якщо теперішній темп технологічних інновацій не сповільниться, то дуже скоро всі люди будуть онлайн, так думали до поширення COVID-19, але тепер ми вже є свідками того, що всі мають бути онлайн. Саме зміни, що відбулися в багатьох розвинутих країнах протягом останніх десятиліть XX століття та продовжують відбуватися зараз, призвели до узагальнень стосовно інформаційної складової суспільного життя, в якій опинився практично кожний у сучасному суспільстві.

Віртуальне життя вже стало реальністю для більшості мешканців Землі. Інформація створюється, поширюється дуже швидко, але й зберігатися може майже вічно [2]. Розуміння цього змушує людей поводитися зовсім по-іншому у віртуальному просторі. Вже існує безліч записів, які фіксують всі дії та зв'язки у мережі Інтернет кожного з нас. Ми маємо розуміти, що все це існує та буде існувати в інформаційному архіві. Люди в майбутньому та вже й зараз нестимуть відповідальність за всі свої дії в Інтернет-просторі.

Вільний та все ширший потік інформації, як стверджують деякі дослідники, якісно вирішував проблеми XIX, XX століть, але сьогодні актуальною є вже не інформація сама по собі, а її змістовне та контекстне наповнення. На жаль, інформаційний потік – це прірва уявлень, котрі не завжди здатні стати джерелом знання. У процесі формування уявлень про інформацію виявилось, що у центрі уваги знаходиться сама технологія збереження інформації, а от, що стосується змісту, не надто цікавить фахівців ІТ-сфери. Надлишок інформації та нестача контексту пов'язані між собою та існують поряд з іншими факторами сучасної культури: урбанізацією, релятивізмом, знищенням нуклеарної сім'ї. Такий стан речей створює певний перелік питань та проблем щодо сучасної ситуації існування людини у світі. Наприклад, виникає питання про вплив сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій на можливість реалізації людиною свого права на своє тіло, на свою тілесну самоідентифікацію в умовах соціокультурних трансформацій. Залишається лише сподіватися, що процес тілесної самоідентифікації в якості комплексу природніх, соціальних та культурних характеристик все ж залишатиметься у колі взаємодії внутрішнього та зовнішнього життєвого простору кожної особистості.

Література. 1. Третя хвиля / *Е. Тоффлер*. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – С. 480. 2. *Шмідт Е., Коен Дж.* Новий цифровий світ // *Е. Шмідт, Коен Дж.* – Львів: Літопис, 2015. – С. 368.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНЖЕНЕРА-ТЕХНОЛОГА ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ

Постановка проблеми. Сучасний розвиток харчової галузі, розширення асортименту продукції, створення умов вільного вибору сировини, харчових добавок, технологій та обладнання, висуває нові вимоги до формування професійної компетентності інженера-технолога. В умовах економічної кризи, жорсткої конкуренції у виробників харчової продукції виникає спокуса застосування дешевої неякісної сировини, харчових домішок, що дозволяють здешевити готовий продукт та конкурувати за ціновою категорією з іншими виробниками продукції. Але такі продукти негативно впливають на стан здоров'я споживачів, особливо дитячого та літнього віку, викликаючи ряд захворювань, алергії, порушення травлення та нормального функціонування органів. У зв'язку з цим актуальним стає формування та розвиток у майбутніх інженерів-технологів харчової галузі моральних якостей як складової професійної компетентності.

Метою дослідження є формування моральної складової професійної компетентності у майбутніх інженерів-технологів харчової галузі.

Виклад основного матеріалу. В умовах стрімкого розвитку ринкових відносин, загострення конкуренції між виробниками, внутрішньої та зовнішньої політики держави зростає людський прагматизм, який проявляється егоїзмом, неповагою до суспільства та інших людей, гонитві за прибутком. Це зумовлює зміни моральних норм та поведінки людини у професійній діяльності, ставлення до справи, формування та розвитку здібностей, характеру, інтересів. Відсутність моральної культури спричиняє негативні тенденції економічного становлення держави, оздоровлення нації

та її благополуччя.

Формування гуманного, відповідального, справедливого та чесного виробника, спроможного вийти за межі егоїстичних інтересів, особистої користі, прагматичних намірів є актуальною задачею.

Поняття «професійна компетентність інженера-технолога харчової галузі» є інтегральним і включає проектну, науково-дослідну, технологічну, організаційно-управлінську та експлуатаційну, в кожній з яких повинна міститися також і моральна складова.

Проведемо аналіз діяльності фахівця, що дозволить встановити умови формування моральної складової професійної компетентності у студентів у процесі навчання.

В умовах економічної кризи, напруги та постійного стресу погіршується психологічний та фізіологічний стан здоров'я населення, поширюються інфекційні, серцево-судинні, онкологічні захворювання, загострюються хронічні захворювання шлункового тракту, опорно-рухового апарату та ін. Одним із факторів впливу на стан здоров'я населення є проектування та розроблення оздоровчої продукції інженерами-технологами за принципами гуманного, морального та духовного ставлення до оточуючих.

На етапі проектування об'єктів харчової галузі нового покоління важливим стає надання продукту корисних, безпечних, спеціальних, оздоровчих властивостей, яких очікують споживачі.

Системний підхід у дослідженні проблеми нераціонального харчування населення, вивчення особливостей харчування окремих груп споживачів, виявлення причин незбалансованого харчування, дефіциту нутрієнтів повинен стати відправною точкою на шляху створення інноваційних продуктів оздоровчого призначення. На цьому етапі інженер-технолог повинен турботливо ставитися до збереження здоров'я та враховувати потреби споживачів, незважаючи на їх соціальний статус. Створення харчових продуктів за принципами природовідповідності,

збереження навколишнього середовища, безпеки та якості повинно стати внутрішнім прагненням інженера-технолога.

Наступним етапом на шляху до впровадження інноваційних об'єктів інженера-технолога є його науково-дослідна діяльність. Необхідною умовою дослідження об'єктів харчової галузі є чесність і моральність у визначенні позитивних та негативних результатів дослідів, сумлінне виконання спостережень, відповідальність за свої рішення та дії щодо удосконалення продуктів, технології та обладнання, свідоме гуманне ставлення до людства у процесі впровадження та дослідження інноваційних видів сировини, речовин, матеріалів та ін., турбота за стан навколишнього середовища при розробці технологій виробництва продуктів та обладнання, чесне визнання авторських прав на об'єкти інтелектуальної власності.

У процесі виробництва харчової продукції відображаються такі внутрішні особисті якості інженера-технолога, як доброчесність та бажання творити людству добро, дбайливе ставлення до різних верст населення та врахування їх бажань щодо вживання харчових продуктів, гуманне та уважне ставлення до потреб населення у харчових продуктах, бажання виробляти та розробляти корисні та безпечні харчові продукти для дитячого, геродієтичного, лікувально-профілактичного, спеціального призначення, чесність та сумління.

Організаційно-управлінська діяльність інженера-технолога в умовах виробництва інноваційних харчових продуктів та впровадження нових технологій та обладнання зосереджена на розподілу праці залежно від ролі та місця окремих груп працівників. В таких умовах інженер-технолог повинен чесно враховувати відповідність рівня кваліфікації робочих розряду робіт, що виконуються; встановлювати однакову завантаженість робітників рівних груп та розрядів; забезпечувати оптимальні умови праці згідно психофізіологічним особливостям робітників, слідкувати за виконанням правил безпеки, визначати рівень виконання робіт та справед-

ливо встановлювати заробітну платню та матеріальну винагороду.

У процесі монтажу, експлуатації та ремонту обладнання інженер-технолог проявляє моральні почуття совісті та чесності, обов'язку, відповідальності за свої рішення перед колективом та виконану справу. Наявність пошкоджень та деформацій елементів, деталей, вузлів, поверхні обладнання, зчищена фарба, непрацюючі сигнальні лампи, неохайне робоче місце та ін. впливає на настрій та, навіть, на самопочуття робітників. Належний догляд, вчасне проведення регулювання та ремонту обладнання, заміна зношених деталей, виявлення браку, дотримання умов безпеки та охорони праці – це умови формування професійно важливих якостей відповідальності, акуратності, дисциплінованості, що в даному випадку є першоджерелами моральної поведінки, яку необхідно формувати ще у процесі навчання.

Одним із шляхів формування моральної складової професійної компетентності у майбутніх інженерів-технологів харчової галузі є розв'язування професійно орієнтованих задач, які є засобом організації квазіпрофесійної діяльності у процесі навчання. До таких задач висувають певні вимоги:

1) задача повинна описувати ситуацію, що виникає у інженера-технолога при виконанні проектної, науково-дослідної, технологічної, організаційно-управлінської та експлуатаційної професійної діяльності;

2) зміст задачі має бути сформованим таким чином, щоб сприяти формуванню моральної складової професійної компетентності;

3) у задачі повинні бути відомі характеристики професійного об'єкта (харчового продукту, технології, обладнання), які треба досліджувати студенту та проявляти моральні якості;

4) розв'язування задачі має сприяти міцному засвоєнню теоретичних знань та практичних умінь, прийомів, методів та забезпечувати професійний розвиток особистості інженера-технолога, його моральних принципів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розв'язування професійно орієнтованих задач у навчальному процесі підготовки майбутніх інженерів-технологів підвищує зацікавленість студентів, творчу активність, соціальну значущість та рівень відповідальності за результати своєї діяльності, впевненість у корисності та безпечності інноваційних об'єктів, сприяє формуванню моральної культури та професійно важливих якостей. Перспективою подальших досліджень є розроблення системи професійно орієнтованих задач для формування моральної складової професійної компетентності інженера-технолога харчової галузі.

УДК[378.016+37.011.3]057.87

Маліков В. В.

м. Харків, Україна

ІНТЕРКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД І ТОЛЕРАНТНІСТЬ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасне українське суспільство має справу з низкою викликів у соціально-культурній площині, пов'язаних із трансформаціями в його етнічній, релігійній, соціально-класовій структурі формування та розвитком множини ідентичностей і субкультур в Україні. Саме освітяни нині є ключовими діячами, які дають відповіді на такі складні виклики, своєю працею докладаючи чималих зусиль, спрямованих на посилення згуртованості та інклюзивності вітчизняного суспільства.

Постановка проблеми. У глобалізованому світі з постійною міжнародною співпрацею вчених і митців, зростаючою мобільністю студентів, викладачів, спортсменів та інших фахівців, потужним туризмом і міжнародною торгівлею питання міжкультурної взаємодії людей з різним етнокультурним походженням та соціальними ідентичностями набуває непересічної ваги та актуальності. Міжкультурна компетентність стає

запорукою успішної соціалізації особистості в сучасному світі, а також є складовою частиною підготовки будь-якого сучасного фахівця з вищою освітою. Формування такої компетентності потребує злагоджених дій освітян як середньої, так і вищої школи, виходячи з усвідомлення культурної різноманітності, визнання цінності толерантності та інтеркультурного підходу як безпосередньо в навчальному процесі, так і в самих навчальних закладах, педагогічних, учнівських і студентських колективах. За результатами нового дослідження шкільного середовища, коли школярі почуваються небезпечно чи незручно в школі, вони можуть вирішити уникати певних місць чи видів діяльності, де вони відчують себе найбільш небажаними, або можуть відчувати, що їм потрібно взагалі уникати відвідування школи. Ворожий шкільний клімат може вплинути на здатність підлітків повною мірою брати участь у шкільному житті. Зокрема, 44% українських ЛГБТ підлітків почували себе небезпечно у школі через свою сексуальну орієнтацію; 38,9% повідомили, що почувуються в небезпеці через розмір тіла або вагу; 28,0% почувались небезпечно через їхню гендерну експресію [3, с. 6–7]. Тому дослідженню методів діагностики і протидії боулінгу як складному та багатоаспектному психологічному та соціокультурному явищу, яке об'єднує різні форми навмисних агресивних дій, знущання і психологічного насильства в середовищі однолітків, приділяють все більше уваги в академічному середовищі [2, с. 5].

Мета цього дослідження: визначити роль та потенційні можливості застосування інтеркультурного підходу у вітчизняному освітньому середовищі, а також охарактеризувати толерантність як морально-етичний принцип у діяльності освітян.

Основні результати дослідження. Освіта продовжує бути важливим інструментом збереження соціального миру в умовах культурного різноманіття. Як у самому освітньому середовищі, так і в суспільстві в цілому принципи інтеграції і толерантності спрямовані на забезпечення ліберальних

демократичних практик та дотримання прав меншин. Але освіта так само може стати й інструментом утвердження нерівності, дискримінації, сегрегації та обмеження прав. Саме тому багато наукових, методичних і політичних зусиль зосереджено на реформуванні і розвитку системи освіти на морально-етичних принципах інклюзії, толерантності та гендерної рівності для досягнення соціальної гармонії і дотримання соціальної справедливості. За допомогою мультикультурної освіти можна усунути бар'єри на шляху соціальної інтеграції представників різних соціокультурних груп. Така освіта спонукає людей переглянути свої погляди щодо цілої низки неоднозначних соціальних тем і способів життя [4, с. 51–53].

Інтеркультурний підхід в освіті має застосовуватися систематично та охоплювати сукупність узгоджених між собою форм поведінки, поглядів, підходів та практик, які об'єднують освітян для ефективної роботи з різноманітністю та встановлюють партнерські відносини зі студентами, учнями та їхніми батьками для підтримки безпечного освітнього простору в навчальних закладах. Інтеркультурний підхід передбачає застосування на всіх рівнях таких заходів, як збільшення інклюзивності, доступності та справедливості; створення клімату, в якому не допускається дискримінація та пригнічення; усвідомлений підхід до власної діяльності та постійна саморефлексія; демонстрація особистої відповідальності та підзвітності. Наявність інтеркультурного підходу до освіти можна також визначити за тим, що в освітньому середовищі культурні відмінності є видимими, значимими та сприймаються як даність та цінність, а не як проблема, усіма стейкхолдерами освітніх процесів.

Толерантність та міжкультурний підхід сприяють розвиткові людських ресурсів, що відображають різноманітні спільноти та реагують на них. Міжкультурна компетентність допомагає утвердженню прав людини та усуненню системних упереджень та бар'єрів у доступі до основоположних прав та розбудови рівних можливостей, як в освіті зокрема, так і в

суспільному житті загалом. Визнання множинності соціокультурних ідентичностей і забезпечення прав людини для меншин є ключовим для соціальної інтеграції в українському суспільстві. Толерантність відіграє вирішальну роль як фундаментальна ліберальна чеснота, котра допомагає як більшості, так і меншості упорядкувати соціальні та особисті взаємини.

Висновки. У вітчизняному освітньому середовищі поступово зростає усвідомлення важливості формування міжкультурної компетентності на індивідуальному й колективному рівнях та її значення у майбутній професійній діяльності. Шляхом визнання таких феноменів, як ідентичність та множинність ідентичностей, соціальні привілеї, права людини, інклюзія та толерантність, можна поступово запроваджувати інтеркультурний підхід в освітньому процесі. Високоосвічені педагоги мають потребу в практичних інструментах для успішної діяльності в сучасному багатоманітному культурному просторі, і визначення можливих шляхів задоволення цієї потреби є перспективним завданням для подальших досліджень. Інтеркультурний підхід та толерантність в освіті сприяють освоєнню знань, вмінь і навичок, необхідних для життя і діяльності в сучасному плюралістичному демократичному суспільстві, уможлиблюють комунікацію та співпрацю з людьми найрізноманітнішого походження, з відмінними ідентичностями і соціокультурними характеристиками в інтересах суспільного блага і соціальної справедливості в Україні.

Література. 1. *Yuryeva, K. A., Voronenko, O. V.* Promising strategies development of education in ethnic and cultural diversity of the modern Ukrainian society / K. A. Yuryeva, O. V. Voronenko. // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – 2015. – Вип. 45. – С. 128–149.
2. Діагностика булінгу і кібербулінгу: методичні рекомендації / Любов Антонівна Найдьонова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – 2019. – С. 94
3. *Івасій Р., Косців Д., Шевцова М.* Національне дослідження шкільного

середовища в Україні. Київ: ГО «Батьківська ініціатива «ТЕРГО», 2021. – С. 18 4. *Маліков В.* Міжкультурна компетентність у професійній діяльності / В. Маліков // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2020. – № 1. С. 49–55.

УДК 172+177.9+004

Петутіна О. О., Міщенко М. М.

м. Харків, Україна

ЕТИЧНІ ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ДІЛОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В сучасній етиці за останні роки остаточно сформувалася та активно розвивається *інформаційна етика* [2]. Сьогодні Інтернет перетворився в головну інфраструктуру соціальної комунікації, тому питання захисту інформації та безпеки спілкування стають найактуальнішими. Це стосується всіх сфер життєдіяльності, в тому числі, бізнесу та освіти. Проблеми, пов'язані з захистом інформації, особливо відчуло все людство в час пандемії 2020-2021 років, будучи масово залученим до онлайн комунікацій.

Розробляючи заходи щодо захисту інформації, важливо передусім обґрунтувати доцільність її засекречування. Це суто конфіденційна інформація. Джерелами її витоків є не тільки документи та персонал, що має до неї доступ, а й технічні засоби та системи обробки інформації. Методика зарахування тих чи інших даних до секретних в Україні ще до кінця не розроблена та повністю не охоплена правовим регулюванням. А тому досить вагомим є саме *моральна складова*. Відомо, що етичні заходи захисту інформації не є юридичними нормами, але їх ігнорування призводить до втрати авторитету фахівця чи організації, які скористалися чужою таємницею.

Проблема загострюється ще й тим, що складні та багатоаспектні відносини між людиною та технологією спонукають розвивати довіру до

останньої. Ця довіра, перш за все, базується на загальних принципах етикету. Серед найважливіших: *ввічливість*, як форма взаємовідносин між людьми, сутність яких – *доброзичливість*, бажання добра, уважне ставлення до партнера, готовність надати йому якісні послуги. Пам'ятаймо, що добре ставлення до людей – основа моральності службового етикету сучасної організації. *Відповідальність*, яка характеризує особистість з точки зору дотримання нею моральних норм, активної участі у покращенні спілкування в колективі. Актуальними є і такі принципи, як *коректність* – вміння стримувати себе в будь-яких конфліктних ситуаціях; *тактовність*, що передбачає уміння розуміти партнерів і не допускати несприятливих для колективу ситуацій; *толерантність* – вшанування чужих поглядів і звичаїв, які навіть суперечливі власним; *пунктуальність* – обов'язковість у будь-яких ситуаціях. Особливе значення має *довіра* – впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони, з якою суб'єкт знаходиться у відносинах.

Ці загальні етичні принципи доповнюються принципами інформаційної та більш вузької сфери комп'ютерної етики, які широко відомі, але не буде зайвим ще раз їх нагадати: 1. *Privacy* (таємниця приватного життя) – право людини на автономію й волю в особистому житті, на захист від вторгнення в нього органів влади та інших людей; 2. *Accuracy* (точність) – дотримання норм, пов'язаних із виконанням інструкцій для експлуатації систем і обробки інформації; 3. *Property* (приватна власність) – дотримання права власності на інформацію та норм авторського права; 4. *Accessibility* (доступність) – право громадян на свободу й доступність інформації у будь-який час і в будь-якому місці.

Не тільки фахівці з ІТ, а й філософи, політологи, соціологи розглядають відношення до інформації в середовищі Інтернету як провідний етичний принцип, аналогічний принципам свободи слова чи свободи друку, поєднані з повагою до Іншого. Вільний Інтернет може сприяти розвитку

демократичного середовища, а може використовуватися для контролю і маніпулювання. Довіряючи комп'ютерним системам, людина іноді навіть не здогадується про те, що деякі з технологій можливі для маніпулювання її свідомістю та поведінкою (саме тому факт-чекінг вже перестав бути одним із методів журналістського контролю, а є невід'ємним скіллом кожного, хто знаходиться в мережі Інтернет). Інша проблема – Web-сайти в Інтернеті містять різноманітні види особистої інформації, що стають загальнодоступними найчастіше без дозволу власника (номери телефонів, адреси, архіви, фото тощо). За допомогою пошукових систем така інформація може використовуватися навіть для шахрайства.

Проблема конфіденційності включає оперативний моніторинг користувачів мереж. Підключення до Інтернету може використовуватися третіми особами для збирання інформації, прихованої від сторонніх. Приватна електронна пошта та трафік даних перехоплюються на різних етапах. Не забуваємо, що системні спостереження у суспільних місцях (торгові центри, дороги і т.п.) та соціальних мережах також порушують недоторканість приватного життя. До порушення конфіденційності також відносяться інформаційне вторгнення (незаконний запис, захоплення чужої власності); некоректне використання та перехоплення (несанкціонований доступ до конфіденційної комунікації) тощо.

Сьогодні в Україні загальні етичні правила безпеки інформації найчастіше оформлені в офіційних інструкціях та наказах керівників організацій, фірм чи навчальних закладів. Найважливіші з них, що безпосередньо пов'язані з проблемами захисту інформації, можна сформулювати наступним чином:

– будь-які негативні дії, здійснені в мережі під ім'ям особи, будуть надалі шкодити її діловій репутації, а тому не слід передавати ім'я та пароль для входу в мережу стороннім, навіть колегам та партнерам;

– при використанні загальної (системної) поштової скриньки треба

уникати розміщення в ній конфіденційних даних та інформації, довіреної вам особисто;

– програми, що використовуються працівниками організації, не повинні завдавати шкоди ресурсам інших користувачів мережі;

– не слід роздруковувати зайві копії документів та використовувати їх для чернеток;

– не слід відкривати листи електронної пошти, файли або Web-сторінки, отримані від людей, яким не довіряєте;

– поважайте не тільки власну приватність, а й партнерів по спілкуванню, не публікуйте інформацію листів без згоди їхніх відправників, зберігайте чужу анонімність, при цьому перевіряйте інформацію про партнерів;

– не допускайте помилок у повідомленнях. Це не просто псує загальне враження про ваш професіоналізм, а й шкодить репутації організації. І зовсім не важливо з ким спілкуєтесь – керівником, партнером чи технічним співробітником, – обов'язково перевіряйте текст перед тим, як його надіслати.

Наприкінці зазначимо, що комп'ютерна та інформаційна етики є складовою більш широкого поля сучасних досліджень – «*філософії інформації*», що вивчає проблеми на перетині комп'ютерних наук, інформаційних технологій та філософії. Якщо технології стають невід'ємною частиною буття сучасної людини, це неминуче сприяє новим соціальним проблемам та вимагає філософського осмислення нових комунікативних актів. Тому слід пам'ятати про важливу моральну складову комунікації, про кодекси професійної етики.

Література. 1. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество, культура. Москва, ГУ ВШЭ, 2000. – С. 608 2. *Миролюбенко Г.* Інформаційна етика. Проблема становлення галузі. Гуманітарні та соціальні науки : матеріали I Міжнародної конференції молодих вчених HSS-2009, 14–16 травня 2009 року, Львів, Україна. Національний

університет «Львівська політехніка». Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – С. 301–303. (Міжнародний молодіжний фестиваль науки «Litteris et Artibus»). 3. *Adam. D. Moore*, Information Ethics: Privacy, Property, and Power. University of Washington Press (May 10, 2005), 2005. p. 480.

УДК 159

Підбуцька Н. В., Матенко І. В.

м. Харків, Україна

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ В МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ

Культура є те, що ми отримали та розвинули у процесі нашого формування: це наша мова, думки, поведінка, традиції, а також духовна складова. Культура розуміється нами як особливість життєдіяльності людини. Рівень культури виникає завдяки природі людини, наявності у неї розуму. Завдяки йому ми можемо накопичувати, обробляти та використовувати отриману інформацію, в результаті чого вона трансформується в мову, пам'ять, особливості поведінки народу. Людина сама створює свою культуру та середовище проживання, особистість є результатом культури людини та суспільства.

Духовність людини розвивається завдяки її аналізу потреб та інтересів. Кожна особистість будує своє духовне життя та свої переконання, виходячи з навколишнього духовного простору. Духовна культура – це структура, яка об'єднує соціум і є незалежною сферою культурного буття. Основною роллю духовної культури на рівні суспільства є професійна діяльність, проведення часу, міжособистісні відносини. Кожна людина вибирає одну з них, відповідно до свого рівня культури та духовності [1, с. 93].

Щодня ми спілкуємося з великою кількістю людей: вдома, на роботі, в магазині, на вулиці. Від того, як ми себе поводимо, що говоримо, як жестикулюємо, залежать і наші стосунки з оточуючими. Якщо у побуті, в оточенні рідних та близьких, друзів колег – людей, які нас добре знають, немає необхідності справляти враження, то у ситуації спілкування з незнайомцями наша поведінка може вплинути на подальші взаємини з ними [3, с. 4]. У наші дні знайомство обумовлене, перш за все, практичними, діловими, а не формальними міркуваннями. Мета його полягає в тому, щоб визначити зацікавленість один в одному.

Хорошим тоном в будь-якій компанії і на будь-якій офіційній зустрічі вважається представляти незнайомих людей один одному. Якщо цього не сталося, тоді треба діяти самостійно. Для цього є два шляхи: без посередника, коли ми самі представляємося, або за допомогою посередника. Якщо вам необхідно представитися без посередника, подбайте, щоб це не вийшло настирливо. У ситуаціях, коли доводиться вирішувати, чи слід представлятися самому, потрібно враховувати основні правила: представляються в тому випадку, якщо співрозмовнику необхідно знати, з ким він вступає в контакт; можна представитися, якщо це буде до місця, не слід називати своє ім'я без потреби; чи чемно нав'язувати знайомство, обмінявшись лише загальними фразами; краще почекати і подивитися, як піде розмова; якщо вона продовжитися і виявиться цікавою для обох співрозмовників, то знайомство відбудеться само собою [3, с. 4].

Людина живе у суспільстві, тому вона повинна вміти спілкуватися з іншими людьми, а спілкування, має на увазі уміння вести бесіду. Розмова включає в себе тон та зміст бесіди, манеру говорити. Найважливіше правило розмови в культурному суспільстві – це правильно ставити наголос у словах. Якщо людина скаже щось не так – її образ та репутація будуть моментально зіпсовані [3, с. 8]. Не рекомендується в розмові використовувати лайливі слова, сленг, простонародні вирази. Індивід

ризикуює звернути на себе увагу в негарному світлі. Правильно вести бесіду – велике мистецтво. Коли бесіда підходить до кінця, людина може відчувати почуття незадоволеності від розмови, що відбулася. Це відбувається через недостатнє розуміння. Люди з якими відбувається спілкування, різні, і помилка особистості полягає в тому, що бесіда з усіма ведеться в одному ключі. Чітко визначити зміст бесіди, дотримуватися теми розмови – це і є одним із проявів ввічливості по відношенню до співрозмовника.

Бесіда буває корисною, коли співрозмовники вміють слухати один одного. Навчитися правильно слухати набагато важче, ніж навчитися правильно говорити. Мудра людина вміє бути красномовною у мовчанні. Як правило, такі люди мають багату уяву. З такими людьми всім хочеться спілкуватися, так як люди схильні більше говорити, ніж слухати [3, с. 10]. Про настрій індивіда можна судити по його тону розмови. Голос може відображати і характер суб'єкта. Тон розмови показує вихований або невихований співрозмовник. Тон у розмові означає стільки ж, скільки жести і поза для манери триматися. Одне і те ж слово або фраза можуть впливати на людей по-різному, залежно від того, яким тоном вони були сказані. Невміння заручитися підтримкою співрозмовника – серйозна перешкода для повноцінної бесіди. Людина може розгубитися та почати нервувати, їй буде здаватися, що всі на неї дивляться.

Таким чином, поняття культура – це сукупність суспільних відносин, об'єднані з розвитком людства та складових його соціальних груп та індивідуумів.

Література. 1. *Акчурин Б. Г.* Социально-философское осмысление культуры здоровья / Б. Г. Акчурин // *Философия и общество*, №4, октябрь – декабрь 2012 – С. 90–105. 2. *Романовський О. Г.* Конфліктне спілкування в інженерній діяльності : навч. посібник / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, Н. В. Підбуцька ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». – Харків : НТУ «ХП», 2013. – С. 292 3. *Кривошей А. В.* Повна енциклопедія

УДК 159.9.

*Попова Г. В., Осьмініна К. С.
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У СТУДЕНТІВ ЗВО, ВИРАЖЕНИМИ ЦІННІСНИМИ ПРОТИРІЧЧЯМИ

Студенти-випускники активно планують майбутнє та приймають важливі рішення щодо обрання роботи та способу життя загалом. Життю юнаків та дівчат-студентів ЗВО притаманна кризова насиченість. Як вважає Е. Еріксон, юнацький період будується навколо кризи ідентичності та самовизначення та складається з серії соціальних і індивідуально-особистісних виборів. Таке явище, як ціннісне переконання та протиріччя в юнацькому віці в період студентства, посідає важливе місце в соціальних процесах саме тому, що впливає на життєвий та професійний вибір особистості. З огляду на це особливої уваги набуває проблема вивчення прояву ціннісних протиріч та можливостей їх подолання у студентських групах.

Поняття «протиріччя» використовується в психології розвитку. В інших галузях психології частіше застосовується поняття «внутрішньо-особистісний конфлікт», під яким розуміється внутрішньо-особистісні протиріччя, які емоційно сприймаються людиною як значуща для неї психологічна проблема, що потребує свого вирішення і викликає внутрішню роботу свідомості, спрямовану на його подолання. Протиріччя може бути гармонійним, дисгармонійним і, навіть, конфліктним [1].

Проблема вивчення цінностей особистості представлена в роботах багатьох фахівців (І. Кон, С. Бубнова, К. Роджерс, М. Розенберг, Л. Божович, М. Хайдер, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін, Д. Леонт'єв, М. Бобнева, В. Зотова, В. Мухіна та ін.). Але дослідження

щодо вирішення ціннісних протиріч в аспекті становлення особистості, представлені невеликою кількістю робіт (Д. Леонтьєв, Є. Мандрикова, А. Капцова та ін) [1,2,3].

Метою нашого дослідження є порівняння копінг-стратегії у 2 групах студентів (з напруженою протиріччями та ненапруженою аксіосферою).

Для цього ми провели дослідження щодо виявлення ступеня напруженості протиріч ціннісних уподобань студентів у важливих сферах життя, пов'язаних із перспективами власного професійного й особистісного становлення за допомогою анкети ціннісних протиріч. Анкета ціннісних протиріч (автор Г. Попова) спрямована на виявлення ціннісних протиріч у шістьох основних сферах ціннісних орієнтацій: морально-етичній сфері; діловій, професійній сфері; спілкуванні; сімейному благоустрої; соціально-політичній та правовій сферах; власне здоров'я. Студентам пропонували перелік із 12 суперечливих орієнтацій з проханням оцінити напруженість протиріччя від 1 до 10 балів [5].

Загальна вибірка досліджуваних – 60 студентів 4-5 курсів НТУ «ХП» різних спеціальностей (30 осіб чоловічої статі, 30 осіб жіночої статі). На основі опитування було виявлено 2 групи студентів для подальшого порівняння:

1. Респонденти у групі №1 («напружені») – з вираженою напругою протиріч аксіосфери. Ці респонденти мали 4-5 видів протиріч, виражених від 7 до 10 балів – 26 студентів (43,3%).

2. Респонденти у групі №2 («не напружені») – не мали високої вираженості протиріч аксіосфери – 34 студентів (56,7%).

Для дослідження копінг-стратегій респондентів була використана методика Копінг-тесту Лазаруса «Оцінка поведінки у важкій життєвій ситуації» [4]. Результати дослідження копінг-стратегій студентами з різною напруженістю протиріч аксіосфери представлені в таблиці 1.

Респонденти у групі № 1 («напружені») – з вираженою напругою про-

Результати дослідження Копінг-тесту Лазаруса «Оцінка поведінки у важкій життєвій ситуації».

Шкали	1 група	2 група	t – критерій Стьюдента	P
Конфронтаційний копінг	9,15±1,37	10,52±2,5	2,002	$p \leq 0,05$
Дистанціювання	9,07 ±1,80	8,3 ± 2,17	2,002	$p \leq 0,05$
Самоконтроль	15,11± 3,40	8,3± 2,07	4,87	$p < 0,01$
Пошук соціальної підтримки	10,07 ±2,07	8,14± 1,7	2,002	$p \leq 0,05$
Прийняття відповідальності	5,30± 1,91	5,47 ±2.1	2,002	$p \leq 0,05$
Втеча-уникнення	16,04 ±2,31	9,91± 3,26	4,37	$p < 0,01$
Планування рішення проблеми	8,65 ±2,01	12,44± 3.35	2,76	$p < 0,01$
Позитивна переоцінка	7,65± 2,17	10,61± 2,49	2,002	$p \leq 0,05$

тиріч аксіосфери) найбільш схильні до таких копінг-стратегій у стресових ситуаціях, як втеча-уникнення, самоконтроль, пошук соціальної підтримки. Таким чином, студентам з групи №1 властиво подолання особистістю негативних переживань у зв'язку з труднощами за рахунок реагування за типом ухилення: заперечення проблеми, фантазування, невиправданих очікувань, відволікання і т. п.

При цьому можуть спостерігатися інфантильні форми поведінки у стресових ситуаціях. Для цієї групи характерно подолання негативних переживань у зв'язку з проблемою за рахунок цілеспрямованого придушення і стримування емоцій, мінімізації їх впливу на сприйняття ситуації і вибір стратегії поведінки, високий контроль поведінки, прагнення до самовладання. Також вони схильні до вирішення проблеми за рахунок залучення зовнішніх (соціальних) ресурсів, пошуку інформаційної, емоційної і дієвої підтримки. Характерні очікування підтримки, уваги,

поради, співчуття, дієвої допомоги оточуючих. Найменше виражені в цій групі такі стратегії, як прийняття відповідальності, позитивна переоцінка та планування рішення проблеми.

У групі № 2 («ненапружені») характерними копінгами виявились: планування рішення проблеми, позитивна переоцінка та конфронтаційний допінг, тобто, респонденти цієї групи схильні до подолання проблеми за рахунок цілеспрямованого аналізу ситуації і можливих варіантів поведінки, вироблення стратегії вирішення проблеми, планування власних дій з урахуванням об'єктивних умов, минулого досвіду і наявних ресурсів. Також вони схильні до позитивної переоцінки і подолання негативних переживань у зв'язку з проблемою за рахунок її позитивного переосмислення, розгляду її як стимулу для особистісного зростання. Достатньо вираженим у цій групі є конфронтаційний копінг, що забезпечує здатність особистості до опору труднощам, енергійність і підприємливість при вирішенні проблемних ситуацій, вміння відстоювати власні інтереси.

Висновки. Студенти з напруженою протиріччями аксіосферою найчастіше будуть мати надію, що проблема зникне сама, або на те, що хтось вирішить проблему вибору за них. При цьому можуть дуже сильно «затискати» власні почуття. Студентам з ненапруженою протиріччями аксіосферою притаманна більш гармонійна система поведінки при сприйнятті та вирішенні проблем за рахунок схильності до ретельного аналізу ситуації, плануванню власних дій, оптимізму, пошуку позитивного сенсу та філософського осмислення ситуації. Також у цій групі є тенденція до відстоювання власних інтересів.

У перспективі отримані дані дозволяють розробити рекомендації щодо консультативних стратегій зі студентами та розробити відповідні групові заходи, що поглиблюють усвідомлення студентами власних цінностей, цілей, ресурсів досягнення та розв'язання протиріч.

Література. 1. *Кацов А. В.* Противоречия в аксиосфере как фактор

развития личностных качеств студентов. Теоретическая и экспериментальная психология. Москва, 2010. №2. – С. 30–35. 2. *Леонтьев Д. А.* Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Смысл, 2003. – С. 487 3. *Ковальова І. Б., Попова Г. В.* Мотиви заняття волонтерством у студентів ВНЗ. Сучасні проблеми військової та соціальної психології і соціальної роботи: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 4–5 жовтня 2013р. Одеса, ОНУ, ВА, 2013. – С. 38–39. 4. *Крюкова Т. Л., Куфтяк Е. В.* Опросник способів совладання (адаптація методики WCQ) // Журнал практического психолога. – М.: 2007. №3. – С. 93–112. 5. *Попова Г. В., Ковальова І. Б.* Особливості ціннісних протиріч випускників вузу у сучасних умовах. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Харків – 2020, С. 85–89

УДК 930.1+304.44

Скляр В. М.
м. Харків, Україна

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ НТУ «ХПІ» ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Сучасний етап розвитку українського суспільства передбачає модернізацію всіх сфер його діяльності. Надзвичайно важливу роль в інноваційному розвитку суспільства мають заклади вищої освіти, у тому числі й технічні університети. Чільне місце в системі вищої школи сучасної України належить Національному технічному університету «Харківський політехнічний інститут». НТУ «ХПІ» є прямим спадкоємцем першого за часом створення (у 1885 році) закладу вищої технічної освіти у Наддніпрянській Україні – Харківського практичного технологічного інституту (ХПТІ). Закладені фундатором та першим директором ХПТІ проф. В. Л. Кирпичовим принципи органічного поєднання високої

теоретичної підготовки на практичних навичок професійної діяльності плекалися кожним наступним поколінням нашого університету.

За досить короткий термін В. Л. Кирпичову вдалося створити ефективний заклад вищої технічної освіти. Тому не випадково у 1898 році він став фундатором новоствореного Київського політехнічного інституту (нині це НТУУ «КПІ» ім. І. Сікорського). Це єдиний випадок в історії, коли фундатором двох провідних технічних університетів у країні була одна й та сама особа.

За більше, ніж 135 років свого існування, НТУ «ХПІ» перетворився на провідний науково-освітній центр України з потужною матеріально-технічною базою та висококваліфікованим професорсько-викладацьким складом, випускниками якого стали більше 100 тис. осіб. У світовому рейтингу університетів НТУ «ХПІ» нині посідає 3-тє місце поміж усіх українських університетів.

В університеті здобувають освіту рівнів бакалавр та магістр тисячі студентів. Успішно діє аспірантура та докторантура. В НТУ «ХПІ» проводиться підготовка фахівців не лише технічних спеціальностей, але й економічних та соціально-гуманітарних. Невід'ємною складовою навчальних планів для всіх бакалаврських програм є соціально-гуманітарні дисципліни, викладання яких забезпечують переважно кафедри факультету соціально-гуманітарних технологій (декан проф. Кіпенський А. В.). Саме органічне поєднання спеціальної фахової підготовки із соціально-гуманітарною освітою сприяє формуванню кваліфікованого спеціаліста, який має необхідні фахові компетенції та широкий науковий світогляд.

Кафедрою українознавства, культурології та історії науки проводиться викладання двох базових курсів: «Історія та культура України» (для всіх бакалаврських програм), «Історія науки й техніки» (для технічних спеціальностей), а також декілька дисциплін вільного вибору для студентів факультету соціально-гуманітарних технологій, зокрема,

найбільше для студентів кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна (завідувач кафедри проф., член-кор. НАПН України О. Г. Романовський).

У межах загальної дисципліни «Історія науки й техніки» нині, на жаль, висвітлюються лише окремі сторінки багатолітньої історії НТУ «ХПІ» для студентів другого чи третього курсів, і то лише технічних інститутів та факультетів. Назріла нагальна проблема викладання спеціального курсу «Історія НТУ «ХПІ» для всіх без винятку студентів першого курсу, хоча б у межах дисципліни «Вступ до спеціальності».

Варто зазначити, що в інших закладах вищої освіти, зокрема у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» та у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, проводиться викладання історії цих закладів.

Секцією історії науки й техніки (керівник доц. Ткаченко С. С.) кафедри українознавства, культурології та історії науки розроблено програму спецкурсу «Історія Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Для викладання цього курсу є всі необхідні підстави.

Протягом 2014-2021 рр. на кафедрі захищено 3 докторських та 18 кандидатських дисертацій, переважна більшість з яких безпосередньо чи опосередковано пов'язана з історією університету, з дослідженням результатів наукового доробку провідних учених НТУ «ХПІ».

Зокрема, С. А. Радогуз захистив дисертацію присвячену фундатору і першому директору ХПТІ та КПІ, видатному механіку професору Віктору Львовичу Кирпичову. В. Г. Камчатний підготував дисертацію та опублікував монографію, присвячену першому ректору ХТІ (посаду запроваджено у 1917 році замість посади директора) та фундатору першого жіночого політехнічного інституту, видатному хіміку професору Івану Павловичу Осипову. Дисертаційне та монографічне дослідження

присвячені Павлу Петровичу Копняєву, фундатору електротехнічної освіти в Україні та ректору ХТІ, належить О. Є. Тверитниковій. Фундатору фармацевтичної освіти в Україні, видатному хіміку, проф. ХТІ Миколі Оксентійовичу Валяшку присвятив дисертацію В. Ю. Фесенко. Одному із фундаторів хімічної науки і освіти в нашому університеті Олександрові Павловичу Лідову присвятила дисертацію В. В. Голова.

Окрім цього, викладачі кафедри українознавства, культурології та історії науки залучалися до підготовки майже всіх ювілейних видань з історії НТУ «ХП», а також окремих факультетів.

Таким чином, поміж дисциплін соціально-гуманітарного спрямування варто запровадити у нашому університеті спеціальний курс «Історія Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Цей курс, окрім безпосередньо науково-освітнього значення, буде мати і важливу соціальну значущість, бо сприятиме усвідомленню молодого покоління політехніків власної причетності до славетних традицій університету, отриманню знань про видатних науковців, історію своїх кафедр, факультетів та інститутів.

УДК 32.019.51

Фрадкіна Н. В.

м. Харків, Україна

БЛОГІНГ–УНІКАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН АБО ВАДА СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ?

Сучасне постіндустріальне (інформаційне) суспільство стало новим етапом розвитку соціуму. Новітні технології надзвичайно потужно трансформували матеріально-виробничу й соціальну сфери людства. Водночас, відбулися й значні зміни виробництва й передачі інформації, самого підходу до її подачі.

Наприкінці 1990-х рр. в інформаційній культурі з'являються перші блоги – електронні щоденники спеціалістів із веб-сайтів. На той час ніхто навіть не передбачав, що вони виростуть до нових медіа.

На сьогодні поняття «блогінг», «блогосфера», «блогер», мабуть, найуживаніші об'єкти дослідження і у науковій дискусії. Феномен блогерства досліджують на різних рівнях науковці практично в усіх галузях наук. Починаючи з економістів, соціологів, політологів, закінчуючи філософами та культурологами. На сторінках медіа простору знаходимо величезну кількість наукових статей на тему впливу блогінгу на всі сфери людської життєдіяльності.

Наприклад, у статті В. Недбай «Блог як феномен політичної комунікації» блог розглядається як нове явище інтерактивної політичної культури у процесі політичної комунікації. І. Погребняк у своїй роботі «Блогінг як форма сучасного мережевого художньо-публіцистичого жанру» доводить, що сучасна інтернет-журналістика потребує деталізації явищ і феноменів, які набули широкого розвитку й продовжують видозмінюватися та каталізувати виникнення нових соціально-комунікаційних процесів. Однією з таких галузей варто вважати блогосферу, що сприяла переродженню в мережу художньо-публіцистичних жанрів, надавши їм нового звучання й механізмів існування. Н. Олейніченко у роботі «Аналіз блогосфери правового спрямування як фактор вивчення суспільної думки про правотворення» розглядає блогосферу як засіб комунікації та впливу на громадську думку. Приділяє увагу професійним блогам, зокрема юридичного спрямування, А. Хитров. У своїй статті «Блог як феномен культури», проводить культурологічний аналіз блогера як віртуальної особистості.

За найрозповсюдженим визначенням, блог (англ. *blog*, від *weblog* – «мережевий журнал чи щоденник подій») – це вебсайт, головний зміст якого – регулярно додавані записи, зображення чи мультимедіа. Для блогів

характерні короткі записи тимчасової значущості. Блогер повинен створювати цікавий і унікальний контент у фірмовому стилі. Автору потрібно постійно розвиватися і робити пости і ролики. Блогер отримує дохід від реклами. Рекламний пост у стрічці або реклама у відео блогера цінується більше, ніж звичайна відкрита реклама.

Сьогодні блогерство є усталеним феноменом сучасної культури. Більш того, величезний відсоток сучасних підлітків вбачають у блогерстві свою майбутню професію, захоплюючись контентом з мільйонами підписників. Наші діти мріють бути на них схожими й отримувати такі собі, на перший погляд, «легкі гроші». Дійсно, якщо на початку виникнення цього явища блогерами ставали професіонали в якійсь галузі, висококласні спеціалісти, то на сьогодні будь-яка хатня робітниця стає мега популярною і відповідно – заможною, тиражуючи сумнівні фото та інформацію. І саме цей аспект викликає занепокоєння, оскільки мрії молоді – це майбутнє нашої держави.

І якщо це є виклик часу, то потрібно дослідити: можливо чи ні вважати блогерство професією XXI століття? Якщо це новий різновид журналістики, то відповідні факультети у ЗВО повинні розробити навчальні програми та підготувати нову спеціальність і розпочати готувати кваліфікованих «нових медіа». І це задача не з легких, враховуючи всеохоплюючу діяльність блогерів.

А якщо блогінг так і залишиться викликом «класичній» журналістиці та продовжуватиме відвойовувати медіа-простір за допомогою некваліфікованих спеціалістів з будь-яких питань? З цього приводу варто згадати слова Тома Ніколса, який у своїй книзі «Смерть експертизи» попереджає: «І хоч експертне знання, або професійна компетентність, ще не загинуло остаточно, йому загрожує небезпека» [1, с. 4].

А. Хитров у своїй статті «Блог як феномен культури» резюмує: «Чи стануть блоги значущим культурним феноменом і приведуть вони до яких-небудь серйозних змін в сучасній світовій культурній парадигмі, так би

мовити, в довгостроковій перспективі, покаже час. Однак те, що вони є одним з найважливіших елементів актуальної культури, не викликає ніяких сумнівів» [2, с. 70].

Не можна не погодитися з автором. Але на сьогодні потрібно не тільки виявити та окреслити перспективи впливу цього феномену на подальший розвиток культури, але й урахувати ризики перетворення блогінгу з унікального явища культури на її ваду.

Література. 1. *Том Николс*. Смерть экспертизы / *Том Николс* // Как интернет убивает научные знания. «ЭКМО», 2019. 2. *Хитров А.* Блог как феномен культуры / *А. Хитров* // Журнал социологии и социальной антропологии, 2007. Т. 10. № 1. С. 66–76.

Хавіна І. В.

м. Харків, Україна

АСПЕКТИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Протягом тривалого часу весь світ знаходиться під впливом дії пандемії, яка охопила всі сфери життя людини. Великий вплив пандемія коронавірусу має на сферу освіти, коли викладачам та студентам необхідно адаптуватися до нових умов навчання. Протягом останніх двох років процес навчання зазнав багато нових змін, що чинять негативний вплив на якість навчання. Хоч і реалізація сучасних підходів в освіті здатна забезпечити якісну професійну підготовку майбутніх фахівців, у багатьох студентів виникає ефект вигорання у процесі навчання. Це пов'язано, у першу чергу, з тим, що система освіти не спрямована на формування у студентів життєвої стійкості, розвитку емоційно-вольової сфери особистості, не сприяє їх психологічній стійкості у життєвих і виробничих ситуаціях, у тому числі, й стресових. У перші часи, коли ще тільки

з'явилися відомості про виникнення численних випадків захворюваності на коронавірус, багато хто був не готовий оволодіти майбутньою спеціальністю в умовах дистанційного навчання. У той час не було чітко спланованої системи навчання, методів і способів навчання. Багато викладачів також не були готові швидко перейти на дистанційну форму проведення лекційних і практичних занять. Все це спровокувало емоційну дестабілізацію у навчальному процесі.

Процес професійної підготовки майбутніх бакалаврів з психології передбачає велику кількість практичних занять, на яких студенти опановують не тільки теоретичні знання в області психології, а й практичні навички. У процесі навчання на практичних заняттях студенти-психологи оволодівають навичками, які важко перенести у формат дистанційного навчання, так само, як наприклад, важко навчити медсестру поставити крапельницю пацієнтові, володіючи тільки теоретичними знаннями. Перенесення навчання студентів-психологів у формат дистанційного навчання змусив викладачів змінити формат проведення практичних занять так, щоб це не відбилося на самому навчанні студентів-психологів. Але навіть такі зміни вплинули емоційно на перебудову студентів на новий формат навчання. Студенти денної форми навчання – це, в основному, люди 18-23 річного віку, у яких, із фізіологічної та психологічної точки зору, не до кінця розвинена емоційна сторона характеру, і часто ця вікова категорія осіб піддається емоційній нестабільності, що виявляється в емоційному вигоранні під час навчання. Тому вважаємо, що під час навчання необхідно приділити увагу формуванню та розвитку у студентів емоційно-вольової сфери особистості, що буде сприяти їх психологічній стійкості.

Література. 1. *Гура Т.* Особливості підготовки медичних фахівців при наданні паліативної допомоги в Україні в період пандемії / Т. Гура // *Performanțe într-o economie competitivă (ediția 7) : culegere lucrări științifice*

Conferinței Științifice Internaționale în zilele de 24-25 septembrie 2020. – Chișinău : Impresum, 2020. – pp. 167–175. 2. *Близнюк Т. А.* Виклики та можливості дистанційного навчання при пандемії коронавірусу / *Т. А. Близнюк, А. Б. Будник, Т. Б. Качак* // Журнал Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. – 2021. – Т. 8. – № 1. – С. 90–98.

УДК: 378.12

Шаполова В. В., Павличенко К. О.
м. Харків, Україна

МОРАЛЬНА ТА ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. У наш час питання про моральну й естетичну культуру у вищій школі залишається відкритим. Невід'ємними частинами виховного процесу є моральне та естетичне виховання, адже саме вони найбільше впливають на гармонійний розвиток та на процес самореалізації особистості, тому є досить важливим розкриття їх значення.

Мета дослідження. Розглянути особливості морального та естетичного виховання у вищій школі, розкрити важливість моральної та естетичної культури у процесі розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Основною метою морального виховання є формування моральної культури особистості: моральних стосунків між людьми та їх поведінки у соціумі. Моральна культура є невід'ємним складником суспільної та індивідуальної свідомості. Моральне виховання виступає засобом практичної реалізації певного світогляду, забезпечує єдність думки й почуттів, слова та справи, переконань і поведінки, діяльності людини. Моральна свідомість студента виявляється у вигляді моральних почуттів та потреб, поглядів та переконань, а ті поділяються, у свою чергу, на рівні моральної вихованості

(висока вихованість, добра вихованість, ситуаційна вихованість, погана вихованість та невихованість) [1].

У теорії естетичного виховання формування морально-естетичної культури розглядається на основі активізації емоційного досвіду особистості в органічній єдності емоційно-почуттєвої, моральної та інтелектуальної сфери, як краса людського вчинку, як мотив художньої діяльності, творчого самовираження, як естетичні переживання зустрічі з прекрасним, як почуття естетичної насолоди.

Складові естетичного виховання особистості такі: естетичні почуття (емоційні стани, зумовлені оцінним ставленням людини до явищ дійсності і мистецтва); естетичні потреби (потреби в естетичних переживаннях, спілкуванні з художньо-естетичними цінностями); естетичні смаки (здатність оцінювати твори мистецтва, естетичні явища з позицій естетичних знань та ідеалів); естетичні ідеали (соціально та індивідуально психологічно зумовлені уявлення про красу в природі, суспільстві, людині, мистецтві); художні уміння (здібності в галузі мистецтва). Естетична поведінка студентів проявляється у красивих вчинках, дії, акуратності в одязі, красивій поставі, манері, умінні триматися невимушено, культурно й естетично виявляти свої емоції [2].

Морально-естетична культура є найважливішим фактором, який впливає на студента та робить з нього справжнього спеціаліста у майбутньому. Під час морального виховання у студента працює моральна самосвідомість, яка допомагає йому усвідомлювати і давати оцінку своїм діям, вчинкам та їх наслідкам, потребам, думкам, ідеалам, оцінювати себе, свої життєві та професійні цілі. Естетичне виховання здійснюється шляхом міжособистісного впливу між студентами, студентами і викладачами у навчальному процесі. Естетичне спілкування, яке включає елементарні естетичні навички поведінки, естетику взаємовідносин людей у праці, побуті, відпочинку, за умілої організації має потужну виховну силу. Також

неабиякий вплив на естетичну свідомість студента мають національні основи культури (пісні, різноманітна творчість, вивчення історії, оволодіння мовами тощо).

Заклад вищої освіти, маючи на меті у своїй навчальній діяльності формування моральної та естетичної культур, повинен забезпечити виховний вплив на індивідуальний розвиток кожного студента, створити атмосферу емоційної захищеності, тепла, взаєморозуміння, доброзичливості, належних умов для формування почуттів та засвоєння базових моральних цінностей та ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин, виховання культури поведінки. Перед закладом вищої освіти стоїть завдання створити умови для розвитку рис творчої працелюбної особистості, а також формування у неї естетичних смаків і почуттів, уміння розрізняти прекрасне і потворне в мистецтві і житті тощо [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Усе більше людей подають свої документи до закладів вищої освіти для всебічного розвитку, для отримання знань не лише у сфері своєї спеціальності, але і для отримання знань у сфері моральної та естетичної культури. Отже, морально-естетична культура є складовою свідомості майбутнього спеціаліста і має неабиякий вплив на майбутнє особистості. Для високої ефективності естетичного виховання студентів необхідно створити у закладі вищої освіти естетично привабливу обстановку, забезпечити високу естетичну культуру викладачів і студентів, а також проводити виховні заходи, залучаючи студентів до їх підготовки та здійснення, включати до навчального процесу відвідування музеїв, творчих заходів. Для підвищення рівня морального розвитку студентів потрібно більше приділяти увагу моральній активності студентів, їх навчально-пізнавальній діяльності та моральному самовдосконаленню.

Література. 1. *Сотська Г.* Організаційно-методична система формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого

мистецтва в педагогічних університетах / Г. Сотська // Неперервна професійна освіта : теорія і практика. – 2014. – Вип. 1–2. – С. 64–69.

2. Піддячий В. М. Естетичні засади професійного саморозвитку майбутнього педагога: автореф. дис. ... кандидата пед.наук: 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 22 с.

3. Жученко Є. В. Виховання морально-естетичної культури студентів технічних коледжів [електронний ресурс] / Є. В. Жученко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2016. – Вип. 4. – С. 62–67. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_4_10

Секція 7

УДК 378

*Воробйова Є. В., Саломова Д.
м. Харків, Україна*

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Інтеграція та глобалізація, що знаменують сучасний суспільний розвиток, зумовлюють поглиблення міжнародних відносин та модернізацію процесів у різних сферах людської діяльності. Ринок праці сьогодення потребує фахівців, орієнтованих на успіх у професійній діяльності й постійне самовдосконалення, здатних швидко адаптуватися до складних умов соціальної та професійної діяльності, самостійно та відповідально приймати рішення, працювати у мультикультурному середовищі тощо. Саме тому вітчизняна система професійної освіти актуалізує використання можливостей академічної мобільності студентів як одного з інструментів Болонського процесу. Академічна мобільність є однією з найважливіших сторін процесу інтеграції українських закладів вищої освіти й науки в

цілому, у міжнародний освітній простір. Це досить складний і багатоплановий процес просування, обміну науковим і культурним потенціалом, ресурсами, технологіями навчання. Академічна мобільність є важливою для особистісного і професійного розвитку людини, оскільки ставить її в умови аналізу й вирішення життєвих ситуацій з позицій власної та іншої культури. Це сприяє, перш за все, розвитку в особистості здатності мислити в порівняльному аспекті; вмінню визначати шляхи взаємодії з урахуванням особливостей іншої культури; готовності до міжкультурної комунікації; поглиблює знання про іншу культуру тощо.

Академічну мобільність можна визначити як інтегративну особистісну якість, що формується у студентів у процесі навчання в закладі вищої освіти, є динамічним станом її складових компонентів, що характеризують їх здатність і готовність адаптуватися, змінюватися і перетворювати себе й навколишнє середовище, проектувати й реалізувати індивідуальні освітні маршрути (здатність навчатися, накопичувати, поновлювати знання), творчо застосовувати професійний досвід (мобільність знань, активність, цілеспрямованість, систематичність і результативність підвищення професійних знань, умінь та навичок), реалізувати і підтримувати нове у певній сфері, здійснювати ефективну комунікацію в міжкультурному професійному середовищі [2, с. 53].

Загалом, освітню мобільність у Європейському Союзі забезпечує ряд спеціальних програм з багатомільйонними бюджетами. За більше ніж 20 років програмою Erasmus скористалися близько 2 млн. громадян ЄС. Для академічних обмінів між державами Євросоюзу та іншими країнами в рамках цього проєкту працює програма Erasmus-Mundus («Еразм-Світ»). Проте, попит на послуги таких проєктів не достатньо великий. Такими програмами користуються лише деякі ЗВО України, які мають реальні партнерські зв'язки із ЗВО країн Євросоюзу. Серед освітніх програм Європейського освітнього простору, які спрямовані на активізацію міжнародної співпраці та

підвищення мобільності серед студентів, викладачів, науковців, програми „Erasmusmundus”, „Tempus”, „Socrates”, „Молодь” (YouthProgramme), тощо [1, с. 45-53]. Наприклад, програма «Можливості» розширює дослідницькі можливості, необхідні Європі для того, щоб створити базу знань, яка активно розвиватиметься. Вона включає такі напрямки роботи: дослідницькі інфраструктури; дослідження на користь малих та середніх підприємств; сфери знань, дослідницький потенціал, наука у суспільстві, специфічна діяльність у міжнародному співробітництві.

Програма Erasmus у сфері вищої освіти має за мету: удосконалення навичок і здатності до працевлаштування студентів та сприяння конкурентоздатності європейської економіки; покращення якості викладання та навчання; виконання Стратегії модернізації вищої освіти в країнах-учасницях програми та розвиток потенціалу країн-партнерів; посилення міжнародного виміру у програмі ЕРАЗМУС+; підтримка Болонського процесу та діалогу щодо політики у стратегічних країнах-партнерах.

Проте, існує, так би мовити, й спонтанне пересування студентів різними країнами, поза офіційними програмами обміну. Це відбувається, переважно, через обмежений доступ до освіти у своїй державі. Обмеження в кількості набору абітурієнтів на певні спеціальності змушують їх шукати можливості здобуття освіти за кордоном.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що розвиток академічної мобільності сприяє прискоренню інтеграції країни до Європейського освітнього простору, вдосконаленню освітніх технологій, виходу якості української освіти на світовий рівень, інноваційному розвитку університетської науки та інтеграції її з виробництвом, надходженню коштів від іноземних партнерів, які можна інвестувати в розвиток вітчизняної системи освіти. Окрім того, слід зазначити, що цей напрям також сприяє покращенню якості трудових ресурсів країни та можливості працевлаштування українців тощо. Для України досягнення ефективної

міжнародної академічної мобільності в контексті Болонського процесу, як зазначають автори аналітичної записки [3], реальне лише за умови створення продуктивної системи національної академічної мобільності, її нормативно-правової бази, організаційно-економічного механізму, визначення джерел фінансування та готовності до партнерства суб'єктів процесу академічних обмінів.

Література. 1. *Мирончук Н. М.* Болонський процес і вища освіта України: [навч.-метод. посібн.] / Н.М. Мирончук, М. В. Левківський. – Житомир, 2010. – 152 с. 2. *Триндюк В. А.* Формування готовності до академічної мобільності у студентів вищого технічного навчального закладу: дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2017. – 273 с. 3. Вища освіта України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/58/>.

Панфілов Ю. І., Шаполова В. В., Шаповалова А. О.
м. Харків, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У наш час дуже популярним є міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, ключовою метою якого виступає покращення якості освіти та зміцнення освітнього, науково-технічного потенціалу країни. Сьогодні високорозвинені держави світу переконливо демонструють, наскільки важливою є система вищої освіти для здійснення інноваційного розвитку країн.

Міжнародний характер сучасної освіти проявляється, в основному, в тенденції міжнародного «поділу праці» у сфері професійної освіти, підвищенні академічної мобільності студентів, у відкритті нових

перспектив співпраці вітчизняних вищих навчальних закладів із зарубіжними вишами, в обміні викладачами і студентами тощо.

Проблеми розвитку міжнародних зв'язків українських закладів вищої освіти, процеси інтеграції нашої системи освіти в міжнародний освітній простір зазначені в нормативно-правових документах, наприклад, перш за все, в Національній доктрині розвитку освіти, яка дає чіткі орієнтири національної політики країни у сфері освіти, Законі України «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки тощо [1].

Міжнародне співробітництво є значним механізмом вдосконалення глобальної системи вищої освіти. Воно орієнтовано на вирішення актуальних проблем, таких як: відповідність змісту і якості вищої освіти вимогам економічної, політичної, соціальної та культурної сфери суспільства; забезпечення міжнародної солідарності і партнерства у сфері вищої освіти; збереження та посилення національного характеру освіти; організація та реалізація спільних міжнародних науково-дослідних проєктів; гуманітарно-культурне співробітництво тощо.

Тенденції останнього десятиліття пов'язані з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, зростаючим стратегічним значенням інтернаціоналізації. Підвищена увага приділяється рейтингу університетів і їх інституційному позиціонуванню. Сьогодні у всьому світі в галузі освіти склалася стійка тенденція до інтернаціоналізації й інтеграції.

Серед основних європейських програм та ініціатив у сфері освіти і навчання, що мають міжнародне спрямування, є такі: «Темпус», «Еразмус Мундус», «Жан Моне», «Молодь у дії», «Еразмус+» тощо. Дані програми виступають певним інструментом активізації та реалізації глобальної мети – перетворити Європейський Союз та його партнерів на світового лідера в освіті, а європейські університети – на ядро знань та інновацій. Участь вітчизняних закладів вищої освіти у даних освітніх програмах сприяє

побудові конкурентоспроможної освітньої та наукової системи в Україні [2; 3].

У листопаді 2021 року Україна планує підписати угоду про Асоціацію Україна – ЄС на саміті Східного партнерства у Вільнюсі.

Сьогодні серед головних цілей розвитку науки – розвиток міжнародного виміру наукових досліджень, а саме: посилення міжнародного обміну науковців; активне залучення фінансових засобів із закордонних джерел; просування результатів досліджень на зарубіжних ринках; кардинальне збільшення кількості публікацій у провідних зарубіжних наукових виданнях; посилення роботи кафедр і наукових колективів у міжнародній діяльності, особливо, в напрямі співробітництва з країнами Європейського Союзу, Дунайського регіону; подовження активної роботи щодо участі вітчизняних університетів у програмі Європейського Союзу «Горизонт–2020», яка дозволяє удосконалити виконання науково-дослідних та інноваційних проектів та підвищити їх ефективність.

Сучасні українські університети відкриті для іноземних студентів і підтримують різні форми їхньої участі у програмах підготовки бакалаврів, магістрів, докторантів, слухачів післядипломної освіти й курсів підвищення фаху чи перекваліфікації. Заклади вищої освіти працюють над збільшенням кількості іноземних студентів, що може дати змогу повною мірою реалізувати їх науковий та освітній потенціал, а також допоможе пізнати багату європейську історію та культуру в межах обмінів і особистого досвіду [4].

Таким чином, залучення закладів вищої освіти до міжнародної співпраці є важливим кроком до європейської та світової інтеграції України, розвитку демократичного, сильного та конкурентоспроможного суспільства. Забезпечити цю інтеграцію вітчизняної системи освіти в міжнародній освітній площині можливо завдяки ефективному функціонуванню міжнародного співробітництва.

Література. 1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> 2. Регламент (ЄС) № 1288/2013 Європейського Парламенту та Ради від 11 грудня 2013 року про встановлення «Erasmus+»: програма Союзу для освіти, підготовки, молоді та спорту. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0050:0073:EN:PDF> 3. ЕРАЗМУС+. Керівництво до програми (Programme Guide). Version 1 (2019):24/10/2018. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/erazmus+>. 4. Міжнародна співпраця МОН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/mizhnarodna-spivpratsya>

Секція 8

УДК 37.013.21

*Ковальська В. С.
м. Харків, Україна*

ЛІДЕРСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД РЕФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Процеси глобалізації й динамічні суспільно-політичні, економічні та культурні трансформації ХХІ століття зумовлюють гостру потребу в ґрунтовно освічених, інтелектуально сміливих та незаангажованих молодих і зрілих людях, здатних інноваційно мислити і діяти в умовах перманентних криз, успішно долати стан безсилості чи розгубленості перед викликами сьогодення, продукувати інноваційну й оптимістичну картину світу. Формування такої особистості – надмета сучасної системи вищої

професійної освіти, що орієнтує її на виховання лідера – творчого, духовно-морального представника світової спільноти й громадянина своєї держави. Це, у свою чергу, зумовлює важливість набуття майбутнім фахівцем лідерської компетентності, завдяки якій він у подальшій професійній діяльності зможе ухвалювати своєчасні самостійні рішення, оволодівати навичками переконання, організовувати командну роботу, ефективно взаємодіяти із соціальним оточенням.

Необхідність поєднання процесу набуття нових знань із формуванням життєвої стратегії, опанування соціальних ролей для повноцінної життєдіяльності в умовах інтегрування до світового освітнього простору акцентується в нормативних документах, зокрема, у законі України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року тощо. Конкуренція на ринку товарів і послуг, глобалізація економіки, швидка зміна вимог до організації й управління виробничими процесами зумовлюють попит на випускників економічних спеціальностей, зокрема, й інженерно-педагогічних, здатних ефективно реагувати на виклики сучасності.

Отже, для подолання економічної кризи в Україні необхідно створити ефективну систему підготовки фахівців у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, та тих, хто їх готує, а саме інженерів-педагогів. Ці вимоги актуалізують проблему формування у інженерів-педагогів економічної галузі лідерської компетентності, наявність якої дає змогу фахівцеві бути успішним й ефективно працювати. Саме сформована лідерська компетентність забезпечує здатність ефективно формувати команду, вести за собою інших, бачити перспективні можливості, приймати оптимальні рішення та нести за них відповідальність.

Феномен лідерства та його поява розглядаються як цілком закономірна реакція на потреби і запити соціуму. У цій якості лідерство виступає одним із важливих та ефективних механізмів забезпечення

нормального функціонування і розвитку суспільства. Складний характер лідерства пов'язаний з його індивідуально-суспільною природою і постає відображенням широкого розмаїття суспільних потреб, у просторі яких і доводиться жити й діяти лідерам. Особливе місце у цьому просторі посідає лідерство інженера-педагога. Його професійна діяльність не тільки задовольняє потреби соціуму, а й впливає на структуру його простору та культуру потреб.

Феномен лідерства, проблеми прояву лідерських якостей досліджували вітчизняні (Д. Алфімов, С. Гармаш, О. Нестуля, Т. Полковенко, О. Романовський) і зарубіжні науковці (К. Blanchard, Е. Vogardus, М. Weber, L. Carter, F. Massaric, F. Fiedler). Проблема лідерської компетентності висвітлювалася у дослідженнях таких учених, як О. Бойко, В. Гладкова, В. Жигір, О. Хвисяк, В. Марченко, Ю. Коломійченко, Т. Кудрявцева. Проте, незважаючи на значущість отриманих результатів з розв'язання проблем організаційного лідерства, на сьогодні у науковій площині не існує однозначного погляду на суть лідерської компетентності сучасного фахівця.

Як зазначає В. Жигір, лідерська компетентність є ступенем здатності фахівця реалізувати цілі, завдання, функції та технології лідерського управління [2].

За Н. Мараховською, лідерська компетентність – це сукупність сформованих лідерських якостей (мотивів, знань, лідерських умінь і стійкої лідерської позиції) та практичного досвіду лідерства [4]. У контексті освітнього фахового напрямку науковці В. Марченко, Ю. Коломійченко, О. Хвисяк визначають поняття «лідерська компетентність» як здатність ефективно здійснювати професійну діяльність, швидко оволодівати інноваційними освітніми технологіями, ефективно застосовувати їх у реальній освітній практиці, при цьому виконувати ролі керівника, організатора, наставника, ментора, супервізора, консультанта, дослідника, доповідача [5].

«Лідерська компетентність, – переконливо доводять В. Лугова та О. Єрмоленко, – є здатністю особистості фахівця до чіткого формулювання бажаних результатів; бачення перспективи; встановлення відносин співробітництва; освоєння нових форм навчання» [3].

Лідерська компетентність, на думку, В. Гладкової, є проявом загальної та професійної культури, змісту професіоналізму управлінця; інтегральною характеристикою здатності кваліфіковано провадити лідерську діяльність, здатність до самоконтролю, наполегливості, самомотивування на діяльність, до чіткого формулювання бажаних результатів, до виховання нових лідерів [1, с. 4].

На основі результатів аналізу першоджерел, лідерську компетентність майбутніх інженерів-педагогів економічної галузі визначаємо як соціально-детерміноване системне динамічне утворення в складі професійної компетентності, яке включає сукупність усіх компонентів, які притаманні сучасному педагогу та лідеру одночасно, а саме здатність мотивувати, надихати, переконувати, доносити задачі/матеріали, бути відповідальним; мати високі рівні теоретичних знань, емоційного інтелекту, комунікативних навичок та навичок командоутворення.

Таким чином, сучасні тенденції реформування професійної освіти активізують наукову спільноту на пошук ефективних моделей формування лідерської компетентності у майбутніх інженерів-педагогів економічної галузі як передумови їхньої успішної професійної діяльності.

Література. 1. *Гладкова В. М.* Акмеологічна компетентність менеджера-лідера освітнього закладу / В. М. Гладкова // *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. – 2017. – С. 1–11. 2. *Жигір В. І.* Сутність та зміст лідерської компетентності майбутнього менеджера освіти / В. І. Жигір // *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. –2015. Вип. 130. – С. 34– 37. 3. *Лугова В. М.* Напрями розвитку лідерської компетентності

керівників українських підприємств / В. М. Лугова, О. А. Єрмоленко // Проблеми економіки. – 2012. № 1. С. 64–67. 4. *Мараховська Н. В.* Проблема формування лідерської компетентності майбутніх учителів іноземної мови / *Н. В. Мараховська* // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. №2. – Бердянськ : БДПУ, 2010. – С. 255–259. 5. *Хвисюк О. М.* Досвід формування лідерської компетентності викладачів Харківської медичної академії післядипломної освіти / О. М. Хвисюк, В. Х. Марченко, Ю. А. Коломійченко // Сучасні підходи до вищої медичної освіти в Україні: матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Тернопіль, 18–19 травня 2017. – С. 62–64.

УДК 378.4:33

Нагла Д. Є.

м. Харків, Україна

ВАЖЛИВІСТЬ І РОЗВИТОК РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ КРЕАТИВНОСТІ ТА РІВНЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО

Швидкоплинність часу та швидкі темпи змін у світі є невід'ємною складовою сьогодення. Саме це змушує людей бути більш гнучкими та прогресивними. Спеціалісти повинні бути готовими до нових вимог своїх роботодавців та ринку праці в цілому.

Саме креативність і лідерство виступають так званим важелем розвитку.

Нині, вища освіта потребує не тільки у суто професійній компетентності спеціаліста, але й його прагнень до розвитку та можливості до гнучкості. Всі ці фактори будуть впливати на рівень та якість наукового розвитку, компетентність майбутніх випускників та соціуму в цілому.

У час, коли студенти здобувають той чи інший рівень вищої освіти, йде постійне коригування та вдосконалення їх особистісного розвитку, світогляду, рівня сформованості професійних якостей та активізації їх у подальшій професійній діяльності.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що кожен студент як майбутній спеціаліст або педагог, потребує гарного наслідування. Лідерські якості та рівень креативності необхідні нам не тільки у рутинному житті, але, насамперед, у професійному розвитку.

Саме вміння брати відповідальність не тільки за свої вчинки, але й за якість роботи оточуючих, вміння та прагнення вести людей за собою забезпечує нам активний та плідний розвиток у будь-якій галузі.

Креатив, таким чином, виступає оригінальним, інноваційним, та іноді, украй ризиковим напрямком. Але із ризиком ми стикаємось на кожному кроці, коли виникають нові аспекти або ідеї, котрі ще не були раніше підкріплені успішним досвідом.

На сьогоднішній день далеко не кожен викладач вищої школи має саме такі риси.

Можна сказати, що саме зараз суспільство має потребу у справжньому лідері як ніколи раніше. Тому ми повинні, насамперед, бути прикладом для наших студентів, які згодом стануть ще більш гідним прикладом для оточуючих. З цього приводу доцільною є така буддійська цитата: «Тисячу свічок можна запалити від єдиної свічки, та її життя не стане коротшим. Щастя не стає менше, якщо ним ділишся».

Сенс цієї фрази можна зрозуміти по-різному, але сутність залишається однією. Не важливо, чим саме ми здатні ділитись з оточуючими – життєвим досвідом, професійною компетентністю чи тим самим щастям, адже світ навколо нас змінюється тоді, коли ми готові віддавати свій досвід оточуючим.

Формування та розвиток креативності та лідерських якостей майбут-

ніх педагогів є доволі частою проблемою у педагогіці вищої школи.

Проаналізуємо можливі способи розв'язання проблеми між потребами суспільства у педагогах, котрі здібні бути креативними лідерами, та наявною проблематикою невідповідності цим характеристикам.

За для вважається можливим поступове введення освітницьких курсів та програм щодо підготовки більш якісних та компетентних фахівців-педагогів. Щоб здійснити цю ідею, необхідно провести тестування студентів, педагогів чи будь-якої іншої групи респондентів декілька разів.

Першого разу, коли учасники ще не почали курс на визначення лідерських здібностей та лідерських якостей, другого разу – по його закінченню. Курс з лідерства має бути прикладним. Він має складатись із лекцій, практичних занять, тренінгів, рольових ігор. Тематика лекцій може бути такою:

– «Поняття лідерства та його концепції» (мета: загальне ознайомлення з лідерством та деякими його концепціями);

– «Сутність поняття креативність, чому креативним може бути кожен», «Переваги креативності над консерватизмом та фактор духовності як невід'ємної якості креативної людини» (мета: загальне ознайомлення з креативністю);

– «Основні форми влади» (мета: поглиблене розкриття теми, передумов та її мотивів);

– «Емоційний інтелект та харизма як невід'ємні важелі системи лідерства» (мета: розкриття сутності харизми, емпатії та їх впливу на оточуючих).

Дуже важливим є зворотній зв'язок. Наведемо методику рольової гри «Мрійник, реаліст, критик». Її метою є розгляд проблеми або нової ідеї з трьох позицій.

Сутність полягає у вільному виборі будь-якого розвитку того, що ви придумали, з позиції практичного впровадження та з позиції прорахування

можливих невдач або неефективності.

Саме походження слова креатив, що з англійської перекладається як, творчий/творець, має на увазі зовсім різні сенси.

Насамперед винахід може бути яким завгодно, але, з позиції творця, він оволодіває практичним та наочним сенсом для оточуючих.

Невід'ємним фактором курсів є саме те, наскільки якісно та вільно надається інформація. Зворотній зв'язок, можливість задавати питання, просити про допомогу при виникаючих складнощах, все це не повинно впливати на якість навчання.

Щодо педагогічної діяльності в цілому, то слід акцентувати увагу на об'єктивному сприйнятті своїх студентів викладачем. Індивідуальні потреби студентів та різні форми підходу до кожного будуть саме тим ключем, який відчиняє двері до розкриття амбіцій та потенціалу майбутнього випускника.

Також слід пам'ятати про саморефлексію. На відміну від емпатії, того, як викладач відчуває своїх студентів, він не може дозволити собі поводитись так, щоб студенти відчували, наприклад, його поганий настрій.

Вміння у будь-якій ситуації вести себе гідно – це велика соціальна відповідальність як педагога, так і лідера-педагога.

Суспільство потребує лідерів та креативних керівників, саме тому педагогу необхідно постійно самовдосконалюватись, ніколи не залишатись на тому ж місці. А завданням сучасних дослідників та Міністерства освіти і науки України, насамперед, залишається знаходження та впровадження найбільш ефективних та якісних форм та методів професійного вдосконалення та індивідуального особистісного розвитку кожного викладача, педагога, фахівця.

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сьогодні світ дуже швидко змінюється, разом із цим, з'являються все нові вимоги на ринку праці, але лідерство вже багато років залишається незмінною вимогою. Кожна сфера життя потребує лідера-професіонала, і тому у суспільства є запит на таких людей. Сьогодні належна професійна підготовка та особистісний розвиток лідерів виступає надзвичайно важливим і вкрай відповідальним завданням вищої освіти. Адже саме від них визначальною мірою залежатимуть характер і напрямки науково-технічного і суспільного розвитку, рівень добробуту і соціально-психологічного самопочуття людей.

Під час здобуття вищої освіти молодь розвиває свої сильні якості та опановує нові компетенції, саме під час освітнього процесу та за його допомогою отримує можливість стати лідером. Важливу роль при формуванні лідера як професіонала та особистості відіграє педагог. Тому він сам повинен бути лідером, який власним прикладом і відповідним цілеспрямованим педагогічним впливом надихає студентів до лідерства. Тож далеко не випадково відомий американський психолог Д. Пір стверджував, що найважливішою характеристикою лідерства людини є масштаб особистостей тих, хто вирішив йти за тобою.

На жаль, сьогодні не кожен викладач закладу вищої освіти може вважатися лідером, і, тим самим, потреба суспільства у справжніх лідерах не задовольняється належною мірою. Дехто не зміг реалізувати свій потенціал, дехто вважає, що йому завадили життєві обставини. Вважаємо за доцільне навести думку І. А. Зязюна, що «обставини не визначають наше

щастя чи нещастя. Важливо, як ми реагуємо на обставини. Саме це визначає наші почуття» [1, с. 74]. Викладач-лідер не тільки сам має навчитися адекватно реагувати на обставини, а й навчити цьому своїх вихованців.

Отже, формування і розвиток лідерських якостей кадрів майбутніх педагогів в системі професійної підготовки постає однією з надзвичайно важливих теоретичних і прикладних проблем педагогіки вищої школи та освітньої практики.

Метою доповіді є аналіз шляхів і способів ефективного розв'язання суперечності між суспільними потребами в педагогах-лідерах і сьогоdnішнім змістом та характером їхньої підготовки. З цією метою пропонується внесення до програм підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти та змісту освітнього процесу системного і більш глибокого вивчення лідерства та прищеплення практичних умінь і навичок лідерського впливу на людей та формування інших важливих лідерських рис і якостей.

Перед проходженням курсу з лідерства педагогіки вищої школи варто провести тестування студентів на визначення рівня розвитку лідерських якостей, щоб з'ясувати, який рівень притаманний кожному з членів групи, а після завершення вивчення курсу лідерства провести повторне тестування для фіксації позитивної динаміки зростання лідерських якостей.

Сам курс з лідерства педагога повинен мати прикладну спрямованість і складатися з проблемних та оглядових лекцій, семінарів, мозкових штурмів, занять тренінгового типу, ділових та рольових ігор тощо. Для якісного вивчення лідерства можна рекомендувати провести лекції на такі теми:

– «Феномен лідерства». Ця лекція розкриває сутність та особливості феномена лідерства, його складові – такі, як влада, авторитет, харизма, а також функції лідерства та його значення.

– «Теорії лідерства». Мета цієї лекції полягає у тому, щоб студенти

мали можливість дізнатись про основні наукові підходи, які пояснюють природу і характерні прояви феномену лідерства.

– «Засоби лідерського впливу і переконання». Лекція розкриває характер взаємовідносин лідера з його прихильниками і послідовниками, представляє лідерство як групову діяльність та описує особливості як впливу групи на лідера, так і лідера на групу.

– «Гендерні аспекти лідерства». Ця лекція розкриває особливості та відмінності між жінками-лідерами та чоловіками, також приділяє особливу увагу характерним проблемам, з якими стикаються жінки-лідери у процесі своєї трудової та управлінської діяльності.

Однією з важливих тем для розгляду на проблемних лекціях мають бути «Конфлікти у педагогічній діяльності». Тут слухачі ознайомляться із структурою конфлікту, його джерелами і причинами, стратегіями поведінки та ролі педагога-лідера у його успішному вирішенні. Конфлікти є невід'ємною частиною життя кожного з нас, і педагогічна діяльність не є винятком. Тому педагог-лідер повинен вміти аналізувати конфлікт, з'ясувати його причини походження, управляти ним та ефективно його розв'язувати. У разі ж такої можливості, педагог повинен уміти й завадити виникненню конфлікту. Цій лекції має бути присвячено тренінгове заняття. Учасникам групи можна запропонувати вирішення декількох конфліктних ситуацій з практики педагогічної діяльності. Тут хтось зі студентів може обрати роль учасника конфлікту, а інші можуть бути спостерігачами, головна мета – завершити конфлікт компромісом або запропонувати шляхи запобігання виникненню.

Характерними особливістю вказаного курсу, як, до речі, і всієї системи професійної підготовки педагогів, слід вважати те, що істотного значення набуває не тільки зміст самого курсу, але й методика і культура його подання. Дійсно, важливим завданням майбутнього педагога-лідера має бути його здатність виявляти серед студентів потенційних лідерів та

цілеспрямовано розвивати їхні лідерські якості. Більш того, педагог-лідер повинен створювати сприятливі умови для максимальної реалізації студентом-лідером як його вихованцем лідерського потенціалу.

Ще однією важливою складовою педагога-лідера виступає емоційний інтелект. У педагога він має бути на високому рівні розвитку. Викладач повинен розуміти та контролювати власні емоції, адже якщо у педагога поганий настрій, то студенти не повинні від цього страждати. І безумовно, для якісної діяльності викладач повинен розуміти та контролювати емоції оточуючих. Під час взаємодії зі студентами викладач повинен розуміти, що вони відчувають, це потрібно для саморефлексії себе як фахівця.

Емоційному інтелекту також варто присвятити проблемну лекцію, і під час її проведення розкрити структуру та компоненти емоційного інтелекту, соціальну відповідальність педагога-лідера за емоції своєї групи. Для засвоєння вмінь щодо розуміння та контролю власних та чужих емоцій слід провести тренінгові вправи. Можна застосувати вправу на розпізнання чужих емоцій за допомогою картинок або відео без звука. Для контролю над емоціями також можна запропонувати учасникам вправу «Усмішка», учасники групи усміхаються, тим самим м'язи їхнього обличчя розслабляються, з'являється відчуття спокою та блаженства.

За підсумками проведеної лекції, слід сказати, що лідерство виступає дуже важливим компонентом будь-якого виду людської діяльності і є одним із чинників забезпечення її належної ефективності. Тому потреба суспільства в лідерах є і завжди буде актуальною. Завдання сучасних дослідників полягає у знаходженні нових шляхів і засобів формування і організації професійної та управлінської підготовки й особистісного розвитку лідерів.

А для цього вкрай необхідно, щоб кожному педагогові були притаманні розвинені лідерські риси та якості. Таким чином, подальші дослідження завжди матимуть потенціал, а курс лідерства у кожному

закладі вищої освіти може бути різним, залежно від профілю підготовки фахівців та сфери їхньої майбутньої професійної діяльності. Наповнення ж цього курсу конкретним змістовним матеріалом повинно стати предметом детального обговорення.

Література. 1. Зязюн І. А. Педагогіка добра: Ідеали і реалії / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.

ЗМІСТ

Пленарне засідання

Бабасєв В. М., Корженко В. В. Університет 4.0 як суб'єкт соціально-економічного зростання сучасного суспільства.....	3
Биков В. Ю., Литвинова С. Г. Сучасні інститути цифрової трансформації: онлайн технології мікронавчання педагогів новітнім ІКТ.....	8
Вархола М., Дубовицка Л. Бедржішка Сінкова і Марія Ухітілова-Кучова - лідери свого часу.....	12
Вишне夫斯基 М. И. Сближение философии и литературы, его социокультурная значимость.....	16
Дегтяр А. О., Бублій М. П. Об'єкти діагностики та оцінки управлінського лідерства.....	21
Кузміньський А. І. Проблеми педагогічної деонтології у науковій спадщині академіка І. А. Зязюна.....	23
Лаврінєнко О. А. Психодидактичні здібності вчителя у науково-філософських поглядах Івана Зязюна: теоретичний і методологічний складник педагогічної майстерності.....	28
Лук'янова Л. Б. Професійний статус педагога: сучасні реалії, перспективи вирішення.....	35
Нестуля С. І. Тренінгові технології й особистість тренера у процесі формування лідерської компетентності здобувача вищої освіти.....	38
Ничкало Н. Г. Соціальна відповідальність у життєдіяльності і науковій спадщині академіка Івана Зязюна.....	43
Помиткін Е. О. Мудрість і гумор у професійній і особистісній самореалізації академіка І. А. Зязюна.....	52
Пономарьов О. С. Системність впливу культури педагогічного спілкування.....	56
Рейлян В., Илияш Н., Фетинюк В. Влияние пандемии Covid-19 на систему образования.....	60
Рибалка В. В. Психогенетика та психопедагогіка здійснення обдарованості у професійній майстерності особистості.....	75
Романовський О. Г. Об'єктивне зростання ролі керівника-лідера.....	79
Семенова А. В. Педагогічна майстерність Івана Зязюна у сучасному дискурсі освітньої політики України.....	83
Сокол Є. І. Натхненно працювати та зміцнювати наш Політех.....	89
Sorin M. R., Nicolae I., Offenberг I., Offenberг A. Beyond the depths - the man and mineral resources viewed with different eyes!.....	95

Секція 1

Грень Л. М. Дистанційне навчання як сучасна форма роботи педагога в умовах COVID-19.....	103
Іванова О. В. Духовно-ціннісна складова комунікативного компонента педагогічної діяльності вчителя Нової Української Школи.....	107
Кононець Н. В. Педагогіка добра І. А. Зязюна у процесі формування нового педагогічного мислення викладача вищої школи.....	110
Ничкало С. А. Ідеї естетичного виховання в науковій спадщині академіка І. А. Зязюна.....	113
Піддячий В. М. Професійний розвиток педагогів в умовах пандемії COVID-19.....	116
Піддячий М. І. Розвиток ідей компетентісно орієнтованого навчання старшокласників та студентів.....	120
Сущенко Р. В., Сущенко Т. І. Реалізація культурологічної професійної підготовки інженерних кадрів за концепцією І. А. Зязюна	125
Черемський М. П. Роль «системи Станіславського» в педагогічній діяльності Івана Андрійовича Зязюна.....	128
Штефан Л. В., Булінін В. О. Лідерство в трактатах Давньокитайських мислителів.....	133

Секція 2

Богдан Ж. Б., Серета Н. В., Солодовник Т. О., Пономаренко П. М. Соціально-психологічний тренінг як ефективний засіб розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів.....	135
Воробйова Є. В., Логош Х. І. Аналіз розвитку лідерського потенціалу у держслужбовців України в процесі професійного навчання.....	140
Гура Т. В., Ключенкова Н. М. Особливості формування конкурентноспроможних лідерів-управлінців в технічному університеті.....	144
Костира І. В. Лідерська позиція як необхідна складова особистості майбутнього інженера.....	148
Костира І. В., Корженко А. С. Психологічна характеристика і роль гендера в сучасному світі для майбутніх лідерів – управлінців.....	151
Панфілов Ю. І., Оконешнікова М. М. Розвиток емоційного інтелекту як складова лідерського потенціалу майбутнього фахівця в процесі навчання у ЗВО.....	155
Підбуцька Н. В., Захарова О. М. Розвиток лідерського потенціалу як один з пріоритетних напрямів підготовки фахівців.....	157
Романовский О. Г., Горбач І. О. Емоційно-вольовий компонент як складник лідерського потенціалу майбутніх фахівців державної кримінально-виконавчої служби України.....	160

Чеботарьов М. К. Філософія управління як методологічна основа цільової підготовки керівників-лідерів.....	163
Черкашин А. І., Григорова В. В. Взаємозв'язок емоційного інтелекту та комунікативної компетентності студентів-лідерів.....	168
Шаполова В. В., Волкова В. В. Почуття відповідальності, як фактор підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців.....	172

Секція 3

Блохіна В. Ю. Підготовка майбутніх практичних психологів до розробки програм психологічних інтервенцій для роботи з професійною групою в умовах вимушеної ізоляції.....	175
Воробйова Є. В. Технології педагогічної фасилітації у професійній підготовці майбутніх психологів.....	178
Грибко О. В. Проведення публічної політики у сфері освіти в умовах пандемії COVID-19.....	181
Гриньова В. М. Інноваційні ідеї та погляди І. А. Зязюна.....	183
Ігнатович О. М. Психологічні засоби оцінки та моніторингу професійної придатності особистості до інноваційної педагогічної діяльності.....	185
Ігнатюк О. А. Моніторинг досвіду організації та контролю результатів педагогічної практики як важливого компоненту підготовки здобувачів ступеня «доктор філософії» в умовах освітніх трансформацій.....	190
Квасник О. В. Розвиток когнітивної складової під впливом кліпового мислення у контексті інноваційних тенденцій навчання у ЗВО.....	195
Квасник О. В., Демко О. Шляхи формування моральних та естетичних цінностей майбутніх спеціалістів у контексті виховних процесів.....	202
Марусинець М. М. Цифрові технології в освіті Австрії.....	205
Огієнко О. І., Трофименко А. Б. Принципи фасилітації в науковій спадщині академіка Івана Зязюна.....	210
Скірко Г. З., Юрченко Т. Л. Розвиток творчої особистості – основна функція процесу професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів.....	213
Сороко Н. В. Імерсивні технології для підтримки steam-підходу в закладі загальної освіти.....	217
Шаполова В. В., Зоріна О. Ю. Графічна фасилітація як інструмент розвитку творчого мислення майбутнього керівника органів державної влади.....	220
Шаполова В. В., Шерстюк В. С. Сучасні педагогічні технології в навчальному просторі вищої школи.....	223

Секція 4

Вукoвa М. V. The role of information and communication technologies in the formation of communicative competence of future foreign language teachers.....	228
Коваль Д. В. Принципи формування адекватних професійних домагань майбутніх психологів.....	230
Романовська О. О., Черкашина Т. В. Психолого-педагогічні умови формування емоційного інтелекту у майбутніх викладачів вищої школи.....	233
Султанова Л. Ю. Визначення сутності самопроекування образу професійного майбутнього.....	237
Феднова І. М. Організація взаємодії вихователів ЗДО із фахівцями галузі здоров'язбереження та батьками вихованців.....	242

Секція 5

Демідова Ю. Є. Формування екоцентричної свідомості майбутніх фахівців.....	244
Жога Р. А. Освітнє середовище як одна з умов формування компетентних спеціалістів.....	246
Кутєпова С. С. Особливості побудови ефективного шкільного клімату.....	249
Пилинський Я. М. Методологія оцінювання роботи учителя у США та формування їх професійної компетентності.....	253

Секція 6

Акатріні В. М. Вплив Євсевія Мандичевського на становлення особистостей Карла Бема, Іларіона Веренка, Джорджа Селла, Марціана Негрі та Генрі Кимболла Хедл.....	256
Вандишева-Ребро Н. В. Нові виклики глобального культурного простору.....	266
Лазарєва Т. А., Лазарєв М. І. Формування моральної складової професійної компетентності інженера-технолога харчової галузі.....	270
Маліков В. В. Інтеркультурний підхід і толерантність у вітчизняному освітньому середовищі.....	274
Петутіна О. О., Міщенко М. М. Етичні заходи захисту ділової інформації.....	278
Підбуцька Н. В., Матенко І. В. Культура спілкування в міжособистісних стосунках.....	282
Попова Г. В., Осьмініна К. С. Особливості копінг-стратегій у студентів ЗВО, вираженими ціннісними протиріччями.....	285

Скляр В. М. Вивчення історії НТУ «ХП» як важлива складова соціально-гуманітарної підготовки фахівців.....	289
Фрадкіна Н. В. Блогінг – унікальний феномен або вада сучасної культури?.....	292
Хавіна І. В. Аспекти емоційного вигорання студентів-психологів під час пандемії коронавірусу.....	295
Шаполова В. В., Павличенко К. О. Моральна та естетична культура у закладах вищої освіти.....	297

Секція 7

Воробйова Є. В., Саломова Д. Академічна мобільність студентів в контексті європейської інтеграції.....	300
Панфілов Ю. І., Шаполова В. В., Шаповалова А. О. Сучасні тенденції міжнародного співробітництва у сфері університетської освіти України.....	303

Секція 8

Ковальська В. С. Лідерська компетентність майбутніх інженерів-педагогів економічної галузі як сучасний тренд реформування їхньої професійної підготовки.....	306
Нагла Д. Є. Важливість і розвиток рівня сформованості креативності та рівня лідерських якостей у майбутнього викладача ЗВО.....	310
Пономарьов О. С., Мартиненко Є. О., Розвиток лідерських якостей майбутніх викладачів закладів вищої освіти.....	314

Наукове видання

**НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА У ПРАЦЯХ
ЙОГО СОРАТНИКІВ ТА УЧНІВ**

**МАТЕРІАЛИ
VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

25 – 26 травня 2021 року

Головний редактор *проф. Романовський О. Г.*
Відповідальні за випуск: к.психол.н., доц. *Панфілов Ю.І.*,
к.пед.н., доц. *Шаполова В.В.*